

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA
FREE INTERNATIONAL UNIVERSITY OF MOLDOVA

INSTITUT CERCETĂRI ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI DREPTURILOR OMULUI
THE INSTITUTE OF THE RESEARCH IN THE DOMAIN OF HUMAN RIGHTS

*Politiae legibus,
non leges politis adaptandae*

— REVISTA —
**STUDII JURIDICE
UNIVERSITARE**

ANUL IV

NR. 3-4

2011

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA (ULIM)
FREE INTERNATIONAL UNIVERSITY OF MOLDOVA

INSTITUTUL CERCETĂRI ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI DREPTURILOR OMULUI (ICDPDO)
THE INSTITUTE OF THE RESEARCH IN THE DOMAIN OF HUMAN RIGHTS

STUDII JURIDICE UNIVERSITARE

Apare de 4 ori pe an

2011, Anul IV, Nr. 3—4 (15—16)

Volumul a fost recomandat spre publicare de Senatul ULIM (Proces verbal № 3 din 31.10.2012)

FONDATOR / FOUNDER: Academician, Prof. univ., Dr. hab., Andrei GALBEN

REDACTOR-ȘEF / EDITOR-IN CHIEF: Conf. univ., Dr., Vitalie GAMURARI

SECRETAR DE REDACȚIE / EDITORIAL SECRETARY: Dr., Alexandru CAUIA

REDACTOR / EDITOR: Olesia GUȘAN

COLEGIUL DE REDACȚIE / BOARD OF EDITORS:

Prof. univ., Dr. hab., Victor POPA

Prof. univ., Dr. hab., Alexei BARBĂNEAGRĂ

Prof. univ., Dr. hab., Andrei SMOCHINĂ

Prof. univ., Dr. hab., Mihai GHEORGHITĂ

Prof. univ., Dr. hab., Dumitru BALTAG

Prof. univ., Dr., Nicolae OSMOCHESCU

Prof. univ., Dr., Xavier PHILIPPE (*Universitatea Paul Cézanne-Aix-Marseille III,
Aix-en-Provence, Franța*)

Prof. univ., Dr., Ives SANDOZ (*Universitatea Geneva, Elveția*)

Prof. univ., Dr., Nicolae PAVEL (*Universitatea „Spiru Haret”, București, România*)

Conf. univ., Dr., Serghei ȚURCAN

Dr., Natalia OSOIANU

Conf. univ., Dr., Mykola GNATOVSKI (*Institutul de Relații Internaționale, Universitatea
Națională „Taras Shevchenko” Kiev, Ucraina*)

Conf. univ., Dr., Vitaliy IVANENKO (*Universitatea de Stat Sankt-Peterburg, Rusia*)

Conf. univ., Dr., Andrey KOZIK (*Institutul de Relații de Muncă și Sociale, Minsk, Belarusi*)

Conf. univ., Dr., Vladimir VARDANEAN (*Universitatea Erevan, Armenia*)

Revista STUDII JURIDICE UNIVERSITARE reprezintă o publicație periodică științifico-teoretică și informațional-practică editată de Institutul Cercetări în Domeniul Protecției Drepturilor Omului al Universității Libere Internaționale din Moldova. Articolele științifice sunt recenzate.

Adresa: str. Vlaicu-Pârcălab, 52, Chișinău, Republica Moldova, MD 2012,

tel./fax: (+373 22) 22.99.74; e-mail: revistasju@gmail.com; www.studiijuridice.md

Tiraj: 150 ex.

ISSN 1857-4122

© Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CUPRINS

ARGUMENT 5

FOREWORD.....7

DREPT INTERNAȚIONAL / INTERNATIONAL LAW

Vitalie GAMURARI. Biroul procurorului în contextul punerii în aplicare a justiției tranziționale: practica internațională și națională a statelor 11

Alexandru CAUIA. Procedura de acordare a statutului de prizonier de război în cadrul conflictelor armate contemporane 22

Olga BENEȘ. Compatibilitatea dintre principiul dublului grad de jurisdicție și articolul 6 §1 al Convenției europene a drepturilor omului 29

DREPT PUBLIC / PUBLIC LAW

Dumitru BALTAG. Configurația și conținutul securității juridice în statul de drept 37

Victor GUȚULEAC, Elena COMARNIȚCAIA. Conținutul constitutiv al contravenției (*partea II*) 45

Sergiu FURDUI. Cu privire la răspunderea contravențională a minorilor: provocări și soluții 56

Dumitru C. GRAMA. Dispute politico-juridice vis-a-vis de anexarea Moldovei de est în 1812 de către Imperiul Rus 68

Sergiu ARMAȘU, Ion POSTU. Securitatea circulației rutiere: context general și noi practici de lucru 91

Vladimir Gh. GUȚU, Maxim GORGAN, Dumitru GUȚU. Reparcelarea terenurilor agricole în Republica Moldova 97

Andrei CURĂRARU. Secesiunea și dreptul la autodeterminare 115

Valeriu BAEȘU. Aspecte filozofice asupra delimitării conceptului de drept în raport cu drepturile fundamentale ale omului 127

DREPT PRIVAT / PRIVATE LAW

Natalia OSOIANU. Некоторые аспекты Правового регулирования электронной торговли в международном частном праве Республики Молдова 149

ФЕДОСОВ Ярослав Константинович. Особенности правового регулирования трубопроводного транспорта в МЧП 163

ȘTIINȚE PENALE / CRIMINAL SCIENCES

Gheorghe GOLUBENCO. Considerații privind formarea sorginților tehnicii criminalistice (II).....	171
Gheorghe GOLUBENCO, Ion VACARU. Conceptul de „document“ în criminalistica contemporană.....	185

TRIBUNA DOCTORANDULUI / RESEARCHER'S TRIBUNE

Sorin NEACȘU. Unele aspecte teoretice privind obiectivele administrației publice.....	197
Christian Gigi CHIRU. Raportul dintre puterea legislativă și cea executivă în procesul exercitării suveranității naționale.....	201
Constantin MITROI. Cauzele și condițiile criminalității în săvârșirea infracțiunii de omor asupra soțului, soției sau unei rude apropiate.....	212
Feodor BRIA. Noțiunea și conceptul de instanță internațională penală.....	232

TRIBUNA EXPERTULUI / THE EXPERT'S TRIBUNE

Serghei ȚURCAN. Comentariul capitolului vi al Constituției Republicii Moldova „Guvernul” (<i>partea II</i>).....	241
---	-----

RECENZII / REVIEWS

Vitalie GAMURARI. „Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane“ Autor: Cauia Alexandr (Chișinău, 2012, 236 p.).....	252
--	-----

DATE DESPRE AUTORI	255
INFORMATION ABOUT THE AUTORS	256

CERINȚE FAȚĂ DE MANUSCRISĂ.....	257
REQUIREMENTS FOR MANUSCRIPTS.....	258

ARGUMENT

Paci sunt maxime contraria, vis et enjuria

Publicația periodică științifico-teoretică și informațional-practică „Studii Juridice Universitare” fondată de Institutul Cercetări în Domeniul Protecției Drepturilor Omului (ICDPDO) și Facultatea Drept a Universității Libere Internaționale din Moldova are drept scop publicarea unor lucrări de valoare, ce reflectă rezultatele cercetărilor curente în care sunt antrenați colaboratorii a Institutului, reprezentanți ale instituțiilor din Republica Moldova și alte state.

Revista este structurată pe secții ce reflectă probleme actuale ale diverselor domenii, după cum urmează: Drept Internațional, Drept Public, Drept Privat și Științe Penale. Revista continue să promoveze elementul novator implementat în numerele precedente – în cadrul secțiilor respective sunt admiși doctoranzi, criteriul fiind finalizarea studiilor de doctorat și definitivarea tezei, inclusiv începerea procedurii de susținere a acesteia. Excepția în cauză vine să confirme nivelul înalt de cercetare al doctoranzilor. În egală măsură această regulă este aplicată și experților, studiile cărora prezintă interes, în special pentru practicieni.

Promovând ideea susținerii tinerilor cercetători științifici, revista conține o rubrică specială Tribuna doctorandului, în cadrul căreia aceștia au posibilitate să-și publice rezultatele cercetărilor, lucrările fiind recenzate de experți în domeniu.

Un alt element novatoriu pentru revistă este introducerea rubricii Tribuna expertului, care are ca obiectiv familiarizarea cu diverse aspecte teoretico-practice, în special prin prisma procesului de ajustare a ordinii juridice autohtone la standardele și valorile internaționale în general, și europene în special.

Una din rubricile tradiționale este prezentarea noilor lucrări științifice apărute în perioada respectivă. Prezentul număr este dedicat monografiei „Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane. Chișinău. 2012. 236 p.”, autor Alexandr Cauia, doctor în drept și Natalia Chirtoacă, doctor în drept, conferențiar universitar.

Materialele prezentate sunt plasate și pe site-ul revistei, fapt ce contribuie la sporirea calității lucrărilor prezentate.

Sperăm că această practică ulterior va duce la promovarea imaginii științei juridice autohtone în diverse state europene, iar revista „Studii Juridice Universitare” va rămâne și în continuare un promotor real al valorilor științifice și al tradițiilor educaționale juridice europene.

Conf. univ., dr. Vitalie GAMURARI
Redactor-șef

FOREWORD

Paci sunt maxime contraria, vis et injuria

The periodical publication of a scientific theoretical and informational practical nature “Studii Juridice Universitare” founded by the Institute of Research in the Sphere of Human Rights Protection (ICDPDO) from the Free International University of Moldova (ULIM) has an aim to publish significant articles that reflect the results of current research performed by members of the Institute, representatives of institutions from Republic of Moldova and other countries.

The magazine is structured into sections reflecting actual problems from different spheres, such as: International Law, Public Law, Private Law and Criminal Sciences. The magazine is aimed to promote the innovative element implemented in the preceding issue — in the sections mentioned above there are admitted post-graduate students, the main criterion being the finalization of the doctorate studies and making up of the doctoral thesis, including the beginning of the procedure of its defense. The exception is made in order to confirm a high level of post-graduate studies. With equal facility this rule is applied towards the experts engaged into a research which presents a great interest, especially for the practitioners.

Promoting the idea of support for the young researchers, the magazine contains also a special section named “The Tribune of Post-Graduate Student”, designed for the publication of results of their studies, with due reviewing by the experts in a certain domain.

Another innovative element for the magazine is the introduction of a section named “The expert’s tribune” (“Tribuna expertului”), which has as an objective the acquaintance with different theoretical and practical issues, especially in the light of the process of adjustment of national legal order to the international legal standards and values in general and European ones in particular.

One of the traditional sections is presenting new scientific editions that appeared during this period of time. The present issue includes the monograph “Legal Statute of a Combatant in the Contemporary Armed Conflicts” (Chisinau, 2012. 236 p.) by the authors Alexandr Cauia, PhD in legal sciences and Natalia Chirtoaca, PhD in legal sciences, associate professor.

The materials from this issue are placed on the magazine’s webpage, which is aimed at improving the quality of the materials that are presented for the publication.

We hope that this practice will subsequently lead to the promotion of the image of local legal science in different European states, and the magazine “Studii Juridice Universitare” will remain a real promoter of scientific values and European traditions in the sphere of legal education.

Vitalie GAMURARI, Ph.D., associate professor
Chief editor

DREPT INTERNAȚIONAL
INTERNATIONAL LAW

BIROUL PROCURORULUI ÎN CONTEXTUL PUNERII ÎN APLICARE A JUSTIȚIEI TRANZIȚIONALE: PRACTICA INTERNAȚIONALĂ ȘI NAȚIONALĂ A STATELOR

Vitalie GAMURARI, doctor, conferențiar universitar

Biroul procurorului are un rol destul de important în procesul de punere în aplicare a justiției tranziționale. De nivelul executării competențelor Procurorului în mare parte depinde succesul activității tribunalelor penale internaționale. Deciziile Procurorului ce țin de numărul acuzațiilor, a personalității și a statutului acestora, pot avea un efect negativ asupra eficacității lucrărilor acestor noi instanțe judiciare, inclusiv a credibilității loc.

Analizând redacția finală al Statutului de la Roma al CPI, constatăm prezența unui sistem larg de participare a victimelor la proces, asigurarea intereselor cărora constituie esența Statutului. Funcționarea sistemului dat acordă victimelor încălcărilor grave ale drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar posibilitatea de a fi auzit, iar sistemului — dreptul de a fi examinat ca instrument ce contribuie la reconciliere.

Cuvinte-cheie: justiție tranzițională, tribunale internaționale, biroul procurorului

THE PROSECUTOR'S BUREAU IN THE CONTEXT OF APPLICATION OF TRANSITIONAL JUSTICE: INTERNATIONAL AND NATIONAL PRACTICE OF THE STATES

The Office of the Prosecutor has a very important role in the process of implementing transitional justice. The execution of the prosecutor powers largely depends on the success of international criminal tribunals. The Prosecutor's decisions related to the number of defendants, their personality and status, can have a negative effect on the efficacy of these new judicial body works, including their credibility.

Analyzing the final version of the Rome Statute of the ICC, we come to the conclusion about the creation of rather wide system of participation of victims in criminal proceedings whose maintenance of justice is underlined in the statute. Functioning of the given system gives to victims of serious violations of human rights and international humanitarian law a possibility to be heard, but system the right to be considered as the tool promoting reconciliation.

Key-words: Transitional justice, international tribunals, international humanitarian law, prosecutor's bureau, international crimes

Introducere

În ultimele două decenii dreptul internațional penal a atins semnificative distincte în procesul de codificare și punerea sa în aplicare, altfel spus — în procesul de implementare la diferite nivele. Așa, au fost constituite Tribunalele penale internaționale pentru ex-Yugoslavia (TPIY) (1993) și Rwanda (TPIR) (1994), apoi a

urmat un eveniment important — adoptarea în 1998 a Statutului Curții Penale Internaționale (CPI). Între timp, a fost pusă în aplicare o altă formă a justiției penale internaționale — crearea tribunalelor *hibrid* cu participarea autorităților locale și a suportului logistic și financiar din partea ONU. Printre acestea se enumeră Curtea Specială pentru Sierra Leone (2002), Tribunalul pentru Cambodja (2001), Tribunalul pentru Timorul de Est (2000) etc.¹ Crearea acestor instanțe, obiectivul cărora este punerea în aplicare a justiției penale internaționale au dus la rezultate și schimbări senzaționale pentru dreptul internațional penal & umanitar.

Dreptul internațional umanitar a ieșit din starea de hibernare în care s-a aflat după Nurnberg și Tokyo. Sursa ce le-a permis să insuflă un nou curent în dreptul internațional umanitar instanțele respective au găsit-o în dreptul internațional cutumiar. O perioadă îndelungată dreptul internațional umanitar rămânea „închis”, fiind accesibil doar cercurilor diplomatice, politice și militare. Iată de ce apariția unor noi instanțe judiciare internaționale, deschise nu doar statelor, a produs efectul unei revoluții în dreptul internațional. În ultimele două decenii dreptul internațional umanitar a devenit obiect al implicării noilor actori, care în mod frecvent încearcă să verifice viabilitatea acestuia în instanțele judiciare, fapt imposibil de imaginat anterior.

Un rol deosebit de important în procesul de punere în aplicare a justiției penale internaționale îi revine Biroului procurorului, activitatea căruia în mare parte determină caracterul acesteia. Așa, Procurorul decide pornirea urmăririi, stabilește cercul persoanelor căror vor fi înaintate acuzații, precum și monitorizarea acuzațiilor ce vor fi înaintate. De nivelul executării competențelor Procurorului în mare parte depinde succesul tribunalelor penale internaționale. Deciziile Procurorului ce țin de numărul acuzațiilor, a personalității și statutului acestora, pot avea un efect negativ asupra eficacității lucrărilor acestor noi instanțe judiciare, inclusiv a credibilității lor.

Nu ne vom referi la caracterizarea elementelor definitorii ale justiției tranziționale, fapt destul de important pentru studiul în cauză, dat fiind că acest subiect a fost deja analizat anterior.²

Competențele Biroului procurorului conform actelor constitutive ale tribunalelor penale internaționale

Procurorul are un rol important pe scena judiciară internațională, incliv prin faptul că participă la toate dezbaterile judiciare. Pornind acuzarea în urma anchetei gestionate, Procurorul pune în aplicare procesul de justiție internațională. În mod analogic, de decizia Procurorului — să claseze cauzele și să le trimită în arhivă pe cele vechi, în mare parte va depinde capacitatea instanței să-și finalizeze mandatul. În cazul CPI anume decizia Procurorului — să pornească sau nu învinuirea într-

1 A se vedea: Gamurari V., Barbăneagră A. Crimele de război. Chișinău: Reclama SA. 2008, p. 216-235.

2 A se vedea: Gamurari V. Justiția tranzițională — între necesitatea promovării valorilor de drept și realitatea impusă de factorii politici. Studii Juridice Universitare. ICDPDO. ULIM. № 3-4. Anul II/2009, p. 135-145.

un caz sau în altul, dă start sau încetează justiția penală internațională, deși această chestiune este prerogativa judecătorilor.

În pofida faptului că sursa pentru competențele Procurorului constituie normele de drept introduse direct în statutele tribunalelor, funcția acestuia în întregul sistem al justiției penale poartă un caracter foarte politizat. Determinând cine va constitui obiectul unei acuzații, în ce moment procedurile vor fi pornite și care vor fi faptele incriminate, Procurorul nu poate ignora dimensiunea politică a deciziilor sale, care în modul cel mai direct afectează relațiile internaționale, iar în unele cazuri chiar și negocierile privind soluționarea pașnică a diferendelor. Importanța politică a rolului acestuia și-a găsit oglindirea în procesul „numirii“ de către Consiliul de Securitate al ONU al primului acuzator al TPIY, proces ce a durat mai bine de un an și jumătate, în perioada respectivă tribunalul fiind lipsit de posibilitatea de a-și exercita funcțiile. Competențele Procurorului au devenit una din temele principale de negociere ce au avut loc la Roma în vara anului 1998, ce a dus la crearea CPI. Acordarea Procurorului CPI a dreptului de a iniția urmărirea *proprio motu* constituia aspectul cel mai discutabil al mecanismului de pornire a Curții și una din problemele politico-juridice de bază, în lipsa căreia era imposibil de a garanta adoptarea Statutului. Atât adepții, cât și adversarii competențelor *proprio motu* ale Procurorului erau de acord că includerea sau excluderea acestor competențe vor influența esențial structura și funcționarea Curții.³

Competențele atribuite Procurorului sunt bine cunoscute sistemului de acuzare din statele *common law*: este vorba despre „principiul oportunității urmăririlor“, ce lasă după procuror ultimul cuvânt privind înaintarea acuzației. Acest principiu nu crează dificultăți pe plan intern, unde el este aplicabil în primul rând în cazul infracțiunilor mai puțin grave, și din contra el face să apară anumite probleme pe plan internațional. Anume transpunerea acestor competențe discreționare de selectare pe arena internațională trezesc nedumeriri și întrebări. Pe de o parte, experiența din ultimii 10-15 ani în cazurile de comitere a actelor de genocid, cum este cel al Rwandei sau de încălcare a dreptului internațional umanitar — ex-Yugoslavia și Sierra Leone, numărul suspectilor potențiali, altfel spus a persoanelor care într-o măsură sau alta sunt culpabili, se cifrează cu miile. Din punct de vedere pragmatic, este clar de ce în dreptul internațional penal s-a purces la principiul oportunității urmăririi.⁴ După cum a recunoscut Camera de Apel a TPIY, în fața resurselor limitate pe care le posedă tribunalele penale, Procurorului i se acordă o marjă largă de apreciere privind ducerea anchetei și elaborarea actelor de acuzare.⁵ Curtea a conchis: „în contextul

---

3 Luc Côté. Justice pénale internationale : vers un resserrement des règles du jeu. Revue internationale de la Croix-Rouge, 2006, No 861, http://www.cicr.org/fre/assets/files/other/irrc_861_cote_fre.pdf (consultat la 28.01.2012)

4 Art.18(1) al Statutului TPIY și art.17(1) al Statutului TPIR, *in fine*: „[Procurorul] evaluează informația primită sau obținută și se pronunță privind oportunitatea angajării urmăririi“.

5 *Prosecutor v. Delalić, Mucić, Delić and Landžo*, IT-96-21 Appeals Chamber, ICTY, 20 February 2001, para.602 http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp23-e/celebici.htm (consultat la 29.01.2012)

dat în multe sisteme ale justiției penale, instanța, împuternicită cu dreptul de a porni ancheta, posedă resurse financiare și umane limitate, deaceia ar fi ireal să așteptăm de la ea tragerea la răspundere a fiecărui infractor ce cade sub jurisdicția ei. Ea va trebui să decidă, după necesități, cine și pentru ce fapte va trebui urmărit. Este clar că Acuzarea posedă competențe largi de a acționa independent la inițierea urmăririi și elaborarea actelor de acuzare (*traducerea noastră*)⁶.

Dacă realitatea impusă de numărul de suspecți și de crime comise în legătură cu conflictele interne sau internaționale necesită o anumită selecție, exercitarea acestui drept discreționar pe plan internațional trebuie să fie suficient încadrată în anumite limite pentru a evita orice aparență de injustiție și imparțialitate. În general, mandatul unei jurisdicții penale internaționale constă în examinarea conflictelor de ordin politic sau etnic în regiuni în care predomină neîncrederea între diferite grupuri prezente, care deseori sunt implicate în crimele comise contra populației civile. În acest context, exercitarea puterii discreționare de către Procuror trebuie să fie făcută de o manieră cât mai transparentă pentru a stabili cât mai rapid credibilitatea și independența nu doar a Procurorului, dar și a instituției judiciare internaționale pe care o reprezintă.

În egală măsură Procurorul joacă un rol deosebit de important în procesul de asigurare a intereselor victimelor, fapt menționat de autor în lucrările sale anterioare.⁷

Biroul procurorului în contextul delimitării dintre sancțiunile aplicabile de dreptul penal și dreptul internațional penal

Biroului procurorului îi revine un rol deosebit în punerea în aplicare a sancțiunilor, inclusiv la nivel național și internațional. Pornim de la faptul că garant al universalității este principiul complementarității, ce prevede că justiția națională trebuie să fie primul reper în impunerea respectării drepturilor omului și a dreptului umanitar. Eficacitatea urmăririi pe plan național depinde de exercitarea obligațiilor asumate pe plan internațional de către state. Statele părți la Convențiile de la Geneva trebuie „să respecte și să facă să fie respectate” dreptul umanitar. Dar conform sistemului drepturilor omului, timp îndelungat caracterizat de o logică de „non-implicare” în drepturile garantate, statele părți la instrumentele internaționale trebuie în egală măsură „să respecte, să protejeze și să pună în aplicare” angajamentele asumate. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menționat, inclusiv în unele spețe recente, importanța obligațiilor ce decurg din articolele 2 și 3 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, pornind de la obligația de a ancheta, de a urmări și de a sancționa încălcările comise. Aceasta redă fără îndoială realitatea — justiția trebuie să fie exercitată pe cât este posibil la nivel național, justiția internațională intervenind doar în calitate de ultim garant al unei bune administrații a justiției.

6 Idem.

7 A se vedea: Gamurari V. Asigurarea justiției la nivel național și internațional: aspecte privind regimul participării victimelor la procedura Curții Penale Internaționale. Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. № 3. 2010, p.60-69.

Pentru ca principiile subsidiarității și complementarității să poată funcționa pe deplin, este binevenit ca justiția națională să fie constituită din judecători competenți, independenți și imparțiali. Ne întrebăm de exemplu care ar fi cazul Republicii Moldova în situația în care mai funcționează tribunalele militare? Aducem exemplul Franței când deciziile justiției militare nu sunt nici motivate, nici publicate.⁸ Ori, eficacitatea sancțiunilor este strâns legată de o oarecare „pedagogie“ a justiției care trebuie să stabilească anumite repere clare și sancțiuni previzibile. Aceasta ar trebui să constituie un imperativ pentru toate nivelele — de la sancțiunea disciplinară, pronunțată de autoritatea ierarhică — la sancțiunea penală, adoptată într-un termen rezonabil, toate ținând cont de circumstanțele adecvate, în special de cele atenuante. În acest sens factorul temporar joacă un rol deseori neglijat. Drept exemplu poate servi procesul Milosevic, care a început destul de târziu, în timp ce Tribunalul penal internațional pentru ex-Yugoslavia a fost creat în 1993, iar jurisdicția *ratione temporis* începe din 1991, a trebuit să se aștepte până în anul 1997, când s-a declanșat criza din Kosovo, pentru ai înainta primul act de acuzare. Apoi a avut loc târăgănarea legată de aspecte procedurale, iar toate acestea au demonstrat că momentele acceptate au avut efect negativ în raport cu comunitatea internațională. Faptul că procesele au avut loc la aproape zece ani de la actele comise a dus la scăderea eficacității justiției. Cu siguranță justiția devine o mașină de întârziat pentru autorii crimelor, în afara oricărei posibilități de prescripție — după cum s-a văzut în cazul procesului întârziat asupra câtorva supraviețuitori ai conducerii Khmerilor roșii. Presupunem că doar caracterul imediat al unei sancțiuni eficace îi poate acorda un veritabil rol de intimidare.

Încălcările dreptului internațional umanitar țin de responsabilitatea statului: ea îl obligă să urmărească și să sancționeze aceste încălcări. Statele terțe pot și ar trebui în egală măsură să urmărească aceste încălcări în cazul în care ele constituie încălcări grave ale dreptului internațional umanitar, fie că este vorba despre „infracțiuni grave“ în sensul Convențiilor de la Geneva, fie despre încălcări grave ce reiese din alte texte considerate „crime de război“, fie încălcări grave a „regulilor cutumiare“, care în egală măsură sunt crime de război. Această obligație este sau cel puțin trebuie să fie o consecință directă a obligației ce decurge din principiul competenței universale în materie de crime internaționale. În opinia profesorului Xavier Philippe, în lipsa unui răspuns expres, societatea internațională a fost tentată sporadic să creeze mecanisme de sancționare care s-au soldat cu crearea tribunalelor penale internaționale *ad hoc* sau a tribunalelor mixte, pentru a răspunde deficiențelor mecanismelor clasice.⁹ Crearea unei Curți Penale Internaționale permanente ilustrează nașterea unei voințe politice

---

8 Emmanuel Decaux. Définition des sanctions traditionnelles : portée et caractéristiques. Revue internationale de la Croix-Rouge. No 870, p.256 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p249/\\$File/irrc-870-decaux_fra-pr-web-final.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p249/$File/irrc-870-decaux_fra-pr-web-final.pdf) (consultat la 26.12.2010).

9 Xavier Philippe. Les sanctions des violations du droit international humanitaire : problématique de la répartition des compétences entre autorités nationales et entre autorités nationales et internationales. Revue internationale de la Croix-Rouge. No 870, p.360 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p359/\\$File/irrc-870-Philippe-pr-web-fra.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p359/$File/irrc-870-Philippe-pr-web-fra.pdf) (consultat la 26.12.2010).

noi, însă nu va putea ea de una singură să soluționeze toate problemele, în caz că majoritatea urmărilor nu va fi preluată de statele părți.

Impunerea sancțiunilor de către statul care a participat direct la conflict reprezintă obiect al unui număr de constrângeri importante, care ar trebui să elimine anumite provocări. În primul rând, statul trebuie să fie capabil să conducă în mod corespunzător procedura și să aibă voința să o aplice — ceea ce în general este de parte de a fi cazul situației de conflict. În al doilea rând, statul trebuie să stabilească proceduri credibile pentru părți. Pentru aceasta, trebuie garantat un tratament egal și individualizat tuturor, indiferent de grupul cărui aparține. Aceste condiții care reprezintă condiții prealabile *sine qua non* sunt obligatorii — normele aplicabile vor fi aceleași pentru toți, pentru ca grupurile armate să poată fi sigure și ca rezerva lor naturală de a transfera membrii săi guvernului să fie depășită.¹⁰

Ceea ce statul acordă o amnistie pe cât este de posibil persoanelor care au luat parte la un conflict armat, pentru fapte ce nu constituie crime de război — în mod ideal atunci când conflictul încă are loc — poate avea un rol decisiv în perceperea de către părți a intenției sincere din partea acestuia în punerea în aplicare a unei urmăriri imparțiale.¹¹ În cazul în care nici o formă de amnistie nu este acordată pentru simpla participare la ostilități, statul poate accepta cel puțin o reducere a pedepsei în asemenea situații, în speranța că aceasta va avea un impact pozitiv asupra respectării dreptului internațional umanitar.¹² A propos, situația în care statul urmărește membrii grupului armat în baza legislației penale ordinare doar pentru faptul că au luat parte la ostilități — refuzând să le recunoască „dreptul la statutul de combatant“ — duce la lipsa oricărui interes din partea acestora de a se conforma regulilor dreptului internațional umanitar, deoarece ei riscă să fie urmăriți la nivel național, chiar dacă respectă regulile în cauză. Bineînțeles, amnistiiile generale care cuprind și crimele grave comise într-un conflict sunt inacceptabile.¹³ Consiliul de Securitate al ONU,¹⁴ Comisia pentru drepturile omului a ONU¹⁵ și Secretarul general

---

10 A se vedea în acest sens : Anne-Marie La Rosa et Carolin Wuerzner. Groupes armés, sanctions et mise en œuvre du droit international humanitaire. Revue internationale de la Croix-Rouge No 870, p.327-341 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p327/\\$File/irrc-870-LaRosa-Wuerzner-web-fra-final.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p327/$File/irrc-870-LaRosa-Wuerzner-web-fra-final.pdf) (consultat la 26.12.2010).

11 Хенкертс Ж.-М., Досвальд-Бек Л. Обычное международное гуманитарное право. Нормы. МККК. Москва: Радуга. 2006, p.786-790, Regula 159. În egală măsură a se vedea art.6 par.5 al Protocolului adițional II (1977).

12 Document informativ elaborat pentru reuniunea de experți la nivel înalt asupra problemelor actuale în materie de drept internațional umanitar „Améliorer la conformité au droit international humanitaire“. CICR. Cambridge, 25-27 juin 2004 (din arhiva personală a autorului).

13 A se vedea: Gamurari V., Barbăneagră A., op. cit., p.448-477.

14 A se vedea: rezoluțiile Consiliului de Securitate 1120 (1997) [http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1120\(1997\)](http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=S/RES/1120(1997)) (consultat la 10.02.2011) și 1315 (2000) [http://www.un.org/french/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1315\(2000\)](http://www.un.org/french/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1315(2000)) (consultat la 10.02.2011).

15 A se vedea: rezoluția 2002/79 a Comisiei (actualmente Consiliul) pentru drepturile omului (din arhiva persoanelor a autorului).

al ONU¹⁶ au confirmat de mai multe ori că amnistia nu sunt aplicabile în cazul crimelor de război.

Un alt criteriu care trebuie luat în considerație este că procedura unei justiții penale este greu să fie asigurată nemijlocit în timpul conflictului. În general este necesar de a aștepta sfârșitul ostilităților și ca statul să preia controlul asupra teritoriului său înainte ca justiția să poată fi ajustată procedurilor care oferă garanțiile necesare unui proces echitabil. Printre altele, procedurile penale sunt în general complexe și de durată, în special când este vorba despre încălcări grave ale dreptului internațional umanitar comise pe scară largă sau în mod sistematic și pot impune necesitatea unor opinii ale experților care nu sunt disponibili la nivel național, de unde și importanța de a combina aceste proceduri cu alte soluții imediate.

Un alt mijloc de depășire a dificultăților susmenționate ar consta în implicarea unui stat terț pe baza competenței universale, altfel spus, principiul conform căruia statele pot trage la răspundere autorii crimelor internaționale, indiferent de locul comiterii, caracterul conflictului, naționalitatea autorului sau a victimei. Există mai multe exemple în practica contemporană a statelor când acestea recurg la competența universală pentru a pune sub urmărire membrii grupurilor armate.¹⁷

În sfârșit, trebuie la fel să fie posibil de beneficiat de mecanismele justiției tranziționale în perioada post-conflictuală, în special cele care fac referință la sistemele justiției tradiționale.¹⁸ Aceste mecanisme trebuie să ia în considerație interesele, drepturile și obligațiile părților implicate. În plus, în cazul în care aceste mecanisme ar putea avea avantajul să fie rapide, ele trebuie în mod obligatoriu să respecte toate garanțiile unui proces echitabil.

O altă soluție în condițiile imposibilității punerii în aplicare a justiției de către statul implicat în conflict ar fi instituirea tribunalelor internaționale sau mixte. În principiu, aceste tribunale oferă garanția unei justiții independente și imparțiale, ceea ce nu putem spune deseori despre justiția la nivel național. Mai mult, ele trebuie să fie în stare să-i trateze în mod echitabil pe toți cei ce au comis acte de violență, pentru ca realitatea din tribunal să fie pe cât de posibil aproape de realitatea din teren. Aceasta apare ca un element esențial pentru evitarea radicalizării pozițiilor și pentru ca sancțiunile să contribuie, pe cât este de posibil, la revenirea la starea de pace. Este în principiu poziția adoptată de Curtea Penală Internațională, după care sunt puse sub urmărire și aduse în fața justiției nu doar crimele comise de către state,

---

16 A se vedea: Raportul Secretarului general privind instituirea unui Tribunal special pentru Sierra Leone (S/2000/915) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/661/78/PDF/N0066178.pdf?OpenElement> (consultat la 10.02.2011).

17 A se vedea: Gamurari V., Barbăneagră A., op. cit., p.236-263.

18 A se vedea: Amedeo Cottino. *Prévention du crime et lutte contre la criminalité : les concepts occidentaux face aux pratique juridiques traditionnelles*. Revue internationale de la Croix-Rouge. Nr. 870, p.289-301 [http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p289/\\$File/irrc-870-cottino_pr%20web-far-final.pdf](http://www.icrc.org/Web/fre/sitefre0.nsf/htmlall/review-870-p289/$File/irrc-870-cottino_pr%20web-far-final.pdf) (consultat la 10.02.2011).

dar în egală măsură cele comise de grupurile armate.¹⁹ Biroul procurorului are o responsabilitate specială în acest sens — determină politica judiciară, direcționând exercitarea acțiunii penale.

Totodată, tribunalele internaționale au un neajuns — sunt situate foarte departe de locul conflictului și persoanele implicate — fapt ce poate reduce efectul pe care sancțiunile trebuie să le aibă. Dar, trebuie să menționăm că există o tendință tot mai mare de a institui proceduri internaționalizate care să fie plasate cât mai aproape de locurile unde au fost comise crimele. În aceeași ordine de idei, pare să fie esențială că inițiativele internaționale permit de a stabili legătură cu sistemele naționale implicate fapt ce ar permite implicarea capacităților la nivel național pentru ca cazurile să poată acoperi în mod direct și rapid conflictul în conformitate cu garanțiile unui proces echitabil.

Revenind la rolul Biroului procurorului în delimitarea sancțiunilor aplicabile de dreptul penal și dreptului internațional penal, constatăm importanța unor precizări de fond. În special aceasta ține de gravitatea sancțiunilor aplicabile în cele două situații. Dat fiind că unele grupări criminale organizate pot fi considerate drept grupări armate organizate, acestea pot fi responsabile pentru crime internaționale. Ca consecință, chiar dacă propunerile privind instituirea unui tribunal internațional pentru a judeca cazurile legate de terorism și de trafic de stupefiante nu au izbutit, acțiunile acestor grupări pot releva din dreptul internațional penal, în special din Statutul de la Roma.

La prima vedere așa fapte ca terorismul, crima organizată sau acțiunile bandelor organizate nu constituie în general crimă de genocid în sensul art.6 al Statutului de la Roma, dat fiind că acestea nu sunt comise din intenția „de genocid“ de „a distruge, în întregime sau parțial, un grup național, etnic, rasial sau religios.“²⁰ În anumite regiuni, cum este de exemplu pădurea amazoniană, grupările criminale care participă la tot sortul de trafic ilicit pot în mod deliberativ să extermineze grupuri constituite din indieni care-și apără teritoriul contra acestor intruși.

În sensul ar.7.1 al Statutului de la Roma prin crima contra umanității se înțelege „una dintre faptele menționate mai jos, când aceasta este comisă în cadrul unui atac

---

19 La moment, Curtea Penală Internațională a emis mandate de arest contra 16 membri ai grupurilor armate în Uganda, Republica democrată Congo, Sudan și Republica centralafricană. Doar un singur mandat de arest este adresat unui ex-ministru de stat, ce conducea afacerile interne în guvernul sudanez, iar o cerere de arest a fost emisă contra șefului statului sudanez în exercițiu. La 06.11.2009 Președinția Curții Penale Internaționale a emis o decizie privind situația din Kenya adresată Camerei preliminară II. La 31.03.2010 Camera preliminară II a autorizat Procurorul să pornească o anchetă în cazul situației din Kenya. Informația disponibilă la adresa <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/> (consultat la 10.02.2011).

20 Pentru un studiu mai aprofundat a se vedea: Kai Ambos. What does ‘intent to destroy’ in genocide mean? *International Review of the Red Cross*. Vol.91. Nr.876. December 2009, pp.833-858 <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-876-ambos.pdf> (consultat la 13.09.2012).

generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile“. Actele citate includ unele crime care sunt la fel comise de organizațiile criminale: omorul, exterminarea, supunerea la sclavie, privarea de libertate fizică, tortura, violul etc. Statutul de la Roma definește „supunerea la sclavie“ ca fiind „fapta de a exercita asupra unei persoane unul sau ansamblul atributelor legate de dreptul de proprietate, inclusiv în cadrul traficului de ființe umane, în special de femei și copii“.²¹ Articolul 7.2 dispune „prin atac îndreptat împotriva unei populații civile se înțelege comportamentul care constă în comiterea multiplă de acte vizate la paragraful 1 împotriva oricărei populații civile, în aplicarea sau în sprijinirea politicii unui stat ori a unei organizații având ca scop un asemenea atac“.

Această dispoziție precizează că crime contra umanității pot fi comise de entități nestatale.²² În același timp, ceea ce putem înțelege prin „organizație“ în sensul art.7.2 este discutabil. Există tendința de a nu utiliza în cazul dat criteriul aplicabil „grupărilor armate organizate“, ci să fie fixați alții, cele ca puterea forței comparabile celor ale instituțiilor de stat.²³ Chiar dacă această dispoziție complexă nu poate fi analizată în detalii în cazul nostru, este evident că grupările criminale organizate nu intrunesc în mod general o asemenea condiție.

În baza art.8.2.f) al Statutului de la Roma sunt considerate în egală măsură crime de război și alte încălcări grave a legilor și obiceiurilor de război aplicabile în cadrul conflictelor armate non-internaționale, conflictelor armate care opun în mod prelungit, pe teritoriul unui stat, autoritățile guvernului acestui stat și grupuri armate organizate sau grupuri armate organizate între ele.

Așa dar, dreptul internațional penal poate în circumstanțe excepționale să fie aplicat actelor comise de grupuri criminale organizate, care pot fi judecate ca crime de către CPI sau alte tribunale naționale sau internaționale. Este interesant de notat că astăzi se cunosc mai multe forme ce permit intrarea crimei organizate în câmpul de aplicare al dreptului internațional penal. Imediat după declanșarea conflictelor din ex-Yugoslavia în anii 1990, grație faptului că competența TPIY a fost deja stabilită, comunitatea internațională a luat măsuri pentru a restabili și a extinde autoritatea judiciară internațională în statele în tranziție. Așa de exemplu, Curtea pentru Bosnia-Herțegovina a fost instituită în 2002, care are competența generală de a judeca crime de război, dar în egală măsură și crima organizată. Într-adevăr, violența în bande organizate sau acțiunile altor grupuri organizate determină o responsabilitate

---

21 Statutul de la Roma, art.7.2c).

22 A se vedea în egală măsură: Tribunal pénal international pour l'ex-Yougoslavie (TPIY), *Le Procureur c. Tadić*, Arret relatif a l'appel de la Défense concernant l'exception préjudicielle d'incompétence (chambre d'appel), aff aire n° IT-94-1-AR/, 2 octobre 1995, para.654-655 <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/fr/51002JN3.htm> (consultat la 16.09.2012).

23 Pierre Hauck et Sven Peterke. Le crime organisé et la violence en bande organisée dans le droit national et international. *Revue Internationale de la Croix-Rouge*. Volume 92. Sélection française 2010, p.250. <http://www.icrc.org/fre/assets/files/publications/icrc-001-4054.pdf> (citat la 03.09.2012).

individuală penală prin aplicarea dreptului național, însă această responsabilitate în esență este declanșată de dreptul internațional penal.

În cadrul unui „drept internațional penal de o nouă generație“, lupta cu crima organizată are loc în egală măsură prin stabilirea unei autorități judiciare cu o competență adecvată la nivel național, prin respectarea condițiilor prealabile oricărei incriminări a violențelor în bandele organizate sau a comportamentului criminal ce cade sub incidența dreptului internațional penal. Totodată, trebuie de ținut cont de cadrul normativ stabilit de dreptul internațional umanitar și cadrul normativ ce asigură protecția drepturilor omului.

A face față crimei organizate și violenței în bandă este o provocare din punct de vedere teoretic și practic, căci acestea sunt fenomene extrem de complexe și dinamice. În timp ce legiuitorul național reacționează în mod diferit conform particularităților pe care le-au definit, lupta cu crima organizată, cu bandele și violența în bandele organizate face tot mai mult obiectul unei reglementări internaționale care preea dimensiunea transnațională a crimei organizate și vine să confirme voința statelor să coopereze mai eficient și să-și armonizeze legislațiile naționale. Un cadru internațional complex a fost stabilit, care cu regret nu este încă recunoscut pe plan universal și nu este pus în aplicare. În realitate, recurgerea la forță în baza dreptului internațional poate avea loc doar în cazul în care actele criminale pot fi imputate unui stat. În circumstanțe excepționale, cu toate acestea, crima organizată și violența în banda organizată poate intra în câmpul de aplicare a dreptului internațional umanitar și a dreptului internațional penal. Totuși asemenea situații sunt condiționate de faptul ca grupările criminale să fi devenit organizații ce dispun de putere sau structuri asemănătoare statelor.

Încheiere

Ultimii 15 ani au înscris un nou capitol în dreptul internațional penal odată cu intrarea în scenă a noilor instituții judiciare. Primele experiențe ale Consiliului de Securitate cu TPIY și TPIR, urmate de adoptarea Tratatului de la Roma ce a creat CPI, precum și constituirea unor noi instituții numite *hibrit*, a trezit în rândul statelor o oarecare nemulțumire, cunoscută sub termenul englez *tribunal fatigue*. Prezentat la început ca suspiecții de ordin financiar din partea statelor donatoare, putem observa totodată și tentativa de a „frâna“ entuziasmul primelor două tribunale, în special a Procurorilor.

Pentru statele părți la Tratatul de la Roma, care nu prevede un control direct din partea Consiliului de Securitate asupra Procurorului, a devenit preferabil de a oferi judecătorilor un mai mare control asupra exercitării împuternicirilor Procurorului, începând cu faza inițială a pornirii anchetei. De partea sa, Consiliul de Securitate a preluat dreptul de a amâna deciziile Procurorului CPI în numele „imperativelor păcii“ (Statutul CPI, art.16). Merită a fi apreciată apariția pe scena dreptului internațional penal a noțiunii interesului justiției, care ni se pare că este determinantă și care

foarte repede a devenit un element esențial al strategiei de acuzare a Procurorului și va face obiectul unui control din partea judecătorilor. Deși acest control asupra deciziei celei mai „politizate“ a Procurorului a fost conceput ca un mijloc al întăririi legitimității, el totuși este supus unui anumit risc și poate amenința integritatea Curții Penale Internaționale în ansamblu.

Unul din obiectivele Biroului procurorului CPI este stabilirea echilibrului dintre interesele victimelor și alte interese procedurale penale. Această participare compromite echilibrul dintre acuzare și apărare, fapt ce contravine dreptului suspectului sau al acuzatului la un proces echitabil și rapid, precum și interesului Procurorului de a prezenta probele și de a prezenta victimele în calitate de martori. În plus, participarea victimelor, de regulă în cazul în care ea este asortată de măsuri de protecție, poate spori interesul public în cadrul unei audiențe publice, ce are drept scop oferirea posibilității de a verifica fără a împiedica administrarea justiției. Printre altele, există și alte interese, specifice CPI în calitate de organ creat printr-un tratat, este vorba despre cele ale statelor părți — rapiditatea procedurilor și limitarea cheltuielilor. Participarea rapidă a victimelor la faza anchetei poate contravine interesului Procurorului de a duce o anchetă în mod obiectiv, imparțial și confidențial. Echilibrul dintre aceste interese concurente trebuie să fie luat în vedere de către judecători în cazul în care acordă un acces victimelor, în special în cazul în care definesc domeniul de aplicare și modalitățile participării acestora. Problema echilibrului intereselor poate fi în egală măsură privită într-un context mai larg în cazul în care sunt abordate aspecte generale ale obiectivelor ce reglementează instituțiile corecției și ale condamnării în dreptul internațional penal.

PROCEDURA DE ACORDARE A STATUTULUI DE PRIZONIER DE RĂZBOI ÎN CADRUL CONFLICTELOR ARMATE CONTEMPORANE

Alexandru CAUIA, doctor, lector universitar

În cadrul conflictelor armate contemporane statutul de prizonier de război urmează să asigure garanțiile prevăzute în textul Convenției a III-a de la Geneva din anul 1949. Definierea statutului juridic de prizonier de război este direct dependentă de definiția dată statutului de combatant. La momentul actual nu există o definiție unanim acceptată a statutului de combatant, ceea ce generează un șir de dificultăți în procesul de acordare a statutului de prizonier de război. Prezentul articol reflectă elementele definitorii ale procedurii de acordare a statutului de prizonier de război în cadrul conflictelor armate contemporane.

Cuvinte-cheie: conflict armat, combatant, combatant ilegal, părți beligerante, instanțe competente, prizonier de război.

PROCEDURE GRANTING THE STATUS OF PRISONER OF WAR IN CONTEMPORARY ARMED CONFLICT

In contemporary armed conflicts prisoner of war status is to provide the guarantees foreseen in the text of the Third Convention in Geneva in 1949. Defining the legal status of prisoner of war is directly dependent on the definition of combatant status. Currently there is no universally accepted definition of combatant status, which generates a number of difficulties in the process of granting the status of prisoner of war. This article reflects the defining elements of the procedure for granting the status of prisoner of war in contemporary armed conflicts.

Key-words: armed conflict, combatant, prisoner of war.

Evoluția civilizației umane este însoțită încă de la originile sale de elementul de violență. Umanitatea a utilizat cele mai diverse metode și mijloace pentru a crește potențialul militar și a dezvolta metodele de intervenție militară, fapt care a generat apariția și dezvoltarea unei noi categorii sociale — militarii — cei care au fost și sunt chemați până în prezent să depună toate eforturile, iar, la necesitate, și cu prețul vieții să apere integritatea teritorială și suveranitatea statului cărui îi aparțin.

Acest fenomen poate fi constatat încă de la momentul apariției primelor formațiuni prestatale, care-și instituiau grupuri înarmate speciale, continuând cu armatele foarte bine dotate și organizate ale marilor imperii antice, detașamentele de persoane înarmate ale feudalului și până la armatele caracteristice perioadei moderne, care au cunoscut o dezvoltare vertiginoasă în urma implementării realizărilor progresului tehnico-științific și s-au transformat în armatele contemporane. Elementul cel mai

important al acestor forțe militare a fost, este și va fi dintotdeauna — persoana umană, adică combatantul.¹

Grigore Geamănu² în cele două volume ale ediției, reflectă poziția conform căreia cad sub incidența legilor și obiceiurilor războiului numai efectivele forțelor armate aparținând beligeranților. Numai împotriva acestora pot fi îndreptate actele de război. Membrii forțelor armate care participă la ostilități acționează în calitate de organe ale statelor cărora le aparțin acele forțe armate. Dacă ei încalcă însă legile și obiceiurile războiului, pe lângă răspunderea care incumbă statelor, își asumă și o răspundere penală internațională.³ În lucrarea sa acesta nu utilizează noțiunea de combatant, dar definește statutul de beligerant citând conținutul Regulamentelor anexate la Convenția a IV de de la Haga (art.1). Pentru ca voluntarilor, milițiilor și partizanilor să li se aplice regulile și obiceiurile războiului, trebuie să fie întrunite următoarele condiții:

- a) Să fie conduși de o persoană în măsură să răspundă pentru cei aflați în sub-ordinile ei;
- b) Să poarte un semn distinctiv, care să poată să fie recunoscut de la distanță;
- c) Să poarte armele în față (vizibil);
- d) Să respecte, în operațiile lor militare, legile și obiceiurile războiului;

De asemenea autorul ține să remarce faptul că aceste condiții impuse formațiunilor de partizani le creează acestora o situație de inferioritate față de armata regulată, deoarece aceasta poate folosi diferite forme de camuflaj.⁴

Kalugin V. Iu.⁵ definește combatantul drept persoana care face parte din forțele armate ale unei părți la conflict și are dreptul de a participa direct în cadrul ostilităților. În acest sens urmează să fie evidențiate următoarele două criterii ale definiției statutului de combatant:

1. Persoana trebuie să facă parte din cadrul forțelor armate recunoscute de către o parte la conflict, cu excepția personalului medical și cel religios, care, chiar dacă face parte din cadrul acestor forțe nu beneficiază de statutul de combatant;
2. Persoana este în drept de a participa direct în cadrul ostilităților.⁶

O poziție similară este expusă și de către autorul Gasser H.P. care consideră că importanța statutului de combatant constă în faptul că doar persoanele care se încadrează în această categorie au dreptul de a participa la ostilități și dispun de dreptul de a utiliza forța și de a ucide, fără a fi susceptibile de a fi pedepsite pentru aceste fapte, ceea ce s-ar fi întâmplat cu siguranță în cazul unei persoane civile.⁷

---

1 Cauia A., Chirtoacă N. *Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane*. Chișinău: Notograf Prim, 2012, p. 46.

2 Geamănu G. *Dreptul Internațional Contemporan*. Vol II. București: Didactică și Pedagogică, 1975. 536 p.

3 Geamănu G. *Op. cit.* p. 387-388.

4 *Idem.* p. 389.

5 Калугин В.Ю. *Курс международного гуманитарного права*. Минск: Тесей, 2006. 496 с.

6 Калугин В.Ю. *Op.cit.* p. 122.

7 Гассер Ханс-Петер. *Международное гуманитарное право: введение*. М.: МККК, 1995, с. 34.

Doar combatanții sunt cei ce au dreptul exclusiv de a beneficia de statutul de prizonier de război. Reglementarea actuală a statutului de prizonier de război își are originea în spiritul cavaleresc care prevedea respectarea inamicului și a statutului acestuia chiar și în cazul căderii în prizonierat.

Caracteristica tuturor încercărilor de a defini statutul juridic al combatantului este abordarea etatică a statutului de combatant. S-au formulat un șir de noțiuni care se caracterizează prin faptul că impun existența unei legături bine determinate dintre persoana care participă la ostilități și partea implicată în conflict, adică statul sau formațiunea etatică, ceea ce limitează substanțial numărul persoanelor implicate care ar putea să beneficieze de statutul de combatant și de toate garanțiile asigurate de acest statut și nu poate face față rigorilor și provocărilor generate de realitățile conflictelor armate contemporane, unde armatele regulate ale părților implicate reprezintă doar o parte din contingentul implicat direct în ostilități.

Necesitatea primordială constatată de un șir de exegeți ai domeniului dreptului internațional umanitar este de a redefini statutul juridic al combatantului prin intermediul logicii sau abordării individuale, utilizând termeni generali în procesul elaborării noțiunii, ceea ce ar permite creșterea substanțială a numărului de persoane care ar putea să beneficieze de garanțiile impuse prin intermediul actelor juridice internaționale în favoarea statutului de combatant.⁸

Prizonier de război este combatantul unei părți beligerante capturat de inamic.⁹

Statutul de prizonier de război este de o maximă importanță, deoarece persoana care nu poate să beneficieze de acest statut este susceptibilă de a fi pedepsită penal pentru participarea la ostilități, cu atât mai mult cu cât în legislația națională a unor state participarea la conflict poate fi sancționată cu pedeapsa capitală. În acest caz dilema asupra statutului persoanei se transformă din una juridică în una care urmează să decidă asupra vieții persoanei capturate, ceea ce ne demonstrează o dată în plus necesitatea imperioasă a procesului de stabilire a statutului juridic al persoanei capturate.¹⁰

Protecția juridică a prizonierilor de război în cadrul conflictelor armate internaționale este asigurată prin intermediul Convenției a III-a de la Geneva din 12 august 1949. Acest act normativ are drept fundament următoarele două principii:

- a) prizonierul de război nu poate fi supus unei cercetări judiciare sau pedepsit doar pentru participarea în cadrul ostilităților;¹¹
- b) prizonierul de război urmează să beneficieze de un tratament uman pe toată durata detenției până la eliberare sau repatriere.¹²

---

8 Cauia A., Chirtoacă N. *Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane*. Chișinău: Notograf Prim, 2012, p. 47-48.

9 Rusu V. Balan O., Neagu Gh. *Dicționar de drept internațional umanitar*. Chișinău: Pontos, 2007, p. 230.

10 Yasmin Naqvi. *Doubtful prisoner-of-war status*. In: IRRC September, 2002, Vol. 84, nr. 847 p. 571.

11 Convenția III de la Geneva, art. 98.

12 Convenția III de la Geneva, art 13-14.

Astfel, articolul 5(2) al Convenției a III-a de la Geneva prevede: „Dacă există vreo îndoială în ce privește încadrarea în una din categoriile enumerate în art. 4 a persoanelor care au comis un act de beligeranță și care au căzut în mâinile inamicului, numitele persoane vor beneficia de protecția prezentei Convenții, în așteptarea ca statutul lor să fie determinat de un tribunal competent.”¹³

În lumina celor menționate anterior, putem constata faptul că delegații la conferința de la Geneva conștientizau adevărata valoare a acestui statut, ceea ce a dus la reglementarea expresă a acestuia în textul unei convenții distincte. Conform prevederilor exprese ale actului normativ internațional citat, în cazul unei situații incerte în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război, prioritate se acordă persoanei reținute prin acordarea acestui statut, până la proba contrarie constatată prin intermediul unei instanțe competente.

Conținutul Convenției a III-a de la Geneva este pătruns de spiritul principiilor de drept internațional public în general și de principiul umanismului în relațiile cu prizonierii de război în special. Conform opiniei unanim acceptate formulate de către amiralul german Canaris: „Luarea în prizonierat are drept scop unic și prioritar împiedicarea participării directe la ostilități a persoanei reținute și nu pedeapsa sau răzbunarea pentru acțiunile săvârșite. Această exigență de comportament față de prizonierii de război vine în unison cu regulile elementare de ducere a războiului, adică cu interdicția de a ataca persoanele neînarmate sau civile, aceștia constituind categoria cea mai vulnerabilă a participanților în cadrul conflictului militar.”¹⁴

Regula generală prevede acordarea statutului de prizonier de război oricărei persoane care poate fi încadrată în una din categoriile descrise în articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva, indiferent de modalitatea și circumstanțele în care aceasta a fost reținută.¹⁵

Incertitudinea în acest sens este potențată de lipsa unei definiții unanim acceptată asupra noțiunii de „stare dubioasă” sau „stare incertă” a persoanei care pretinde a beneficia de statutul de prizonier de război. Din punct de vedere juridic „starea de incertitudine” poate fi calificată drept stare de fapt care provoacă dubii pentru o persoană competentă în procesul de luare a unei decizii de o maximă importanță.

Comentariul asupra Convenției a III-a de la Geneva nu face lumină în acest sens, stipulând doar două cazuri când articolul 5 (2) este aplicabil: dezertorii și persoanele care însoțesc forțele militare, care și-au pierdut actele în baza cărora se legitimează (legitimațiile). Din spiritul comentariului acestor norme putem concluziona că „starea de incertitudine” în procesul de acordare a statutului de prizonier de război ar trebui să apară cât se poate de rar, deoarece categoriile evidențiate în articolul 4 pretind a avea un caracter exhaustiv, ceea ce ar trebui să excludă situațiile dubioase,

13 Convenția III de la Geneva, art 5 (2).

14 Fisher H. *Protection of prisoners of war*. Ed. D.Fleck, The handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts. Oxford: Oxford University Press, 1995. 322 p.

15 Convenția III de la Geneva, art. 4.

iar adoptarea articolului 5 a avut drept obiectiv principal privarea Părții Deținătoare de dreptul de a decide unilateral și subiectiv asupra acordării acestui statut.

Opinia majorității exegeților în domeniu asupra procesului de acordare a statutului de prizonier de război se rezumă la prezumția că orișicare persoană reținută în perimetrul acțiunilor de luptă este considerată a fi prizonier până la proba contrarie.

O astfel de quasi-prezumție este materializată în textele unor îndrumare sau regulamente militare ale unor state. În același sens, manualul pentru forțele de apărare ale Australiei stipulează: „În majoritatea cazurilor combatantul reținut are dreptul la statut de prizonier de război.”¹⁶

Consiliul Secret al Marii Britanii a cercetat acțiunea articolului 5 într-un caz survenit în urma conflictului militar care s-a declanșat între Malaiezia și Indonezia. În textul hotărârii acesta a prevăzut: „Până când nu apar dubii în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război, articolul 5 nu este aplicabil și nu este necesar ca o instanță competentă să se pronunțe asupra aplicabilității sau inaplicabilității acestei garanții suplimentare. Astfel, dacă statutul persoanei reținute nu a generat dubii, nu apare necesitatea adoptării unei hotărâri judiciare asupra prezentului caz.”

Acest fapt ne demonstrează că instanța britanică a interpretat expresia „apar dubii” drept situația care reflectă îndoiala ce poate fi invocată înainte sau în timpul procesului de judecată, aceasta având doar o pondere procedurală și nu una materială. Într-o opinie separată lordii Gest și Barwick consideră că: „atât timp cât învinuitul a emis o astfel de pretenție (de a i se acorda statutul de prizonier de război)... „dubiile” care pot să apară conform articolul 5 trebuie să se axeze asupra faptului de apartenență a învinuitului la una din categoriile prevăzute în articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva.”

Interpretarea în baza căreia „starea dubioasă” apare atunci când se prezintă unele pretenții asupra conferirii statutului de prizonier, poate fi observată și în cadrul Regulamentului Forțelor Militare Terestre ale Statelor Unite ale Americii despre prizonierii de război adoptat în anul 1997 care prevede deferirea unei instanțe competente a fiecărui caz în care apar dubii în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război, cu condiția că persoana vizată pretinde a fi supus unui tratament similar celui garantat de Convenția a III-a de la Geneva.

Această prevedere este în unison cu prezumția stipulată în articolul 45 (1) al Protocolului Adițional I la Convențiile de la Geneva din 8 iunie 1977 care menționează: „1. O persoană care ia parte la ostilități și cade în mâinile părții adverse este presupusă a fi prizonier de război și, în consecință, este protejată de cea de a III-a Convenție, atunci când ea revendică statutul de prizonier de război, sau rezultă că are dreptul la statutul de prizonier de război, sau atunci când partea de care ea depinde revendică pentru ea acest statut pe calea notificării adresate puterii care o deține

---

16 Australia. Defence Force Manual 1994, ADFP 37, para. 1004. [on-line] [http://www.defence.gov.au/jlc/ Documents/DSCC/SUPMAN%204%20\(Edition%206\).pdf](http://www.defence.gov.au/jlc/ Documents/DSCC/SUPMAN%204%20(Edition%206).pdf) (citată 15.08.2010).

sau puterii protectoare. Dacă există vreo îndoială asupra statutului său la statutul de prizonier de război, această persoană continuă să beneficieze de acest statut și, prin urmare, de protecția celei de a III-a Convenție și a prezentului Protocol, așteptând ca statutul său să fie determinat de un tribunal competent.“

În opinia autorilor Comentariului Protocolului Adițional I norma stipulată în articolul 5(2) a avut o importanță crucială în procesul de apărare și garantare a drepturilor celor ce au participat în cadrul conflictelor armate internaționale, cu toate că a rămas a fi una neunivocă în sensul interpretării.¹⁷ Problemele constatate în cadrul conflictelor armate cu participarea masivă a partizanilor au scos la iveală insuficiența respectivelor reglementări, fapt care a dus la adoptarea articolului 45 în textul Protocolului Adițional I. Scopul principal al adoptării acestei norme speciale a fost de a identifica o procedură de conferire a statutului de prizonier de război în cazurile când nu există certitudinea că persoana reținută ar putea fi încadrată în una din categoriile prevăzute în articolul 4.

Astfel alin. 2 și 3 ale articolului 45 stipulează: „2. Dacă o persoană căzută în mâinile unei părți adverse nu este ținută ca prizonier de război și trebuie să fie judecată de această parte pentru o infracțiune în legătură cu ostilitățile, ea este îndreptățită să își valorifice dreptul său la statutul de prizonier de război în fața unui tribunal judiciar și să obțină ca această problemă să fie rezolvată. De fiecare dată când procedura aplicabilă o permite, problema trebuie să fie soluționată înainte de a se fi decis asupra infracțiunii. Reprezentanții Puterii protectoare au dreptul să asiste la dezbaterile în cursul cărora această problemă trebuie să fie rezolvată, în afara cazului excepțional în care aceste dezbateri se desfășoară cu ușile închise în interesul securității de stat. În acest caz, Puterea deținătoare trebuie să informeze despre aceasta Puterea protectoare.

Orice persoană ce participă la ostilități, care nu are dreptul la statutul de prizonier de război și nu beneficiază de un tratament mai favorabil în conformitate cu cea de a IV-a Convenție, are dreptul, oricând, la protecția prevăzută în articolul 75 al prezentului Protocol. În teritoriul ocupat o astfel de persoană, exceptând situația când este deținută pentru spionaj, beneficiază, de asemenea, în pofida dispozițiilor articolului 5 al celei de a IV-a Convenții, de drepturile de comunicare prevăzute în amintita Convenție.“

Textul articolului 45 prevede expres cazurile în care dubiile trebuie să dispară în ceea ce privește acordarea statutului de prizonier de război în baza prezumției acestuia:

1. Dacă persoana reținută pretinde la acest statut.
2. Dacă există supoziția că acesteia i s-ar putea conferi acest statut.
3. Dacă partea căreia acesta îi aparține pledează pentru oferirea acestui statut.

---

17 Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. *Commentary to the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 august 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, 8 june 1977. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987. 1625 p.

În cazurile când dubiile persistă în pofida acțiunilor menționate anterior, statutul persoanei reținute urmează să fie determinat de o instanță competentă. Această consecutivitate de prezumții este o continuare logică a prevederilor articolului 5, diferența constând în faptul că obligația de a demonstra sau de a proba imposibilitatea conferirii statutului pretins stă în sarcina Părții Deținătoare și nu invers.

Judecând conform interpretărilor date de Regulamentele militare ale unor state citate anterior, dubiile sau îndoielile în ceea ce privește conferirea statutului de prizonier de război în sensul articolului 5 (2) pot apărea doar în legătură cu apartenența persoanei reținute la una din categoriile prevăzute în articolul 4 al Convenției a III-a de la Geneva.

Problema complexă a legăturilor care există între militari, drept potențiali combatanți, în eventualitatea declanșării unui conflict armat și dreptul la viață este esențială în ansamblul existenței umane și are legături profunde și subtile cu profesia de militar, așa cum o demonstrează victimele uzului de violență armată, inclusiv reclamațiile familiilor unor militari care și-au pierdut viața în timpul operațiunilor militare, reclamații la adresa ministerelor apărării care n-ar fi luat toate măsurile necesare în scopul protecției vieții celor trimiși să lupte pentru țara lor.¹⁸

Principala drept și obligație corelativă care rezultă din statutul juridic al combatantului este utilizarea violenței militare în scopul atingerii obiectivelor militare, iar sub rezerva condiției de respectare a normelor dreptului internațional umanitar, acesta nu poate fi tras la răspundere penală pentru simpla participare în cadrul operațiunilor militare, fapt absolut interzis în cazul persoanelor civile atât de actele normative naționale, cât și de cele internaționale.

Un alt drept, nu mai puțin important, conferit de normele dreptului internațional umanitar doar combatanților este dreptul la statutul de prizonier de război și asigurarea realizării setului de garanții prevăzute de acest statut. Participarea directă în cadrul ostilităților se dovedește a fi o condiție suficientă pentru admiterea prezumției de acordare a statutului de prizonier de război tuturor persoanelor, sub rezerva respectării exigențelor impuse de art. 45 al Protocolului Adițional I.

În cazul existenței unei „situații dubioase” în ceea ce privește acordarea sau neacordarea statutului de prizonier de război, cazul urmează să fie soluționat de către o instanță competentă, care ar asigura respectarea tuturor garanțiilor judiciare prevăzute de actele normative internaționale în vigoare.¹⁹

---

18 Chirtoacă N., Cauia A. *Combatanții și dreptul la viață*. În: Studii Juridice Universitare. 2008, nr. 3-4, p. 182.

19 Cauia A., Chirtoacă N. *Statutul juridic al combatantului în conflictele armate contemporane*. Chișinău: Notograf Prim, 2012, p. 140-141.

COMPATIBILITATEA DINTRE PRINCIPIUL DUBLULUI GRAD DE JURISDICȚIE ȘI ARTICOLUL 6 Ș1 AL CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Olga BENEȘ, master, lector superior

Studiul dreptului la un proces echitabil nu este epuizat prin examinarea aplicabilității articolului 6 al Convenției făcută de Curtea europeană sau prin identificarea obligației impuse de către Curte statelor semnatare ale Convenției. Prin crearea organelor care veghează la buna aplicare a drepturilor garantate, Convenția a creat de asemenea un sistem jurisdicțional autonom, care se supune el însuși unui anumit număr de reguli de procedură, și deci susceptibil de a fi el însuși supus exigenței unui proces echitabil: deoarece ea este organul ce asigură o bună și uniformă aplicare a Convenției, deoarece ea se află la originea regulilor ce sunt impuse statelor, este evident necesar ca Curtea înseși să respecte în funcționarea sa "standardele" a căror autor este. Anume în aceasta și rezidă fără îndoială una din principalele originalități a protecției acestui drept în ordinea europeană: dreptul la un proces echitabil capătă aici o dublă dimensiune. Prima rezidă în calitatea procedurii impusă statelor de Curtea Europeană, a doua, în calitatea procedurii europene înseși.

Cuvinte cheie: proces echitabil, ordine juridică europeană, principiul contradictorialității, dublu grad de jurisdicție,

LA COMPATIBILITÉ ENTRE LE PRINCIPE DU DOUBLE DEGRÉ DE JURIDICTION ET L'ARTICLE 6 §1 DE LA CONVENTION EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

L'étude du droit à un procès équitable ne s'épuise pas dans l'examen de l'application de l'article 6 de la Convention faite par la Cour européenne ou dans l'identification de l'obligation imposée par la Cour aux Etats signataires à la Convention. En créant des organes chargés de veiller à la bonne application des droits garantis, la Convention a également créé un système juridictionnel autonome, obéissant lui-même à un certain nombre de règles de procédure, et donc susceptible d'être lui aussi soumis à l'exigence de procès équitable: parce qu'elle est l'organe assurant une bonne et uniforme application de la Convention, parce qu'elle est à l'origine de règles s'imposant aux Etats, il est évidemment nécessaire que la Cour respecte elle-même, dans son fonctionnement, les «standards» dont elle est l'auteur.

C'est là sans doute une des principales originalités de la protection de ce droit dans l'ordre européen: le droit au procès équitable y acquiert une double dimension. La première réside dans la qualité de procédure que la Cour européenne impose aux Etats, la seconde, dans la qualité de la procédure européenne elle-même.

Mots clefs: procès équitable, ordre juridique européen, principe du contradictoire, double degré de juridiction

Încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 între guvernele statelor membre a Consiliului European, Convenția Europeană a drepturilor omului n-a fost nicicând atât de actuală ca în prezent. Astăzi, datorită articolului 6 par.1 în conformitate cu care „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale [...] de către o instanță independentă și imparțială [...]”, Convenția europeană se află pe primul plan al scenei juridice. Ea garantează dreptul la un proces echitabil în articolul 6, și instituie, prin articolele sale 19—51, un mecanism jurisdicțional permanent, compus la început dintr-o Comisie și o Curte, iar, începând cu intrarea în vigoare a Protocolului adițional nr.11, doar de Curte. Aceste organe au drept misiune de a veghea la respectul drepturilor enunțate în Convenție de către statele semnatare în privința justițiabililor lor. În cadrul deciziilor acestor organe, Convenția a avut o influență asupra drepturilor naționale care nu poate fi negată. Este anume cazul referitor la organizarea și funcționarea sistemelor jurisdicționale, articolul 6 fiind deja de mai mulți ani o sursă a unei jurisprudențe europene cantitativ și calitativ importante. Într-adevăr, în ultimii ani asistăm la creșterea consecventă a cererilor fondate pe acest text. Curtea a precizat însă câmpul de aplicare a acestui articol prin adoptarea unor definiții proprii a termenilor „caracter civil” și „materie penală”: astfel noțiunile europene sunt definite în mod autonom în raport cu calificările din drepturile interne ale statelor membre și nu sunt deci identice conceptelor respective din drepturile interne. Această autonomie a noțiunilor reprezintă un aspect fundamental al protecției europene a procesului echitabil, căci doar adoptarea unor noțiuni autonome va permite asigurarea și aplicarea uniformă a dreptului la un proces echitabil.

Dar, studiul dreptului la un proces echitabil nu este epuizat odată cu examinarea aplicării articolului 6 al Convenției făcută de Curtea Europeană sau prin identificarea obligației impuse de Curte statelor semnatare la Convenție. Prin crearea unor organe care să vegheze la buna aplicare a drepturilor garantate, Convenția de asemenea a creat un sistem jurisdicțional autonom supus el însuși unui oarecare număr de reguli de procedură, și deci susceptibil el însuși de a fi supus exigenței unui proces echitabil: deoarece ea este organul care asigură aplicarea corectă și uniformă a Convenției, deoarece ea se află la originea regulilor impuse statelor și este deci evident ca Curtea să respecte ea înseși în funcționarea sa standardele a cărei autor este.

Iată aici fără îndoială se găsește una din principalele calități originale ale protecției acestui drept în ordinea juridică europeană: iar dreptul la un proces echitabil obține aici o dublă dimensiune. Prima rezidă în calitatea procedurii pe care Curtea Europeană o impune statelor, a doua în calitatea procedurii europene ca atare. Structura înseși a articolului 6 permite identificarea a două serii de elemente a unui proces echitabil: primul paragraf enunță garanțiile de care beneficiază individul în cadrul unei proceduri civile sau penale, al doilea paragraf este consacrat garanțiilor de care beneficiază o persoană în cadrul procesului penal. În cadrul acestei garanții unii termeni au dat naștere la mai multe drepturi și principii, definite și delimitate de către Curte și care trebuie să fie respectate de către procedurile interne.

Legalitatea unei instanțe este un element puțin problematic în statele membre ale Consiliului European și deci face obiectul a puține dezvoltări în jurisprudența Curții care precizează doar că termenii „instituită de lege“ se înțeleg ca „în conformitate cu legea“, în deosebi în ceea ce privește componența instanței. O altă problemă ține de accesul la o instanță, Curtea precizând că „dreptul de acces constituie un element inerent dreptului enunțat de articolul 6 par.1“, care „garantează fiecăruia dreptul ca o instanță să examineze orice contestație cu privire la drepturile și obligațiile cu caracter civil. El consacră astfel «dreptul la o instanță», a cărui drept de acces, anume dreptul de a sesiza instanța în materie civilă, constituie doar un aspect”.¹ Ea a precizat în continuare că orice renunțare eventuală la acest drept la o instanță (de exemplu prin plata unei amenzi sau a oricărei reglementări amiabile) trebuie să se facă fără constrângere și fără echivoc, subliniind că „dreptul la o instanță îmbracă (...) o foarte mare importanță într-o societate democratică”.² Dreptul la o instanță include, într-o oarecare măsură, dreptul de a exercita un recurs: dacă articolul 6 nu garantează dublul grad de jurisdicție (protejat de articolul 7 protocolul nr.4) Curtea a considerat totuși că privând indivizii de exercitarea unei căi de recurs, statul i-a privat de accesul la un tribunal.

Accesul la o instanță comportă de asemenea și un aspect financiar evident și ridică întrebarea privitor la ajutorul judiciar. În materie de „contestație cu privire la drepturile și obligațiile cu caracter civil“, Convenția nu obligă statele să organizeze un sistem de ajutor judiciar dar să facă efectiv dreptul de acces la un tribunal: „chiar dacă articolul 6 § 1, garantează un drept efectiv de acces la instanțe pentru deciziile cu privire la «drepturile și obligațiile cu caracter civil», el lasă statului să aleagă mijloacele pe care să le întrebuițeze în acest scop“ ; „totuși, [...] articolul 6 § 1 poate uneori impune statul să asigure asistența unui membru al baroului atunci când este necesar un acces efectiv la judecător, fie că legislația națională a statelor o prescrie pentru diferite categorii de litigii, fie datorită complexității procedurii sau a cauzei”.³

Termenul „echitabil“ a dat și el naștere mai multor principii, adică garanții procedurale implicite a articolului 6. Această noțiune se prezintă ca un ansamblu de subgaranții care la rândul lor constituie la rândul lor alte subgaranții, toate putând fi dezvoltate și detaliate. Astfel, am putea menționa principiul egalității armelor, o garanție fundamentală a procesului echitabil, care decurge din cerința impusă de articolul 6 par.1, ca „cauza să fie examinată în mod echitabil“. Acest principiu impune ca „orice parte la o acțiune [civilă sau penală să aibă] o posibilitate rezonabilă de a-și expune cauza în fața instanței în condiții care să nu pună în dezavantaj în raport cu partea adversă”.⁴ În materie penală, acest principiu impune un echilibru între persoana urmărită și ministerul public, dar în egală măsură între acuzat și partea civilă.

1 C.E.D.O., *Golder c. Regatului-Unit*, 21 februarie 1975, seria A n°18, § 36.

2 C.E.D.O., *Deweert c. Belgiei*, 27 februarie 1980, seria A n°35, § 49.

3 C.E.D.O., *Airey c. Irlandei*, 9 oct.1979, seri A n°32, § 26.

4 C.E.D.O., *Feldbrugge c. Olandei*, 29 mai 1986, seria A n°99, § 44.

În egală măsură, mai decurge din exigența de echitate a procedurii și principiul contradictorialității care impune judecătorul să vegheze ca toate elementele litigiului să facă obiectul unei dezbateri între părți și despre care Curtea subliniază că este “ una din principalele garanții a unei proceduri judiciare “ cât și obligația de motivare a hotărârilor judecătorești în raport cu care Curtea menționează că „articolul 6 par.1 obligă tribunalele să-și motiveze deciziile lor, dar aceasta nu se poate de înțeles ca cerând un răspuns detaliat la fiecare argument. De asemenea, Curtea Europeană nu este chemată să precuete dacă argumentele au fost examinate în modul corespunzător“.⁵

Revendicările cu referință la dreptul la o instanță imparțială sunt în mod incontestabil cele mai frecvente. În numele imparțialității, în particular a imparțialității obiective care ne invită să cercetăm dacă, independent de comportamentul individual al judecătorului, unele elemente inerente statutului său, sau funcțiilor sale ne permit să-l suspectăm de imparțialitate astfel fiind pusă în discuție organizarea judecătorească a statului respectiv. Mai precis, Curtea Europeană a ținut întotdeauna să păstreze organizarea internă a instanțelor naționale adoptând o interpretare concretă a principiului imparțialității.

Vizând garantarea unei justiții imparțiale, unele principii ale dreptului procesual sunt în armonie cu articolul 6 par.1 al Convenției europene a drepturilor omului. Totuși, fie în lumina principiului de dublu grad al jurisdicțiilor, fie a celui de separare a funcțiilor represive, se poate de constatat că articolul 6 par.1 al Convenției vine să îmbogățească dreptul național. Procedura penală și civilă consacră ambele principiul dublului grad de jurisdicție și în consecință, imposibilitatea pentru un judecător care a examinat în primă instanță să facă parte din instanța care este chemată să examineze decizia contestată în fața celui de-al doilea grad de jurisdicție. Altfel, cum s-ar putea concepe ca autorul unei soluții pronunțate în primă instanță să opereze un control efectiv și critic asupra propriei decizii. Dublul grad de jurisdicție implică examinarea cauzei de către o altă instanță decât cea care a pronunțat decizia atacată. Astfel, principiul dublului grad de jurisdicție este consolidat de articolul 6 par.1 al Convenției, iar exigența de imparțialitate întărește la rândul său principiul separării funcțiilor represive.

În cauza Piersack, în care componența Curții era pusă în discuție datorită prezenței unui magistrat care cunoștea cauza în calitate de procuror, Curtea decide că „dacă un judecător după ce a ocupat în cadrul parchetului o funcție de natură să cerceteze un oarecare dosar în cadrul atribuțiilor sale va fi sesizat cu același dosar în calitate de judecător, justițiabilii ar fi în drept să creadă că el nu va oferi garanția necesară de imparțialitate“.⁶ În cauza De Cubber⁷, Curtea reafirmă jurisprudența sa în raport cu un judecător de instrucțiune care mai apoi a făcut parte din instanța de

---

5 C.E.D.O., *Van de Hurk c. Olandei*, 19 aprilie 1994, seria A n°288, § 61.

6 C.E.D.O., *Piersak c. Belgiei*, 1 octombrie 1982, seria A, no 53, § 27.

7 C.E.D.O., *De Cubber c. Belgiei*, 26 octombrie 1984, seria A, no 86, § 24.

judecată. Aceasta fiind, ea a optat pentru o concepție deosebit de strictă a noțiunii de imparțialitate. Este suficient ca un magistrat să fi cunoscut cauza pentru ca să-i fie ulterior interzis să participe la judecarea ei.

În prezent însă doctrina a permis unele modificări a principiului impus de articolul 6 par.1 al Convenției. Faptul că un magistrat ar fi îndeplinit anumite acțiuni înainte de a fi chemat să judece în fond, încetează de a mai fi un factor care implică în mod automat parțialitatea. Curtea a trecut de la concepția abstractă de imparțialitate obiectivă la o concepție concretă ținând cont de rolul efectiv al judecătorului. Dacă mai multe hotărâri atestă această evoluție, atunci hotărârea celebră *Sainte Marie*⁸ este semnificativă în acest sens. În speță, Curtea reține că „n-am putea pune la dubii imparțialitatea unei instanțe pentru simplul fapt că unii dintre membrii săi au avut de examinat în cadrul unei alte proceduri cu privire la fapte diferite și comise în locuri diferite, înainte ca să se pronunțe asupra vinovăției unui prevenit“. Cu toate acestea, totuși, articolul 6 par.1 rămâne a fi fundamentul dreptului național care trebuie să asigure principiul separării funcțiilor represive.

Se constată deci constate deci o evoluție netă a rigorii inițiale în jurisprudența europeană. Deci, simpla aparență a unui risc de parțialitate nu mai este suficientă pentru a condamna cumulul de funcții Trebuie mai întâi de toate de atras atenția la realitate, la atitudinea concretă a magistratului. Curtea a trecut de la etapa abstracțiilor la cea a realităților concrete, ceea ce duce la aprecierea datelor de fapt.

---

8 C.E.D.O., *Sainte-Marie c. Franței*, 7 decembrie 1992, seria A, no 253.

DREPT PUBLIC

PUBLIC LAW

CONFIGURAȚIA ȘI CONȚINUTUL SECURITĂȚII JURIDICE ÎN STATUL DE DREPT

Dumitru BALTAG, doctor habilitat, profesor universitar

În această lucrare, autorul discută problemele securității juridice în statul de drept. Configurația și conținutul securității juridice include următoarele componente: neretroactivitatea legii, accesibilitatea și previzibilitatea normei juridice și interpretarea unitară a legii. Toate aceste principii sunt încorporate lucrare, iar accentul se pune pe jurisprudența și doctrina națională și internațională.

Cuvinte cheie: securitatea juridică, conținutul securității juridice, neretroactivitatea legii, accesibilitate, previzibilitate, interpretare, interpretarea unitară a legii, exigențele principiului securității, libertatea și siguranța persoanei.

MISE EN PAGE ET LE CONTENU DE LA SÉCURITÉ JURIDIQUE DANS L'ÉTAT DE DROIT

Dans cet ouvrage l'auteur aborde les problèmes de la sécurité juridique des personnes dans l'état de droit. La configuration et le contenu de la sécurité juridique comprend les composantes suivantes: la non-rétroactivité de la loi, l'accessibilité et la prévisibilité de la norme de droit et l'interprétation unitaire de la loi. Tous ces principes sont matérialisés dans le contenu du rapport scientifique où l'accent est mis sur la jurisprudence et la doctrine nationale et internationale.

Securitatea juridică desemnează acea stare de siguranță a indivizilor și a societăților conferită de normativitatea juridică prin respectarea prescripțiilor sale. Ea este rezultatul protecției juridice a valorilor sociale, a atributelor persoanei umane și a acțiunilor sale legitime, a climatului social, care să permită „coexistența libertăților“ [1].

Această protecție este incompletă, ea limitându-se la „teritoriul juridicității“ la acele relații sociale reglementate de normele juridice. Securitatea juridică este relativă, deoarece sistemul de interdicții, obligații, acțiuni permise instituite de normele juridice poate fi încălcat prin voința liberă a indivizilor, care, în acest caz, suportă, însă, sancțiunile juridice prevăzute de normele de drept. De siguranță juridică se bucură, în primul rând, cel care respectă normativitatea juridică, având dreptul de a beneficia de relații sociale în care comportamentele altor indivizi se înscriu în „perimetrul“ prevăzut de normele juridice, în caz contrar, împotriva lor pot fi folosite proceduri, mecanisme, garanții, care să apere și să restabilească drepturile

încălcate. Dar ea nu este anihilată — poate în mod paradoxal — nici în cazul indivizilor, care prin comportamentul lor antisocial sfidează, aceștea, având dreptul la un anumit tratament juridic, la apărare și alte garanții juridice, care permit estimarea unei anumite reacții sociale a organelor care aplică normele juridice, proporțional cu fapta antisocială săvârșită.

Configurația și conținutul securității juridice sunt specifice, în funcție de tipul de normativitate juridică, de la care emană. Ea poate fi sufocantă pentru persoana umană — ca în cazul societății totalitare, în măsura în care ea a existat — sau poate să conștă într-un climat social, protejat juridic, care permite manifestarea liberă a indivizilor, creativitatea socială, protejând drepturile și libertățile fundamentale.

Securitatea juridică instituie condiția minimă pentru realizarea justiției în societate. Gradul de realizare a securității juridice — nici odată infailibilă — depinde de certitudinea dată de normele juridice, de precizia acestora, ea subliniind importanța surselor juridice și în special al legii, cât și modul în care se asigură primatul dreptului și efectivitatea acestuia în societate. Așa cum remarcă P. Roubier, securitatea juridică este o premisă a tuturor civilizațiilor. Existența acesteia este născută dintr-o necesitate profundă ca și aceia de lege în natură. Ea este „scutul juridic” contra anarhiei [2].

În sistemul de drept al Republicii Moldova supremația Constituției și a legilor a fost ridicată la rang de principiu constituțional, consacrat de art. 7 din Legea fundamentală, potrivit căruia „Constituția Republicii Moldova este legea supremă. Nici, o lege și nici un alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică”. S-a instituit, astfel, o obligație generală, impusă tuturor subiecților de drept, inclusiv autorității legiuitoare care trebuie să se asigure că activitatea de legiferare se realizează în limitele și în concordanță cu Legea fundamentală a țării și, totodată, să asigure calitatea legislației. Aceasta, într-un cânt, pentru a respecta legea, ea trebuie cunoscută și înțeleasă, iar pentru a fi înțeleasă, trebuie să fie suficient de precisă și previzibilă, așa dar să ofere securitate juridică destinatarilor săi. S-a conturat, în acest sens, în strânsă legătură cu principiul legalității, un alt principiu, cel al securității juridice. Fără a fi consacrat expres de normele constituționale, fiind mai degrabă o creație a jurisprudenței, acesta constituie, deopotrivă, un principiu fundamental al statului de drept, stat care este apreciat, în bună măsură, în funcție de calitatea legilor sale [3].

Preocuparea pentru asigurarea securității juridice este de actualitate în Republica Moldova, în condițiile creșterii cantitative a legislației, determinată de creșterea complexității dreptului ca urmare a dezvoltării noilor izvoare de drept, precum, și apariției unor noi domenii de reglementare. Este evident că în prezent se legiferează mult, dar oare se legiferează bine? Iată de ce, considerăm utilă prezentarea principalelor exigențe ale conținutului securității juridice, însoțită de exemple din jurisprudența recentă, cu precădere a Curții Constituționale.

Sub acest din urmă aspect, conținutul securității juridice cuprinde, în principal, următoarele exigențe: *neretroactivitatea legii, accesibilitatea și previzibilitatea legii, asigurarea interpretării unitare a dreptului.*

I. Neretroactivitatea legii. Instituit de Codul civil francez din 1804, principiul neretroactivității legii a fost preluat și de legiuitorul moldovean, fiind consacrat în art. 22 din Constituția Republicii Moldova din 1994, astfel încât, în prezent acesta are următoarele redactare: „Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni, care la momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos“.

Ca urmare a consacării sale constituționale acest principiu a devenit obligatoriu nu doar pentru judecătorul care aplică legea, ci și pentru legiuitor, care este ținut deopotrivă să-l respecte în procesul de legiferare, neretroactivitatea legii constituind o garanție fundamentală a drepturilor constituționale, a libertății și siguranței persoanei.

Pof. M. Eliescu, arată în acest sens în mod sugestiv că, „... dacă ceea s-a făcut în conformitate cu legea în vigoare, ar putea fi neconținut stricat de legea nouă, orice prevedere în timp ar fi cu neputință și ordinea juridică însăși ar fi amenințată pe măsură ce s-ar slăbi încrederea în securitatea deputaților, în stabilitatea circuitului civil... dacă legea nouă nu ar respecta ceea ce a fost făcut în cadrul prevederilor legii vechi, încrederea ar dispărea și, odată cu ea, ar fi atinsă autoritatea legii, căci voința de a da ascultare permisiunilor, poruncilor și opiniilor legale, ar fi, desigur, în bună măsură demobilizată dacă cel ce s-a supus lor nu ar fi sigur că, procedând astfel, va sta sub scutul legii“ [4]. Analizând mai atent aceste dispoziții legale, constatăm anumite inexactități în reglementarea constituțională dată de către legiuitorul moldav principiului respectiv, după cum urmează:

— *în primul rând*, în opinia noastră, există o neconcordanță între denumirea articolului dat și conținutul acestuia. Astfel, dacă ținem cont de faptul că Constituția este Legea fundamentală a statului, denumirea articolului respectiv este în regulă, or, aceasta ne sugerează ideea că legea supremă a țării consfințește principiul potrivit căruia „legea dispune numai pentru viitor“. Titlul dat acestui articol „Neretroactivitatea legii“ ne mai arată că orice lege nu retroactivează, deoarece legiuitorul nu a specificat expres altceva. Din titlul articolului respectiv ar rezulta că nu retroactivează legea penală, civilă, familială, administrativă sau din oricare alt domeniu, rezultă, deci, o neretroactivitate a legilor, în general.

Dar dacă, analizăm conținutul art. 22 vom constata că legiuitorul s-a referit numai la legea penală sau contravențională, nu și la cele din alte domenii ale dreptului, deoarece, în prima parte a acesteia reglementează expres doar imposibilitatea condamnării unor persoane pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau acte delictuoase. Legiuitorul, probabil, ea scăpat faptul că la noi în țară, marea majoritate, a celor cărora le sunt destinate actele normative, sunt indivizi care nu au conflicte cu organele statului, nu sunt delincvenți, ci sunt persoane care participă pașnic la circuitul civil, întră în diferite raporturi juridice civile, familiale, administrative fără ca să încalce legile țării. Întrebarea la care se cere răspuns este următoarea: În conformitate cu dispozițiile primei fraze a art. 22 al Constituției, nu

retroactivează numai legea penală sau contravențională, sau și cea civilă, familială, de dreptul muncii, locativă, funciară etc.? Din câte vedem legiuitorul moldav a instituit, printr-o dispoziții constituțională expresă, principiul neretroactivității legii în materie penală sau, represivă, în general, iar în celelalte domenii, în lipsa unei norme constituționale exprese, se pare că ar fi posibilă aplicarea retroactivă a legii, dacă normele speciale nu vor dispune contrar.

— *în al doilea rând*, fraza a doua a aceluia-și articol conține o normă legală care, după părerea noastră, nu se referă la principiul neretroactivității legii, ci la principiul aplicării legii penale, sau contravenționale mai favorabile, după cum urmează: „... De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos“. Această normă ne întărește convingerea că legiuitorul nostru a instituit printr-o dispoziție constituțională expresă principiul neretroactivității legii în materie represivă, în general. În acest caz, considerăm că era indicat ca denumirea art. 22 din Constituție să fie „Neretroactivitatea legii penale“ sau „Neretroactivitatea legii represive“, pentru a fi în consonanță deplină cu ceea ce a dorit să reglementeze și a reglementat, de fapt, legiuitorul prin această normă constituțională, ca să nu existe divergențe între denumirea și conținutul ei.

Art. 15 alin. (2) din Constituția României stipulează că: „Legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile“, prin aceasta asigurând stabilitatea drepturilor legal câștigate. Este o formulare mai concisă, și în același timp, mai clară. Considerăm mai clară, deoarece se subînțeleg toate legile, nu numai legea penală.

Ce ne asigură nouă principiu neretroactivității legii referitor la securitatea juridică a persoanelor?

- în primul rând, stabilitatea dreptului legal câștigat, care nu poate fi suprimat printr-o nouă lege;
- în al doilea rând, previne abuzul de drept, prin modificarea legilor, în cazul rotirii la putere;
- în al treilea rând, asigură legitimitatea legii, recunoașterea acesteia ca obligatorie și justă, nu se poate pretinde respectarea unei legi inexistente, respectiv până la intrarea în vigoare a acesteia.

II. Accesibilitatea și previzibilitatea legii. Accesibilitatea legii privește, în principal, aducerea la cunoștință publică a acesteia, care se realizează prin publicarea actelor normative. Pentru ca o lege *lato sensu* să producă efecte juridice, trebuie să fie cunoscută de destinatarul său; efectele legii se produc, prin urmare, după aducerea sa la cunoștință publică și după intrarea sa în vigoare. În dreptul intern regulile privind intrarea în vigoare a actelor normative sunt prevăzute de art. 76 din Constituție [5]. Există, însă, și o altă semnificație a noțiunii de accesibilitate, asociată existenței previzibilității legii, și anume, aceia care privește modul de receptare a conținutului actelor normative de către corpul social, în sensul de înțelegere a acestuia. Norma juridică trebuie să fie clară, inteligibilă, întrucât, cei cărora se adresează, trebuie nu doar să fie informați, în avans asupra consecințelor actelor și faptelor lor, ci și să

înțeală consecințele legale ale acestora. În caz contrar, principiul, *nemo censetur ignorare legem* nu ar putea fi aplicat, ceea ce ar avea, grave consecințe asupra securității raporturilor sociale, a existenței societății în general.

Într-o bogată jurisprudență, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, a subliniat importanța asigurării accesibilității și previzibilității legii, instituind o serie de repere pe care legiuitorul trebuie să le aibă în vedere pentru asigurarea acestor exigențe. Astfel, în cauze precum *Sunday Times contra Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord* (1979), *Reikvenyi contra Ungariei* (1999), *Rotaru împotriva României* în 2000, *Damman împotriva Elveției* în 2005, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat că: „Nu poate fi considerată „lege“ o normă enunțată cu suficientă precizie pentru a permite individului să-și regleze conduita. Individul, trebuie să fie în măsură să prevadă consecințele ce pot decurge dintr-un act determinat“, „o normă este previzibilă numai atunci, când este redactată cu suficientă precizie, în așa fel, încât să permită oricărei persoane — care, la nevoie, poate apela la consultanța de specialitate — să-și regleze conduita“, „în special, o normă este previzibilă atunci când oferă o anumită garanție contra atingerilor arbitrare ale puterii publice“. Sub acest aspect principiul securității juridice se corelează cu un alt principiu, dezvoltat în dreptul comunitar, și anume, principiul încrederii legitime. Potrivit jurisprudenței Curții de Justiție a Comunităților Europene (de exemplu, cauzele *Facini, Dori, v Recre*, (1994), [6], *Foto — Frost v Hauptzollamt Lubeck, ost*, (1987) [7]), principiul încrederii legitime impune ca legislația să fie clară și predictibilă, unitară și coerentă [8]; de asemenea, impune limitarea posibilităților de modificare a normelor juridice, stabilitatea regulilor instituite prin acestea.

Și în doctrină s-a afirmat, în același sens, că prima dintre condițiile ce asigură aplicabilitatea dreptului o constituie suficiența s-a definire [9], care vizează asigurarea rigorii atât în planul conceptualizării dreptului, a noțiunilor juridice, cât și în planul redactării actelor normative. Așa cum s-a remarcat „elaborarea legilor nu este numai o artă, ci este, în egală măsură, o știință sau mai exact o tehnică și, în plus, o tehnică dificilă“ [10].

Rigiunile legiferării își găsesc expresia în normele de tehnică legislativă, care trebuie respectate de legiuitorul moldovean în elaborarea oricărui act normativ. Legea nr. 780 -XV din 27.12. 2001 privind actele legislative [11] prevede în acest sens o serie de reguli, respectiv, „la elaborarea actului legislativ se aplică principiile... transparenței, publicității și accesibilității (art. 4 alin. (3) lit. C)“, „să fie întocmit conform tehnicii legislative și normelor limbii literare (art. 5 alin. 82) lit. B)“, „fraza se construiește conform normelor gramaticale, astfel, încât să exprime corect, concis și fără echivoc ideea, să fie înțeleasă ușor de orice subiect interesat (art. 19 punct a)“ și altele.

Lipsa de accesibilitate și previzibilitate a dispozițiilor legale este din ce mai des invocată și în fața Curții Constituționale a Republicii Moldova, care s-a pronunțat, într-o serie de cauze, asupra încălcării acestor exigențe. Astfel, prin Hotărârea nr. 12 din 07.06.2011 [12], constatând neconstituționalitatea Legii nr. 152 din 08. 07.2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, Curtea a reținut că modifi-

carea art. 22 alin. (1) lit. p din Legea nr. 544-XIII din 20.07.1995 “ cu privire la statutul judecătorului”, în redacția Legii nr. 152 din 08. 07.2011 este neconstituțională, deoarece prin norma legală contestată Parlamentul a stipulat angajarea răspunderii disciplinare a judecătorilor fără a prevedea mecanismul și limitele de aplicare, încalcând astfel, principiul accesibilității actului legislativ, ceea ce permite aplicarea discreționară a acestei norme de către Consiliul Superior al Magistraturii.

Principiul accesibilității este strâns legat de o altă exigență a securității juridice, previzibilitatea. Acest principiu impune ca autoritatea legislativă să reglementeze relațiile sociale prin adoptarea de acte normative, care să intre în vigoare după trecerea unei anumite perioade de timp, astfel, încât, să permită oricărei persoane să poată recurge la consultanța de specialitate și să își corecteze conduita [13]. Lipsa acestei exigențe a normei juridice determină o nesiguranță a raporturilor juridice, care au ca efect vătămarea cetățenilor în drepturile și interese lor legitime.

Respectarea principiului previzibilității (predictibilității) normelor juridice conferă coerență sistemului normativ, fiind de natură să asigure o lină și amiabilă relaționare între autorități și cetățeni, pentru ca aceștea din urmă să nu fie surprinși de acte normative inopinare, (deci,abuzive), care să le prejudicieze interesele.

Cele arătate conduc către o altă exigență a conținutului principiului securității juridice, care privește interpretarea legii, întrucât, dacă elementul de interpretare a dispozițiilor legale este inevitabil, principiul securității juridice impune și în această privință anumite limite și rigorii.

III. Asigurarea interpretării unitare a legii. Este o altă parte componentă a conținutului securității juridice. Chiar dacă aparent, acest element al securității juridice aduce în prim plan rolul instanțelor judecătorești, în realitate exigența privește tot activitatea legislativă, întrucât de modul în care sunt reglementate, corelate, sistematizate actele normative, depinde unitatea interpretării acestora.

După intrarea în vigoare a actului normativ, la elaborarea căruia se presupune că au fost respectate regulile de tehnică legislativă, la care ne-am referit pe durata existenței acestuia, pot interveni diferite evenimente legislative, cum sunt: modificarea sau completarea,abrogarea, republicare, suspendarea sau altele asemenea, în toate aceste cazuri revenind tot legiuitorului asigurarea clarității și coerenței reglementării, precum și integrarea armonioasă a acestuia în sistemul de drept pentru eliminarea , pe cât posibil, a divergențelor de interpretare.

Legea este unică. Prin urmare și interpretarea trebuie să fie unică, astfel, ca în cazuri similare se vor obține soluții identice. Interpretarea legii poate fi făcută oficial, de către emitentul actului normativ sau cazuistic, de către instanța de judecată.

Asigurarea caracterului unitar al practicii judecătorești este impus și de principiul constituțional al egalității cetățenilor în fața legii și implicit a autorității judecătorești. De asemenea, practica judiciară unitară este esențială pentru creșterea încrederii în actul de justiție. De altfel, literatura juridică apreciază, și noi susținem această opinie în ceea ce privește hotărârile judecătorești, care au intrat în puterea lucrului judecat, ca fiind izvor secundar de drept.

Principiul supunerii judecătorului numai față de lege, nu are și nu poate să aibă semnificația aplicării deferite și chiar contradictorii a aceleiași dispoziții legate în funcție, exclusiv, de subiectivitatea interpretării atribuită și aparținând unor judecători diferiți. Astfel, o asemenea concepție, ar duce la consacarea, chiar pe temeiul independenței judecătorilor a unor soluții care ar putea reprezenta o încălcare a legii ceea ce este inadmisibil, întrucât legea fiind aceeași, aplicarea ei nu poate fi diferită, iar intima convingere a judecătorului nu poate justifica o asemenea consecință.

În vederea înlăturării tendințelor de interpretare contradictorie asupra situațiilor diverse deduse judecătorii instanțelor judecătorești trebuie să pornească, în opinia noastră, cel puțin de la:

- un proces coerent și sistematic de legiferare;
- cunoașterea suficientă a considerentelor ce au determinat elaborarea unui anumit act normativ și a implicațiilor sale reale;
- creșterea exigenței instanțelor de control judiciar, dublată de asigurarea concommitență a unui riguros autocontrol asupra propriei activități a instanțelor judecătorești.

Concluzii.

Importanța respectării principiului securității juridice pentru existența statului de drept impune o mai mare atenție acordată calității legii. Ca urmare, chiar dacă creșterea exponențială a numărului de acte normative și complexității acestora poate fi justificată prin factori de natură istorică, sociologică, politică, economică este necesar un efort de disciplinare a excesului normativ și de supunere a normelor edictate rigorilor securității juridice.

Este vorba de un efort, care privește legiuitorul — primar sau delegat și care presupune diagnosticarea problemelor, identificarea de remedii adecvate, în sensul, organizării activității de legiferare prin fundamentarea riguroasă a acestora de principiile tehnicii legislative și a creșterii accesibilității și previzibilității normelor juridice. Să ne amintim că „[...] limbajul legilor trebuie să fie simplu ... Când legea este scrisă într-un stil pompos, ea nu mai este socotită decât un obiect de paradă ... Legile nu trebuie să fie subtile; ele sunt concepute pentru oameni cu posibilități modeste de înțelegere. Când excepțiile, limitările, amendamentele la o lege nu sunt necesare, este mai bine să nu existe. Asemenea detalii trimit mereu spre noi detalii. Nu trebuie aduse modificări la o lege fără un motiv întemeiat. În conceperea legilor trebuie avut în vedere că acestea să nu tulbure firea lucrurilor“ [14]. Nu în ultimul rând trebuie subliniată și necesitatea creării unui Consiliu Legislativ pe lângă Parlament, format nu numai din juriști, dar și de oameni de știință, savanți în domeniul elaborării legilor, care ca organ consultativ de specialitate a Parlamentului, ar aviza proiectele de acte normative în vederea sistematizării, unificării și coordonării întregii legislații.

Având în vedere cele arătate și față de jurisprudența la care am făcut referire, ni se pare potrivită, drept concluzie invocarea unei recomandări a Consiliului de Stat Francez [15] determinată de constatarea agravării problemelor legate de securitatea

juridică oferită de legislația franceză: „să legiferăm mai puțin, dar să legiferăm mai bine“ [16].

Note:

1. A se vedea: I. Craiovan. Finalitățile dreptului. București: Continent-XXI, 1995. p. 120.
2. A se vedea: P. Roubier. Teorie generale du droit. Paris, 1946. p. 267-279.
3. A se vedea: S. Popescu, C. Ciora, V. Țindăreanu. Aspecte practice de tehnică și evidență legislativă. București: Ed. Monitorul Oficial, 2008. p. 7.
4. A se vedea: M. Eliescu. Aplicarea legii civile în timp și spațiu, conflictele de legi. În: Tratat de drept civil, Vol. I, Partea generală de T. R. Ionașcu și alți, București: Ed. Academică, 1967. p. 80.
5. Legea se publică în Monitorul Oficial al republicii Moldova și intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul ei. Nepublicarea legii atrage inexistența acesteia.
6. Cauza C-91/92, în Takis Tridimas „The General Principles of EU Law“, Oxford EC LawLibrary. p. 244.
7. Cauza 314/85, idem. p. 248.
8. A se vedea: și TC Hartley, “ The foundations of European Community Law“, Oxford, University Press, 2007. p. 146.
9. A se vedea: J. Dabin Teorie generale du Droit. Paris: Dalloz, 1969. p. 268.
10. I. C. Pisis. Union europeenne: comment rediger une legislation de qualite dans 20 langues et pour 25 Etats members: În. Revue du droit public. Nr. 2, 2005. p.476.
11. Legea nr. 780 din 27.12.2001 privind actele legislative. În. M.O. al R. Moldova nr. 36-38 din 14.03.2002.
12. M.O. al R. Moldova nr. 102 din 18.06.2011.
13. În acest sens este una din Hotărârile CEDO în cauza Rotaru împotriva României, publicată în M. O. al României, nr. 19 din 11.01.2001.
14. A se vedea: Ch.-L. Montesquieu. Spiritul legilor. În: Philippe Malaurie. Antologia gândirii juridice. București: Humanitas, 2007 p. 120.
15. Conseil d’Etat. Rapport public annuel 1991 [2006]. De la securitate juridique la documentation française. Pe larg S. Popescu. V. Țindăreanu. Securitatea juridică și complexitatea dreptului în atenția Consiliului de Stat Francez. În. Buletin de informare legislative, nr. 1, 2007.
16. „Legiferons moins, legiferons mieux“.

CONȚINUTUL CONSTITUTIV AL CONTRAVENȚIEI (PARTEA II)

Victor GUȚULEAC, doctor, profesor universitar

Elena COMARNIȚAIA, doctorandă

(continuare din Revista SJU nr. 1–2 2011)

Întru aplicarea legitimă a răspunderii contravenționale o importanță deosebită are calificarea juridică corectă a faptei antisociale comise. Prezenta lucrare științifică și este consacrată uneia din instituțiile juridice de acest gen — conținutului constitutiv al contravenției. A stabili corect obiectul atentat, latura obiectivă, subiectul atentatului — înseamnă a efectua încadrarea juridică corectă în norma materială concretă din legea contravențională a faptei antisociale comise.

Cuvinte-cheie: cod contravențional; contravenție; conținutul contravenției; faptă ilicită; faptă contravențională; obiectul contravenției; latura obiectivă a contravenției; subiectul contravenției; latura subiectivă a contravenției; contravenție continuă; contravenție prelungită; tentativă; contravenient; subiect activ; subiect pasiv; făptuitor.

THE BASIC CONTENTS OF THE CONTRAVENTION

For the legal application of delinquency responsibility, an essential significance has the proper juridical qualification of the committed antisocial action. This scientific work is devoted to one of the juridical institute of this kind — content constitutive of contravention. To establish accurately the assaulted object, the objective aspect, the person of the assault — means to accomplish the exact legal framing in the definite legal norm from the contravention of law of the committed antisocial action.

Key-words: contravention of law; contravention; contravention content; illegal action; delinquency action; object delinquency; the objective aspect of delinquency; delinquency matter; the subjective aspect of contravention; continual delinquency; prolonged contravention; attempt; offender; active person; passive person; perpetrator

C. Subiectul contravenției. În literatura de specialitate, deseori, sintagma „subiectul contravenției“ este asociată cu sintagma „făptuitorul ilicitului contravențional“ fapt care, este cel puțin, discutabil. Considerăm că, practic, orice subiect al dreptului contravențional are în fiecare caz concret o calitate concretă determinată de lege.

Contravenția, fiind o activitate ilicită, este atribuită unei persoane care a încălcat obligația de conformare. Cu excepția minorilor sub 16 ani și iresponsabililor permanenți, toți membrii societății sînt susceptibili de a săvîrși contravenții, avînd calitatea de subiecți activi ai contravenției. Pe de altă parte, toți subiecții de drept contravențional sînt titulari de valori sociale care pot fi vătămate prin contravenție,

astfel aceștea devenind subiecți pasivi. Așadar, fie activi, fie pasivi, toți subiecții de drept contravențional pot fi antrenați în săvârșirea unei contravenții.

Prin subiect, în general, în literatura juridică se înțelege calitatea de subiect de drept, noțiune ce exprimă „calitatea, capacitatea, însușirea, aptitudinea sau posibilitatea care îngăduie oamenilor să participe individual sau colectiv la raporturi juridice ca titulari de drepturi și obligații”¹, adică subiectul de drept este titularul drepturilor și obligațiilor juridice.

Generic, sînt subiecți de drept atît titularul drepturilor și obligațiilor izvorîte direct din lege, cît și titularul drepturilor și obligațiilor rezultate din raporturile juridice sau din săvârșirea faptelor juridice².

Subiecții contravenției sînt contravenientul (subiectul activ) și victima (subiectul pasiv). Subiecții contravenției sînt factori preexistenți comiterii contravenției pentru că subiectul activ și cel pasiv erau în ființă înaintea săvîrșirii acesteia. Noțiunea de „subiect al contravenției” nu trebuie confundată cu cea de „subiect de drept contravențional”, deoarece acesta constituie genul proxim al speciei subiect al contravenției. Diferența specifică, o reprezintă subiectele raporturilor contravenționale de conformare.

Raporturile contravenționale de cooperare sînt acele raporturi juridice care se nasc prin intrarea în vigoare a legii contravenționale care stabilește contravenția, între stat și persoanele obligate să se supună conduitei prevăzute de norma contravențională. Subiectele de drept contravențional sînt persoanele între care există raporturi juridice contravenționale de conformare și cele de conflict (de contradicție, de represiune, de constrîngere sau de răspundere).

Față de aceste precizări, rezultă că, subiecții contravenției sînt subiecți de drept contravențional care apar în calitate de părți ale raportului juridic contravențional de conflict, adică persoanele implicate în comiterea contravenției, prin săvîrșirea acesteia sau prin suportarea consecințelor sale³.

Subiecții contravenției sînt persoanele trase la răspundere contravențională (delicvenții) — subiectul activ (statutul lui juridic fiind stipulat în art. 384 din Codul contravențional al RM) și victima — subiect pasiv (art. 387 din Codul contravențional al RM).

Numai oamenii pot fi subiecți de drept, individual, ca persoane fizice, sau în cadrul organizat al unor grupări sociale, ca persoane juridice.

După cum am menționat, calitatea de subiect de drept nu poate fi însă identificată cu cea de subiect al contravenției sau al răspunderii juridice. Întra-devăr, subiect al contravenției poate fi numai un subiect de drept contravențional, dar aceasta nu înseamnă că toți subiecții de drept contravențional sînt și subiecți activi ai contravenției. O asemenea calitate o dobîndesc *numai acei care săvîrșesc fapte ilicite*⁴. Ca

1 Manda Corneliu. Drept administrativ: tratat elementar. — București: Lumina Lex, 2007, p. 384.

2 Ibidem, p. 384.

3 Guțuleac Victor. Tratat de drept contravențional. Op. cit., p. 109.

4 Manda Corneliu. Drept administrativ: tratat elementar. Op. cit., p. 384

atare, *subiect al răspunderii juridice este persoana fizică sau juridică împotriva căreia se exercită constrângerea statală prin aplicarea sancțiunilor juridice*⁵.

Subiectele contravenției, menționează Sergiu Furdui, sînt factorii preexistenți comiterii contravenției, care apar în calitate de părți ale raportului juridic contravențional de conflict, adică persoanele implicate în comiterea contravenției, prin acțiune sau inacțiune ori prin suportarea consecințelor contravenționale.

1. Noțiunea de subiect activ al contravenției. Este subiect activ al contravenției sau contravenient *persoana fizică sau juridică care comite o faptă prevăzută de legea contravențională prin acte de executare, de determinare sau de complicitate*⁶.

Subiectul activ al contravenției nu se confundă cu făptuitorul, deoarece calitatea de făptuitor (contravențional) este dată de împrejurarea comiterii unei fapte prevăzute de legea contravențională, care poate sau nu să fie contravenție. Făptuitorul devine contravenient numai dacă fapta pe care a comis-o realizează toate condițiile obiective și subiective de existență a contravenției. Corelația între noțiunea de făptuitor și contravenient este una gen-specie.

De asemenea, subiectul activ al contravenției, așa cum am văzut mai înainte, nu trebuie confundat cu subiectul de drept contravențional, noțiune mai largă, care cuprinde toate persoanele implicate în raporturi juridice contravenționale, respectiv subiectele active și pasive ale raporturilor juridice contravenționale de conformare și conflict.

Dintre subiectele raporturilor juridice contravenționale, **contravenientul** se identifică numai cu subiectul pasiv al răspunderii contravenționale.

2. Condițiile generale ale subiectului activ — persoana fizică. Determinarea corectă a condițiilor generale ale subiectului activ al contravenției (persoana fizică) este condiționată de clasificarea lor, trăsăturile ce caracterizează un subiect activ particular.

La acest capitol în literatura de specialitate lipsește consensul opiniilor. Unii savanți divizează subiecții activi ai contravenției în două grupe: general și special⁷. Alții, consideră că există și al treilea grup de subiecți activi ai contravenției — subiect activ deosebit⁸.

În ce privește clasificarea subiecților activi ai contravenției, în doctrina dreptului contravențional românesc se examinează „pluralitatea de făptuitori (contravenienți)».

În viziunea savantului A. Hotca, există pluralitate de contravenienți (făptuitori) în cazul în care mai multe persoane săvîrșesc împreună o contravenție⁹.

---

5 Costin Mircea. Noțiunea de conduită ilicită și criteriile de determinare. — În: Revista Română de Drept, 1970, p. 109.

6 Hotca A. M. Op. cit., p. 124.

7 Guțuleac Victor. Tratat de drept contravențional. Op. cit., p. 110; Furdui Sergiu. Dreptul contravențional. Op. cit., p. 93; Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР. Op. cit., p. 57.

8 Orlov Maria, Belecciu Ștefan. Op. cit., p. 166.

9 Hotca A. M. Op. cit., p. 133-140.

Persoana care cooperează la comiterea unei contravenții, menționează autorul, poartă denumirea de participant. Ultimul, poate fi denumit ca fiind persoana care contribuie la săvârșirea unei contravenții în calitate de **autor**, **investigator** sau **complice**. Ceea ce leagă o pluralitate de contravenții (făptuitori) și dă substanță acesteia este conlucrarea persoanelor implicate în comiterea contravenției. În lipsa unei cooperări nu sîntem în prezența unei particularități de făptuitori, ci a unui concurs de fapte individuale¹⁰.

Odată ce legiutorul național nu utilizează instituția „pluralitatea de contravenții”, ne limităm doar la această constatare, fără a supune unui studiu mai larg instituția juridică nominalizată și ne vom referi doar la primele două variante de clasificare.

După D. Bahrah, trăsăturile caracteristice unui *subiect activ general* sînt: **vîrsta** și **discernămîntul**. Savanții A. Hotca, S. Furdui, V. Guțuleac consideră că subiectului activ al contravenției, de rînd cu vîrsta și discernămîntul, îi este caracteristic **libertatea de voință și acțiunea**.

Subiectul activ special al contravenției este stabilit în funcție de anumite situații particulare ale unor categorii de cetățeni și pot fi grupate, la rîndul lor, în baza mai multor criterii:

- a) după particularitățile muncii prestate (funcționar de stat, persoană cu funcție de răspundere, șofer, medic etc.);
- b) alte particularități ale statutului său juridic (de exemplu, militar, invalid)¹¹.

Pentru ca o persoană fizică să poată fi *subiect activ general* al unei contravenții, potrivit legislației naționale, ea trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- a) să aibă la momentul săvârșirii contravenției *vîrsta împlinită de 18 ani*¹², iar pentru anumite fapte expres prevăzute de legea contravențională — între 16 și 18 ani¹³ și să aibă discernămînt;
- b) să fie responsabilă. Responsabilitatea este starea psiho-fizică a unei persoane de a avea capacitatea reprezentării conduitei sale și a urmărilor acesteia, orientîndu-și în mod voit energia sa fizică în raport cu această conduită.

Din perspectiva dreptului, menționează A. Hotca, responsabilitatea există sau nu, dar din punct de vedere medical ea poate avea mai multe grade de intensitate¹⁴. Așa cum s-a spus, omul perfect normal fiind o excepție, quasitotalitatea oamenilor au unele deficiențe psiho-fizice. Eventualele alterări ale facultăților mintale ale contravenientului vor fi apreciate cu ocazia individualizării sancțiunilor aplicabile, dare ele nu produc nici un efect referitor la existența responsabilității sale. Sînt legislații care consideră diminuarea responsabilității o cauză de atenuare ale răspunderii.

Credem că, și în dreptul nostrum contravențional, ar trebui reglementată responsabilitatea diminuată, ca o stare de atenuare a răspunderii contravenționale ori ca o circumstanță atenuantă personală.

10 Ibidem, p. 133-140.

11 Orlov Maria, Belecciu Ștefan. Op. cit., p. 166.

12 Codul contravențional al RM, art. 16 alin. (1).

13 Ibidem, art. 16 alin. (2).

14 Hotca A. M. Op. cit., p. 125.

Responsabilitatea — condiție a subiectului activ al contravenției — nu se confundă cu responsabilitatea juridică sau răspunderea juridică.

Prin urmare, responsabilitatea — condiție a subiectului activ al contravenției — este o categorie psihologică ce vizează capacitatea psiho-fizică a omului de a realiza semnificația. Răspunderea juridică și responsabilitatea juridică sînt categorii juridice¹⁵;

- c) să dispună de libertatea de voință și acțiune, adică să nu fie constrîns (fizic sau psihic) de către o altă persoană să comită contravenția, deci să-și poată determina și dirija liber voința și acțiunea sa¹⁶.

Subiectul activ al contravenției, pe lîngă condițiile obligatorii pentru subiectul activ general, trebuie să întrunească și o condiție suplimentară — să aibă o anumită calitate (să fie persoană cu funcție de răspundere — art. 16 alin. (6); să aibă statut de militar în termen art. 16 alin. (5); să fie posesor al permisului de conducere, al permisului de armă individuală etc.). De exemplu, legea contravențională (art. 16 alin. (6) și (7)) stipulează că persoana cu funcție de răspundere (persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat, autoritate publică centrală sau locală, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorităților publice sau acțiunilor administrative de dispoziție, organizatorice ori economice) este pasibilă de răspundere contravențională pentru săvîrșirea unei fapte prevăzute de Codul contravențional în cazul: a) folosirii intenționate a atribuțiilor sale contrar obligațiilor de serviciu; b) depășirii vădite a drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege; c) neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu.

În lipsa condițiilor enunțate, persoana cu funcție de răspundere vinovată de comiterea unei contravenții răspunde conform dispozițiilor generale.

Poziția doctrinarilor în ceea ce privește clasificarea subiecților activi ai contravenției în cel general și special este preluată și de către legiuitorul național. O bună parte a normelor materiale din Codul contravențional (art. art. 290, 291, 332 etc) conțin două sancțiuni — una *pentru subiectul general*, iar alta *pentru subiectul special*.

Trăsăturile caracteristice ale subiectului general și special sînt incluse în conținutul contravenției. Dar, în afară de aceste trăsături, în normele de drept sînt stabilite și alte circumstanțe ce caracterizează subiectul, printre care pot fi: gravitatea femeilor, vîrsta, starea sănătății, statutul de deputat etc. Spre exemplu, una din normele juridice ale Codului contravențional al RM indică că, privarea de dreptul de a conduce vehicule nu poate fi aplicată persoanei cu dezabilități care folosește vehiculul ca unic mijloc de deplasare¹⁷; o altă normă constată că munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi aplicată persoanelor declarate invalizi de gradul I

---

15 Hotca A. M. Op. cit., p. 125.

16 Guțuleac Victor. Tratat de drept contravențional. Op. cit., p. 110.

17 Codul contravențional al RM, art. 35 alin. (2).

și de gradul II, militarilor în termen, militarilor și efectivului atestat al organelor afacerilor interne, angajați în bază de contract, femeilor gravide, persoanelor care sînt unicul întreținător al copilului cu vîrsta de pînă la 8 ani și nici persoanelor care au împlinit vîrsta generală de pensionare¹⁸.

Pentru a sintetiza aceste trăsături, de către savanții autohtoni M. Orlov și Ș. Be-lecciu, a fost folosită noțiunea de „subiect deosebit”. Subiectul deosebit conține însușiri ce nu sînt incluse în conținutul contravenției, dar care determină mărimea și tipul pedepselor, ordinea de aplicare a acestora¹⁹. Trăsăturile caracteristice subiectului „deosebit» sînt stabilite, de regulă, în partea generală a Codului contravențional al RM sau de alte acte normative și nu influențează la calificarea faptei, ci doar pedepsele aplicabile.

3. Subiect activ al contravenției persoană juridică. În concepția Codului cu privire la contravențiile administrative din 1985, persoana juridică nu putea fi subiect al contravenției (eventual, și al răspunderii contravenționale). Actuala lege contra-vențională a mers pe calea recomandată de Consiliul Europei — de a recunoaște în legislația contravențională (și în cea penală) persoana juridică drept subiect activ al contravenției. Astfel, reglementînd particularitățile răspunderii contravenționale a persoanei juridice ca subiect al contravenției, Codul contravențional al Republicii Moldova (art. 17) stipulează:

„(1) Este pasibilă de răspundere contravențională persoana juridică, cu excepția autorităților publice și instituțiilor publice, în cazurile prevăzute de prezentul cod, pentru contravențiile săvîrșite în numele său ori în interesul său de către organele sale ori de reprezentanții acestora corespunde uneia dintre următoarele condiții:

- a) este vinovată de neîndeplinirea sau de îndeplinirea necorespunzătoare a dispozițiilor legii ce stabilesc îndatoriri sau interdicții pentru desfășurarea unei anumite activități;
- b) este vinovată de desfășurarea unei activități ce nu corespunde actelor sale constitutive ori scopurilor declarate;
- c) fapta care a cauzat sau a creat pericolul cauzării de daune în proporții considerabile unei alte persoane, societății ori statului a fost săvîrșită în interesul acestei persoane, a fost admisă, sancționată, aprobată, utilizată de organul său împuternicit ori de persoana cu funcție de răspundere.

(2) Persoana juridică răspunde contravențional în cazul în care norma materială din partea specială a Cărții întii prevede expres sancționarea ei.

(3) Dacă în partea specială a Cărții întii este prevăzută răspunderea contravențională a unei persoane juridice, întreprinderea individuală răspunde ca persoană juridică.

(4) Răspunderea contravențională a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru contravenția săvîrșită.“

---

18 Ibidem, art. 37 alin. (7).

19 Orlov M., Belecciu Ș. Op. cit., p. 166.

Norma juridică citată determină următoarele semne ce caracterizează persoana juridică drept subiect al contravenției: a) să fie constituită în modul prevăzut de lege; b) să fi comis una dintre contravențiile expres prevăzute de norma materială a Codului contravențional; c) contravenția să fie săvârșită în numele ori în interesul persoanei juridice de organele sale ori de reprezentanții acestor organe²⁰. Totodată, legea contravențională prevede că persoana juridică va fi subiect al răspunderii contravenționale dacă va întruni *una dintre condițiile* stipulate în art. 17 alin. (1) literile a) b) și c).

Legea contravențională nu definește noțiunea de persoană juridică. Potrivit Codului civil al RM (art. 55): „Persoana juridică este organizația care posedă un patrimoniu distinct și răspunde pentru obligațiile sale cu acest patrimoniu, poate să dobândească și să exercite în nume propriu drepturi patrimoniale și personale nepatrimoniale, să-și asume obligații, poate fi *reclamant și pîrît* în instanța de judecată“. Ea se consideră constituită din momentul înregistrării și din acest moment are capacitate de folosință (art. 60 alin. (1) din Codul civil) și de exercițiu (art. 61 alin. (1) din Codul civil). Numai din acest moment între persoana juridică și stat poate să apară un raport juridic contravențional de conflict. Prin urmare, persoana juridică poate fi considerată subiect al contravenției din data înregistrării ei de către stat.

Însă, nu orice persoană juridică, în sensul prevederilor Codului civil (art. 55), poate fi subiect al contravenției. Există și excepție de la această regulă generală. Potrivit Codului contravențional (art. 17 alin. (1)), autoritățile publice și instituțiile publice nu pot fi subiecți activi ai contravenției.

De menționat că, instituția „răspunderii contravenționale a persoanei juridice“ este o noutate absolută cît pentru doctrina națională, atît și pentru legislator. Din aceste considerente pentru știința dreptului contravențional rămîn fără de răspuns multiple întrebări în ceea ce privește: 1) *persoana juridică ca subiect activ al contravenției*; 2) *mecanismul desfășurării ilicitului contravențional (latura obiectivă a contravenției)*; 3) *manifestarea laturii subiective a persoanei juridice*; 4) *realizarea principiilor individualizării pedepsei și răspunderii contravenționale personale etc.*

4. Subiectul pasiv al contravenției (victima). Subiectul pasiv al contravenției este *persoana fizică sau juridică titulară a valorii sociale vătămăte prin contravenție*. Altfel spus, subiectul pasiv al contravenției este victima acesteia sau persoana vătămătată. Spre deosebire de contravenient, victima nu trebuie să îndeplinească nici o condiție generală decît aceea de a i se fi cauzat o vătămăre materială sau morală prin contravenție. Nu trebuie însă să se confunde, chiar dacă de cele mai multe ori este așa, persoana vătămătată prin contravenție cu persoana prejudiciată prin aceasta²¹.

Persoana prejudiciată este cea care a suferit un prejudiciu material sau moral prin contravenție. Această persoană este subiect de drept civil, adică titulara acțiunii civile ce rezultă din săvîrșirea contravenției. Spre exemplu, în cazul contravențiilor

20 Guțuleac Victor. Tratat de drept contravențional. Op. cit., p. 112.

21 Hotca A. M. Op. cit., p. 131.

prevăzute de Capitolul IX a Codului contravențional al RM²², privind protecția mediului, subiectul pasiv al majorității contravențiilor este statul, iar subiectul de drept civil poate fi persoana fizică sau juridică prejudiciată prin comiterea cu vinovăție a unei fapte contravenționale.

Așa cum am precizat anterior, subiectul pasiv al contravenției nu trebuie să îndeplinească condiții generale, dar unele norme de stabilire și sancționare a contravențiilor impun, pentru existența contravenției sau a unei variante calificate a acesteia, ca subiectul pasiv să aibă anumite calități sau însușiri. De exemplu, pentru existența contravenției prevăzute de art. 57 alin. (1) din Codul contravențional, subiectul pasiv trebuie să aibă calitatea de salariat al colectivului de muncă respective; pentru existența contravenției prevăzute în alin. (2) a aceleiași norme, subiectul pasiv trebuie să aibă calitatea de pensioner sau bursier²³.

Subiecții pasivi ai contravenției pot fi *clasificați* după mai multe criterii.

Astfel, în funcție de importanța subiectului, deosebim *subiecți pasivi principali* și *subiecți pasivi secundari*. Subiectul pasiv principal este persoana titulară a valorii sociale mai importante, iar subiectul pasiv secundar este titularul valorii sociale ocrotite alături de valoarea socială principală. În cazul impunerii unor condiții speciale, subiecții pasivi sînt *subiecți calificați*, iar în lipsa oricăror condiții subiecții contravenției sînt denumiți *subiecți simpli*²⁴.

Statutul juridic al victimei ca subiect pasiv al contravenției este stipulat în legea contravențională²⁵. În norma juridică nominalizată sînt reglementate drepturile și obligațiile victimei, care, la rîndul său, condiționează responsabilitatea și răspunderea juridică a acestui participant la procedura contravențională.

Nu putem fi de acord cu poziția legislatorului în ceea ce privește coraportul volumului de drepturi al victimei cu cel al subiectului activ al contravenției (persoanei în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional)²⁶.

Ca exemplu, legea nu prevede dreptul victimei: a) să solicite audierea martorilor; b) să facă obiecții împotriva acțiunilor agentului constator și să ceară consemnarea obiecțiilor sale în procesul-verbal; c) să ia cunoștință de procesul-verbal încheiat de agentul constator, să facă obiecții asupra corectitudinii lui, să ceară completarea lui cu circumstanțele care, în opinia sa, trebuie să fie consemnate; d) să ceară recuzarea reprezentantului autorității competente să soluționeze cauza contravențională, expertul, interpretul, traducătorul, grefierul etc;

În viziunea noastră, lipsirea victimei de drepturile nominalizate poate contribui la lezarea intereselor legitime ale subiectului pasiv al contravenției și, în primul rînd, în cazurile în care procesul contravențional se pornește doar în baza plîngerii prealabile a victimei (în cazul comiterii contravențiilor prevăzute în art. 69, 96-108 CC al RM).

22 Codul contravențional al RM, art. art. 109-158.

23 Ibidem, art. 57 alin. (1) și (2).

24 Hotca A. M. Op. cit., p. 132.

25 Codul contravențional al RM., art. 387.

26 Ibidem, art. 384.

Este absolut neclar faptul că, dreptul victimei de a fi prezentă la examinarea cauzei contravenționale nu este justificat prin lege. În același timp, potrivit prevederilor legii contravenționale poate avea loc „conducerea forțată în fața instanței de judecată a martorului sau a victimei care se eschivează de la prezentare”²⁷.

Menționăm, uimitor că, prevederile normei juridice indicate nu se referă la subiectul activ al contravenției. Făptuitorul faptei contravenționale ce comite cu vinovăție contravenția nu poate fi supus „aducerii silite” pentru a participa la examinarea cauzei.

D. Latura subiectivă ca element al conținutului constitutiv al contravenției se referă la atitudinea psihică al contravenientului față de fapta săvârșită și urmările ei. Elementul principal al laturii subiective este vinovăția cu formele ei. La majoritatea contravențiilor acest element constitutiv are forma **de intenție**, însă la unele fapte se poate întâlni și culpa.

După cum s-a menționat deja, doctrina dreptului contravențional nu conține soluții de stabilire a laturii subiective, ca element constitutiv al contravenției comise de către persoana juridică.

Atitudinea psihică a făptuitorului (persoana fizică) față de acțiunile sau inacțiunile sale și consecințele acestora este formată din stări efective, cum sînt: motivele sau mobilurile care determină comiterea faptei; stări intelective, cum este atitudinea conștiinței față de faptă, adică vinovăția; stări volitive, cum este voința de a săvârși fapta și scopul²⁸.

Ca element al laturii subiective, prin voința de a săvârși contravenția se înțelege că făptuitorul din inițiativa sa proprie și neconstrîns de nimeni a trecut la comiterea ei. Vinovăția este un semn principal al laturii subiective, care se manifestă în atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările acesteia.

Formele de bază ale vinovăției sînt: *intenția* și *imprudența*.

Intenția este cea mai răspîndită formă a vinovăției atît în practica judiciară, cît și în legislație.

Intenția directă se consideră numai în cazul cînd persoana care a săvârșit o contravenție își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile și le-a dorit²⁹.

Intenția indirectă se consideră în cazul cînd persoana care a săvârșit contravenția își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile și a admis în mod conștient survenirea acestor urmări.

Imprudența, la rîndul ei, are două forme: *sineîncrederea* și *încrederea exagerată în sine*.

Se consideră că fapta este comisă prin imprudență, forma sineîncrederea atunci cînd persoana prevede caracterul social periculos al acțiunii sau inacțiunii sale,

27 Ibidem, art. 437.

28 Ветрова Н.И., Ляпунова Ю.И. Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Учебник, издание второе, исправленное и дополненное. Москва: Юриспруденция, 2001, с. 82.

29 Baltag Dumitru. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. — Ch.: ULIM, 2007, p. 165.

prevede consecințele social periculoase, însă nu le dorește și face tot posibilul pentru a le evita. În cazul sineîncrederii, persoana, prevăzînd caracterul social periculos al faptei sale și consecințele acesteia (elementul intelectual), nu dorește survenirea urmărilor (elementul volitiv).

Persoana comite o contravenție prin *imprudență* (*forma neglijenței contravenționale*) atunci cînd nu prevede caracterul social periculos al acțiunii sau inacțiunii sale, însă a avut și posibilitatea și obligația să le prevadă.

Neglijența constituie unica formă a vinovăției în cazul căreia persoana nu prevede caracterul social periculos al faptei sale.

Semnele facultative ale laturii subiective a contravenției.

Motivul — imboldul interior care determină persoana să săvîrșească contravenția și îi dirijează voința în momentul săvîrșirii ei.

Scopul — reprezentarea pe plan mintal a rezultatului ce va apărea în urma săvîrșirii faptei contravenționale, rezultatul urmărit de către făptuitor.

Componența contravenției (obiectul, latura obiectivă, subiectul, latura subiectivă) reprezintă baza juridică pentru calificarea faptei antisociale concrete, încadrarea ei în condițiile articolului (părții lui) concret din Codul contravențional al RM.

Fără vinovăție nu există componența contravenției, deci lipsește temeiul juridic pentru aplicarea pedepsei contravenționale.

Forma vinovăției — comiterea premeditată a contravenției sau comiterea contravenției din imprudență, de regulă, nu influențează încadrarea juridică a faptei comise și numai — contribuie la realizarea principiului individualizării pedepsei contravenționale.

Totodată, în unele cazuri forma vinovăției este indicată direct în titlul normei materiale sau în dispoziție. Spre exemplu, vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale³⁰; distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor străine, dacă fapta nu reprezintă o infracțiune³¹; distrugerea sau deteriorarea intenționată în terenurile fondului forestier a semnelor de restricție³² etc.

În asemenea cazuri, latura subiectivă a contravenției se va manifesta numai prin intenție, vinovăția prin imprudență nu va constitui contravenție.

Concluziile doctrine privitoare la instituția vinovăției și formelor ei sînt foarte importante pentru dezvoltarea științei dreptului contravențional. În ceea ce privește aspectul aplicativ al concluziilor doctrine, ele contribuie la desfășurarea activității aplicative ale normelor dreptului contravențional, însă legalitatea constatării contravențiilor, a vinovăției autorului lor depinde, în primul rînd, de respectarea strictă a prevederilor legii contravenționale, care prevede: „Nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvîrșirea unei contravenții, nici supus sancțiunii contravenționale decît în conformitate cu legea contravențională³³. Persoana poate fi sancționată numai

30 Codul contravențional al RM, art. 78 alin. (1).

31 Ibidem, art. 104 alin. (1).

32 Ibidem, art. 132.

33 Ibidem, art. 5 alin. (1).

pentru contravenția în a cărei privință este dovedită vinovăția sa, cu respectarea normelor prezentului cod³⁴.

Este absolut clară, în viziunea noastră, poziția legiuitorului cu privire la formele vinovăției. Legea contravențională prevede două forme a vinovăției: *intenția și imprudența*³⁵.

Potrivit Codului contravențional, *contravenția se consideră săvârșită cu intenție* dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, a dorit sau a admis în mod conștient survenirea acestor urmări.

Contravenția se consideră săvârșită din imprudență dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate, ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.

Dacă, drept rezultat al săvârșirii cu intenție a contravenției, se produc urmări mai grave care, conform legii, atrag înăsprirea sancțiunii contravenționale și care nu erau cuprinse de intenția persoanei care a săvârșit-o, răspunderea contravențională pentru atare urmări survine numai dacă persoana a prevăzut urmările prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate, sau dacă persoana nu a prevăzut posibilitatea survenirii acestor urmări, deși trebuia și putea să le prevadă. În consecință, contravenția se consideră intenționată³⁶.

---

34 Ibidem, art. 7.

35 Ibidem, art. 14 alin. (1).

36 Codul contravențional al RM, art. 14 alin. (2)-(4). 32

CU PRIVIRE LA RĂSPUNDEREA CONTRAVENȚIONALĂ A MINORILOR: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII

Sergiu FURDUI, doctor, conferențiar universitar,
vicepreședintele Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție

În articolul de față vom trata probleme legate de răspunderea minorilor, care este o parte indispensabilă a delincvenței juvenile, în ceea ce privește încălcarea legii. Examinarea acestei probleme duce la concluzia că infracțiunile în delincvenței juvenile s-au acumulat în timp și continuă să acumuleze o mulțime de întrebări controversate și soluții greșite, încercări de a împiedica sintezarea de linii directoare specifice în politica combaterii și prevenirii fenomenului contravențional printre minori.

Cuvinte cheie: *contravenție, minori, răspundere contravențională*

International Conference entitled „The phenomenon of juvenile delinquency in the Republic of Moldova: challenges and solutions“ (the conference took place in Chisinau during September 28 to 29) falls into the measures developed for public consultation to identify and promote solutions designed to establish a justice system suitable for minors.

Among the following will treat issues concerning liability contravention of minors, which is an indispensable part of juvenile delinquency, in terms of law violations. Examination of this issue leads to the conclusion that the offenses in juvenile delinquency have accumulated over time and continues to accumulate a lot of controversial questions and wrong solutions, all attempts to impede the synthesis of specific guidelines in the policy against and prevent the phenomenon contravention to minors.

Key-words: *contravention of law; contravention; contravention content; children.*

În cadrul Strategiei de reformare a sectorului Justiției pe anii 2011—2015¹, consolidarea și eficacitatea sistemului justiției pentru minori reprezintă unul din obiectivele principale stabilite în acest document strategic, relevant pentru sistemul de drept al Republicii Moldova.

1 Guvernul Republicii Moldova a aprobat la 5 septembrie 2011, proiectul Strategiei de reformare în sectorul justiției pe anii 2011—2015, elaborat de Ministerul Justiției. Acest document vizează întregul sistem juridic și are 7 piloni de bază, care reflectă problemele principale din acest domeniu: sistemul judecătoresc; justiția penală; accesul la justiție și executarea justiției; consolidarea integrității actorilor din sectorul justiției prin promovarea măsurilor anticorupție și standardelor etice profesionale; contribuirea justiției la creșterea economică; respectarea drepturilor omului în sectorul de justiție; asigurarea unui sector al justiției bine coordonat, administrat și responsabil;

Conferința Internațională cu genericul „Fenomenul Delicvenței Juvenile în Republica Moldova: provocări și soluții”² (lucrările conferinței au avut loc în mun. Chișinău, în perioada de 28—29 septembrie) se încadrează în sistemul de măsuri elaborate pentru consultările publice în vederea identificării și promovării soluțiilor menite să stabilească un sistem de justiție adecvat pentru minori.

Prin obiectul și conținutul ei, ca și prin metodele și principiile de cercetare, problematica cu privire la Delicvența Juvenilă prezintă o importanță teoretică și practică specială, cu un grad sporit de actualitate, nu numai pentru doctrină și jurisprudență, ci și pentru legiuitor, dat fiind că în cadrul legislativ existat se impun noi reglementări în domeniu.

În elaborarea și promovarea unor politici legislative privind Justiția Juvenilă se încadrează întreaga comunitate internațională. În primul rând, menționăm Convenția privind drepturile copiilor, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite în 1989³, care stabilește principii noi și norme internaționale de conduită față de tineri. Convenția a dedicat un capitol foarte important justiției pentru tineri.

Regulile minime cu privire la justiția pentru minori, adoptate în 1985⁴, pun accentul, pe de o parte, pe importanța garanțiilor legale, ce trebuie asigurate tinerilor și, pe de altă parte, pe necesitatea asistării acestora în plan social.

În 1990 Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat alte trei instrumente în acest domeniu: 1) Regulile minime ale Națiunilor Unite pentru apărarea minorilor privați de libertate, al căror obiectiv principal îl constituie asigurarea bunăstării fizice și morale a tinerilor privați de libertate, consacându-se în mod explicit „subsidiaritatea recurgerii la încarcerare”⁵; 2) Regulile minime ale Națiunilor Unite privind măsurile neprivative de libertate;⁶ 3) Principiile directe de la Raid privind prevenirea

---

2 Conferința Internațională „Fenomenul Delicvenței Juvenile în Republica Moldova: provocări și soluții”, a avut loc în mun. Chișinău, în perioada de 28—29 septembrie. La lucrările ei au participat experți din Republica Moldova, România, Letonia, Lituania și Istonia. Acest eveniment a fost organizat în cadrul proiectelor: „Consolidarea Parteneriatelor Locale în prevenirea delicvenței juvenile”, implementat de către Institutul de Reforme Penale din Moldova, Asociația Copiii în Dificultate din Republica Moldova și Asociația Letonă a Psihologilor specializați în Adicție, cu suportul financiar al Programului EST-EST: Parteneriat dincolo de Frontiere Fundației Soros-Moldova și proiectul „Promovarea noilor elemente de justiție pentru copii în sistemul de justiție al RM” implementate cu suportul financiar al UNICEF-Moldova și Ambasadei Suediei în Moldova

3 Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, adoptată la 20 noiembrie 1989 la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului RM nr.408-XII din 12.12.90)

4 Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), Organizația Națiunilor Unite — Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985

5 Normele Organizației Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate, Rezoluția 45/113 din 14 decembrie 1990, a 68-a ședință plenară

6 Regulile minime ale Națiunilor Unite privind măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo) 45-110 din 14 decembrie 1990, a 68-a ședință plenară

delicvenței juvenile⁷ care vizează, în principal, aspectele politicii sociale în procesul de prevenire a delicvenței juvenile: integrarea socială, familia, educația, comunitatea și mediul social, legislația și aplicarea justiției pentru minori, atât la nivelul tinerilor autori de fapte antisociale, cât și a minorilor instituționalizați.

Unele dintre cele mai importante acte internaționale în domeniul justiției juvenile sunt:

- Convenția ONU cu privire la drepturile copiilor⁸ (în special art.40 „Administrarea justiției juvenile”);
- Ansamblul de reguli minime ale ONU cu privire la administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing)⁹

Aceste norme oferă un cadrul juridic suficient și corespunzător justiției juvenile. Prevederile Regulilor de la Beijing pot fi implementate și în legislația națională. Ansamblul de reguli minime ale ONU cu privire la administrarea justiției pentru minori reglementează în sens larg problemele legate de justiția juvenile. Unul din principiile de baza ale Regulilor de la Beijing este principiul conform căruia orice cauză trebuie tratată în mod urgent, fără întârzieri evitabile.

Prefacerile și înnoirile din legislația Republicii Moldova, raportate la exigențele impuse în plan normativ în edificarea statului de Drept, fac necesară ca la această conferință să fie supuse unei analize pertinente cadrul legislativ cu privire la răspunderea juridică a minorului în cazul săvârșirii unei fapte antisociale.

Domeniul răspunderii juridice a minorilor este extrem de delicat, motiv pentru care, în rîndurile ce urmează, voi supune atenției Domniilor voastre un aspect al acestei instituții fundamentale ale Legii contravenționale.

Cu toții cunoaștem, că răspunderea juridică îmbină mai multe forme: civilă, administrativă, contravențională, penală. Aceste forme de răspundere juridică se deosebesc prin conținutul și regimul juridic corespunzător.

A devenit deja o tradiție că atunci cînd se discută despre fenomenul Delicvenței Juvenile se are în vedere în primul rînd despre răspunderea minorilor pentru săvîrșirea infracțiunilor. Dacă observăm și în raportul prezentat de doamna Mariana Buciuceanu-Vrabie, cercetător științific superior al Academiei de Științe a Moldovei, vorbind despre dinamica și particularitățile fenomenului delicvenței juvenile în Republica Moldova, s-a făcut referire, în mod preponderent asupra stării infracționale în ce privește minorii prin prisma legislației penale și celei procesual penale.

Pornind de la această situație, vreau să schimb puțin accentele și, în rîndurile ce urmează, mă voi axa asupra problematicei cu privire la răspunderea contravențională a minorilor, care este o parte componentă indispensabilă a Delicvenței Juvenile .

---

7 Principiile națiunilor unite pentru prevenirea delicvenței juvenile, rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1990, a 68-a ședință plenară

8 Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 109 din 28 septembrie 1990

9 Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), Organizația Națiunilor Unite din 29 nov. 1985

Examinarea acestei probleme conduce la constatarea că în domeniul Delicvenței Juvenile privind contravențiile s-au acumulat în decursul timpului și continuă să se acumuleze o multitudine de întrebări controversate și soluții greșite, toate impietând asupra încercărilor de sintetizare a unor orientări concrete în ce privește politica de combatere și prevenire a fenomenului contravențional la minori.

Din discuțiile purtate cu colegii din sistemul judecătoresc, din procuratură și din poliție am reținut că în acest domeniu se impun măsuri stringente și eficiente întru redresarea situației, dat fiind că aceasta nu este nici pe de parte una bună. Asemenea concluzii îngrijorătoare se desprind și din majoritatea luărilor de cuvânt la această conferință în care sunt relevate politicile și acțiunile promovate de instituțiile de stat în domeniul prevenirii și contracarării fenomenului delicvenței juvenile în Republica Moldova.

Solidarizându-ne cu constatările și concluziile motivate privind problemele Delicvenței Juvenile în Republica Moldova, expuse de către participanții conferinței și care sunt semnalizate de societatea juridică, științifică și practică, considerăm necesar de menționat că în condițiile în care Republica Moldova face eforturi importante în procesul integraționist al dreptului comunitar, cadrul juridic al regimului contravențional stabilit prin C.C. este vădit depășit de realitățile obiective în majoritatea componentelor sale juridice și chiar contrar principiilor fundamentale ale Dreptului.

În acest context, merită a fi reamintită reflecția savantului Blaise Pascal „Justiția fără forță este neputincioasă... Preceptele, legile, regulile elaborate de stat, care guvernează activitatea umană în societate, sunt impuse, la nevoie, prin constrângere socială, altfel spus — prin forța publică”.¹⁰

În această ordine de idei, analizând aspectul de fond al substanței juridice a soluțiilor promovate prin reglementările C.C., apreciem absența unei forțe publice, capabile să constituie un sprijin real pentru justiție. Astfel, constatăm absența unei concepții clare și sistematizate, unei viziuni unitare și coerente într-un domeniu complex și important, cu profunde implicații practice, cum este cel al contravențiilor cu privire la minori și, pe cale de consecință, constatăm că legiuitorul n-a beneficiat de concepte și principii moderne, științific argumentate, precum și de soluții practice, prin prisma jurisprudenței europene, care, prin adoptarea C.C., să elimine abordări conjuncturale, derogări nejustificate și practici neuniforme, contradictorii și distorsionate.

În această ordine de idei, am atenționat în nenumărate rânduri¹¹ asupra impactului negativ ce risca să se răsfrângă în legătură cu adoptarea legii contravenționale necalitative, dar, spre regret, n-am fost auziți. Astfel, am semnalat, „că abordarea voluntaristă sau delitantă a concepției privind Codul Contravențional, neglijându-

---

10 Ambroise Colin, H. Capitant, Cours elementaire de droit civil fraicais, — Paris: Dalloz, 1927, pag. 1

11 Adoptarea Codului contravențional — activitate importantă pe calea realizării Constituției și concepției reformei judiciare și de drept în Republica Moldova, Academia „Ștefan cel Mare“ a MAI, Analele științifice pag.57-67

se sau exagerându-se înseamnătaea noțiunilor cheie și principiilor de bază ale unui asemenea act normativ important, prin substituirea componentelor de bază cu cele din alte ramuri de drept sau prin preluarea lor din legislația în vigoare, deja depășită, poate avea consecințe negative, cu implicații de ordin teoretic (o tratare cu caracter subiectivist și unilateral a reglementărilor contravenționale), dar și practic (deficiențe serioase la interpretarea și aplicarea normelor contravenționale, slăbirea eficienței legii contravenționale etc.)¹²

Există foarte multe cazuri când se săvârșesc contravenții, iar persoanele vinovate, în special, minorii nu sunt trași la răspundere din motivul că legea nu prevede procedura respectivă.

La fel, mulți minori sunt trași la răspundere contravențională, iar măsurile aplicate nu sunt eficiente, adică nu este realizat scopul legii contravenționale.

La fel, nu există mecanisme legislative și instituții de profil, care ar contribui eficient la corectarea și reeducarea contravenienților minori.

Setul de aspecte problematice elucidate poate fi continuat, adică, după cum s-a arătat mai sus, instanțele judecătorești, precum și alte autorități competente (Poliția, Procuratura, Organele Administrației Publice Locale și altele), se confruntă într-un spectru mult mai larg cu probleme mari și dificile la aplicarea prevederilor C.C. în privința contravenienților minori.

Pe această linie de idei, merită menționat faptul că încă pînă la intrarea în vigoare a C.C., în literatura de specialitate autohtonă au fost lansate primele semnale „că legea nouă nu este lipsită de lacune și neclarități, iar unele din normele juridice contravenționale necesită, în viziunea noastră modificare chiar pînă la data de punere în aplicare a noului Cod”. În procesul analizei juridice a C.C. autorii, în mod argumentat, au elucidat unele erori, neclarități, momente discutabile, contradicții juridice inadmisibile, de care nu este lipsită legea contravențională.

Calitatea legii contravenționale criticate se datorează în mare măsură activității insuficiente a grupului de lucru constituit prin Hotărîrea Comisiei juridice pentru numiri și imunități CJ-6 nr. 362 din 09.11.2005¹³ care a elaborat proiectul C.C. adoptat în lectura a doua și cea finală.

Manifestînd respectul colegial, totuși, suntem nevoiți să subliniem, cu părere de rău, că s-au făcut prea puține eforturi în desfășurarea unor studii fundamentale teoretice și practice în domeniul Dreptului contravențional și prea ușor s-a cedat în fața sarcinilor puse în vederea elaborării unui act legislativ modern, care să dea expresie, în primul rînd comandamentelor sociale privind apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei și altor valori ocrotite de lege.

Fundamentarea acestui proiect de act legislativ nu s-a efectuat în modul corespunzător, membrii grupului de lucru neîntocmind o Notă informativă care să

12 *Opinie privind concepția Codului Contravențional al Republicii Moldova*, „Dreptul”, 23.02.2007, pag. 6

13 Hotărîrea Comisiei juridice pentru numiri și imunități CJ-6 nr. 362 din 09.11.2005 care a elaborat proiectul C.C. adoptat în lectura a doua și cea finală

cuprindă elementele prevăzute la art. 20 din Legea privind actele legislative¹⁴, iar varianta finală a proiectului respectiv și dosarul lui de însoțire n-au fost întocmite și expediate în modul stabilit de art. 23 din Legea menționată.

Acțiuni și/sau inacțiuni de acest gen, ce nu sunt acoperite de competență și responsabilitate cuvenită, sunt cu atât mai mult riscante într-un sistem de drept, cum este cel al Republicii Moldova, care se află la etapa de integrare în sistemul de drept comunitar.

Aceste aprecieri reprezintă un strigăt al durerii că a fost ratată o șansă istorică oferită pentru adoptarea unui act legislativ modern și exprimă, într-un anumit mod, un semnal de alarmă în legătură cu procesul legislativ vis-a-vis de C.C. Nutrim speranța, că și alți colegi se vor alătura preocupărilor pentru valorificarea potențialului creator în vederea elaborării unui act normativ capabil să creeze un adevărat reper legislativ la examinarea cauzelor contravenționale.

Absența unei concepții fundamentale, coerente și compatibile cu litera și spiritul Constituției și CEDO, neglijarea și diminuarea însemnătății noțiunilor — cheie, instituțiilor și principiilor de bază ale unei legi contravenționale moderne, prin substituirea acestora cu cele din alte ramuri de drept ori prin preluarea din legislația veche, deja depășită, ori excluderea sau neadmiterea unor reglementări importante, ce se impun în cadrul raporturilor sociale noi, utilizarea incorectă și diferită a unor termeni juridici speciali de circulație în materia contravențională, lipsa unui aspect ordonat și sistematizat a materiei reglementate, existența coliziilor de drept, adică admiterea unor norme care se află în contradicție cu altele din legislația în vigoare, existența cazurilor de „goluri” de competență, fie de suprapuneri de competență, aplicarea unui limbaj și expresii juridice inadecvate, precum și unor noțiuni confuze, alunecarea spre un tehnicism juridic îngust la elaborarea și structurarea actului normativ, fără a se sprijini pe o serioasă și temeinică documentare științifică legislativă și jurisdicțională — au condus la situația în care se află jurisprudența contravențională — una complicată și dificilă sub aspectul interpretării și aplicării normelor C.C.

Pe marginea proiectului Codului contravențional în lectura a doua și cea finală am expus opinia, exprimând convingerea că o eventuală adoptare, cu structura și conținutul în varianta propusă de grupul de lucru, este prematură¹⁵.

La acel moment, când Parlamentul încă nu a votat acest proiect de lege, ne-am pronunțat pentru amânarea adoptării C.C., propunând implicarea activă a tuturor factorilor decizionali în vederea continuării și reevaluării eforturilor comune privind elaborarea și adoptarea legii contravenționale. În acest context, am propus ca proiectul C.C. să fie supus unor dezbateri publice, cu scopul ca persoanele interesate să aibă posibilitatea să-l examineze și, respectiv, să-și expună opinia. Concomitent, am optat împotriva avizului pozitiv asupra proiectului C.C. dat de Curtea Supremă de Justiție.

14 Legea privind actele legislative nr. 780-XV din 27.12.2001, M.O. nr. 36-38/210 din 14.03.2002

15 Opinie cu privire la proiectul Codului contravențional adoptat în lectura a doua, THEMIS, Buletin Informativ, nr. 2-2008, pag. 7

Obiecțiile și sugestiile privind propriul punct de vedere asupra viitorului Cod contravențional au fost relevate și argumentate într-un set de publicații de specialitate¹⁶, precum și în dezbaterile în cadrul grupului de lucru constituit prin Hotărîrea Comisiei juridice pentru numiri și imunități CJ/6 nr.362 din 09.11.2005.

Din cauza divergențelor cu privire la concepția, structura și conținutul proiectului Codului contravențional apărute în cadrul lucrărilor pentru pregătirea proiectului propriu-zis în lectura a doua și cea finală, am elaborat și am propus un anti-proiect al Codului contravențional, inspirat de materialul judicios utilizat în rezultatul analizei doctrinei, legislației și jurisprudenței în materia contravențională.

Acest ante-proiect se bazează pe principiile care au stat la baza proiectului C.C. adoptat în prima lectură la 22 iulie 1999¹⁷, elaborat de grupul de lucru constituit prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 784-VIII din 19.03.1996¹⁸ și s-a dezvoltat în baza proiectului C.C. elaborat de al doilea grup de lucru constituit prin Hotărîrea Comisiei juridice pentru numiri și imunități nr. 17/153 din 06.06.2001 în legătură cu finalizarea lucrărilor de elaborare (în redacție nouă) a proiectului Codului contravențional.¹⁹

Anti-proiectul Codului contravențional a fost elaborat în rezultatul unor studii și documentații științifice, a unei practici bogate și variate, tezele prealabile reflectînd o concepție nouă și originală în materie de contravenții. La stabilirea tezelor prealabile și îndeosebi la analiza și rezolvarea diverselor aspecte juridice generate de dispoziții controversate încă în vigoare, un rol preponderent, dacă nu chiar esențial, l-au avut Hotărîrile Curții Europene pentru Drepturile Omului, Hotărîrile Curții Constituționale a Republicii Moldova, precum și datele, informațiile și comentariile furnizate de doctrină și dreptul comparat.

Anti-proiectul C.C. a fost distribuit membrilor grupului de lucru, supus dezbaterilor în publicațiile de specialitate și, ulterior, prezentat în Parlament. La acel

---

16 Spre Codul contravențional „Revista Națională de Drept”, Chișinău 2003, Nr.4, pag. 7-9; Codul contravențional — sarcină inclusă în programul de activitate pentru realizarea prevederilor Constituției și ale Concepției reformei judiciare și de drept în Republica Moldova, Materialele Conferinței internaționale științifico-teoretice din 22—23 septembrie 2004 (mun. Bălți) Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală, Chișinău 2004, pag.423-427; Cu privire la proiectul Codului Contravențional al Republicii Moldova, Revista „Legea și viața”, Chișinău, martie, 2005, pag. 5-9; Probleme actuale ale legislației Republicii Moldova cu privire la contravenții în contextul procesului integraționist European, Conferința internațională științifico-practică „Probleme actuale ale legislației naționale în contextul procesului integraționist european”, Chișinău, 15.12.2007 (pag.273-279); Cu privire la concepția Codului contravențional al Republicii Moldova, Revista Institutului Național al Justiției 2008, pag. 96-99

17 Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 532-XIV din 22 iulie 1999 (M.O. nr. 38/372 din 03.08.1999)

18 Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 784-XIII din 19 martie 1996 (M.O. nr. 26-27/282 din 02.05.1996)

19 Hotărîrea Comisiei juridice pentru numiri și imunități nr. 17/153 din 06.06.2001

moment, am încercat să-l publicăm în „Revista Națională de Drept” și/sau în „Legea și Viața” dar din cauza lipsei de spațiu (așa s-a motivat) n-am realizat această intenție. Totuși, ulterior, conținutul acestui anteproiect de lege, elaborat de mine, a văzut lumina tiparului²⁰, motiv pentru care invit persoanele interesate, în special autorii proiectului de lege, care a stat la baza Codului Contravențional, să-l examineze, în vederea unui schimb de opinii.

Semnificative, în acest sens, este principiul statuat în pct. 9 din Declarația privind Provocările și Oportunitățile pentru Justiție în Climatul Economic Actual adoptată de Rețeaua Europeană a Consiliilor Judiciare, reunită în Adunare Generală la Vilnius (Lituania), în perioada 8-10 iunie 2011, prin care se recomandă că: „Trebuie încurajate persoanele responsabile cu pregătirea proiectelor legislative, pentru a promova legi clare, fără ambiguități, astfel încât să asigure o securitate juridică sporită și pentru a preveni conflictele juridice evitabile, care măresc volumul de lucru al instanțelor de judecată.”²¹

În această ordine de idei, exprim convingerea că majoritatea, dacă nu chiar totalitatea, aspectelor negative din domeniul jurisprudenței contravenționale cu privire la Delicvența Juvenilă își au sursa în faptul că lipsesc reglementări corecte și precise, bazate pe concepte clare, științific fundamentate, care să permită aplicarea unitară și corectă a normelor contravenționale și care să împiedice abordări conjuncturale, derogări nejustificate și practice neuniforme sau chiar contradictorii. Peisajul actual al legislației contravenționale, în coordonatele calificative și calitative ale acesteia, ne conduce la concluzia că reglementările actuale sunt imperfecte și, deja, depășite de timp și la capitoul răspundere contravențională a minorilor se impun urgent măsuri în vederea reevaluării cadrului legislativ existent și stabilirii unor reglementări, ce ar permite să prevină și să combată comportamentul individual antisocial manifestat de minori prin săvârșirea contravenției.

Este și timpul și locul de a mă referi nemijlocit la problemele cu care se confruntă doctrina și practica judiciară la interpretarea și aplicarea normelor contravenționale în domeniul vizat.

Din conținutul art. 16, alin. 1 și 2 CC rezultă că la răspunderea contravențională pot fi trași minorii între 16 și 18 ani numai pentru săvârșirea contravențiilor din domeniul circulației rutiere și cele care afectează activitatea de întreprinzător, fiscalitatea, activitatea vamală și valorile mobiliare.

În practică, autoritatea competentă se confruntă frecvent cu întrebarea cum se procedează în cazul în care minorul a săvârșit o altă contravenție? (de exemplu: în cazul constatării contravențiilor prevăzute de art. 78 CC „Vătămarea intenționată

---

20 Anteproiectul Codului contravențional, „Revista Națională de Drept” nr. 2, pag. 16-24; nr. 3 pag.35-41; nr. 4, pag. 59-64; nr. 5-6, pag. 86-93 din 2010; <http://www.ajm.md/activitate/publicatii-practico-stiintifice/sergiu-furdui/antiproiect-codul-contravențional-al-republicii-moldova>

21 Declarația de la Vilnius privind Provocările și Oportunitățile pentru Justiție în Climatul Economic Actual, „Buletinul Curții Supreme de Justiție” nr. 9 din 2011, pag. 4

ușoară a integrității corporale“ sau de art.91 CC „Fumatul și consumul de băuturi alcoolice în locuri interzise” sau de art. 35CC „Huliganismul nu prea grav“, sau de alte contravenții din capitolul XIX CC — „Contravenții ce atentează la ordinea publică și la securitatea publică“).

La această întrebare este dificil de răspuns din simplul motiv că legislația nu prevede răspunderea contravențională în cazurile menționate. Prevederile de la alin. 3 art. 16 CC, sunt ineficiente și neconcludente, deoarece nu sînt clare și precise.

De exemplu, nu este clar din ce motive este tras la răspundere contravențională minorul care a săvîrșit contravenția prevăzută de art. 263 CC și nu este tras la răspunderea minorul care a săvîrșit ultragierea colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept, opunerea de rezistență (art. 353 CC).

Nu este clar de ce este prevăzută răspunderea contravențională a minorilor pentru un șir de contravenții unde acesta nici nu poate fi subiect. (De exemplu, art. 264CC — Participarea ilegală a funcționarului public la activitatea de întreprinzător, art. 275CC — Neasigurarea respectării cerințelor actelor normative ce reglementează comerțul în piețe).

Totodată, nu este prevăzută răspunderea contravențională pentru un șir de contravenții la care minorul trebuie să fie subiect (de exemplu, în majoritatea cazurilor prevăzute de contravențiile ce atentează la ordinea publică și la securitatea publică, la dreptul de proprietate (art. 104—106 CC) etc.

Ajuridice sînt și prevederile din alin. 3 art. 16 CC „La demersul agentului constatator, instanța de judecată aplică față de minori măsuri de constrîngere cu caracter educativ conform art. 104 CC“.

Cînd se face acest demers? pentru care contravenții? Care este procedura de examinare și, după caz, de contestare etc. Și cel mai trist este faptul, că nu se face o delimitare dintre răspunderea contravențională și cea penală. Din punct de vedere științific este absolut necesar să fie respectată această delimitare.

Conceptul de răspundere contravențională, desprins de orice asemănare sau comparație legală cu cel de răspundere penală, trebuie în principiu — să-și păstreze elementele definitorii în orice condiții s-ar săvîrși fapta contravențională.

Prin urmare, reglementarea în materia dreptului contravențional trebuie să trateze măsuri de constrîngere, cu caracter educativ specifice acestei ramuri de drept.

De o anumită complexitate a devenit problema limitei minime a vârstei sub care un minor nu poate fi subiect activ al contravenției fixată în prezent. Evoluția vieții sociale și, mai cu seamă, cazuistica atît penală cît și cea contravențională, demonstrează că modul de viață și de manifestare a minorilor, aflat sub impactul rezultatelor tehnico-științifice și dezvoltării culturii și informaticii, au creat un alt orizont de dezvoltare umană și, astfel, se impune un alt standard de apreciere a inconduitelor individuale și, corelații, a reacției societății și statului la manifestările antisociale comise de minori.

În această ordine de idei, ar trebui examinată posibilitatea reducerii limitei vârstei, pornind la 14 ani, de la care urmează răspunderea contravențională. Reevaluarea

vârstei minime de 14 ani a răspunderii contravenționale apare, de alt fel, inevitabilă, deoarece nu există nici o motivație obiectivă de a evita răspunderea juridică în cazul în care se prezumă capacitatea psiho-intelectuală și volițională a persoanei de a-ți dirija într-un mod, legal sau ilegal, propriile fapte săvârșite.

Totodată, menționăm că stabilirea acestei minime de vîrstă nu înseamnă că minorului trebuie să i se aplice cele mai aspre sancțiuni contravenționale și, respectiv, să execute sancțiunile respective. Pledăm pentru un anumit tratament sancționator, mai blînd, specific contravenientului minor. Legea trebuie să rezolve, în mod nuanțat, problema tragerii la răspundere contravențională a minorului, cînd se aplică sancțiunea și care categorie nu poate fi aplicată, care măsuri se aplică minorului și în funcție de anumite particularități ale cazului, cum ar fi împrejurarea dacă minorul se află la îngrijirea și supravegherea părinților sau altor ocrotitori legali, dacă este elev sau student, dacă executarea sancțiunii ar contribui la procesul educativ — formativ în care minorul s-ar afla în orice altă împrejurare ce poate avea o relevanță în corecta soluționare a cazului.

Din cele expuse concluzionăm că se impune ajustarea cît mai rapidă și mai eficientă a normelor naționale la standardele internaționale cu privire la Justiția juvenilă în domeniul contravențiilor. În acest context, subliniem că problemele expuse conving spre concluzia că starea de fapt și de drept cu privire la Justiția juvenilă în domeniul contravențional referitoare la minori este depășită de realitățile sociale și legislative, astfel, se impune regîndirea, conceptualizarea și legiferarea unui cadru juridic nou, în acest domeniu.

În abordarea acestei idei, răspunderea contravențională a minorilor trebuie să aibă o configurație juridică proprie și autonomă, științifică și funcțională, care să elimine disfuncțiile și greșelile cu care se confruntă practica judiciară și teoria dreptului contravențional, astfel încît viitorul mecanism legislativ să constituie un instrument juridic modern apt să rezolve cu succes problemele Delicvenței Juvenile în Republica Moldova.

În cadrul acestui efort, reiterez propunerile de lege ferendă cu privire la răspunderea contravențională a minorilor, care sunt reflectate în anteproiectul Codului contravențional, exprimînd convingerea că pot fi utile legiuitorului în opera de reformare a legislației contravenționale, pentru care pledăm:

1. Caracterul contravențional al faptei este înlăturat în cazul în care s-a constatat minoritatea;
2. Nu constituie contravenție fapta prevăzută de prezentul cod săvîrșită de un minor sub vîrsta de 14 ani;
3. Minorul, care nu răspunde contravențional, în cazul prejudiciului produs prin contravenție, va răspunde civil, alături cu părinții, dacă a acționat cu discernămînt;
4. Răspunderea contravențională a minorilor în vîrstă de 14-16 ani survine în cazul în care pentru contravenția săvîrșită se prevede sancțiunei, cu privarea de dreptul special; privarea de a exercita o anumită activitate; muncă social utilă neremunerată; arestul contravențional și/sau se impune aplicarea măsurii de

- siguranță ca obligarea la tratament medical; desființarea lucrărilor neautorizate și aducerea obiectului în stare inițială; confiscarea specială; expulzarea, precum și în cazul în care prin contravenție s-a produs un prejudiciu material;
5. Răspunderea contravențională este exonerată în cazul în care s-a constatat săvârșirea faptei de minor prima dată;
  6. Minorul care a împlinit vârsta de 14 ani și a săvârșit prima dată o faptă ce conține elementele constitutive ale componenței contravenției nu poate fi tras la răspundere contravențională dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:
    - a. nu dispune de antecedente penale;
    - b. prejudiciul material produs prin contravenție este reparat integral;
    - c. sancțiunea normei speciale ce reglementează contravenția săvârșită prevede numai avertismentul sau amenda;
  7. Copia de pe procesul verbal privind încetarea procesului contravențional se trimite la Centrul raional (municipal) de consiliere a copiilor cu comportament deviat în scopul reabilitării și reintegrării minorului în societate;
  8. Termenul prescripției se reduce pe jumătate în cazul în care persoana vinovată de săvârșirea contravenției este minoră;
  9. În cazul în care contravenția este continuă, termenul prevăzut din pct.8 curge de la ziua constatării faptei;
  10. Muncă social utilă neremunerată nu se aplică invalizilor de gradele I și II, femeilor gravide, persoanelor care sunt unicul întreținător a copilului în vârstă de pînă la 3 ani, minorilor care nu au împlinit 16 ani, persoanelor care au atins vârsta generală de pensionare și militarilor;
  11. Arestul contravențional nu poate fi aplicat minorilor în vârstă de pînă la 16 ani;
  12. Arestul contravențional poate fi aplicat minorului care a atins vârsta de 16 ani numai în cazul în care acesta dispune de antecedente penale nestinse, precum și în cazul în care dispune de recidivă contravențională pentru o contravenție sancționată cu arest contravențional și refuză aplicarea activității social utile neremunerate;
  13. La aplicarea sancțiunii contravenționale, se consideră circumstanțe atenuante săvârșirea contravenției de către un minor, o femeie gravidă sau o persoană care întreține copil în vârstă de pînă la 3 ani;
  14. La aplicarea sancțiunii contravenționale, se consideră circumstanțe agravante instigarea sau atragerea minorilor la săvârșirea contravenției;
  15. În cazul în care minorul este pentru prima dată tras la răspundere contravențională și nu dispune de antecedente penală, sancțiunea contravențională nu se aplică. În cazul dat, agentul constatator va aplica măsura de siguranță — acțiuni educative de profilaxie individuală: mustrarea sau încredințarea supravegherii, iar minorul va semna angajamentul ca pe viitor să respecte legea;

16. Mărimea sancțiunii contravenționale aplicată minorului în vîrstă de la 14–16 ani nu poate depăși jumătate din minimum sancțiunii stabilite în norma specială, iar cea aplicată minorului în vîrstă de la 16-18 ani nu poate depăși jumătate din maximum sancțiunii stabilite în norma specială;
17. Copia de pe hotărîrea contravențională în privința minorului se trimite la Centrul raional (municipal) de Consiliere a copiilor cu comportament deviat în scopul reabilitării și reintegrării lor în societate, iar dovada de recepționare se anexează la dosar;
18. În cazul în care, după aplicarea sancțiunii contravenționale și măsurii de siguranță, minorul nu execută sancțiunea și încalcă sistematic acțiunile de profilaxie individuale, organul de executare va sesiza judecătoria cu demersul motivat privind trimiterea contravenientului minor la instituția specială pentru corectarea și reeducarea minorilor. Hotărîrea judecătorească respectivă poate fi atacată conform procedurii privind examinarea cauzei în căile de atac;
19. Măsurile de siguranță sunt acțiuni educative de profilaxie individuală aplicate minorului;
20. Acțiuni educative de profilaxie individuală minorului sunt:
  - a) Muștrarea, care se întocmește în scris și constă în explicarea pericolului social al faptei săvîrșite, în sfătuirea minorului de a se comporta corect în societate și în atenționarea că dacă v-a continua activitatea contravențională va fi supus unei măsuri educative mai severe;
  - b) Încredințarea supravegherii, care se întocmește în scris și constă în lăsarea minorului sub supraveghere deosebită părinților, altor persoane ce-l reprezintă în modul stabilit de lege;
  - c) Interdicția specială, care se întocmește în scris și constă în recomandarea minorului să nu intre în legătură cu persoanele care dispun de antecedente penale, în interzicerea minorului de a frecventa anumite locuri stabilite pe termen de pînă la 6 luni și în obligarea minorului să urmeze un curs de învățămînt privind comportarea în familie și societate;
21. Directorul și adjuncții Centrului raional (municipal) de consiliere a copiilor cu comportament deviat în scopul reabilitării și reintegrării lor în societate, în baza procesului-verbal privind constatarea contravenției, în cazul prevăzut de lege, sunt în drept să aplice minorilor măsuri prevăzute de legislația în vigoare;
22. Procesul-verbal privind constatarea contravenției, în cazul în care făptuitorul este un minor, în procesul-verbal se va consemna și numele, prenumele, domiciliul părinților sau al altor reprezentanți legali;
23. Cauza contravențională în privința minorului se examinează cu participarea părintelui sau altei persoane care-l înlocuiește în condițiile legislației;
24. Examinarea cauzei contravenționale se face de urgență și cu precădere în cazul în care făptuitorul este minor.

DISPUTE POLITICO-JURIDICE VIS-A-VIS DE ANEXAREA MOLDOVEI DE EST ÎN 1812 DE CĂTRE IMPERIUL RUS

Dumitru C. GRAMA, doctor, conferențiar universitar

POLITICAL AND LEGAL DISPUTES VIS-A-VIS EASTERN MOLDOVA ANNEXATION BY THE RUSSIAN EMPIRE IN 1812

Documents and materials investigated in present study pages conclude there are two main distinctions treatment tendencies dismantling of the nation state and the annexation of half of Moldavia from east of the river Prut by the Russian Empire in 1812: a) authors who have praised and justifying the expansionist policy of tsarist autocracy and b) authors who reflected objectively fate Moldovan Romanian territories east of the Prut and have elucidated aspects of their subjugation and discrimination in the social, economic, political, legal, national and cultural fields.

Keywords: state, annexation, subjugation, freedom, russification, discrimination.

Documentele și materialele investigate permit să constatăm în paginile studiului prezent existența a două tendințe distince principale de tratare a dezmembrării statului național Țara Moldovei și a anexării jumătății lui de la est de Prut de către Imperiul Rus în 1812: a) ale autorilor care au elogiat și au justificat politica expansionistă a autocrației țariste, cea de subjugare, de deznaționalizare și de rusificare a popoarelor anexate, inclusiv a românilor moldoveni din Basarabia și Transnistria, prezentând-o, de regulă, doar în culori roze și în calitate de mare binefacere pentru membrii etniilor neruse; b) ale autorilor care au reflectat obiectiv soarta românilor moldoveni din teritoriile de la est de Prut și au elucidat aspecte ale subjugării și discriminării lor în viața social-economică, politico-juridică și național-culturală.

Cuvinte-cheie: stat, provincie, anexare, subjugare, eliberare, deznaționalizare, rusificare, discriminare.

Pe parcursul ultimelor două secole au văzut lumina tiparului sute de articole și zeci de monografii, inclusiv tratate științifice academice, cu conținut istorico-juridic, ai căror autori au expus opinii contradictorii în caracterizarea rolului pe care l-a avut tratatul de pace de la București din 1812 atât în dezvoltarea de mai târziu a statalității Țării Moldovei, după dezmembrarea ei forțată sub presiunea guvernului țarist, cât și în soarta românilor moldoveni din teritoriile de la est de Prut, anexate de Imperiul Rus.

Materialele și documentele cercetate atestă o gamă largă de poziții ale autorilor în elucidarea subiectului examinat. Totuși, *grosso modo*, putem menționa cu siguranță două tendințe principale în tratarea consecințelor tratatului de pace de la București din 1812: a) *ale autorilor care au apărat și au justificat politica expansionistă a autocrației țariste*, de subjugare, de deznaționalizare și de rusificare a popoarelor anexate, inclusiv a românilor moldoveni din Basarabia și Transnistria, prezentând-o, de regulă, doar în culori roze și în calitate de mare binefacere pentru membrii popoarelor neruse; b) *ale autorilor care au reflectat obiectiv soarta românilor moldoveni din teritoriile de la est de Prut* și au elucidat aspecte importante ale subjugării și discriminării lor social-economice, politico-juridice și național-culturale.

Opiniile autorilor care au elogiat dezmembrarea Moldovei și anexarea de către țarism a teritoriului ei de la est de Prut.

Chiar din primii ani ai anexării Moldovei de Est majoritatea scriitorilor, publiciștilor, istoricilor și juriștilor din Imperiul Rus, abordând diverse probleme privind Basarabia, au glorificat în fel și chip acțiunile autocrației țariste privitor la așa-numita *eliberarea* a ținutului de sub *jugul turcesc*. Îndeosebi s-au evidențiat în elogierea țarismului F. F. Vighel în lucrarea „*Zameceaniia na nâneșnee sostoianie Bessarabii*“, P. N. Batiuşkov în „*Bessarabia. Istoriceskoe opisanie*“, A. K. Nakko în „*Ocerk grajdanskogo ustroistva Bessarabskoi oblasti v 1812—1828 gg.*“, L. A. Casso în „*Rossia na Dunae i obrazovanie Bessarabskoi oblasti*“, N. Laşkov în „*Stoletie prisoiedinenia Bessarabii k Rossii 1812—1912 gg.*“.

Istoricul I. P. Liprandi, fost general al armatei ruse, demnitar al Ministerului de interne și agent al serviciilor secrete ale imperiului țarist, considera că până în 1812 Principatele Dunărene au fost regiuni creștine ale Turciei¹ și doar datorită armatelor Rusiei au fost eliberate *de sub jugul insuportabil al celor de altă credință*². Arhiepiscopul Zinovi, cu ocazia celebrării de către cercurile proimperiale ruse a jubileului de 100 de ani de la așa-numita „*eliberare*“ a Basarabiei în ziua de 16 mai 1912, susținea că începând cu 16 mai 1812 „*Basarabia scăpaseră de timpurile când era asuprită și umilită*“³.

Profesorul Universității din Odesa A. Nakko, la rândul său, nu doar menționa că Moldova și Valahia s-au aflat sub dominație turcească și că prin eliberarea Basarabiei în 1812 și includerea ei în componența Rusiei populația regiunii a avut posibilitatea să trăiască în liniște și pace, dar și că prin introducerea instituțiilor de stat și de drept

1 Липранди И. П. Краткий очерк этнографического, политического, нравственного и военного состояния христианских областей Турецкой Империи. Придунайские Княжества. Москва: Университ. типогр., 1877, с. 1.

2 Ibidem, p. 10.

3 Архд: Лашков Н. В. Празднование столетнего юбилея присоединения Бессарабии к России. 1812—1912. Кишинев: Типогр. Бессарабского Губернского Правления, 1914, с. 17.

ale imperiului țarist au fost create condițiile necesare pentru rusificarea locuitorilor băștinași⁴.

Arhiepiscopul Basarabiei Serafim Ciceagov în 1912 de asemenea amintea că datorită eliberării Basarabiei de sub jugul turcesc în 1812 și încadrării ei în Imperiul Rus a devenit posibil ca „*moldovenii nu numai să poată vorbi și să se roage în limba rusă, dar și să simtă, să gândească și să acționeze rusește*”⁵.

Mai mulți autori din Imperiul Rus și din URSS, inclusiv din RSS Moldovenească, unii contemporani din Federația Rusă, din Ucraina și din Republica Moldova, utilizând expresiile *jug otoman*, *jug turcesc*, nu efectuează cel puțin o caracterizare de ansamblu a statutului juridic al Moldovei în secolele XVI—XVIII și la începutul secolului al XIX-lea. Ei, din considerente politice, se limitează să evidențieze exclusiv cele mai oribile aspecte ale dominației sultanilor turci: extorcarea regulată a unor enorme mijloace financiare, a unor cantități importante de produse alimentare și de alte bunuri materiale la prețuri derizorii, organizarea invaziilor hoardelor turco-tătare care jefuiau populația țării, fără a reflecta însă faptul că pe parcursul celor peste trei secole de dependență a Moldovei față de Imperiul Otoman în țară a continuat să se dezvolte statalitatea națională, legislația proprie, limba română, cultura națională, că nu s-a realizat procesul de deznaționalizare și de turcizare a românilor moldoveni. În schimb acești autori prezintă doar în culori roze politica expansionistă a țarismului în războaiele ruso-turce din secolul al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea, caracterizându-le ca acțiuni ce urmăreau, chipurile, doar scopul de a elibera Moldova de sub jugul turcesc și de a crea condiții mai favorabile pentru dezvoltarea ei.

Dezmembrarea statului național românesc Moldova și anexarea jumătății lui de la est de Prut în 1812 este expus drept eliberare de sub jugul otoman și de alipire a lui la Rusia. Ei afirmă că doar datorită anexării Moldovei de Est (Basarabiei) de către Imperiul Rus a devenit posibilă păstrarea și dezvoltarea „*limbii moldovenești*” și constituirea „*națiunii moldovenești*”. De parcă acești autori nu cunosc adevăratul scop al țarismului, care nu era cel de a crea condiții favorabile pentru dezvoltarea popoarelor neruse.

Doar adevărata politică promovată de țarism a fost direcționată spre împilarea pe toate căile a popoarelor neruse, spre deznaționalizarea și rusificarea lor completă. Grăitoare în această privință este confesiunea ministrului de externe al Rusiei în anii 1807—1814, contele N. P. Rumeanțev care, drept model de administrare a popoarelor anexate, considera acel regim politic ce îi făcea pe membrii etniilor cotropite să-și uite originea, limba, strămoșii, legile și obiceiurile naționale. În depeșa secretă din 15

4 Vezi: Накко А. История Бессарабии с древнейших времен. Т. 1. Одесса, 1873, с. 5-6; Idem: Очерк гражданского устройства Бессарабской области в 1812—1828 гг. În: Записки императорского Одесского общества истории и древностей. Т. XXII. Одесса: «Экономическая» типогр. и литогр., 1900, с. 109, 129, 176, 224.

5 Arud: Лашков Н. В. Празднование столетнего юбилея присоединения Бессарабии к России. 1812—1912. Кишинев: Типогр. Бессарабского Губернского Правления, 1914, с. 20-21.

(27) iunie 1809 către generalul S. F. Golițan, comandantul suprem al armatei ruse din Galiția de Est, anexată de Rusia în 1809 de la Austria, contele menționa drept exemplu cazul Belarusiei, ai cărui locuitori într-un timp scurt după încorporarea în Imperiul Rus și-au uitat limba, originea etnică, sub toate aspectele devenind ruși⁶.

Regretabil, dar și unele personalități marcante ale Rusiei, purtători ai concepției progresiste, militau pentru deznaționalizarea și rusificarea popoarelor anexate de țarism. De exemplu, revoluționarul rus P. I. Pestel (1793—1826) în proiectul de reformare a orânduirii de stat a imperiului țarist, intrat în istorie sub denumirea de „Russkaia pravda” („Adevărul rus”), milita insistent ca popoarele autohtone din Finlanda, Estlanda, Liflanda, Kurlanda, Bielarus, Malorosia, Novorosia, Basarabia, Crimeea, Georgia, din întregul Caucaz, din pământurile kirghizilor, cele din Siberia și din alte zone geografice subjugate de Rusia, în mod obligatoriu să se decică pentru vecie de dreptul de a exista în calitate de etnii de sine stătătoare. *El dorea ca pe parcursul anilor acele popoare din spațiul cotoplit de țarism să se rusifice completamente, contribuind prin aceasta la ridicarea Rusiei „pe piedestalul suprem al Propășirii, Grandoarei și Supremației”*⁷.

Cercetarea atentă a documentelor timpului, inclusiv a operelor decembriștilor, ne permite să menționăm că istoricii sovietici nu s-au încumetat sau n-au avut posibilitatea să elucideze faptul că P. I. Pestel nu era satisfăcut de anexarea de către țarism în 1812 doar a Moldovei de Est (Basarabiei), și că el îi îndruma pe viitorii guvernanți ai Rusiei să cotopească și restul teritoriului Statului Moldova pentru ca hotarul Imperiului Rus să treacă nu pe râul Prut, cum a fost stabilit nelegitim prin pacea de la București, ci mult mai la vest — pe culmea lanțului munților Carpați⁸.

Potrivit proiectului de constituție al lui Pestel, părțile de nord ale Basarabiei și ale Principatului Moldova urmau să fie incluse în componența districtului ucrainean Movilău, iar cealaltă parte a teritoriului — în districtul Iași. Față de soarta românilor moldoveni din Principatul Moldova și din Basarabia P. I. Pestel propunea promovarea aceleiași politici de deznaționalizare și de rusificare, ca și față de etniile anexate de țarism. În proiectul de constituție *Russkaia pravda*, în § 7 „*Poporul Moldovei*” din capitolul II „*Despre popoarele care locuiesc în Rusia*”, el scria literalmente următoarele: „*Ambele părți ale Țării Moldovei trebuie să fie organizate la fel ca și restul Rusiei*”, concluzionând: „**Trebuie folosite toate mijloacele pentru crearea acelor condiții care ar contribui la rusificarea acestor două regiuni și la transformarea lor în părți omogene <...> ale Statului Rus**”⁹.

Tot Pestel în „*Russkaia pravda*” propunea să fie continuată politica expansionistă a țarismului prin anexarea pământurilor kirghizilor, a mongolilor și ale popoarelor din Caucazul de Nord. În caz de rezistență a etniilor ce urmau să fie cotopite, liderul

6 Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы российского министерства иностранных дел. Т. I. 1-я серия. Москва, 1967, с. 85-86.

7 Восстание декабристов. Документы. Т. VII. Москва, 1958, с. 122, 150.

8 Ibidem, p. 124, 125, 134-136.

9 Ibidem, p. 139, 141.

decembriștilor recomanda să fie întrebuințate toate mijloacele necesare, inclusiv forța militară, pentru a le supune și pentru a asigura ulterior securitatea Imperiului Rus în teritoriile menționate. El considera necesar ca toate etniile iubitoare de libertate din Caucazul de Nord, care cu arma în mâini își apărau independența și suveranitatea formațiunilor politico-statale naționale împotriva agresiunilor oștirilor ruse, caracterizate de decembriștii drept „*popoare turbulente*“, să fie prin forță deposedate de proprietățile funciare și de cele mobiliare și să fie deportate, dispersate, în grupuri mici, în diverse gubernii ale imperiului. În teritoriile rămase libere (pustii), după deportarea autohtonilor, Pestel programa transferarea masivă a etnicilor ruși¹⁰.

În anii regimului bolșevic apologetica încorporării Basarabiei la Imperiul Rus se făcea cu metode mai fine. Majoritatea autorilor își permiteau să facă anumite observații critice la adresa autocrației țariste. Critica era nițel mai profundă și mai concretă în lucrările unor savanți din Moscova, Leningrad și din alte centre științifice ale fostei URSS.

În „Istoria RSS Moldovenești“, publicată în perioada primăverii hrușcioviste, la elaborarea căreia au luat parte și mulți savanți din „centru“, în compartimentul privitor la anexarea Basarabiei se conținea o critică relativ obiectivă și dură la adresa politicii naționale a guvernului țarist: **„Rusia a fost închisoarea noroadelor. Numeroase noroade neruse din Rusia țaristă erau cu totul lipsite de drepturi, erau neîncetat supuse la diferite înjosiri și batjocuri.** Guvernul țarist deprindea locuitorimea rusă să se uite la noroadele băștinașe din regiunile naționale ca la o rasă inferioară, le numea oficial „inorodți“ (străini), cultiva dispreț și ură față de dânsele. Guvernul țarist ațâța conștient vrajba națională, asmuța un norod împotriva altuia, organiza pogromuri evreiești, căsăpie între tătari și armeni în Transcaucazia. În regiunile naționale toate, ori aproape toate posturile de stat erau ocupate de cinovnici ruși. Toate treburile în așezăminte, la judecăți, se examinau în limba rusă. Era oprită editarea gazetelor și cărților în limbile naționale, în școli era oprit învățământul în limba maternă. Guvernul țarist înădușea orice manifestare a culturii naționale, ducea o politică de „rusificare“ cu de-a sila a naționalităților neruse. **Țarismul era călăul și chinitorul noroadelor neruse** (subl. n. — D. C. G.)“. La 1954 nemijlocit se preciza: „Subliniind caracterul progresiv al unirii Basarabiei cu Rusia și rolul înșămnat al legăturilor culturale, care s-au stabilit între norodul moldovenesc și marele norod rus, **trebuie totodată să arătăm, că țarismul a stabilit în Basarabia, ca și în celelalte ținuturi mărginașe ale Rusiei, un regim colonial reacționar, care a fost o piedică mare pentru dezvoltarea economică și culturală a tuturor naționalităților din ținuturile mărginașe** (subl. n. — D. C. G.)“¹¹.

În lucrările publicate mai târziu se evidențiau în special numai așa-zisele consecințe progresiste ale actului de la 1812. Despre urmările nefaste se scria foarte puțin. În ediția a 2-a a „Istoriei RSS Moldovenești“, publicată în 1967, nu mai întâlnim nici

10 Ibidem, p. 144-145.

11 История РСС Молдовенешть. Вол. I. Кишинэу: Едитура де стат, 1954, п. 377-378.

urmă de critică referitor la politica națională a țarismului. Doar la pagina 403 se menționa că „în Basarabia, ca și în celelalte regiuni periferice ale Rusiei, țarismul a dus o politică de asuprire națională”¹².

În pofida faptului că se constata politica de oprimare de către țarism a popoarelor neruse, inclusiv a românilor moldoveni din Basarabia, autorii sovietici din RSS Moldovenească în perioada posthrușciovistă au făcut tot posibilul pentru a caracteriza cât mai pozitiv rolul tratatului de pace de la București din 1812. Astfel, istoricul A. Grecul în 1969 pe de o parte recunoștea, „că în Basarabia, la fel ca și în alte ținuturi naționale, țarismul tindea să înăbușe cultura poporului moldovenesc, să-l țină în întuneric”, iar pe de altă parte menționa: „necătând la politica antipopulară a țarismului, o dată cu alipirea ținutului la Rusia, s-au creat condiții mai favorabile pentru dezvoltarea culturii naționale și gândirii sociale moldovenești”¹³. Filozoful A. I. Babii, la fel ca și alți autori, constata obiectiv faptul că populația Moldovei de Est după 1812 a scăpat „de birurile grele, impuse de stăpânirea otomană, și de jafurile neconținute din partea feudalilor turci și a lacheilor lor”, că „Basarabia a încetat de a mai fi o arenă pentru diferite războaie și se putea bucura, în sfârșit, de pacea multrâvnită”, dar pe de altă parte, exagera când afirma că „moldovenii... au căpătat posibilități noi, nemaivăzute până atunci, pentru dezvoltarea economică, politică și culturală”¹⁴.

Prof. univ. A. V. Surilov în 1972 scria că „țarismul rus era cel mai înverșunat dușman al poporului moldovenesc”, dar, în același timp, afirma că intrarea Moldovei de Est în componența Rusiei a contribuit la dezvoltarea rapidă în ținut a agriculturii, comerțului, viticulturii și pomiculturii, a facilitat familiarizarea păturii culte a poporului moldovenesc cu valorile spirituale ale marelui popor rus, cu concepțiile lui politice progresiste, ceea ce a condus „la constituirea cu succes a culturii naționale moldovenești”¹⁵.

Realmente situația creată n-a fost atât de favorabilă românilor moldoveni de la est de Prut. Doar unele categorii ale păturilor înstărite au reușit să realizeze anumite succese în dezvoltarea lor economică. Cât privește posibilitățile de dezvoltare politico-juridică și național-culturală ale românilor moldoveni din teritoriile anexate de Imperiul Rus, ele erau infime, deoarece scopul principal al autocrației țariste era de a deznaționaliza și a rusifica popoarele subjugate.

Consecințele tratatului de la București se rezumau în opinia multor istorici sovietici în crearea condițiilor favorabile pentru atragerea, mai târziu, a unor categorii de băștinași în mișcarea revoluționară din imperiul țarist. Academicianul I. A. Grosul în acest context în 1967 afirma: „Importanța primordială a actului istoric din 1812 este determinată anume de faptul că popoarele din Basarabia au fost antrenate în miș-

12 История РСС Молдовенешть. Вол. I. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1967, п. 403.

13 Грекул А. История марий фрэций. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1969, п. 13.

14 Аруд: Анцупов А. ш. а. Анул 1812 ын дестинеле попорулуй молдовенеск. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1972, п. 3.

15 Аруд: История государства и права СССР. Часть I. Москва: Юрид. лит-ра, 1972, с. 297-298.

careia revoluționară din Rusia, condusă de partidul marxist-leninist¹⁶. Deși membrul corespondent al AȘM A. N. Mohov constata faptul că Rusia țaristă era „o închisoare a popoarelor” și că în componența ei „poporul moldovenesc a fost supus asupririi politice și naționale din partea țarismului”, el totuși aprecia la o cotă înaltă că unii dintre moldoveni veniseră „tot mai mult în contact cu mișcarea revoluționară” și că au participat „la lupta revoluționară în frunte cu partidul leninist, care a condus popoarele Rusiei prin focul celor trei revoluții¹⁷”.

E. M. Russev de asemenea nu trecea cu vederea că Rusia țaristă a fost „o închisoare a popoarelor”, dar în același timp considera că „tratatul de la București a marcat o cotitură radicală în viața poporului moldovenesc al Basarabiei, care a sfârșit cătușele rușinoasei robii otomane¹⁸ și a pus „bazele unor profunde prefaceri în destinele istorice ale poporului moldovenesc¹⁹”. În opinia dânsului, „criteriul fundamental și determinant, după care se poate da o adevărată apreciere caracterului progresist al alipirii Basarabiei la Rusia, este participarea maselor muncitoare ale poporului moldovenesc la mișcarea revoluționară din Rusia²⁰”.

Tendința de a înfățișa raptul Basarabiei de către Rusia drept o mare binefacere pentru populația băștinașă ducea la denaturări eronate ale trecutului istoric. Fostul prim-secretar al CC al PC din Moldova Sovietică Ivan Bodiul, exprimându-și viziunile privitor la consecințele anului 1812, scria: „Acesta a fost un act nemaipomenit de progresist, ce a pus începutul renașterii norodului moldovenesc, a modului de viață și a culturii lui, a contribuit la dezvoltarea rapidă a orașelor și economiei ținutului. Întreg procesul de mai departe al formării națiunii moldovenești<...> s-a petrecut sub influența binefăcătoare a noroadelor slave²¹”.

Apare întrebarea logică: oare cum putea „să renască norodul moldovenesc” și „cultura lui”, cum putea „să se formeze națiunea moldovenească” în situația când după 1812 a fost introdusă în Basarabia obligativitatea utilizării limbii ruse în calitate de limbă de stat a imperiului țarist și prin aceasta a fost vizibil limitată întrebuițarea graiului moldovenesc în activitatea instituțiilor de stat administrative, judecătorești, în cele de învățământ, iar prin § 62 al Așezământului pentru ocârmuirea oblastei Bessarabiei din 29 februarie 1828 graiul moldovenesc, în aspect juridic, a fost interzis spre întrebuițare, deoarece s-a introdus oficial prin lege monopolul limbii ruse: „Toate pricinile în locurile prisudstfiilor din oblastea Bessarabiei să lucrează pe limba rossienească, iară când va urma nevoie cu tălmăcire și pre limba moldovenească²²”. Reiese că

16 История РСС Молдовенешть. Вол. I. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1967, п. 382.

17 Мохов Н. А. Студий де историе асупра формэрий попурулуй молдовенеск / Трад. дин л. русэ де Ф. Обадэ. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1983, п. 123.

18 Руссев Е. М. Лупта попурулуй молдовенеск ымпотрива жугулуй отоман. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1969, п. 111.

19 Ibidem, p. 112.

20 Ibidem, p. 113.

21 Бодиул И. И. Советская Молдавия. Москва: Политиздат, 1978, с. 7-8.

22 Mihail Paul, Mihail Zamfira. Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. (1812—1830).

prin intermediul tălmăcirilor a diverse documente, materiale și informații necesare populației autohtone din limba rusă în graiul moldovenesc s-a realizat „renașterea norodului moldovenesc”, „a culturii lui”, prin intermediul tălmăcirilor s-ar fi „format națiunea moldovenească”.

Pe parcursul anilor 1812—1991 în permanență s-a vehiculat cu insignifiante variațiuni cunoscutul motiv: „*Alipirea Basarabiei la Rusia a avut o însemnătate progresistă pentru populația acestui ținut. Ea a fost un moment de răscruce în viața poporului moldovenesc, care, în urma acestui act istoric, și-a legat pentru totdeauna viitorul și soarta sa de marele popor rus prieten și în felul acesta a primit posibilitatea să grăbească dezvoltarea economică și culturală a ținutului dintre Prut și Nistru*”²³.

Chiar în ajunul destrămării URSS unii autori au tratat anexiunea de la 1812 doar ca pe o mare binefacere pentru poporul moldovenesc (român). Colaboratorul Arhivei politicii externe a Rusiei de pe lângă Ministerul de Externe al fostei URSS A. A. Nikiforov, constatând uzurparea de către Imperiul Rus a cca 50% din teritoriul Principatului Moldova, tindea la 1990, în articolul său „*Russko-rumânskie otnoșenia i formirovanie graniți*” să insuflă sutelor de mii de cititori ideea de glorificare a actului încorporării forțate a Basarabiei de către autocrația țaristă. Pentru a-i convinge mai ușor pe cei neinițiați în istoria Moldovei, el recurgea la falsificarea adevărului istoric: „*O însemnătate enormă avea obținerea libertății spirituale — exercitarea nestingherită a necesităților confesionale, majoritatea absolută a căreia profesa ortodoxismul*”²⁴. (Oare A. A. Nikiforov nu știa că pe parcursul dependenței Moldovei și Valahiei de Poarta Otomană românii s-au bucurat de libertatea exercitării confesiunilor religioase?). Ducea în eroare cititorii cotidianului „Krasnaia Zvezda” general-locotenentul V. Plehanov, când, privitor la soarta de mai târziu a teritoriului anexat, formula următoarea concluzie: „*Terminarea războiului ruso-turc din anii 1806—1812 a deschis drum larg posibilităților pentru refaceri progresiste, în viața social-economică și culturală a Moldovei*”²⁵.

Unii autori și în secolul al XXI-lea continuă să prezinte politica internă și externă a autocrației țariste, inclusiv a celei de expansiune teritorială, de deznaționalizare și de rusificare a românilor moldoveni în calitate de mare binefacere pentru membrii etniei autohtone din Basarabia. De exemplu, Natalia Abakumov, doctor în istorie, în interviul „*Izuceati takoi iazâk nastoiașcee sciastie dlea moldovanina*” („A învăța o asemenea limbă — este o adevărată fericire pentru moldoveni”), acordat jurnalistei Irina Ianvariov, afirma fără jenă că Basarabia n-a fost anexată de țarism, ci eliberată

București: Editura Academiei Române, 1993, p. 128.

23 История РСС Молдовенешть. Вол. I. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1967, п. 391; Анцупов А. ш. а. Анул 1812 ын дестинеле попорулуй молдовенеск. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1972, п. 3; Ла обыршия приетением секуларе. Кулежере де артиколе. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1983, п. 5, 178; Ку Русия ымпреунэ. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1986, п. 3-4.

24 Никифоров А. А. Русско-румынские отношения и формирование границы. В: Военно-исторический журнал, 1990, № 12, с. 5.

25 Плеханов В. Страсти по Бессарабии. В: Красная Звезда, 1991, 20 февраля.

de sub jugul turcesc, deoarece, după părerea dânzei, Principatul Moldova ar fi fost o provincie a Imperiului Otoman. Prin reproducerea selectivă din lucrările istoricilor premergători, evidențiind doar aprecierile convenabile, pentru a mușamaliza și a glorifica politica reacționară a țarismului în domeniul relațiilor interetnice, ea tinde să inoculeze cititorilor propria-i viziune eronată cum că Basarabia nu ar fi fost colonie a Imperiului Rus (ci doar o gubernie obișnuită), că în Moldova de Est nu s-ar fi derulat procesul de deznaționalizare și de rusificare a populației autohtone, că introducerea obligatorie a limbii ruse ar fi fost o inestimabilă favoare pentru băștinași, că impunerea legislației imperiale ruse în regiune ar fi fost un progres etc.²⁶.

Dar oare într-adevăr n-au existat colonii în Imperiul Rus? N-a existat oare procesul de umilire, de subjugare, de deznaționalizare și de rusificare forțată a popoarelor autohtone anexate? Oare Natalia Abakumov nu știe că întrebuintarea obligatorie doar a limbii ruse în activitatea organelor administrative, judecătorești, în instruirea copiilor în școlile din Moldova de Est după 1828 nu doar a stopat dezvoltarea firească a limbii materne a indigenilor, dar a condus la degradarea ei în teritoriul de la est de Prut? Oare dânsa nu înțelege că implementarea forțată a legislației imperiale ruse a împiedicat evoluția firească a procesului de sistematizare și de codificare a izvoarelor dreptului național din Moldova de Est, efectuat de către juriștii indigeni, stopând astfel dezvoltarea adecvată a dreptului populației băștinașe? Oare cercetătoarea Natalia Abakumov și alți istorici ruși nu știu că izvoarele dreptului național, aplicate în Moldova de Est, au rămas necodificate din cauza că împărații Aleksandr I și Nikolai I n-au adoptat proiectul Codului Civil al Basarabiei, elaborat la Chișinău în 1821—1825 de către doctorul în drept Petru Manega (absolvent al Universității Sorbona din Paris) în baza principiilor și a concepțiilor doctrinare fundamentale ale Codului Civil al lui Napoleon din 1804, adică în baza aceluși monument epocal al dreptului francez, în vigoare și în prezent în Franța, și care în secolele XIX și XX a servit în calitate de model la elaborarea codurilor civile din majoritatea statelor Europei, Americii Latine și din unele țări africane?

Este cazul să menționăm că unii istorici sovietici, de rând cu elogierea anexării Basarabiei de către țarism, au evidențiat totuși faptul că anexiunea a fost realizată fără ca populația Moldovei să fi fost întrebată dacă dorea ca Principatul să fie dezmembrat și jumătatea lui de la est de Prut să fie acaparată de Imperiul Rus. N. A. Mohov în 1983 scria că „*atât guvernul țarist, cât și guvernul turc*“, semnând tratatul de la București „*nu s-au interesat absolut deloc de dorințele popoarelor înseși, ci s-au gândit numai la interesele claselor lor*“²⁷. El, reflectând adevărul istoric, a constatat: „*Un popor unic până la aceasta a fost despărțit prin forță în două părți*“²⁸.

26 Абакумов Наталия. „Изучить такой язык — настоящее счастье для молдованина« / Беседа Ирины Январевой с доктором истории Натальей Абакумовой. В: Русское слово, 2007, № 14 (154), июль, с. 12-13, 19.

27 Мохов Н. А. Студий де историе асупра формэрий попурулуй молдовенеск. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1983, п. 121.

28 Ibidem.

Academicianul A. M. Lazarev în calitate de rector al Universității de Stat din Chișinău, încă în anul 1969 la o întâlnire cu studenții Facultății de Drept, la rugămintea unui grup de viitori juriști, din care făcea parte și autorul acestei lucrări, de a caracteriza consecințele tratatului de pace de la București a avut îndrăzneala să spună deschis de la tribună în Casa de cultură a Universității că la 1812 Țara Moldovei a fost în mod arbitrar tăiată în două de către țarismul rus. Răspunsul rectorului, istoric marcant din RSS Moldovenească, ne-a impulsionat să studiem aprofundat Istoria statului și dreptului Țării Moldovei.

Potrivit investigațiilor noastre, academicianul A. M. Lazarev a fost primul istoric sovietic, care, în lucrările publicate, a avut curajul să evidențieze aspectele negative ale tratatului de pace de la București. În anul 1980, elogiind eliberarea Moldovei de Est de sub jugul turcesc și salvarea populației de la invaziile tătarilor, în broșura *Istoricăskia pravda o puteah stanovlenia moldavskoî gosudarstvennosti* (Adevărul istoric despre căile constituirii statalității moldovenești), el menționa că anul 1812 a avut și consecințe negative ce s-au manifestat prin „*dezmembrarea artificială a Statului Moldovenesc, a poporului moldovenesc, a avutului economic și cultural*” al acestuia²⁹. În vara anului 1988, când viața social-politică și ideologică a republicii mai era încă dirijată de trimisul special al Moscovei V. I. Smirnov, istoricul A. M. Lazarev în articolul „*Să eliminăm „spațiile albe” din istoria Moldovei*” îndemna cercetătorii spre o tratare științifică și obiectivă a trecutului. Abordând consecințele anului 1812, el scria: „*Mult mai stranie și mai inexplicabilă este trecerea sub tăcere a tragicului fapt că în 1812 Statul Moldovenesc și poporul moldovenesc s-au pomenit artificial dezmembrate, tăiate în două, că prin tratatul de pace de la București din luna mai 1812 frontiera de stat dintre Rusia și Turcia a fost trasată pe Prut și pe Dunăre, adică pe trupul viu al poporului și al țării sale*”³⁰. A. M. Lazarev pe bună dreptate conchidea că „*dezmembrările de felul acesteia nu pot fi nicidecum categorisite drept progresiste*”³¹.

Reieșind din îndemnul academicianului de a realiza o tratare științifică și obiectivă a tratatului de pace de la București, era de așteptat ca autorul să evidențieze și faptul că împăratul Aleksandr I n-a realizat angajamentele asumate de Aleksei Mihailovici prin hrisovul din 29 iunie 1656 către domnitorul Gheorghe Ștefan³² și de Petru I prin Manifestul către populația Moldovei, Valahiei și altor popoare creștine din 8 mai 1711³³ privind eliberarea Moldovei de sub suzeranitatea (protecția) Imperiului Otoman pentru ca Principatul să-și recapete suveranitatea deplină și independența

29 Лазарев А. М. Историческая правда о путях становления молдавской государственности (материал в помощь лектору). Кишинев: Общество «Знание», 1980, с. 13.

30 Лазарев А. Сэ елиминэм «спацииле албе» дин история Молдовей. Ын: Оризонтул, 1988, nr. 6, p. 81.

31 Ibidem.

32 Vezi: Relațiile istorice dintre popoarele URSS și România în veacurile XV — începutul celui de-al XVIII-lea. Documente și materiale. Ediție bilingvă. Vol. II. 1633—1673, Moscova, 1968, p. 287, 288.

33 Ibidem. Vol. III. 1673—1711, p. 333, 335.

politică printre țările lumii. Dar pe A. M. Lazarev, la fel ca și pe alți istorici sovietici, nu-l preocupa necesitatea dezvoltării independente a Statului Moldova. El regreta că Aleksandr I n-a reușit să anexeze toată Țara Moldovei până la Carpați³⁴.

Opiniile autorilor care au criticat dezmembrarea Moldovei și anexarea jumătății ei de est de către țarism

N. A. Mohov și alți autori, bazându-se pe adresările unor boieri și preoți către monarhii ruși, în care pledau pentru alipirea Moldovei la Rusia, considerau că în 1812 „pentru o parte din populație s-a realizat visul de veacuri de a se salva de sub jugul turcesc pe calea alipirii la Rusia”³⁵.

Deși au existat câteva adresări ale unor grupuri de boieri și de preoți cu asemenea rugăminți, totuși nici pe departe nu înseamnă că autorii acelor documente au reflectat doleanțele majorității populației Principatului. Doar este știut că orice popor ce dispunea de statalitate națională sub protecția unui imperiu expansionist, era interesat, ca prin eliberare, să obțină suveranitatea deplină și independența politică, și nici într-un caz nu putea să dorească să fie lipsit de statalitatea proprie și transformat într-o populație a unei provincii (colonii) a altui imperiu expansionist. Prin urmare, era firesc și logic ca atât românii moldoveni, cât și românii din alte teritorii istorico-etnice să fie nemulțumiți și indignați de stipulațiile tratatului de pace de la București.

Istoricul Vasile Stati, abordând tema dezmembrării Principatului în 1812, duce în eroare cititorii prin afirmația că atunci „nimeni nu a protestat, nimeni nu s-a opus; nu s-a apelat la puterile europene pentru a nu admite împărțirea Moldovei între cei puternici”³⁶. Scriitorul Boris Marian în editorialul săptămânalului *Țara Moldovei* din 3 mai 2007 tăgăduia veridicitatea constatărilor scriitorului Nicolae Dabija privitor la faptul că „boierimea moldovenească era ostilă față de trecerea țării sub oblăduirea Rusiei și că s-ar fi adresat lui Napoleon să o primească sub protectoratul Franței <...>, că „boieri moldoveni” se plâneau domnitorului Scarlat Calimachi că li s-a furat „inima țării” — Basarabia”³⁷.

Documentele istorice demonstrează că deja în timpul războiului ruso-turc frunțașii vieții politice din Principatele Române au făcut tentative de a obține susținere politică, diplomatică și militară din partea unor state mari europene în scopul eliberării țărilor lor de sub ocupațiunea armatelor ruse și otomane.

În toamna anului 1807 un autor anonim, influențat, în opinia noastră, de generozitatea și aportul lui Napoleon Bonaparte la restabilirea statalității naționale a polonezilor prin constituirea în vara aceluiași an a formațiunii politice — *Ducatul Varșoviei*, a elaborat, probabil cu contribuția unor nobili români din Moldova, *un memoriu* către împăratul francez, prin care se solicita ajutorul Franței la eliberarea Moldovei

34 Lazarev A. M. Сэ елиминэм «спацииле албе» ..., п. 81.

35 Мохов Н. А. Оп. чит., п. 121.

36 Stati Vasile. Istoria Moldovei. Chișinău: Vivar-Editor, 2002, p. 232.

37 Marian Boris. Ca nuca de perete. În: Țara Moldovei, 2007, 3 mai, p. 1.

și a Valahiei de sub jugul străin și la unirea lor într-un stat suveran și independent. Susținem opinia istoricului Emil Vârtosu, potrivit căreia memoriul reflecta atitudinea „românilor față de Napoleon, față de legenda și aureola napoleoniană, încercările lor de a-i câștiga interesul și simpatia, ca doi factori care să poată duce în cele din urmă la crearea unui stat românesc unit, puternic, independent și suveran <...>”³⁸.

Un alt apel către Franța a urmat în anul 1810. Dintr-o scrisoare particulară interceptată de comandamentul armatei ruse de la Dunăre, guvernul țarist a aflat că fostul ispravnic al ținutului Hotin, „spătarul Iordachi Catargiu a fost delegat la Paris pentru ca să roage pe Napoleon să dea pe ruși afară și să-i închine țara”³⁹. După reîntoarcerea din Franța în Moldova, spătarul Iordachi Catargiu a fost arestat de organele represive ale administrației ruse de ocupație și întemnițat în închisoarea din Tiraspol⁴⁰.

Statele mari europene, deși erau antrenate în acea perioadă în diverse conflicte, nu acceptau realizarea de către țarism a anexiunilor teritoriale. Ministrul de Externe al Austriei Klemens Metternich în cadrul unei convorbiri cu ambasadorul rus la Viena propunea ca la încheierea păcii țarismul să respecte *status quo* teritorial, existent în zona conflictului până la război⁴¹. Potrivit investigațiilor istoricului rus A. D. Novicev, Anglia nu dorea ca Rusia să obțină Moldova, Valahia și careva teritorii în Transcaucazia⁴². Istoricul român Paul Cernovodeanu, la rândul lui, menționează că ambasadorul britanic la Istanbul (Constantinopol) Robert Liston în convorbirea cu diplomatul rus A. I. Italinski a exprimat regretul că „împăratul Rusiei nu preferă să se străduiască a liniști opinia publică și să-și câștige încrederea Divanului (otoman), renunțând la politica lui de sporire teritorială a imperiului său și la toate pretențiile care, încă, dau aparența unei politici de ostilitate împotriva vecinilor săi”⁴³. Diplomatul englez se încumetase să propună ca împăratul Aleksandr I „să ajungă la restituirea a tot ceea ce a cucerit în ultima vreme”, adică după cum specifică Paul Cernovodeanu, „Basarabia și brațul dunărean al Chiliei”⁴⁴.

Au existat și printre ruși demnitari de stat și oameni de cultură, care n-au îndreptățit din anumite considerente anexarea Basarabiei. De exemplu, amiralul P. V. Ciceagov, în calitate de comandant al armatei ruse de la Dunăre, în scopul de a obține acordul Imperiului Otoman la încheierea unei alianțe cu Imperiul Rus împotriva

---

38 Documente ale unirii (1600-1918). București: Editura Militară, 1984, p. 144; Vârtosu Emil. Napoleon Bonaparte și dorințele moldovenilor la 1807. În: Studii. Tom 18. 1965, nr. 2, p. 411, 415-416.

39 Rosseti R. Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească de la 1806—1812. Vol. III. București, 1909, p. 105.

40 Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare — ANRM), f. 1, reg. 1, d. 1901, f. 16-20.

41 Новичев А. Д. История Турции. II. Новое время. Часть I (1792-1839). Ленинград: Изд-во Ленингр. Ун-та, 1968, с. 93.

42 Ibidem, p. 94.

43 Apud: Cernovodeanu Paul. Basarabia. Istoria unui rapt teritorial în documente secrete ale diplomației engleze. În : Memoria, 1990, nr. 1, p. 65.

44 Ibidem.

Franței, propunea restituirea Basarabiei către Moldova. În proiectul tratatului de alianță preconizat, remis împăratului Aleksandr I în primăvara anului 1812, el argumenta că “ <...> este necesar din partea noastră ca cu ocazia noilor tratative să facem oarecare cesiuni turcilor <...>. Într-un asemenea caz nu-mi permiteți, Măria Voastră, să le cedăm acea parte din Moldova, pe care am dobândit-o prin tratatul de pace, ca recompensă pentru alianța cu noi?”⁴⁵.

N. I. Danilevski (1822—1885), publicist, sociolog și ideolog al curentului politic al panslavismului, în cartea *Rossia i Evropa* (Rusia și Europa), editată în 1869 și reeditată în 1882, din considerentele respectării principiului naționalității, sfătua „guvernul rus să restituie Basarabia României”⁴⁶.

Adevărul istoric ne obligă să amintim că în acele timpuri vitrege 14 demnitari de prim rang ai Țării Moldovei — episcopii Romanului Gherasim și al Hușilor Meletie, logofeții Costachi Ghica, Costachi Iordachi Canta și Constantin Balș, hatmanul Sandu Sturza, vistiernicii Grigore Sturza, Alecu Balș, Iordachi Roset-Roznovanu, vornicii Lupu Balș, Dimitrie Sturza, Constantin Balș, Grigore Ghica și Dimitrie Bogdan — au găsit curajul ca prin anafora din 2 octombrie 1812 să condamne „ruperea din trupul Moldovei” a teritoriului etnic de la răsărit de Prut, considerat de românii moldoveni „câmpul și inima țării”, grâнарul și imașul Principatului. Menționând integritatea politică și economică a Statului Moldova, semnatarii accentuau în documentul respectiv că „vitele de negoț și hergheliile toate peste Prut se hrănesc din învechime, și în Bugeag”⁴⁷.

Dezmembrarea Moldovei și raptul părții de est a Principatului de către țarism a fost condamnată de mitropolitul Veniamin Costache, adică de puterea ecleziastică supremă a țării. Înaltul demnitar bisericesc, care, conform tradiției politico-juridice a Statului Moldovenesc exercita și funcția de președinte al Divanului, a întrunit membrii acestuia într-o ședință specială și le-a comunicat textul unui proiect de protestație, pe care spătarul Cazimir se oferi să-l prezinte delegațiilor întrunite la Congresul de la Viena în 1814⁴⁸.

Potrivit investigațiilor istoricului Gheorghe Ungureanu, anexarea Basarabiei de către ruși n-a fost privită cu ochi buni de niciun partid al Moldovei. El menționa că un grup de fruntași ai vieții publice din Principat, în componența demnitarilor Antohi Sion, D. Ghica și Dracaki Baston, au reacționat și au remis participanților Congresului de la Viena un memorandum, prin care protestau împotriva anexării nelegitime și prin înșelăciune a Basarabiei⁴⁹.

În apărarea cauzei Basarabiei s-au inclus activ și demnitarii celui de-al doilea stat românesc. Domnitorul Valahiei — Ioan Vodă Caragea — prin intermediul omului de

45 Apud: Casso Leon. Rusia și bazinul dunărean. București: Editura Saeculum vizual, 2003, p. 165.

46 Ibidem, p. 231.

47 Apud: Codrescu Th. Uricarul. Vol. IV. Iași, 1857, p. 345-346.

48 Apud: Nistor Ion. Istoria Basarabiei. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991, p. 176-177.

49 Ungureanu Gh. Familia Sion. Iași, 1936, p. 16.

stat austriac Frederic Gentz, a încercat să-l determine pe cancelarul Metternich de a aduce înaintea Congresului de la Viena (1814—1815) problema restituirii Basarabiei. Însă cancelarul Austriei n-a acceptat propunerea. Gentz comunica domnitorului valah că „*principele Metternich este pe deplin convins că orice încercare de a face pe Rusia a retroceda Porții teritoriul pe care dânsa l-a smuls în ultimul război, ar fi azi fără scop și țintă*”⁵⁰.

Constatăm astfel că demnitarii de stat și personalitățile marcante ale ambelor Principate Române în anii 1812—1814 au depus eforturi pentru reînțoarcerea Basarabiei. Prin textele documentelor menționate, remise membrilor unor delegații la Congresul de la Viena, s-a sperat că statele europene vor impune Imperiul Rus să restituie Basarabia Țării Moldovei.

Protestul și ostilitatea populației autohtone împotriva anexării Moldovei de est s-a manifestat și prin nedorința multor băștinași de a rămâne să locuiască în teritoriul răpit de țarism. Potrivit informațiilor publicate de Ștefan Ciobanu, „*sate întregi părăseau Basarabia ca să treacă de la „eliberatori” din nou „sub jugul turcesc*”⁵¹, adică în spațiul geografic al Principatului Moldova, rămas sub suzeranitatea Imperiului Otoman. Reflectând nemulțumirea indigenilor față de anexarea Moldovei de Est, generalul rus P. D. Kiselev scria: „*Locuitorii fugeau din Basarabia, preferând ocârmuirea turcească*” (în realitate ocârmuirea Statului Moldova — D. C. G.) ..., *cele a noastre*”⁵², adică a Imperiului Rus. Cauza strămutării a câtorva mii de țărani din Basarabia la vest de Prut a fost determinată de faptul că ei nu mai doreau să suporte contribuțiile enorme în bani, alimente și furaj, rechizițiile frecvente ale mijloacelor de transport, întreținerea cantonamentelor trupelor militare de ocupație, jafurile și fărădelegile militarilor ruși, comportamentul crud al multor demnitari ruși, manifestat în anii războiului din 1806—1812. Cu toate că viața în Principatul Moldova nu era ușoară, țărani și-au părăsit gospodăriile și satele natale pentru a locui în continuare în statul lor național Moldova, unde aveau posibilitatea să fie ascultați în limba maternă, să fie judecați în baza legilor țării lor etc.

N-au dorit să trăiască sub administrația rusească nici cei mai mulți dintre boierii locului. Pompiliu Eliade menționa că deja din perioada războiului ruso-turc din 1806—1812, „*o surdă nemulțumire a pus stăpânire pe sufletele boierilor când s-au văzut confrunțați, în adevărata lor lumină, cu stăpânii lor de mâine*”⁵³. După semnarea tratatului din 1812, în Basarabia au consimțit să locuiască numai acei boieri, care nu dispuneau de moșii și de alte proprietăți în teritoriul rămas sub jurisdicția Statului Moldova. Conform calculelor cercetătorului Constantin Theodorescu, din cei 477 de

50 Apud: Nistor Ion. Op. cit., p. 177.

51 Ciobanu Ștefan. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. Chișinău: Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1992, p. 10.

52 Apud: Каско Л. А. Россия на Дунае и образование Бессарабской области. Петербург, 1913, с. 211.

53 Eliade Pompiliu. Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. București, 1982, p. 205.

nobili înregistrați în 1810 în lista boierilor Principatului, au acceptat până în 1817 supușenia împăratului Aleksandr I doar 45 de persoane, care făceau parte din rândul boierilor de clasa a doua și a treia⁵⁴.

Remarcăm faptul că nici demnitarii de stat ai Moldovei, care aveau moșii în Basarabia și care s-au bucurat de anumite favoruri din partea administrației ruse de ocupație în anii războiului din 1806—1812, n-au dorit să se stabilească în regiunea anexată. Drept exemplu menționăm pe membrii Divanului țării: logofătul Constantin Balș, care stăpânea la est de Prut 3 moșii; logofătul Constantin Ghica cu 10 moșii; vistiernicul Iordachi Roset-Roznovanu — 7 moșii; hatmanul Sandul Sturza — 6 moșii⁵⁵. Cauza principală de ce n-au acceptat boierii supușenia împăratului rus constă în faptul că dorința nobilimii Moldovei era de a locui și de a activa în cadrul Principatului, care reprezenta, după cum am menționat mai sus, un stat național distinct, cu organele sale supreme legislative, executive, judiciare, cu legislație proprie și alte atribute ale suveranității statale. Pe dânșii nu-i încânta perspectiva de a trăi sub un regim de guvernare străin, sub o legislație străină, de a fi privați de dreptul de a întrebuința limba maternă în activitatea instituțiilor administrative și judecătorești, în școli și în biserici, cum se practica în acei ani în majoritatea teritoriilor istorico-etnice ale popoarelor neruse, transformate în provincii ale imperiului țarist. Ei nu doreau să suporte și în viitor atrocitățile, abuzurile și umilințele la care au fost supuși pe parcursul războaielor ruso-turce.

Istoricul Manolache Drăghici, reflectând starea psihologică a populației țării, jalea, durerea și tristețea locuitorilor ei după aflarea deciziei de dezmembrare a Principatului și de anexare a jumătății lui de la est de Prut, scria: „*Ceasurile acelea au fost de plângeri un timp neuitat, pentru că poporul cu cârdul, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului, de la un capăt la altul, mergând și venind de prin sate și de prin târguri săptămâni încheiate, cu luare de ziuă bună de la părinți, de la frați și de la rudenii, cu care crescuse și viețuise dimpreună până la vremea aceea când se despărțeau unii de alții pentru totdeauna*”⁵⁶.

General-maiorul armatei ruse I. P. Liprandi a fost unul dintre primii autori din imperiul țarist, care în lucrările publicate a constatat un fapt real: că după semnarea tratatului de pace de la București din 1812 atitudinea populației din Moldova și Valahia față de Imperiul Rus s-a schimbat esențial — de la cea de venerare a politicii externe a guvernului de la Petersburg, ea a devenit ostilă acesteia⁵⁷. El menționa că avu loc rocada de schimbare a orientării Principatelor — de la Rusia spre Franța, Austria și spre alte state europene⁵⁸.

54 Theodorescu Constantin. Moldova și Basarabia. 1807-1817. Boierii, treptele boierești și slujbele indeplinite. În: Viața Basarabiei, 1933, nr. 10, p. 27, 33-35.

55 Халиппа И. Н. Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года. В: Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии. Том III. Кишинев, 1907, с. 8-230.

56 Drăghici Manolache. Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani. Vol. II. Iași, 1857, p. 96.

57 Липранди И. П. Указ. соч., с. 10.

58 Ibidem, p. 2.

Dintre autorii Imperiului Rus mai relevant, în opinia noastră, a reflectat schimbarea atitudinii populației autohtone față de țarism după dezmembrarea Moldovei și anexarea jumătății Principatului de la est de Prut istoricul N. Borețki-Bergfeld. În anul 1909, referitor la consecințele tratatului de pace de la București, în lucrarea sa „Istoria Rumâniilor” (Istoria României) el scria: „Fiind înstrăinați de o regiune atât de mare <...>, românii au înțeles momentan că în persoana împăratului rus ei au un dușman, iar nu un eliberator”⁵⁹.

Dacă guvernele Angliei, Franței, Austriei și ale altor state în timpul tratatelor de pace ruso-turce de la București recomandau împăratului Aleksandr I, după cum am menționat mai sus, să nu anexeze teritorii ale Principatelor Române, opinia publică europeană prin pana unor istorici, publiciști, scriitori au condamnat dezmembrarea statului Moldova și anexarea de către țarism a teritoriului lui de la est de Prut. Abdolonyme Ubicini în cartea sa publicată la Paris în 1849 informa cititorii că Rusia, în 1812, prin anexarea Basarabiei de la Moldova, „nu și-a onorat angajamentele asumate în 1711 de a respecta și proteja integritatea teritorială a Principatului”⁶⁰.

Paul Bataillard evidențiază faptul că sultanii turci nu și-au respectat angajamentele de protectori asumate față de Principatele Române. „Or, Poarta și-a îndeplinit obligațiile față de moldo-valahi?”⁶¹, întreba retoric istoricul și publicistul francez. Și tot el răspundea: „Departee de a-i apăra, ea a ajuns curând în situația de a nu se putea apăra pe ea însăși; și în loc să le salvgardeze drepturile pe care le garantase, a fost obligată să facă din ele o monedă cu care să-și plătească înfrângerile. În schimbul tributului pe care Principatele i l-au numărat întotdeauna exact, ea a garantat integritatea teritoriului lor; <...> și totuși, în 1776 ea ceda Bucovina Austriei sau lasă să-i fie dată de Rusia; și, în 1812, prin tratatul de la București, ea ceda Basarabia rușilor”⁶¹.

Scriitorul și publicistul francez Edmond Texier scria „că Turcia nu avea niciun drept să cedeze <...> Bucovina Austriei și Basarabia Rusiei” și concluziona: „Cedarea Basarabiei este deci un act ilegal și nul în conformitate cu dreptul public”⁶². Reflectând atitudinea populației față de dezmembrările teritoriale ale Principatelor, el menționa: „Totdeauna și peste tot românii au ridicat vocea împotriva violării drepturilor naționale, în 1776 împotriva luării Bucovinei, împotriva dezmembrării din 1812 <...>”⁶³ a Moldovei etc.

Elias Regnault, istoric și publicist francez, abordând în 1858 dezmembrarea de către țarism a Statului Moldova, scria: „În 1812 ea [Rusia — n. n.] a crezut că ocazia s-a ivit. Turcia era încolțită; armatele moscovite victorioase își făcuseră tabără în Prin-

---

59 Борецкий-Бергфельд Н. История Румынии. Санкт-Петербург: Издание Акц. Общ. «Брокгауз-Ефрон», 1909, с. 179.

60 Ubicini Abdolonyme. Memoire justificatif de la revolution roumaine du 11 (23) juin 1848. Paris: Cosson, [1849], p. 41.

61 Apud: Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Texte străine. Vol. II. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 33-34.

62 Ibidem, p. 71.

63 Ibidem, p. 72.

cipate; mai era de semnat o simplă formalitate pentru a completa opera de dislocare, când mâna lui Napoleon întinsă asupra Moscovei a venit să modereze pofta țarului. El s-a mulțumit cu Basarabia, iar Turcia a cedat, fără să aibă dreptul, **un lucru care nu-i aparținea** (subl. n. — D. C. G.)⁶⁴.

Investigând lucrările lui Elias Regnault și ale altor autori europeni referitoare la istoria Principatelor Române, Karl Marx a caracterizat, în opinia noastră, obiectiv în aspect politico-juridic consecințele nefaste ale tratatului de la București: „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta Otomană n-a fost niciodată suverană asupra Țărilor Române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Karlovitz, presată de poloni să cedeze Moldo-Valahia, ea le răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate”⁶⁵.

Faptul că Basarabia a fost parte integrantă a Statului Moldova și nicidecum a Imperiului Otoman, a fost remarcat oficial de către Faud-pașa, ministrul afacerilor străine al Sublimei Porți, în circulara din 7 august 1856 către reprezentanții otomani de pe lângă țările semnatare ale tratatului de pace de la Paris: „Teritoriul care trebuie să fie alipit la Moldova este o parte a Basarabiei, care în trecut făcea parte din acest Principat <...>”⁶⁶.

Printre autorii români care au condamnat dezmembrarea Statului Moldova și anexarea Basarabiei în 1812 un aport considerabil îi revine marelui om de stat și renumit istoric Mihail Kogălniceanu. În *Discursul în apărarea drepturilor României în fața Congresului de la Berlin* în ședința din 18 iunie (1 iulie) 1878 el, în baza unor argumente politico-juridice, a constatat: „Restituirea prin tratatul din 1856 a unei părți a Basarabiei către Principatul Moldova a fost un act de echitate din partea Europei”, deoarece „dezmembrarea din 1812 nu putea fi justificată prin faptul sau dreptul de cucerire”⁶⁷. Reprezentantul României menționa că „în 1812 Basarabia a fost ruptă dintr-un Principat, autonomia căruia era atestată solemn prin toate tratatele anterioare încheiate între imperiile Rus și Otoman”⁶⁸.

Politica expansionistă a țarismului a fost condamnată de către intelectualii români atât din dreapta, cât și de cei din stânga Prutului. Clasicul literaturii române, eminent publicist și remarcabil istoric Mihai Eminescu, demonstrând ilegitimitatea raptului Moldovei de Est în 1812 de către Imperiul Rus, scria: „Basarabia întreagă a fost a noastră, pe când Rusia nici nu se megieșa cu noi, Basarabia întreagă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru și cucerit cu plugul [adică valorificat prin muncă — D. C.

64 Ibidem, p. 122.

65 Marx Karl. Însemnări despre români. București: Editura Academiei R. P. Române, 1964, p. 106.

66 Apud: Acte și documente relative la istoria renașterii României... / Alcăt. Dimitrie A. Sturdza, C. Colescu-Vartic. Vol. III. București, 1899, p. 743.

67 Kogălniceanu Mihail. Opere. Vol. IV. Oratorie II. 1864-1878. Partea a IV-a. 1874-1878. București: Editura Academiei R. S. România, 1978, p. 603.

68 Ibidem.

G.], *apărat cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecelea încă și până în veacul al nouăsprezecelea*⁶⁹. El, constatând susținerea multilaterală acordată de populația Moldovei și Valahiei armatelor ruse în războaiele cu turcii, era nedumerit de faptul că țarismul drept mulțumire a răpit Basarabia. Eminescu, în numele dreptății și a adevărului istoric, se întreba: „<...> *prin ce păcătuise țările românești Rusiei? Nu le-au hrănit într-atâtea rânduri oștile, nu erau țările noastre adăpostul lor, doveditune-am vreodată dușmani ai ei? <...> Oare puterea cea mare a Rusiei i-ar da dreptul de a-și bate joc de lume, de noi, de ea însăși?*”⁷⁰. Remarcând că Rusia acaparaseră “*partea despre răsărit a Moldovei în stăpânirea sa*”, el menționa că teritoriul românesc respectiv a fost răpit de către țarism „*fără de niciun drept, fără de nicio justificare legitimă și cu ajutorul celor mai urâte mijloace*”⁷¹.

Au activat și militanții ai mișcării de eliberare națională, care nu s-au limitat doar la condamnarea raptului Basarabiei, dar au întreprins eforturi pentru salvarea românilor moldoveni de la est de Prut de sub jugul autocrației țariste. Cugetătorul-revoluționar Zamfir Arbore-Ralli nu doar a reflectat nemulțumirea populației autohtone din Basarabia față de activitatea de deznaționalizare și de rusificare a băștinașilor, efectuată de administrația colonială instaurată de țarism în regiune, nu doar *ura puternică ce fierbea în sufletul lui Nicolai Zubcu-Codreanu și în ale altor militanți de orientare patriotică „în contra dușmanilor poporului român din Basarabia*”⁷² îl anima, dar el a evidențiat unele modalități de salvare a ființei etnice românești din spațiul de la est de Prut. Bunăoară Z. Arbore-Ralli în cartea sa „*În exil*” menționa că doar cu eforturile comune ale tuturor popoarelor din Rusia, inclusiv cu participarea activă a rușilor, putea fi detronată autocrația și lichidat imperiul țarist: „*Eu — ca român din Basarabia, caucazienii, polonezii, rutenii — lucru firesc, ne-am afiliat cu rușii, care îl înconjurau [pe Bakunin — D. C. G.] și <...> hotărâram <...> prin scris să ducem în pătura cultă a Rusiei ideea necesității neapărate a distrugerii imperiului rusesc în actuala sa formă politică și socială, lăsând popoarele, din care se compune acest imperiu, libere, să-și croiască singure destinele <...>*”⁷³.

Adevărul istoric și politico-juridic a faptului că Basarabia în 1812 nelegitim a fost anexată din cadrul statului românesc Moldova, în pofida eforturilor țarismului de deznaționalizare și de deformare a conștiinței naționale a băștinașilor timp de peste o sută de ani, a continuat să dăinuie în memoria românilor moldoveni de la est de Prut. Constatând acest adevăr și doleanțele sacre ale populației autohtone, Sfatul Țării, organul suprem de stat al Basarabiei, prin Declarația din 2 decembrie 1917, a hotărât: „*Basarabia, sprijinindu-se pe trecutul său istoric, se declară de azi înaintea Republică Democratice Moldovenească*”⁷⁴.

69 Eminescu Mihai. Publicistică. Referiri istorice și istoriografice. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1990, p. 91.

70 Ibidem, p. 90.

71 Ibidem, p. 170.

72 Арбуле Замфир. Опере алесе. Кишинэу: Шкоала советикэ, 1957, п. 253.

73 Ibidem, p. 222.

74 Apud: Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917—1918. Documente. Chișinău:

Onisifor Ghibu, menționând că populația n-a uitat injustețea actului din 1812, în articolul „A înviat Moldova“ scria: „După o sută de ani de robie rusească țara, căreia de la răpire încoace i s-a zis pe nedrept Basarabia, își aduce aminte că ea de fapt nu e altceva decât vechea Moldova”⁷⁵.

Românii moldoveni din teritoriile de la est de Prut, în urma destrămării imperiului țarist sub presiunea mișcărilor de eliberare națională ale popoarelor neruse, au obținut posibilitatea în 1918 să militeze pentru corectarea nedreptății admise de țarism față de poporul român, când a răpit Basarabia de la Moldova în 1812. Adunarea generală a Zemstvei județului Bălți prin hotărârea din 3 martie 1918, „ținând seamă, că <...> Basarabia a fost totdeauna un trup cu Moldova de pe dreapta Prutului <...>”, și „că în anul 1812 <...> Basarabia a fost smulsă fără consimțământul ei de la trunchiul etnografic al națiunii sale de origine”, a îndemnat adunările zemstvelor din întreaga Basarabie să ceară de la Sfatul Țării realizarea unirii „Basarabiei cu Regatul României”⁷⁶. Decizie similară la 13 martie 1918 a adoptat Adunarea generală a Zemstvei din județul Soroca⁷⁷, iar mai târziu și Adunarea generală a Zemstvei din județul Orhei.

Autorii care se încumetau să trateze de pe poziții obiectiv-științifice dezmembrarea Statului Moldova în 1812 și anexarea jumătății lui de est de către Imperiul Rus au fost urmăriți și persecutați cu atrocitate atât pe timpurile autocrației țariste, cât și în anii regimului dictatorial sovietic. Lucrările lor erau confiscate și puse la index, adică erau întemnițate în fondurile speciale ale bibliotecilor, inclusiv cele publicate de către autori din statele lumii libere. E de necrezut, dar chiar și unele lucrări ale clasicilor marxism-leninismului erau ținute la dubă! I. V. Stalin în 1934 n-a permis, de exemplu, publicarea în revista „Bolșevic” a lucrării lui F. Engels „Politica externă a țarismului rus”. Cartea lui K. Marx „Însemnări despre români” a fost ascunsă în fondurile speciale ale bibliotecilor din republică până în decembrie 1990. Abia în perioada postcomunistă băștinașii din teritoriile etnice românești de la răsărit de Prut au obținut posibilitatea de a se familiariza liber, fără restricții, cu lucrările referitoare la trecutul Basarabiei: lucrări ale lui Mihai Eminescu, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Boldur, Ștefan Ciobanu, Onisifor Ghibu, Pan. Halippa ș. a.

Pe parcursul existenței RASS Moldovenești și a RSS Moldovenești a fost imposibil de publicat lucrări referitoare la reflectarea obiectivă a dezmembrării Statului Moldova în 1812 și la anexarea jumătății lui de est de către Imperiul Rus. Doar în statele democratice autorii au avut posibilități reale pentru investigarea științifică a problemei menționate.

Dintre lucrările publicate în afara hotarelor URSS o contribuție majoră la elucidarea temei examinate, în opinia noastră, o are cartea istoricului Mihail Bruhis „Rusia, România și Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940)”, editată inițial la Tel Aviv în 1979 în limba rusă și, ulterior, în 1992 la Chișinău. Autorul evidențiază netemeinicia afirmați-

---

Hyperion, 1995, p. 117.

75 Ibidem, p. 125.

76 Ibidem, p. 173.

77 Ibidem, p. 182-185.

ilor apologeților politicii expansioniste a țarismului privitor la așa-numita „*eliberare*“ a Moldovei de sub jugul otoman. El demonstrează că în 1812 nu s-a realizat niciun fel de eliberare, ci doar asuprirea turcească a fost înlocuită cu cea rusească. „*Totuși, utilizându-se cuvintele în concordanță cu realitatea obiectivă pe care ele trebuie să o exprime, nu poate fi denumit eliberare un eveniment în viața unui popor, când el trece de sub o asuprire (a Imperiului Otoman) sub alta (a autocrației țariste), așa cum s-a întâmplat în 1812 cu populația moldovenească din interfluviul Prut-Nistru. Pe de altă parte, faptul că o fracțiune din populația Principatului Moldovei (moldovenii basarabeni) a fost smulsă prin „acest act“ de restul Moldovei (moldovenii din dreapta Prutului) cu atât mai puțin poate fi denumit eliberarea poporului moldovean*“⁷⁸.

Abia în ultimii ani de existență a URSS, pe măsura descompunerii și lichidării sistemului totalitar sovietic și a democratizării relative a societății, în ziarele și revistele din Moldova au putut fi publicate materiale în care au fost tratate în aspect științific diverse aspecte ale trecutului istoric al republicii. În august 1989 în cadrul unei mese rotunde „*Două adevăruri nu există*“, organizată de Veaceslav Plugaru, jurnalist la ziarul *Tinerimea Moldovei*, un grup de lectori universitari și cercetători științifici de la Academia de Științe a Moldovei (Pavel Parasca, Petru Sandulachi, Anatol Țăran, Dumitru Grama, Ion Negrei, Gheorghe Nicolaev, Nicolai Atanasov, Ștefan Gorda, Mihai Gribincea) timp de două zile și-au expus opiniile în diverse probleme nodale ce țin de istoria Moldovei, inclusiv referitor la consecințele actului de la 1812. Politica Rusiei țariste a fost caracterizată drept o politică de jafuri și ciotopiri, iar urmările anului 1812 — dezastruoase pentru moldovenii (românii) din teritoriile de la răsărit de Prut. Aceasta a fost prima publicație în care istoricii și juriștii din republică în mod argumentat au caracterizat evenimentul din 1812 — nu ca eliberare de sub jugul turcesc și alipire la Rusia, ci drept o anexiune, adică o nelegiuire față de Statul Moldova și față de populația acestuia ce a dus la sfârtecarea forțată a teritoriului Principatului și răpirea jumătății lui de la est de Prut de către Imperiul Rus⁷⁹.

Problema menționată a fost reflectată mai pe larg de pe pozițiile obiectivității științifice în publicațiile din 1990 ale istoricilor Vasile Ciubuc — *Eliberare*⁸⁰, *Eliberare sau anexare*⁸¹, *Marx, Engels, Lenin despre noi*⁸², Mihai Adauge — *Istoria și faptele*⁸³ etc.

Adoptarea de către Parlamentul Moldovei a documentelor istorice de însemnătate epocală pentru populația republicii — *Declarația cu privire la suveranitatea RSS Moldova* din 23 iunie 1990 și a *Declarației de Independență a Republicii Moldova* din 27 august 1991 — a contribuit enorm la abolirea regimului politico-juridic care favoriza timp de decenii doar editarea lucrărilor autorilor ce elogiau politica expansionistă a

---

78 Bruhis M. Rusia, România și Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940). Chișinău: Universitas, 1992, p. 54.

79 Vezi: Доуэ адевэрурь ну екзистэ. Ын: Тинеримя Молдовой, 1989, 8 септемврие, п. 2-3.

80 Ciubuc V. Eliberare? În: Nistru, 1990, nr. 1, p. 117-128.

81 Ciubuc V. Eliberare sau anexare? În: Columna, 1990, nr. 3, p. 81-87.

82 Ciubuc V. Marx, Engels, Lenin despre noi. În: Moldova Suverană, 1990, 7 aprilie.

83 Adauge M. Istoria și faptele. În: Nistru, 1990, nr. 4, p. 103-124.

țarismului și prezentau dezmembrarea Statului Moldova în 1812 în calitate de „*eliberare*“. Mai mult ca atât, Parlamentul Moldovei, în calitate de organ suprem de stat al republicii, în Declarația de Independență a caracterizat „*actele de dezmembrare a teritoriului național de la 1775 și 1812 ca fiind în contradicție cu dreptul istoric și de neam și cu statutul juridic al Țării Moldovei*“⁸⁴.

Cele menționate au dat posibilitate și autorilor care reflectau obiectiv evenimentul din 1812 să-și publice lucrările elaborate. Astfel, în 1992 istoricii Ion Jarcuțchi și Vladimir Mischevca, în baza unor investigații profunde, au reușit de pe poziții științifice, să elucideze derularea negocierilor de pace de la București și să-și expună opiniile proprii, obiective, privind consecințele dezmembrării Moldovei și răpirea Basarabiei de către Imperiul Rus. Ei menționau: „*Teritoriul istoric moldovenesc dintre Prut și Nistru era anexat la Rusia țaristă, care n-avea niciun drept* (fie etnic, istoric, geografic sau politic) *asupra acestui pământ*“⁸⁵.

Autorul acestei lucrări, în urma investigării a multiple documente istorice, acte legislative, materiale de arhivă și a publicațiilor cercetătorilor premergători, în studiul „*Anul 1812: aspecte juridice*“, publicat în patru fascicule în *Revista de filozofie și drept* din 1993—1994, a reușit să reflecte diversele activități nelegitime ale guvernanților Imperiului Rus întreprinse împotriva Principatelor Române și, îndeosebi, împotriva statului românesc Țara Moldovei. În concluzia studiului se menționa: „*La 1812 Rusia n-a binevoit să afle doleanțele populației Moldovei privitoare la soarta de mai departe a țării. Nu s-a petrecut niciun fel de referendum* (plebiscit). *N-a fost obținută nici aprobarea membrilor Divanului țării, adică a forului suprem de stat*“. Reieșind din cele elucidate, „*evenimentul de la 1812, din punct de vedere al jurisprudenței*“ a fost calificat „*drept anexiune a teritoriului Moldovei de Est de către Imperiul Rus*“⁸⁶.

O caracterizare distinctă a tratatului de pace de la București din 1812 și a consecințelor lui a realizat colectivul de autori (I. Moiseev, M. Cernencu, A. Roman) sub conducerea prof. univ. Anton Moraru în manualul „*Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812—1993)*“. Autorii, bazându-se pe documente istorice, materiale de arhivă și diverse publicații ale altor cercetători, au reușit să formuleze următoarea concluzie obiectivă și corectă, în opinia noastră: „*Basarabia a fost încorporată într-un nou imperiu, unde exista puterea autocratică a țarului și sistemul de șerbie. Jugul otoman și incursiunile hoardelor tătare au fost substituite cu jugul rusesc, cu instalarea detașamentelor căzăcești și a armatelor rusești, cu năvălirea coloniștilor. Populația românească din Basarabia a fost ruptă de la sânul Patriei-mame, fiind scoasă din circuitul vieții naționale firești*“⁸⁷.

84 Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol. I. / Alcăt. Cernencu Mihai [et. al.]. Chișinău: USM, 2000, p. 53.

85 Jarcuțchi Ion, Mischevca Vladimir. Pacea de la București (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16 (28) mai 1812). Chișinău: Știința, 1992, p. 179.

86 Grama Dumitru C. Anul 1812: aspecte juridice. În: Revista de filozofie și drept, 1994, nr. 2, p. 46.

87 Moraru Anton. Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812—1993). Chișinău: Universul, 1995, p. 12.

Membrul corespondent al Academiei de Științe a Moldovei Demir Dragnev și doctorul în istorie Ion Varta în 2000 precizau că „în urma răpirii teritoriului Moldovei dintre Prut, Nistru și Marea Neagră, odată cu divizarea țării, au fost divizate familii și proprietăți, destrămată piața economică unică și integritatea acestui teritoriu cu restul spațiului românesc”⁸⁸.

Istoricul Vasile Ciubuc în investigațiile sale a reușit, pe de o parte, să reflecte susținerea multilaterală enormă acordată de către românii din ambele principate armatelor ruse în toate războaiele cu Imperiul Otoman până în 1812, iar pe de altă parte — comportamentul perfid al guvernanților imperiului țarist față de țările române. „Mii și mii de voluntari și ostași români și-au vărsat sângele în aceste războaie cot la cot cu soldații ruși, sperând că luptă pentru libertatea patriei și independența poporului. Clica diplomatică rusă nu numai că n-a protejat și interesele moldo-valahilor, aliaților mult pătimiți ai Rusiei, nu numai că a profitat de aceste victorii doar în interesul Rusiei imperiale, dar până la urmă răpise, prin înțelegerea de la București cu turcii, teritoriul dintre Nistru și Prut, numindu-l Basarabia”⁸⁹. Autorul conchide just: „Aceasta a fost recunoștința Rusiei imperiale față de aliații ei moldo-valahi, slăbiți, ce s-au ales cu pierderi enorme, cu suferințe de nedescris nu numai în perioada războiului din 1806—1812, ci și în toate războaiele ruso-turce din secolul al XVIII-lea, care toate, cu excepția celui din anul 1711, i-au adus Imperiului Rus extinderea posesiunilor teritoriale”⁹⁰.

O concluzie originală, diametral opusă tuturor celor elaborate de apologeții politicii expansioniste a guvernelor Imperiului Rus, a elaborat în baza cercetărilor efectuate doctorul în istorie Dinu Poștarencu în 2006: „<...> Teza despre caracterul progresist al anexării Basarabiei la Imperiul Rus este una antiștiințifică, absurdă, vădit tendențioasă, lansată cu scop propagandistic, orientată spre denaturarea adevărului istoric. Este o ficțiune în domeniul istoriei”⁹¹.

Examinarea opiniilor autorilor care au abordat aspecte ale tratatului de pace de la București din 1812 și raptul Moldovei de Est de către Imperiul Rus demonstrează existența în literatura istorico-juridică a două curente principale:

1. Ale autorilor care au elogiât sau continuă să elogieze politica expansionistă a guvernelor țariste, inclusiv dezmembrarea Statului Moldova în 1812, prezentând raptul jumătății de est a Principatului în calitate de „eliberare” a Moldovei.
2. Ale autorilor care reflectă obiectiv consecințele tratatului de la București, caracterizându-le drept acțiuni anexioniste, ce au prejudiciat enorm dezvoltarea statului românesc Moldova și, îndeosebi, soarta românilor moldoveni din teritoriile de la est de Prut.
3. Atât în Imperiul Rus, cât și în URSS, au avut posibilități largi pentru editarea lucrărilor elaborate doar autorii care prezentau Imperiul Rus în calitate de

88 Dragnev Demir, Varta Ion. Istoria românilor. Epoca modernă. Curs de lecții. Chișinău: Civitas, 2000, p. 24.

89 Ciubuc Vasile D. Basarabia și Transnistria. Restanțe ale istoriei. Chișinău: Știința, 2010, p. 39.

90 Ibidem.

91 Poștarencu Dinu. Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. Chișinău: Pontos, 2006, p. 275.

„eliberator“ al Moldovei. Aceasta a permis autocrației țariste și regimului totalitar sovietic timp de circa 180 de ani să inoculeze în conștiința populației de la est de Prut unele viziuni false privitor la rolul actului din 1812 în dezvoltarea statului național românesc Țara Moldovei și, implicit, în soarta românilor moldoveni de la est de Prut.

4. Oponenții apologeților politicii expansioniste a guvernelor țariste atât în Imperiul Rus, cât și în URSS erau prizoniți și persecutați în permanență. Ei n-au dispus de posibilități reale de a-și publica opiniile în teritoriul RSS Moldovenești până la 1989, realizând acest drept firesc doar în afara hotarelor URSS. Din această cauză o mare parte a populației Republicii Moldova până în prezent nu cunoaște consecințele dezastruoase ale tratatului de pace de la București, atât pentru dezvoltarea ulterioară a Principatului Moldova, cât și pentru statutul juridic al românilor moldoveni din teritoriile istorico-etnice de la est de Prut de după 1812.
5. Aprofundarea suveranității de stat a Republicii Moldova și obținerea independenței politice în 1991 a creat posibilități și pentru elaborarea și publicarea lucrărilor științifice de către autorii care prezintă obiectiv consecințele dezastruoase pentru Moldova a tratatului de pace de la București din 1812. Astfel, locuitorii republicii au posibilitatea de a afla adevărul tăinuit: că țarismul rus a impus după 1812 românilor moldoveni de la est de Prut un regim de guvernare străin, o legislație străină, o limbă străină, o cultură străină, ceea ce a cauzat deznaționalizarea și rusificarea masivă a populației autohtone în anii 1812—1917.

SECURITATEA CIRCULAȚIEI RUTIERE: CONTEXT GENERAL ȘI NOI PRACTICI DE LUCRU

Sergiu ARMAȘU, doctor, șeful DPR DP al MAI

Ion POSTU, doctor, conferențiar universitar

În multe din studiile și analizele în domeniul siguranței circulației rutiere, indicatorii și datele statistice sunt departe de a fi satisfăcătoare referitor la activitatea autorităților. Constatările sceptice se referă atât la cadrul instituțional de organizare și funcționare în domeniul securității circulației rutiere, cât și la cadrul legal și normativ.

Prezentul articol reprezintă o încercare de reevaluare a activității autorităților prin prisma unor noi abordări, cu scopul de a moderniza, eficientiza și ajusta metodele, instrumentele și tehnicile noastre de lucru la normele europene avansate.

Cuvinte cheie: *Accidente rutiere, flux rutier, traseu, carosabil, pieton, trafic rutier, siguranță rutieră, sisteme automatizate de supraveghere, poliția rutieră, ONU, MAI, DPR.*

THE SECURITY OF ROAD TRAFFIC: GENERAL CONTEXT AND NEW WORKING PRACTISES

In many studies and analysis of road safety indicators and statistical data are far from satisfactory on the activity of the authorities. The findings refers to both the organization and functioning institutional framework in road safety and the legal and regulatory framework.

This article is an attempt to review the work of authorities in terms of new approaches in order to modernize, streamline and adjust the methods, tools and techniques work our advanced European standards.

Keywords: *accidents, road traffic route, roadway, pedestrian, traffic, road safety systems of surveillance, traffic police*

Traumatismul rutier prezintă un pericol major pentru populație: amenință viață și sănătatea omului, cauzează prejudicii social-economice și constituie una din problemele medico-sociale prioritare. Anual, în urma accidentelor rutiere, pe glob sunt înregistrate circa 1,3 mil. decese și zeci de milioane de traumatizări.

Republica Moldova a semnat Rezoluția Organizației Națiunilor Unite privind declararea anilor 2011—2020 **Deceniul acțiunilor în domeniul siguranței rutiere**, asumându-și responsabilități ce decurg din aceasta, inclusiv obiectivul ca până în anul 2020, de redus cu 50% numărul victimelor accidentelor rutiere.

Proporțional cu tendința societății noastre de a se integra în comunitatea europeană, cresc și exigențele cetățenilor față de calitatea serviciilor publice prestate, inclusiv de către organele ce asigură securitatea circulației rutiere.

Se impune, respectiv, necesitatea re-evaluării activității autorităților prin prisma unor noi abordări, cu scopul de a moderniza, eficientiza și ajusta metodele, instrumentele și tehnicile noastre de lucru la normele europene avansate.

Analiza indicilor privind dinamica accidentelor rutiere pe parcursul ultimilor 4 ani (2007—2010), denotă că, pe fundalul majorării anuale a numărului accidentelor de circulație din contul sporirii fluxului rutier, se atestă o stabilizare a numărului persoanelor decedate în urma acestor accidente.

Conform datelor statistice comparate cu perioada analogică a anului precedent, pe parcursul anului 2011 se atestă o diminuare cu 12,1% a numărului de persoane decedate și cu 4,0% a celor traumatizate în accidente de circulație.

În ultima perioadă, de Ministerul Afacerilor Interne (Direcția poliție rutieră), au fost efectuate estimări și o serie de analize complexe privind dinamica accidentelor, privind factorii care au influențat producerea accidentelor și examinarea lor cu scopul de a stabili cât de adecvate și prompte au fost acțiunile autorităților publice cu responsabilități în domeniu.

În multe din studiile și analizele în domeniul siguranței circulației rutiere, indicatorii și datele statistice sunt departe de a fi satisfăcătoare referitor la activitatea autorităților. Constatările sceptice se referă atât la cadrul instituțional de organizare și funcționare în domeniul securității circulației rutiere, cât și la cadrul legal și normativ.

Pentru a asigura securitatea circulației rutiere, Ministerul Afacerilor Interne (MAI) exercită anumite competențe prin intermediul Direcției Poliției Rutiere. Astfel, Direcția trebuie să-și consolideze în mod obligatoriu prezența pe segmente precum școlarizarea și pregătirea candidaților pentru obținerea dreptului de a conduce unitățile de transport; revigorarea sistemului de evaluare a activității colaboratorilor poliției rutiere prin prisma percepției de către comunitate, extinderea măsurilor de preîntâmpinare a circumstanțelor de risc sporit la trafic etc.

Gestionarea procesului de pregătire a conducătorilor auto nu este suficient de clar reglementat. Dat fiind faptul, că MAI are funcția de asigurare a securității rutiere, instituția a definit clar prioritatea de a interveni mai activ în supravegherea procesului de instruire a conducătorilor de autovehicule la diferite etape, distribuite între diverse autorități publice centrale. Constatăm, însă, cu regret, că începând cu etapa de autorizare a instituțiilor și finalizând cu examenele de absolvire, controlul asupra acestui proces nu este asigurat la nivel corespunzător. Au fost deja identificate unele soluții privind redresarea situației, ele urmând să fie propuse spre implementare prin concretizarea rolului MAI în sistemul de pregătire, instruire și examinare a conducătorilor auto, implicarea activă și directă în formarea programelor de studii, autorizarea școlilor, prezența în comisiile de examinare etc.

Un alt factor, care, conform statisticilor, cauzează accidente în fiecare al zecelea caz, îl reprezintă conducerea transportului sub influența alcoolului. Potrivit raportului Organizației Mondiale a Sănătății, Moldova deține la acest capitol un loc de frunte.

Estimările anunțate oficial pot servi drept un avertisment pentru societatea noastră.

Îndeosebi, dacă luăm în calcul consecințele nefaste ale consumului de alcool în rândurile eventualilor participanți la traficul rutier datele anunțate sunt categoric în detrimentul siguranței circulației rutiere. În situația dată, trebuie să ne mobilizăm pentru a depăși provocarea și a asigura securitatea circulației rutiere. Deși numărul cazurilor de conducere a vehiculelor de către persoane aflate în stare de ebrietate este în descreștere, aceasta rămâne totuși cauza a circa 7% din accidentele produse din vina conducătorilor auto.

Totodată, trebuie să ne opunem și excesului de viteză, pentru că, după câte știm, fiecare al doilea accident comis rezultă din aplicarea vitezei sporite.

Excesul de viteză este cauza producerii fiecărui al doilea accident comis din culpa conducătorilor auto. Eficiența redusă a activității de profilaxie a încălcărilor grave ale Regulamentului circulației rutiere, depinde, în mare măsură, de dotarea inadecvată a poliției cu mijloace tehnice moderne, destinate depistării și acumulării probelor, în vederea documentării contravențiilor la trafic.

Pentru eficientizarea acțiunilor de supraveghere, MAI, în primul rând, trebuie să asigure agenții cu mijloace tehnice moderne și să promoveze cu partenerii de dezvoltare, autoritățile publice responsabile de segmentul securitate rutieră amplasarea sistemelor de supraveghere automatizată atât pe drumurile naționale, cât și în mediul urban.

Prezența traumatismului rutier la copii, pe parcursul ultimilor ani, înregistrează o vădită tendință de creștere.

Cu regret, statistica confirmă că 81% din toate cazurile de traumatism rutier la copii sunt rezultatul nerespectării de către copii a regulilor de circulație. Majoritatea accidentelor rutiere cu implicarea copiilor se produc în lunile mai-septembrie, în intervalul de timp dintre orele 11.00 și 18.00.

În activitatea de profilaxie a traumatismului rutier infantil trebuie luați în calcul numeroși factori, responsabilitățile instituțiilor statului, dar și a fiecărui cetățean aparte. Concomitent, se impune perfecționarea căilor de comunicație și transport; crearea unor terenuri speciale destinate distracției copiilor; educarea deprinderilor de comportament corect pe străzi și în mijloacele de transport, respectarea regulilor circulației rutiere.

Deoarece un nivel înalt de traumatism rutier se atestă în special în rândul copiilor, este absolut necesar extinderea cursului *Siguranța traficului rutier*, care deocamdată e doar curs facultativ și include 15 ore anual.

Pentru organizarea eficientă a activității de educație rutieră în instituțiile de învățământ preuniversitar, ar fi oportun organizarea cursurilor de perfecționare și pentru cadrele didactice, cu asigurarea suportului didactic; elaborarea recomandărilor metodice pentru părinți, elevi și profesori.

Stabilizarea și tendința de diminuare a numărului de persoane decedate în accidentele de circulație, despre care am menționat deja mai sus, se datorează atât

campaniilor desfășurate sub egida Consiliului național pentru securitatea circulației rutiere, care are drept obiectiv promovarea siguranței traficului rutier drept una din prioritățile politicii naționale, cât și aprobarea și implementarea unor documente și politici importante în domeniu — *Planul de acțiuni pentru redresarea situației în domeniul siguranței traficului rutier până în anul 2014* (Hotărârea Guvernului nr. 545 din 25 iunie 2010) și *Strategia națională pentru siguranță rutieră* (Hotărârea Guvernului nr.1214 din 27 decembrie 2010).

În scopul implementării prevederilor documentelor de politici în domeniul securității circulației rutiere, au fost înaintate mai multe inițiative de perfecționare a cadrului normativ și legal. Putem face referire și la agravarea răspunderii pentru contravențiile din domeniul circulației rutiere prin punerea în aplicare a noului Cod contravențional, care a contribuit la creșterea ratei de utilizare a centurii de siguranță de către conducătorii și pasagerii mijloacelor de transport, cât și la reducerea numărului cazurilor de conducere a vehiculelor de către persoane aflate în stare de ebrietate. Sau: relevant considerăm și punerea în aplicare a noii redacții a *Regulamentului circulației rutiere* (Hotărârea Guvernului nr.357 din 13 mai 2009), cât și a noului *Cod contravențional* (în vigoare de la 31 mai 2009).

Concomitent, se atestă o vădită sporire a nivelului de disciplină a participanților la trafic în ansamblu, ca urmare a antrenării organizațiilor non-guvernamentale în organizarea campaniilor de sensibilizare a opiniei publice și prevenire a riscurilor în traficul rutier.

Dat fiind faptul, că asigurarea securității circulației rutiere este o misiune partajată de MAI cu alte autorități ale administrației publice centrale, cât și locale, este necesar ca toți actorii să-și onoreze obligațiunile și să-și exercite calitativ atribuțiile în domeniu.

Atât autoritățile administrației publice centrale, cât și autoritățile administrației locale de nivelul I și II exercită atribuții concrete în domeniul asigurării ordinii publice și securității circulației rutiere. Fiecare autoritate are domeniul său propriu de competență sau poate partaja în comun cu alte autorități niște funcții de interes național sau local. În această ordine de idei, Direcția Poliției Rutiere a MAI își propune să valorifice oportunitatea de colaborare cu autoritățile administrației locale de ambele niveluri în domeniul asigurării securității circulației rutiere, să contribuim la activizarea consiliilor locale, municipale și raionale pe segmentul securitate rutieră, să promovăm implicarea mai inspirată a primarilor, președinților de raioane, consilierilor locali în crearea unui mediu mai sigur și mai puțin periculos pentru participanții în circulația rutieră. Mai mult decât atât, în contextul priorității Guvernului privind descentralizarea și asigurarea autonomiei locale, ne propunem a constitui parteneriate durabile cu autoritățile locale pentru a acorda servicii de asigurare a securității circulației rutiere de mai bună calitate la nivel local.

Concomitent, menționăm, că la inițiativa MAI, un șir de organizații non-guvernamentale și-au confirmat disponibilitatea de a implementa acțiuni comune de informare și de educare a participanților la trafic și de prevenire a situațiilor ac-

cidentare, în acest sens fiind deja implementate proiecte cu impact pozitiv asupra securității rutiere.

O altă problemă este starea carosabilului pe traseele naționale și urbane, precum și amenajarea acestora cu indicatoare și marcaje rutiere. Evident, că aceasta nu corespunde cerințelor tehnice de siguranță, fiind, de fapt, cauza complementară a producerii de la 8% până la 15% din numărul accidentelor de circulație.

În același timp, lucrările de întreținere și reparație a drumurilor de către administratorii drumurilor publice se efectuează doar parțial, iar în unele cazuri nu se efectuează deloc, fiind invocată insuficiența mijloacelor financiare alocate. Cu scopul de a apropia starea arterelor rutiere de normele tehnice de siguranță, se efectuează controlul sistematic al stării drumurilor publice din teritoriu. Sa stabilit că degradările părții carosabile a drumurilor naționale, ca urmare a exploatării în perioada de toamnă-iarnă, constituie circa 35—50%, din care cauză traficul rutier se desfășoară cu mari dificultăți, prezentând pericol pentru securitatea circulației rutiere.

Indiscutabil, este foarte oportună mobilizarea subdiviziunilor specializate de întreținere și exploatare a drumurilor în vederea extinderii reparației curente și efectuarea lucrărilor de plombare a carosabilului pe sectoarele cu deteriorări considerabile.

Un factor important al siguranței rutiere este menținerea în stare tehnică corespunzătoare a parcului de autovehicule. În acest scop, transportul auto este periodic supus controlului tehnic în cadrul stațiilor de testare tehnică, aflate în gestiunea agenților economici, autorizați de către Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor.

În țară funcționează 58 stații de testare, inclusiv 10 amplasate în mun. Chișinău și 7 mobile. Din cele 58 stații de testare menționate, doar 34 sunt universale și pot deservi atât autoturisme, cât și camioane; 7 dintre ele sunt amplasate în capitală. Deși rețeaua stațiilor de testare tehnică a autovehiculelor este implementată pe larg, până la moment nu este aprobat standardul național privind condițiile tehnice pentru admiterea acestora în circulație, la care ar putea fi ajustat utilajul de testare.

În activitatea stațiilor se atestă și unele abateri de la prevederile normelor în vigoare: lipsa utilajului obligatoriu prevăzut de legislație sau expirarea termenului de verificare metrologică a acestuia; calificarea sau experiența necorespunzătoare de muncă a personalului antrenat în activitatea de testare; eliberarea raportului de testare tehnică fără prezentarea vehiculului la linia de testare.

Legislația în vigoare nu oferă, însă, suficiente pârghii de sancționare a gestionarilor acestora. Actualmente, activitatea de reparație și întreținere tehnică a vehiculelor, care este prestată de circa 400 agenți economici, este lipsită de baza tehnico-normativă și autorizată de autoritățile administrației publice locale. La acest capitol autoritatea responsabilă trebuie să definitiveze și să prezinte Guvernului, spre aprobare, proiectele de hotărâri: Pentru aprobarea Reglementării tehnice privind admiterea vehiculelor rutiere la trafic, în vederea corespunderii normelor tehnice stabilite; Cu privire la aprobarea Reglementării tehnice privind omologarea autovehiculelor și certificarea

componentelor acestora; Cu privire la aprobarea Regulamentului privind condițiile tehnice de autorizare a agenților economici care desfășoară activități de reparații, de reglare, de reutilare, precum și de dezmembrare a vehiculelor uzate.

O situație aparte este atestată în municipiul Chișinău. Analizând cauzele ce conduc la ambuteiaje și blocări de circulație pe arterele mun. Chișinău, s-a constatat că parametrii drumurilor publice din municipiu au fost calculați pentru un flux de până la 100.000 de unități de transport; la etapa actuală, acesta depășește 200.000 de vehicule. Circulația fluentă a transportului este periclitată considerabil de vehiculele staționate nereglementar, cauzate de numărul limitat de locuri pentru parcare.

Tamponarea pietonilor constituie circa 55% din numărul total al accidentelor rutiere comise în mun. Chișinău. În același timp, majoritatea trecerilor pentru pietoni nu sunt amenajate în conformitate cu cerințele tehnice în vigoare. Subteranele sunt utilizate mai mult de către agenții economici în scopuri comerciale și, pe timp de noapte, sunt închise.

Situația este agravată și de nivelul precar de organizare a transportului de călători cu autobuse de capacitate mică și în regim taxi. La moment, pe rutele din Chișinău sunt antrenate în traficul de călători 1.754 autobuze de capacitate mică, care deservește 65 rute, fiind autorizate pentru această activitate prin intermediul a 21 agenți economici. Numărul exagerat al transportului urban de călători de capacitate mică, lipsa stațiilor de îmbarcare și a stațiilor terminus amenajate, conduc la oprirea acestuia în intersecții și în locuri interzise, creând obstacole suplimentare în circulație.

În regim taxi la transportarea călătorilor activează circa 1.800 unități de transport aflate în gestiunea a 63 agenți economici ce activează cu multiple abateri de la normele în vigoare privind regimul de muncă al conducătorilor auto și asigurarea securității circulației rutiere.

În acest sens, se impune realizarea unui complex de măsuri și anume: revizuirea schemei de organizare a circulației rutiere în mun. Chișinău; actualizarea concepției privind organizarea și dezvoltarea transportului public în mun. Chișinău; edificarea parcarilor etajate; proiectarea și construcția șoselei de centură pentru mun. Chișinău, etc.

Astfel, este oportun ca toate autoritățile responsabile în domeniul securității circulației rutiere să vină cu soluții de ameliorare a situației accidentare și de comun acord cu reprezentanții societății civile, partenerii de dezvoltare, mediul de afaceri și toți membrii comunității să creăm un mediu favorabil de deplasare pe drumurile publice.

Bibliografie:

1. Legea privind siguranța traficului rutier, nr. 131-XVI din 07.06.2007, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103-106/443 din 20.07.2007.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru redresarea situației în domeniul siguranței traficului rutier pînă în anul 2014 nr. 545 din 25.06.2010, Monitorul Oficial nr.110-113/622 din 02.07.2010.
3. Hotărîrea Guvernului nr.1214 din 27 decembrie 2010 cu privire la aprobarea
4. <http://www.pr.gov.md> 2011

REPARCELAREA TERENURILOR AGRICOLE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Vladimir Gh. GUȚU, doctor habilitat în sociologie, profesor universitar¹

Maxim GORGAN, MSc

Dumitru GUȚU, magistrul în administrația publică²

In 1998, Moldova a dizolvat fermele colective și a redistribuit pământul fermelor și activele non-funciare angajaților. Deși pământul a fost distribuit într-o manieră transparentă și corectă, majoritatea loturilor au fost foarte mici și foarte fragmentate.

Primele experiențe de reparcelare a terenurilor agricole (consolidarea terenurilor) în Republica Moldova au avut loc prin implementarea proiectului de reparcelare/consolidarea terenurilor agricole în 6 comunități experimentale.

Cuvinte-cheie: parcelare, teren agricol, reparcelare

THE REPARCELLING OF AGRICULTURAL LAND PLOTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In 1998, Moldova dissolved collective farms and redistributed farm land and non-land assets to farm employees. Although the land was distributed in a transparent and fair manner, most of the plots distributed were small and highly fragmented resulting in low agricultural productivity. The first experiences with land re-parcelling (land consolidation) in Moldova were gained during the Moldova Land Re-parcelling Pilot Project with field experiences in 6 pilot communities. The project was implemented 2007-09 under the RISP-II programme funded by World Bank and the Swedish Development Agency — SIDA. Based on the pilot experiences, the land re-parcelling activities were scaled up to other 40 communities, also funded under RISP-II. Present paper presents results and findings of the Land re-parcelling project implemented in 40 villages of the Republic of Moldova in the period 2009—2010.

Prezentul studiu este bazat pe rezultatele implementării proiectului de reparcelare/consolidarea terenurilor agricole care a fost implementat în perioada 7 mai 2009 — 31 decembrie 2010 în 40 localități ale Republicii Moldova.³

1 Consultanț la Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, membru corespondent al Academiei de Științe Politice din Ucraina,

2 Specialist principal al Agenției Relații Funciare și Cadastru

3 Conform cadastrului funciar în Republica Moldova, fondul funciar total la situația din 01.01.2010 a constituit 3,384,625.55 ha, din care 1,962,225.8014 ha sau 58 % reprezintă pământuri agricole. La moment, 84.27% din pământul agricol se află în proprietate privată. Numărul total de deținători privați de terenuri agricole constituie 1 304 068 persoane, iar suprafața medie a unei proprietăți este de 1.3 ha. Conform rezultatelor preliminare ale recensământului agricol general efectuat recent, în anul 2011, numărul total de parcele agricole constituie 2.7 milioane. Producția agricolă națională este divizată între gospodăriile agricole

1. Inițial proiectul trebuia să se finalizeze la 30 iunie 2010, însă în conformitate cu recomandările expuse în rapoartele Băncii Mondiale și la solicitarea Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA) perioada de implementare a fost prelungită. Principalul motiv de extindere a proiectului a fost cel de a satisface cererea sporită din partea proprietarilor de a efectua tranzacțiile funciare și de a compensa lansarea lentă a proiectului datorită reținerii selectării listei finale de 40 localități. Pentru ca proiectul să atingă toate obiectivele propuse este necesară o perioadă de implementare de cel puțin 2 ani, iar în cel mai bun caz 2.5—3 ani („două veri și trei ierni“). Intervievarea proprietarilor și implementarea tranzacțiilor funciare trebuie să aibă loc în perioada rece a anului când proprietarii nu sunt ocupați cu lucrări agricole.

2. Activitățile de pregătire a proiectului și investigațiile preliminare au fost finalizate în toate cele 40 localități participante spre sfârșitul anului 2009. În perioada anului 2010 principalele activități au fost negocieri între/cu proprietari, semnarea acordurilor de reparcelare, elaborarea proiectelor planurilor de reparcelare/reamplasare (Planul 2), implementarea și înregistrarea tranzacțiilor funciare, inițierea lucrărilor de succesiune asupra terenurilor.

3. Analiza situației existente și evaluarea necesităților

Scopul acestei activități a fost de a analiza situația existentă și de a evalua cererea din partea proprietarilor de teren de participare la proiect prin mecanismele de vânzare-cumpărare, schimb și arenda de lungă durată a terenurilor agricole. În tabelul de mai jos sunt prezentate rezultatele interviuării proprietarilor conform situației la 30 iunie 2010.

Centrul regional	Total de parcele înregistrate	Proprietari identificați	Proprietari intervievați	% intervievați	Participanți la proiect	Rata de participare %	Parcele propuse la vânzare	Parcele propuse la schimb	Parcele propuse la arendă
Chișinău	48510	13372	8616	64%	4109	30,7%	2065	835	1061
Nisporeni	28714	7924	6021	76%	3995	50,4%	3725	1012	1197
Cantemir	26961	7476	5404	72%	4232	56,6%	1295	3381	9562
Orhei	37715	11701	9393	80,28%	7949	67,9%	8437	1043	5037
Bălți	24369	9643	6474	67%	5463	56,7%	652	1664	8241
Total	167813	50184	37520	72%	27765	51,4%	16174	7935	25098

Figura 1: Rezultatele chestionării proprietarilor

Obiectivul echipelor locale în cadrul acestei activități a fost de a intervieva numărul maxim de proprietari de terenuri agricole pentru a identifica doleanțele lor cu privire la participarea benevolă la proiect.

corporative și gospodăriile agricole individuale sau de tip familial. Conform documentului de politici al Băncii Mondiale, aproximativ 82% din totalul gospodăriilor agricole individuale au o suprafață mai mică de 50 ha, iar 80% de gospodării — mai mică de 10 hectare. Conform informației parvenite în adresa Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare de la direcțiile Agricultură și Alimentație ale consiliilor raionale și municipale pe parcursul anului agricol 2010—2011 n-au fost lucrate — 200808 ha

Către 30 iunie 2010, din numărul total de proprietari identificați (50 184) în 40 de sate, au fost intervievați 75 % (37 520). Circa 27 765 sau 55,3 % din numărul total de proprietari s-au arătat a fi interesați să participe la proiect cu un număr de parcele de 49 207. Prin metoda de vânzare — cumpărare participau 16 174 parcele (33 %), prin metoda schimbului 7 935 parcele (16 %) și prin metoda arendei de lungă durată 25 098 de parcele (51%).

De asemenea, s-a stabilit că cca 11 764 de parcele participante la proiect, sau 24 % sunt afectate de „problema moștenirii“, ceea ce înseamnă că anterior efectuării tranzacțiilor funciare cu aceste parcele va trebui perfectată procedura de moștenire, care va fi nemijlocit urmată de tranzacția funciară propriu-zisă.

4. Elaborarea proiectelor planurilor de reparcelare / reamplasare. Procedura de planificare funciară.

După analiza situației existente și evaluarea necesităților a proprietarilor din fiecare localitate s-a început procedura de planificare funciară și elaborarea proiectelor de reparcelare.

În baza situației funciare existente (Plan 1), rezultatelor chestionării proprietarilor și a hărților de mobilitate funciară echipele locale au propus zonele și subzonele de interes (de obicei masive sau blocuri de parcele cu hotare naturale: drumuri, canale, fâșii forestiere ș.a.) și au formulat obiective pentru fiecare subzonă în parte. Zonele și subzonele de interes au fost aprobate de către Comitetele locale de supraveghere.

Stabilirea unei zone de interes depinde în primul rând de situația funciară existentă. Dacă într-un masiv sau bloc de parcele există concentrația proprietății funciare (majoritatea parcelelor sunt deținute de un proprietar) atunci această se identifică ca zona de interes a proprietarului dat. Dacă într-un masiv sunt doi sau mai mulți proprietari dominanți atunci specialistul în planificare funciară împreună cu acești proprietari demarchează zona respectivă și stabilesc obiectivele și planul de acțiuni pentru fiecare subzonă de interes. În dependența de situația funciară existentă se utilizează metoda de reparcelare fie vânzarea-cumpărarea, schimb sau/și arenda.

În cazul în care rezultatele intervieării proprietarilor indică că anumite masive/zone se vând integral de către proprietari (de obicei vii și livezi bătrâne, care se află la o distanță mare de localitate cu suprafața mică a unei parcele, deseori neprelucrate) și nu există concentrația proprietății după nici un proprietar, administrația publică locală cu suportul proiectului începe procedura de informare a fermierilor/investitorilor potențiali care ar aduce aceste suprafețe neprelucrate în circuitul agricol. Decizia finală de selectare a beneficiarilor va depinde de mai mulți factori precum planul investițional, prețul pentru teren propus ș.a. Dat fiind faptul că participarea la proiect este benevolă decizia finală aparține proprietarilor de terenuri agricole.

Consfătuiri dese cu proprietari privitor la doleanțele lor în cadrul proiectului de consolidare sunt element cheie de succes. În cadrul intervieării precum și în timpul întâlnirilor ulterioare la oficiul proiectului proprietarii își expun doleanțele, planurile și participă activ la căutarea soluțiilor și procedura de planificare funciară. Specialistul în planificare funciară facilitează și asistă negocierile între/cu proprietarii.

Soluții găsite în urma negocierilor dintre părțile implicate în proiect se documentează în acorduri de reparcelare semnate de către proprietari pentru a iniția elaborarea celui mai bun proiect/plan de reparcelare și pentru a efectua tranzacțiile funciare.

Astfel, în baza informației identificate, echipele locale ale proiectului au elaborat proiecte de decizii ale consiliilor locale la care a fost anexat setul de documente: nota informativă; planul amplasării terenurilor agricole ale participanților la reparcelarea terenurilor agricole prin metoda solicitată (harta mobilității funciare), lista terenurilor agricole și a proprietarilor participanți la proiect.

Scopul acestor proiecte de decizie este de a:

- efectua lucrări organizatorice ce țin de informarea actorilor și instituțiilor privind aprobarea proiectului de reparcelare a terenurilor agricole;
- crea condiții secretarilor consiliilor locale pentru efectuarea lucrărilor ce țin de autentificarea contractelor de vânzare-cumpărare și schimb între participanții la proiect;
- crea condiții notarilor la efectuarea lucrărilor de moștenire a terenurilor agricole incluse în proiect;
- permite persoanei împuternicite din partea Primăriei să reprezinte proiectul de reparcelare în toate instanțele organelor publice în scopul implementării proiectului.

În toate localitățile participante la proiect deciziile respective au fost aprobate de către Consiliile locale.

5. Rezultatele proiectului

a. Implementarea tranzacțiilor funciare

La sfârșitul lunii februarie 2010 după cel de al patrulea seminar de instruire au fost începute tranzacțiile funciare.

Tranzacțiile funciare se efectuează între proprietarii terenurilor agricole și alte părțile implicate în procesul de reparcelare în urma negocierilor, în strictă conformitate cu planul de reparcelare stabilit, în cadrul zonelor și subzonelor de interes aprobate anterior de către Comitetele locale de supraveghere.

Toate documente aferente tranzacțiilor, la cererea proprietarilor sunt pregătite de către specialiștii locali în reparcelare sub supravegherea coordonatorului regional de proiect și verificate de către specialiști în reparcelare din echipa centrală. Fermierilor și proprietarilor de terenuri agricole sunt propuse soluții de îmbunătățire a situației funciare fie prin tranzacții de vânzare-cumpărare, schimb sau arenda care pot fi acceptate sau refuzate, iar proiectul facilitează efectuarea tranzacțiilor și acoperă cheltuielile aferente tranzacțiilor funciare.

De asemenea, în baza deciziilor privind implementarea proiectelor de reparcelare, proprietarii nu sunt nevoiți să se deplaseze în centrul raional la OCT și la notar, iar toată procedura se efectuează la primărie și la sediul proiectului. Astfel, fermierii economisesc timpul și resursele financiare și nu-și întrerup activitatea agricolă.

Planul general cu privire la rezultatele proiectului în toate 40 localități este prezentat în figura 2 (conform situație la 31 decembrie 2010).

Statutul final al proiectului	Bălți	Cantemir	Chișinău	Nisporeni	Orhei	Total
Numărul total de parcele de teren agricol înregistrate	25 913	26 961	48 510	28 714	37 715	167 813
Numărul total de proprietari	9 707	7 476	13 372	7 928	11 701	50 184
Proprietari doritori de a participa la proiect (conform rezultatelor interviuării proprietarilor)	7 332	4 232	4 109	4 143	7 949	27 765
Numărul tranzacțiilor funciare înregistrate conform situației la 15 decembrie 2010	4 837	1 472	1 283	2 425	5 668	15 685
Inclusiv prin intermediul arendeii, >5 ani	3 630	8	0	194	523	4 355
Suprafața totală cu proprietari schimbați	3093.38	975.35	588.39	619.38	2247.89	7524.39
Suprafața totală arendată, ha	2134.28	5.13	0.00	115.09	350.65	2605.15
Numărul total de proprietari de terenuri care au participat pe deplin	3 644	1 175	979	1 730	4 049	11 577
Numărul proprietarilor participanți care n-au dovedit să beneficieze de finanțarea tranzacțiilor funciare	418	57	272	185	286	1218
Numărul total de proprietari de terenuri care au participat în % din toți proprietarii identificați	42 %	16 %	9 %	23 %	38 %	25 %

Figura 2: Reprezentație generală a rezultatelor proiectului

Mai mult de 27 760 proprietari au fost implicați în proiect de reparcelare dintre care mai mult de 12 700 proprietari de terenuri agricole au participat la proiect prin intermediul tranzacțiilor de vânzare, cumpărare, schimb sau arenda parcelor de teren agricol. Aceasta constituie 25 % din toți proprietarii identificați în localitățile participante.

Situația privitor la tranzacțiile funciare conform situației la 15 decembrie 2010 a fost următoarea:

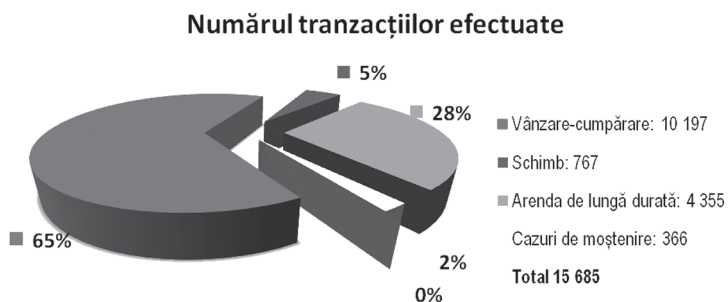
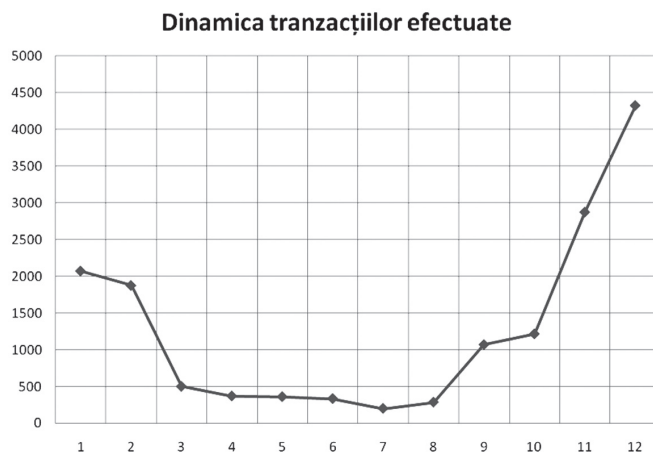

Figura 3: Numărul și tipul tranzacțiilor efectuate

În cadrul proiectului în cele 40 localități participante au fost încheiate și finanțate costurile a 15 685 tranzacții funciare. Din numărul total de tranzacții, 10 197 (65 %) constituie tranzacții de vânzare-cumpărare, 767 (5 %) tranzacții de schimb, 4 355 (28%) tranzacții de arendă și 366 (2%) cazuri de moștenire.

Nu toți proprietari au dovedit să beneficieze de proiect. Din cauza perioadei fixe de implementare, la 15 decembrie 2010 proiectul a fost nevoit să stopeze finanțarea costurilor aferente tranzacțiilor funciare. Cca 1300 de proprietari au implementat tranzacțiile în cadrul proiectului însă nu s-a dovedit rambursarea costurilor aferente acestor tranzacții. Astfel, cererea a cca 25 % de proprietari, care inițial au dorit să participe la proiect, a rămas nesatisfăcută din mai multe motive: greșeli geodezice, cazuri de moștenire care nu s-au dovedit să fie înregistrate în cadrul proiectului, lipsa soluțiilor de reparcelare, și cel mai mult din cauza perioadei insuficiente de implementare.

Precum a fost recomandat de către echipa de implementare și experții misiunii Băncii Mondiale perioada de implementare a proiectului trebuie să fie de cel puțin 2.5-3 ani sau „două veri și trei ierni“, deoarece în perioada rece a anului proprietarii nu sunt ocupați cu lucrări agricole și au timp suficient pentru a purta negocieri și de a implementa tranzacțiile funciare. Aceasta a fost demonstrat și în cadrul proiectului curent. În figura de mai jos este arătată dinamica numărului de tranzacții efectuate de la începutul anului 2010 (in luna februarie au început tranzacțiile funciare) și până la sfârșitul proiectului (15 decembrie 2010).

Figura 4: Dinamica numărului de tranzacții efectuate pe durata anului.

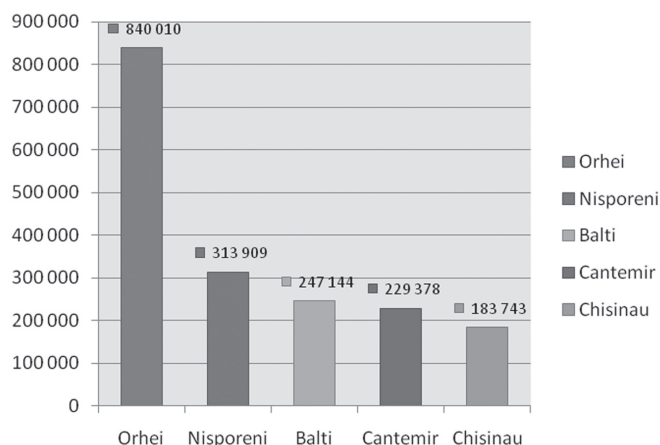
b. Finanțarea costurilor aferente tranzacțiilor funciare

În tabelul de mai jos este prezentat numărul tranzacțiilor funciare pe centrele regionale.

Centrul regional	Numărul tranzacțiilor
Bălți	4837
Cantemir	1324
Chișinău	1431
Nisporeni	2425
Orhei	5668
Total	15 685

Din totalul de lei rambursați pentru costurile aferente tranzacțiilor funciare, lei (17.6 %) au fost cheltuite pentru extrase din registrul bunurilor imobiliare, lei (46.3%) pentru autentificarea notarială a tranzacțiilor, lei (1.83 %) — taxa de stat și lei (34.3 %) pentru înregistrarea tranzacțiilor la Oficiul Cadastral Teritorial(OCT).

Structura sumelor de bani debursate pe centre regionale a proiectului este reflectată în figura de mai jos.

Figura 5: Cheltuieli tranzacții funciare pe centre regionale

Centrul regional Orhei a valorificat cea mare sumă de bani din cauza numărului cel mai mare de localități în responsabilitatea centrului, dar și din cauza ratei înalte de participare în mediu pe Orhei.

Unul din principalele rezultate ale proiectului este elaborarea procedurii de efectuare și finanțare a tranzacțiilor funciare în cadrul unui proiect de reparcelare. În perioada de implementare a proiectului procedura de finanțare a tranzacțiilor a fost ajustată. Dacă în proiectul pilot din cele 6 localități (2007—2009) specialiștii în planificare funciară achitau costurile aferente tranzacțiilor în numerar atunci în proiectul curent toate plățile se efectuau prin virament bancar. Procedura nouă, astfel, simplifică și urgentează obținerea extraselor și înregistrarea drepturilor noi de proprietate la OCT. Interacțiunea de lucru cu primăria privitor la autentificarea notarială a devenit de asemenea mai eficientă. Cel mai important este că specialiștii locali în reparcelare precum și cei regionali nu trebuie să lucreze cu bani în numerar și își concentrează activitatea asupra negocierilor, planificării funciare și implementării a tranzacțiilor.

c. Impactul asupra structurii terenurilor agricole

Proiectele de reparcelare desfășurate în cele 40 localități au îmbunătățit structura terenurilor agricole prin reducerea nivelului de fragmentare a parcelelor de teren și mărirea suprafețelor fermelor. În următorul tabel, reducerea nivelului de fragmentare este prezentată în mod cantitativ.

	Bălți	Cantemir	Chișinău	Nisporeni	Orhei	Total
Proprietari participanți la proiect inclusiv prin аренда	3 644	1 175	979	1 730	4 049	11 577
Nr. de proprietari participanți prin schimb de proprietate	1 437	1 167	973	1 537	3 526	8 640
Nr. total de proprietari participanți după finalizarea proiectului	2 623	1 082	949	1 542	3 783	9 979
Nr. total parcele de teren în proprietatea participanților înainte de proiect	8 253	3 575	4 550	6 011	11501	33 890
Nr. total de parcele de teren în proprietatea participanților după proiect	3 362	2 423	3 566	4 767	8076	22 194
Nr. mediu al parcelelor de teren la un proprietar participant înainte de proiect	2.802	3.625	5.921	3.587	3.177	3.820
Nr. mediu al parcelelor de teren la un proprietar participant după proiect	2.430	2.574	5.503	3.328	2.536	3.295
Suprafața medie a parcelei de teren până la proiect, ha	0.578	0.616	0.625	0.621	0.780	0.653
Suprafața medie a parcelei de teren după proiect, ha	1.225	0.911	0.820	0.850	1.121	0.987
Suprafața medie a unei gospodării (proprietății) până la proiect, ha	1.477	2.109	4.023	1.980	2.434	2.433
Suprafața medie a unei gospodării (proprietății) după proiect, ha	2.082	2.379	4.785	2.552	2.773	2.946

Figura 6: Reducerea nivelului de fragmentare în localitățile participante (Parcelele învecinate sunt calculate drept una singură)

Atât numărul parcelelor de teren cât și numărul proprietarilor de teren este redus considerabil în cele 40 localități. Numărul mediu al parcelelor de teren la un proprietar participant este redus cu ajutorul proiectului. În total, pentru toate cele 40 localități participante, numărul total al parcelelor de teren la un proprietar este redus de la 3.820 înainte de proiect la 3.295 după. Trebuie de menționat ca în cele 40 localități participante la proiect, dar și în 6 localități pilot (2007—2009) s-a observat tendința de descreștere drastică a numărului total de proprietari în localitățile participante. Aceasta poate fi explicat prin faptul că mulți proprietari, care au primit terenuri în proprietate au fost de vârstă înaintată, își transmit terenurile succesorilor; emigrația populației de la țară la oraș; trecerea populației de la agricultură la alte de activitate (sectoare economice).

După cum a fost menționat, numărul total al parcelelor a fost redus în toate cele 40 localități, de la 33 890 parcele până la 22 194 parcele. Suprafața medie a unei parcele a crescut de la 0.653 ha până la proiect la 0,987 după proiect. Atât timp cât nu va fi soluționată problema „drumurilor tehnologice“ suprafața medie a unei parcele va rămâne limitată. Drumuri tehnologice nu permit efectuarea lucrărilor de comasare, mai ales în vii și livezi unde fragmentarea este cea mai înaltă, iar drumurile

tehnologice cele mai multe. Suprafața unei gospodării de asemenea a crescut de la 2.433 la 2.946 ha.

Hărțile de proprietate demonstrează ca îmbunătățirea structurii terenurilor agricole este mult mai mult decât numai indicatori cantitativi. În secțiunea 9 de mai jos sunt prezentate exemple de hărți a situație funciare existente până și după proiect (Plan 1 și 2). E ușor de observat impactul proiectului asupra structurii terenurilor agricole în localități.

6. Analiza problemelor și căile de soluționare

În perioada de raportare precedentă localitățile participante la proiect au fost împărțite în trei categorii (culori) după rata de participare. O astfel de clasificare permite dezagregarea rezultatelor proiectului pentru o analiză mai detaliată a situației existente și elaborarea concluziilor și recomandărilor pentru fiecare grup în parte:

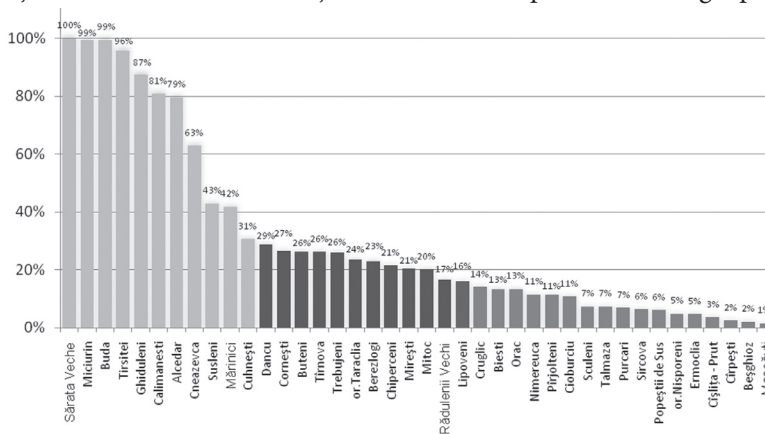

Figura 7: Rata de participare la proiect

Localitățile dintr-a treia categorie provoacă cel mai mare interes pentru identificarea cauzelor rezultatului scăzut. În principiu, toate cauze pot fi atribuite la categoria **Selectarea greșită a localității**. Poziția Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare exprimată în cadrul Comitetului Tehnic a fost că localitățile „cu probleme“ nu trebuie excluse din proiect, dar studiate mai atent pentru a identifica problemele specifice și de a găsi soluții. Privitor la erori geodezice și de altă natură s-a propus că toate erorile să fie dintâi corectate și numai după aceea implementate nemijlocit activitățile de reparcelare. Astfel de abordare, în mod evident, cere perioadă de timp suplimentară la cea de bază.

Cauzele ratei scăzute de participare la proiect și a rezultatului slab au fost clasificate și descrise în felul următor:

- **Erori geodezice, cadastrale și juridice.** Amplasarea diferită a parcelei indicate în titlu cu cea de-facto; mai multe proiecte de organizare a teritoriului; greșeli în datele proprietarilor în Registrul Bunurilor Imobiliare (se găsesc practic în toate localitățile).

Localitatea: Purcari, Dancu, Cruglic

- **Nivelul de fragmentare mic și suprafața relativ mare a unei parcele.**
Localitatea: Sculeni
- **Interesul scăzut din partea proprietarilor**
Localitatea: Cârpești, or. Nisporeni, Talmaza, Ermoclia, Cornești. Campania de informare pentru orașe și localități mari se recomandă să fie ajustată.
- **Impedimente din partea autorităților și a instituțiilor statului.** Probleme cu eliberarea certificatelor cu privire la lipsa sau existența datoriilor la impozit funciar; problema cu eliberarea extraselor de la OCT; impedimente la implementare proiectului din partea însuși a primăriilor participante.
Localitatea: Mașcăuți, Pârjolteni, Purcari, Cuhnești
- **Existența structurilor corporative dominante.**
Localitatea: Cuhnești, Purcari, Beșghioz
- **Piața funciară nedezvoltată sau inactivă.** Majoritatea tranzacțiilor au avut loc până la proiect sau lipsa totală a pieței funciare
Localitatea: Cornești, Sculeni, Cuhnești. Beșghioz (lipsa totală a pieței funciare).
- **Lipsa persoanelor cointerestate** în reparcelare (cumpărătorilor, investitori)
Localitatea: Pârjolteni, Sârcova, Mașcăuți, În localitatea Cășlița-Prut investitorii sunt rezervați să participe la proiect din cauza existenței depozitului de substanțe chimice toxice.

În perioada de implementare a proiectului au fost depuse eforturi întru adresarea problemelor și soluționarea erorilor depistate în localitățile participante, organizând întruniri cu Oficiile Cadastrale Teritoriale, ÎS „Cadastru“, Inspectorate Fiscale Teritoriale, notari și alți actori relevanți.

Agenția de implementare în comun cu reprezentanții direcției Îmbunătățiri funciare și fond funciar din cadrul MAIA au participat la mai multe ședințe organizate în cadrul primăriilor și consiliilor raionale, unde au fost abordate probleme ce țin de obținerea documentelor necesare efectuării tranzacțiilor funciare (Consiliul raional Orhei cu participarea reprezentanților Inspectoratului de Stat teritorial Orhei și a Casei Naționale de Asigurări Sociale).

De asemenea, a fost efectuată o ședință de lucru în satul Berezlogi, r-nul Orhei, pentru a găsi soluții de activizare a lucrărilor de reparcelare în localitate. Erorile care nu necesită surse financiare suplimentare au fost înlăturate de către primării în comun cu agenția de implementare, celelalte ce țin de competența organelor de drept, ÎS „Cadastru“ etc. au fost aduse la cunoștință MAIA și soluționate pe măsura posibilităților.

7. Înregistrarea succesiunii

În toate localitățile participante la proiect, cu părere de rău, se întâlnesc cazuri de moștenire când proprietarul a decedat, iar procedura succesorală asupra terenurilor agricole nu a fost efectuată până la sfârșit. Echipa de implementare a proiectului a determinat că problema moștenirii își are începutul încă din perioada efectuării privatizării pământului, iar numărul moștenirilor crește pe an ce trece. Astfel, această

problemă devine una foarte importantă pentru Republica Moldova, deoarece fără soluționarea ei nu se poate vorbi despre reușita activitățile de reparcelare în întregime. La momentul interviewării proprietarilor, cca 12 095 de parcele sau 24 % din numărul total de parcele participante la proiect au fost afectate de „problema moștenirii“.

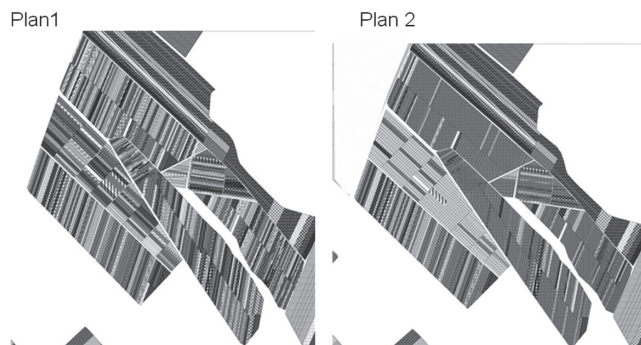
Moștenirea terenurilor agricole după decesul proprietarilor rămâne nesoluționată, deseori, din lipsa cunoștințelor, finanțelor și nu în ultimul rând din cauza complexității procedurale.

Soluționarea în masă a cazurilor de moștenire a început în luna februarie 2010 după cel de al patrulea seminar de instruire. Cu toate că secretarii consiliilor locale au fost antrenați în pregătirea documentelor necesare pentru perfectarea moștenirii, din cauza complexității procedurale, s-a reușit să fie inițiate perfectate numai 366 cazuri de moștenire. Fiecare caz de moștenire implică în mediu 3-4 parcele de teren agricol.

8. Elaborarea planurilor finale de reparcelare/reamplasare (Plan 2)

Planul de reparcelare reprezintă un set de măsuri îndreptat spre optimizarea dimensiunilor fermelor, prin efectuarea benevolă a tranzacțiilor funciare în cadrul proiectului de reparcelare. Astfel, în baza situației funciare existente (Plan 1), a rezultatelor interviewării proprietarilor și a „hărții de mobilitate funciară“ au fost identificate zonele și subzonele de interes și formulate obiectivele pentru fiecare subzonă în parte, dar în concordanță cu alte subzone, aprobate de către comitetele locale de supraveghere.

Din cauza numărului mare de localități participante elaborarea hărților finale ce reflectă situația de proprietate funciară după proiect (Plan 2) constitui o provocare semnificativă. Deși echipele locale au fost instruite în utilizarea programului MapInfo și utilizează programul în lucrul zilnic, elaborarea hărților de Plan 2 reprezintă un exercițiu greu de realizat pentru echipele locale. De aceea a fost luată decizia de a elabora hărți finale la oficiul central al proiectului. Echipele locale din partea lor au efectuat lucrări pregătitoare și au acumulat informația necesară elaborării acestor planuri. Mai jos sunt prezentate câteva exemple a Planului 2 în comparație cu situația funciară inițială din Plan 1.

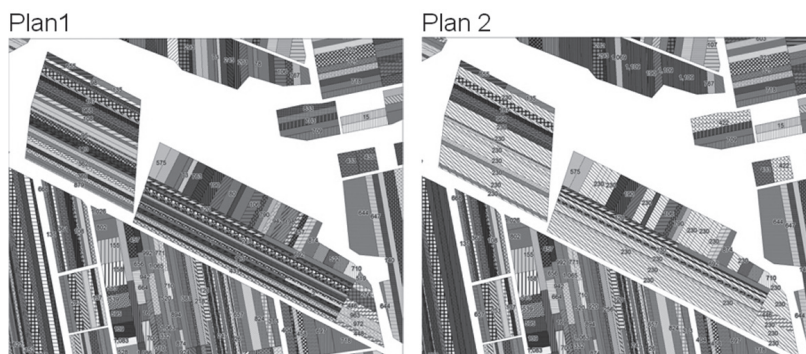

Figura 8: Situația funciară până la și după proiect, s. Târșiței

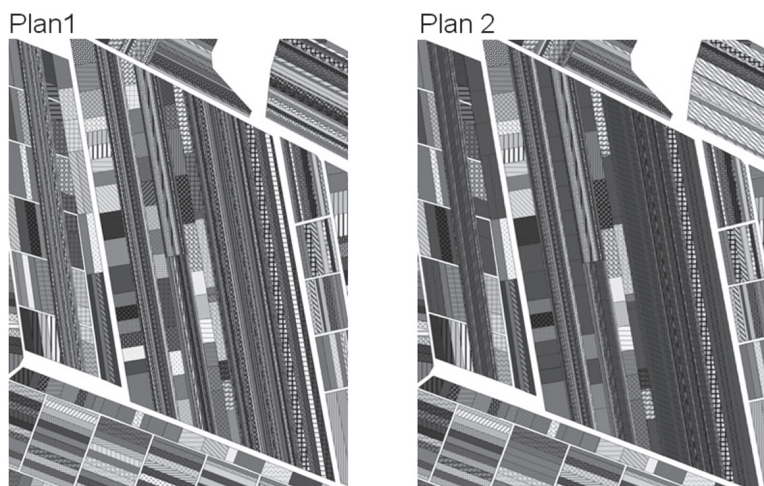
Hărțile Planului 2 vor fi distribuite în toate localitățile participante până la sfârșitul lunii ianuarie 2010 atât în format digital, cât și pe suport hârtie.

Planurile de reparcelare preliminară, elaborate pentru cele 40 localități conțin unele tranzacții care nu vor fi implementate din anumite motive și nu vor fi reflectate în Plan 2. Neimplementarea tranzacției poate fi cauzată de mai mulți factori. Printre acestea sunt lipsa procurilor de la persoanele aflate peste hotare, cazuri de moștenire ce nu pot fi rezolvate la timp, diferite greșeli, etc.

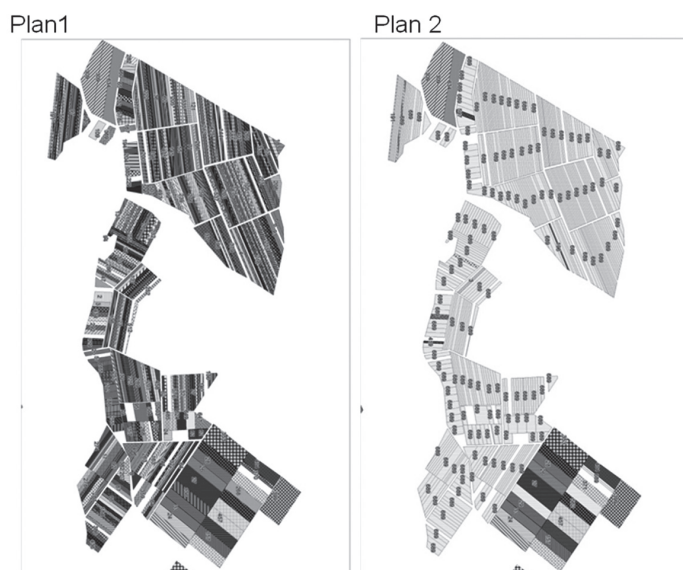
Hărțile Planului 2 nu au un statut legal deoarece atât Proiectul pilot de reparcelare a terenurilor agricole din 6 localități (2007—2009), cât și Proiectul de reparcelare a terenurilor agricole în 40 localități au fost implementate în cadrul legal existent și nu au folosit prevederi legale speciale. Aceste hărți, însă, sunt de valoare înaltă pentru diseminarea rezultatelor proiectului, reprezentând exemple elocvente de extindere a suprafețelor gospodăriilor și de reducere a nivelului de fragmentare.

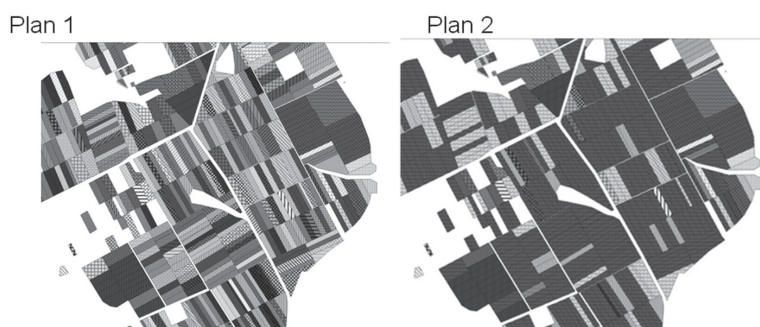
Figura 9: Reparcelarea terenurilor agricole la scară mică, s. Marinici.

Figura 10: Reparcelarea terenurilor agricole la scară mică, s. Marinici.

Figura 11: Consolidarea viilor neprelucrate din s. Ghiduleni, rnl Orhei

Figura 12: Consolidarea terenurilor agricole în baza arendei de lungă durată, s. Miciurin, rnl Drochia

9. Concluzii, constatări și recomandări

Proiectul de reparcelare a terenurilor agricole, bazat pe recomandările FAO în domeniul implementării proiectelor pilot de reparcelare a terenurilor și în baza experienței obținute în cadrul proiectului pilot de reparcelare a terenurilor agricole în 6 localități, a fost implementat în cadrul legislației existente, concomitent în 40 localități situate în diferite zone ale Moldovei, având în calitate de grup țintă fermierii mici și mijlocii de tip familial. Participarea altor proprietari și persoane interesate (investitorilor) a fost de asemenea posibilă ceea ce a permis, de fapt, obținerea unor avantaje care să se completeze reciproc.

Succesul proiectului de reparcelare a terenurilor în 40 localități a depins foarte mult de capacitățile echipelor locale și a comunităților participante ce țin de cooperare, flexibilitate și intermediere. O implicație activă a Direcțiilor Agricole Raionale

în cadrul echipelor locale din localități, ar fi putut fortifica și mai mult capacitățile echipelor locale în efectuarea reparcelării terenurilor agricole.

Pe parcursul implementării proiectului de reparcelare, activitățile preconizate au fost integral implementate, fiind identificați circa cca **50** mii de proprietari de terenuri agricole, ce dețin cca **168 000** parcele cu suprafață totală de cca **80 000** mii hectare. Numărul proprietarilor intervievați constituie cca **37 500** proprietari, dintre care **27 765** de proprietari au dorit să participe ceea ce constituie 55.3 % din toți proprietarii de teren identificați în cele 40 localități. Prin intermediul proiectului au fost efectuate **15 685** tranzacții, ceea ce constituie 9.35 % din numărul total de parcele existente în localități.

În total cca **12 795** proprietari au participat la proiect rata de participare constituind astfel 25 %. Suprafața care și-a schimbat proprietarii constituie **7 520** ha, iar cca 2 600 ha au fost arende pe durată lungă.

Rezultatele proiectului și reducerea nivelului de fragmentare au fost demonstrate în mod cantitativ. Numărul parcelelor a fost redus de la 33 890 la 22 194 parcele. Numărul total al parcelelor de teren la un proprietar este redus de la 3.820 înainte de proiect la 3.295 după. Suprafața medie a unei parcele a crescut de la 0.653 ha până la proiect la 0,987 după proiect. Suprafața unei gospodării de asemenea a crescut de la 2.433 la 2.946 ha.

Constatări

În baza experienței obținute în timpul implementării proiectelor de reparcelare a terenurilor agricole au fost identificate un șir de obstacole și „locuri înguste“ legate de reparcelarea terenurilor agricole, care împiedică activitățile de reparcelare:

- O etapă primordială în implementarea proiectului de reparcelare a terenurilor agricole trebuie să fie analiza și corecția greșelilor existente în localitățile, care va da posibilitate de a satisface doleanțele tuturor participanților la proiect;
- Primăriile percep plata impozitului funciar pe numele persoanelor decedate, ceea ce face ca potențialii moștenitori să nu aibă motivația de a-și legaliza moștenirea terenurilor agricole, astfel numărul terenurilor care necesită efectuarea succesiunii este în creștere din an în an;
- Finalizarea în cadrul proiectului, a înregistrării primare a dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole, ar primite și ar motiva participarea benevolă a mai multor proprietari la proiecte de reparcelare;
- În cadrul programului de instruire trebuie suplimentar de a efectua instruirea prezentând scopul și obiectivele proiectului angajaților Oficiilor Teritoriale Cadastrale, notarilor și specialiștilor din cadrul Inspectoratului Fiscal Teritorial și a Fondului Social;
- Rezultatele obținute în cele 6 luni de extindere a Proiectului și anume sporirea ratei de participare de la 4% (conform situației la 30 iunie 2010) la 25% spre sfârșitul proiectului și creșterea numărului de tranzacții efectuate, mai ales în perioada octombrie-decembrie 2010, denotă faptul că perioada de implementare

a proiectelor de reparcelare urmează a fi mai lungă. Se recomandă că perioada de implementare a proiectelor de reparcelare să fie de cel puțin 2,5—3 ani, iar perioada de începere și finalizare să fie sincronizată cu sezonul agricol, ce ar permite ca chestionarea proprietarilor și negocierile finale între proprietari să se desfășoare în toamna/iarna când agricultorii nu sunt preocupați cu lucrări agricole și vor avea suficient timp pentru negocieri, implementarea tuturor tranzacțiilor negociate, inclusiv și perfectarea drepturilor de moștenire.

- Conform legislației existente, fiecare proprietar trebuie personal sau în bază de procură să se prezinte la autoritățile statului pentru a solicita și a ridica *extrasul din registrul bunurilor imobile*. Același lucru se referă și la *certificatul privind lipsa sau existența datorilor la impozit funciar* eliberat de Inspectoratul Fiscal Teritorial. Experiența proiectelor de reparcelare demonstrează că aceasta reprezintă un „loc îngust”, care încetinește semnificativ implementarea proiectului de reparcelare și mărește costurile aferente tranzacțiilor funciare;
- Notarul, în majoritatea cazurilor, nu efectuează vizite pe teren pentru a efectua succesiunea terenurilor agricole, deoarece legislația în vigoare nu-l obligă să efectueze acest lucru. Deplasarea participanților proiectului la notar, de asemenea, mărește costurile aferente tranzacțiilor funciare;
- Este dificil de a obține informația privind tranzacțiile funciare, inclusiv și valoarea tranzacțiilor, efectuate atât pe țară, cu atât mai mult pe localități. Acest lucru, este un impediment la informarea părților implicate în procesul de consolidare cu valoarea de piață a terenurilor agricole supuse consolidării;
- Drumurile tehnologice și de deservire agricolă este proprietatea administrației publice locale ceea ce nu permite efectuarea integrală a reparcelării terenurilor prin comasare. Experiența proiectelor de reparcelare demonstrează că terenurile agricole, proprietate publică nu pot participa la reparcelare, deoarece legea privind Administrația Publică Locală prevede expres că tranzacțiile cu terenurile-proprietate publică pot fi efectuate numai în cadrul licitațiilor;
- Legislația existentă privind succesiunea terenurilor agricole, cu toate că prevede expres termenul de acceptare a moștenirii, nu conține măsuri organizatorice și mecanisme pentru a impune potențialii moștenitori să-și legalizeze succesiunea terenurilor. Soluționarea problemei succesiunii, ar impulsiona activitățile de reparcelare și ar majora numărul persoanelor ce ar putea beneficia de beneficiile oferite de proiect;
- Gospodăriile agricole corporative, care arendează terenurile agricole din localități, au, în unele cazuri, o influență negativă asupra implementării cu succes a proiectului de reparcelare a terenurilor agricole;
- Implementarea simultană a tuturor tranzacțiilor funciare în cadrul unui proiect de reparcelare a terenurilor agricole, ar permite atingerea obiectivelor stabilite de părți, micșorarea fragmentării terenurilor, cât și micșorarea semnificativă a costurilor aferente tranzacțiilor funciare.

Recomandări

Obiectivul proiectului de reparcelare a terenurilor în 40 localități a fost îmbunătățirea structurilor agricole locale prin reducerea nivelului de fragmentare a terenurilor și extinderea dimensiunilor exploatațiilor agricole.

Se recomandă ca accentul principal să fie pus, în continuare, pe dezvoltarea fermelor mici și mijlocii de familie, însă reparcelarea ar trebui să fie deschisă pentru participarea tuturor tipurilor de ferme.

De asemenea, se recomandă ca în fiecare localitate, planul de reparcelare a terenurilor să fie o parte componentă a planurilor de dezvoltare strategice a localității. Acesta poate fi întocmit într-o formă mai simplificată prin coordonarea proiectului de reparcelare cu alte inițiative și necesități locale precum drumuri locale, sisteme de irigare, drenaj, obiecte de menire socială, etc.

Pentru a atinge un rezultat durabil în proiectul de reparcelare a terenurilor agricole este important ca în cadrul activităților de reparcelare să nu fie afectat mediul înconjurător și să evite declinul speciilor naturale valoroase și pierderea biodiversității. Prin urmare, se recomandă ca natura și aspectele de ocrotire a mediului înconjurător să fie luate în considerație la elaborarea și implementarea proiectelor de reparcelare a terenurilor agricole.

Pentru a nu pierde capacitățile de reparcelare acumulate până în prezent, se recomandă ca activitățile de reparcelare a terenurilor agricole să fie continuate și după finalizarea proiectului în cele 40 localități de către specialiștii locali în reparcelare pe bază contractuală.

Un rol pozitiv la implementarea proiectelor de reparcelare, ar putea să-l aibă și crearea fondurilor funciare ale autorităților publice locale în baza drumurilor tehnologice din cadrul plantațiilor multianuale, mai ales a viilor, care ar putea impulsiona dezvoltarea pieții funciare și care ar permite atingerea scopului propus în reparcelarea terenurilor agricole.

Implementarea proiectului, a avut drept scop testarea cunoștințelor, a cadrului legislativ — normativ, metodologic, organizatoric etc. și a oferit mai multă informație și a identificat impedimentele, ce urmează a fi luate în considerație la elaborarea cadrului legal ce ține de reparcelarea terenurilor agricole în Moldova.

Se recomandă, în baza experienței obținute în procesul de implementare a Proiectului de reparcelare în 40 localități și în Proiectului pilot de reparcelare în 6 localități, elaborarea Strategiei Naționale de Reparcelare a terenurilor agricole.

Se recomandă de a elimina obstacolele existente prin modificarea legilor respective, cât și a altor acte ce au tangență cu legislația privind reparcelare. Se recomandă de efectua modificări în:

- *Legea privind cadastrul bunurilor imobile*, care ar permite obținerea în scopul reparcelării terenurilor agricole extrasul din registrul bunurilor imobile de către autorii proiectului din numele participanților, cât și înregistrarea dreptului de proprietate după noul proprietar;

- *Legea cu privire la notariat:*
  - pentru a permite persoanelor cu funcție de răspundere abilitate ale autorităților administrației publice locale autentificarea procurilor participanților la proiectul de consolidare ce țin de obținerea în scopul reparcelării terenurilor agricole a extrasului din registrul bunurilor imobile și înregistrarea dreptului de proprietate după noul proprietar, cât și;
  - pentru a obliga ca notarii să se deplaseze în localități pentru efectuarea lucrărilor de moștenire în cazul implementării proiectelor de reparcelare și pentru permite persoanelor cu funcție de răspundere abilitate ale autorităților administrației publice locale autentificarea procurilor pentru participații la proiectul de reparcelare să obțină documentele de la autorități: Oficiul cadastral Teritorial, Inspectoratul Fiscal de Stat, Fondul Social;
- *Legea administrației publice locale*, ce ar permite înstrăinarea mai ușoară a drumurilor tehnologice și de deservire agricolă a proprietarilor de terenuri adiacente acestor drumuri, sau crearea de fonduri funciare în baza acestor drumuri tehnologice și de deservire agricolă.

Strategia reparcelării terenurilor agricole în Republica Moldova.

În perioada august 2007 — februarie 2010 în Republicii Moldova a fost cu succes implementate proiecte de reparcelare a terenurilor agricole în 46 localități rurale. Activitățile de reparcelare au fost finanțate în cadrul programului RISP II susținut de Banca Mondială și Agenția Suedeză pentru Dezvoltare Internațională, SIDA.

În contextul eventualei implementări a activităților de reparcelare la scară națională, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare s-a adresat oficial către Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite (FAO) după asistența prin intermediul Programului de Cooperare Tehnică (TCP) la elaborarea strategiei de reparcelare a terenurilor agricole.

Necesitatea elaborării Strategiei de reparcelare a terenurilor agricole este condiționată de mai mulți factori și anume:

- parcelarea excesivă a terenurilor agricole și suprafața mică a gospodăriilor;
- dezvoltarea lentă și instabilă a sectorului privat din agricultură cu o orientare insuficientă spre piață;
- deficiențe organizatorice și instituționale în sistemul de management agricol, precum și incapacitatea de autoadministrare eficientă a sectorului agrar privatizat;
- înrăutățirea factorilor mediului în rezultatul aplicării agriculturii convenționale și imposibilitatea implementării practicilor agricole prietenoase mediului în condițiile fragmentării excesive a terenurilor agricole;
- infrastructura rurală nedezvoltată care stagnează dezvoltarea sectorului agricol și activităților neagricole, ceea ce îngreunează îndeplinirea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului de către Republica Moldova.

- Necesitatea generalizării și sistematizării a experienței acumulate în domeniul reparcelării terenurilor agricole;
- Lipsa viziunii strategice documentate în domeniul reparcelării.

Strategia urmează să prevadă realizarea obiectivului general prin următoarele acțiuni, mecanisme și instrumente:

- modernizarea sectorului agrar, în baza consolidării exploatațiilor agricole private și îmbunătățirii managementului terenurilor agricole;
- utilizarea eficientă a resurselor naturale prin armonizarea acțiunilor de dezvoltare rurale cu protecția mediului;
- coordonarea acțiunilor, întreprinse în cadrul prezentei Strategii, cu alte documente naționale strategice.

Elaborarea Strategiei de reparcelare a terenurilor agricole, bazată pe experiența acumulată în cadrul implementării proiectelor de reparcelare în cele 46 localități, cât și pe experiența internațională în domeniu, urmează a fi concentrată pe următoarele direcții:

- Obiectivele de reparcelare a terenurilor agricole;
- Inițierea proiectelor de reparcelare a terenurilor agricole;
- Principiul de participare benevol și participativ;
- Implementarea simultană a tuturor tranzacțiilor funciare;
- Proceduri de reparcelare deschise și transparente;
- Planul de acțiuni pentru implementarea și realizarea strategiei.

Fiind un document de planificare strategică de rang național, Strategia va fi implementată în baza programelor sectoriale, regionale și de altă natură, elaborate și realizate conform Planului de acțiuni, care va fi parte componentă a Strategiei.

Astfel, planul de acțiuni pentru implementarea și realizarea strategiei va prevedea elaborarea și modificarea cadrului juridic în domeniul reparcelării terenurilor agricole, care va permite următoarele:

- Asigurarea de proceduri simple și eficiente de aprobare a proiectelor de reparcelare și de implementare și înregistrare a tranzacțiilor funciare;
- Crearea de condiții persoanelor care desfășoară activitate notarială pentru a efectua autentificarea tranzacțiilor funciare în sediul primăriei;
- Implementarea simultană a tuturor tranzacțiilor inter-dependente din cadrul planului de reparcelare în baza unui singur contract va face procedura de consolidare mai simplă și cost-efectivă;
- proceduri de soluționare a problemei succesiunii terenurilor agricole, implicate în procesul de reparcelare;
- crearea și funcționarea comisiilor funciare cu funcții de soluționare a problemelor apărute în procesul de implementare a proiectelor de consolidare a terenurilor agricole;
- participarea drumurilor tehnologice și de deservire agricolă, care este proprietatea administrației publice locale, în implementarea proiectelor de reparcelare a terenurilor agricole.

SECESIUNEA ȘI DREPTUL LA AUTODETERMINARE

Andrei CURĂRARU, doctorand, lector universitar

Secesiunea este una dintre cele mai revoluționare instituții în domeniul conservator al dreptului constituțional. Caracterul său revoluționar este determinat de faptul că reprezintă o provocare la adresa suveranității statului, conservativă constă în consfințirea funcționalității instituției statale. Această dualitate este reflectată în reglementarea juridică a secesiunii. Cu mici excepții, secesiunea este interzisă de dreptul internațional și, în mod normal, de majoritatea constituțiilor statelor lumii.

Cuvinte cheie: secesiune, autoderminare, constituție, stat

RIGHT TO SELF-DETERMINATION AND SECESSION

Secession is one of the most revolutionary institutions in the conservative field of constitutional law. Its revolutionary character is determined by the fact that it is a challenge to the sovereignty of the state is sanctioning functionality conservative institutions. This duality is reflected in the legal regulation of secession. With few exceptions, secession is prohibited by international law, and normally most constitutions states of the world. However, a state created after the successful completion of a secessionist project has a real chance of recognition by international organizations and the international community.

Key words: secession, self-determination, state, constitution.

Secesiunea este una dintre cele mai revoluționare instituții în domeniul conservator al dreptului constituțional. Caracterul său revoluționar este determinat de faptul că reprezintă o provocare la adresa suveranității statului, conservativă constă în consfințirea funcționalității instituției statale.¹ Această dualitate este reflectată în reglementarea juridică a secesiunii. Cu mici excepții, secesiunea este interzisă de dreptul internațional și, în mod normal, de majoritatea constituțiilor statelor lumii. Totuși, un stat creat în urma realizării de succes a unui proiect secesionist are șanse reale de recunoaștere de către organizațiile internaționale și comunitatea internațională. De multe ori, în acest context termenului de „secesiune“ este substituit prin termenul „disoluție“ (Iugoslavia) sau „dezasociere voluntară“ (Bangladesh, Eritreea, Cehoslovacia, URSS). Astfel, devine clar că reglementarea juridică a secesiunii tinde să îi disimuleze caracterul voluntar, legitimizându-i dimensiunea conservativă în contextul creării unei noi entități suverane.

1 Mancini, Susanna. „Secession and Self-Determination.“ (2012): 1057.

Crearea statelor conform doctrinei juridice contemporane implică secesiunea definită de dreptul internațional ca și crearea unui nou stat pe un teritoriu care constituia anterior o parte integrantă dintr-un alt stat. Unii teoreticieni reduc termenul de secesiune la efectul său, alții, însă, percep secesiunea ca un proces care duce la crearea unui nou stat. Indiferent cât de largă este definiția, secesiunea nu este un proces care să provoace noțiunile de statalitate, cetățenie sau suveranitate, ci, viceversa, se axează pe sistemul westphalian de state: monopolul statului asupra teritoriului și poporului său, în congruența termenelor de stat, popor și națiune.

Secesiunea poate fi interpretată drept mijlocul unei separări politico-juridice din cadrul unui stat multinațional, o „posibilitate“ care, însă, nu implică în mod necesar crearea unui nou stat. Astfel, analiza juridică a secesiunii se integrează logic în compartimentul dreptului constituțional ce ține de drepturile minorităților și cetățenia în societățile multinaționale. Această abordare are două avantaje majore. În primul rând, se determină coerent locul secesiunii în doctrina dreptului constituțional. De cele mai multe ori, mișcările secesioniste operează în contextul statelor multinaționale reprezentând minorități autohtone concentrate teritorial care sunt reunite de o identitate națională sau quasi — națională. Astfel, secesiunea nu este un fenomen izolat, ci una dintre manifestările juridice ale relației dintre state și comunitățile sale subnaționale. În acest context, drepturile minorităților și dreptul la secesiune cad în aceeași categorie, deoarece au la bază aceleași premise morale, politice și juridice, legate de dificultatea de reconciliere în domeniul cetățenie și naționalism, autodeterminare și suveranitate. Analogic, în dreptul internațional, problema care apar în legătură cu protecția minorităților au fost intercalate cu ce țin de statalitate. Cel de-al doilea avantaj al acestei abordări comprehensive constă în faptul că acest concept este flexibil și multi-funcțional, în dependență de contextul în care operează. O considerație generală în problematica secesiunii, indiferent de natura pretențiilor secesioniste, secesiunea nu este dezirabilă prima facie, deoarece acestea destabilizează stabilitatea mondială. Totuși, interzicerea categorică a secesiunii de multe ori contribuie la radicalizarea pretențiilor secesioniste. Pe de altă parte, dacă secesiunea este una dintre opțiunile disponibile minorităților, există posibilitatea de a se renunța la aceasta. Pretențiile secesioniste sunt de multe ori bazate pe criterii ideologice, dar, dacă secesiunea este „normalizată“ și subiect al reglementării juridice, dacă este raționalizată poate să-și piardă puterea evocativă și să reorienteze spre obiective constructive.

Partea negativă constă în faptul că reglementarea juridică a dreptului la secesiune într-un stat multinațional, poate provoca o reacție mai serioasă din partea statului la pretențiile secesioniste și cele legate de drepturile minorităților. Astfel, pretențiile secesioniste pot contribui la soluționarea diferendelor în interiorul statului. Totuși, este necesară o atitudine precaută față de integrarea în sistemul constituțional al pretențiilor secesioniste, chiar dacă aceasta s-ar putea dovedi benefică pe termen scurt.

O teorie comprehensivă a secesiunii, spre deosebire de cea tradițională, bazată pe rezultat, solicită o reconceptualizare a conceptelor tradiționale de statalitate, suveranitate și cetățenie. Prin recunoașterea secesiunii drept unul dintre drepturile

minorităților, se provoacă monopolul puterii de stat, supremația dreptului statal, prin asumarea entităților sub-statale a unor forme de suveranitate pasivă, care poate fi activată în anumite condiții.

Această abordare pune în discuție noțiunea de perpetuare ca element structural al statului și împotriva indivizibilității suveranității. Astfel, o teorie comprehensivă a secesiune prin implicarea unei dimensiuni voluntariste (confederale) în constituirea statului tinde să reducă delimitarea clară dintre dreptul constituțional și cel internațional.

Există două tipuri pricipiale de teorii privind dreptul la secesiune: Teoria dreptului primar și Teoria dreptului de remediere. Cea din urmă definește dreptul de secesiune drept remediu pentru injustiții, adică drept rezultat al violării unor drepturi. Prima teorie, dimpotrivă, stabilește un drept unilateral de secesiune *per se*, independent de violarea altor drepturi. Teoriile drepturilor primare sunt de două tipuri: naționaliste și democratice. Teoriile naționaliste ale secesiunii sunt construite pe premisa că există o valoare morală intrinsecă a națiunii, adică, în legătură cu apartenența la o comunitate culturală omogenă. Această prezumție poate fi, desigur, apărută pe baze teoretice și ideologice. Teoriile naționaliste se bazează pe ideea că premisa funcționării eficiente a unei entități statale este națiunea, iar statele vor tind să se formeze în jurul acesteia. Statele multinaționale sunt supuse astfel prin definiție riscului de secesiune.

Cel de-al doilea tip de teorii ale dreptului primar de secesiune pot fi definite ca fiind „democratice“. Teoreticienii acestora, Robert McGee, Christopher Wellman, Daniel Philpott și Harry Beran afirmă că libertatea de asociere și democrația trebuie, cel puțin în principiu, să se aplice delimitării frontierelor statale și că dreptul la secesiune derivă din dreptul individual de asociere voluntară.² Se pune accentul nu pe autonomia colectivă a națiunilor, ci, preponderent, pe autonomia individuală a membrilor grupului. Autonomia individuală este valoare fundamentală care justifică pretențiile secesioniste, deoarece aceasta constituie legitimitatea guvernării. Consensul este o premisă a legitimității a autorității juridico-politice, deoarece democrația se bazează pe consimțământul popular și calitatea voluntară de membru. Guvernarile democratice iau decizii pe baza susținerii populare, indiferent dacă le acceptă sau nu. Astfel, pentru ca un stat să fie legitim, cetățenii trebuie, cel puțin, să accepte calitatea de cetățean și un set minim de reguli juridice. Dacă indivizii care fac parte dintr-un stat nu mai acceptă autoritatea acestuia, ei trebuie să beneficieze de dreptul la secesiune. Autonomia și libertatea de asociere conferă, de fapt, tuturor indivizilor dreptul la asociere, dar și la retragere dintr-o asociație, inclusiv și din asociația politico — juridică prin excelență, statul. Conform prezentei teorii, dreptul de secesiune trebuie garantat indiferent de omogenitatea culturală sau etnică sau delimitarea teritorială a grupului separatist. Criteriul determinant fiind abilitatea reală și tendința grupului de a crea propriul stat.

---

2 McGee, Robert W. „Theory of Secession and Emerging Democracies: A Constitutional Solution, The.“ *Stan. J. Int'l L.* 28 (1991): 451.

Teoriile dreptului remedial de secesiune, spre deosebire de autodeterminarea națională și teoria democratică a dreptului la secesiune, se bazează pe premisa că secesiunea nu este un drept primar, ci un drept de remediere care se aplică în anumite circumstanțe strict limitate, atunci când unele condiții sunt întrunite.

Teoria cauzei juste (Allen Buchanan și Wayne Norman) presupune că un stat trebuie să ofere proceduri suficiente pentru luarea unor decizii colective și să dea fiecărui individ sau grup dreptul de reprezentare, eliminând necesitatea de un drept primar de secesiune.³ Conform acestei teorii, secesiunea trebuie să intervină atunci când un grup este discriminat în cadrul statului existent. Injustițiile pot rezulta dintr-o anexare anterioară fără de acordul grupului (de exemplu, anexarea statelor baltice de către URSS) sau datorită unui tratament injust de către guvernul locuitorilor unor unități teritoriale: lipsa protecției drepturilor lor fundamentale și securității lor, incapacitatea de a asigura interesele politice și economice ale regiunii sau realizând o distribuție discriminatorie. Rainer Bauböck adaugă la această listă încălcările acordurilor federale și ale drepturilor colective distincte.⁴

În dreptul internațional, autodeterminarea este libertatea tuturor popoarelor de a decide regimul lor politic, economic și social. Ca urmare, aceasta reprezintă un drept colectiv al poporului de a decide asupra regimului politic, dar și un drept individual de a participa liber și plenipotențiar în procesul politic. Mai mult decât atât, autodeterminarea combină elementele de naționalism și democrație: popoarele pot invoca dreptul de autodeterminare fie pentru a secesiona și a crea un stat nou, fie pentru a realiza alte obiective, de exemplu, realizarea unor unități autonome în cadrul statului existent. Dreptul internațional și practica comunității internaționale nu au asigurat un cadru coerent pentru a reacționa tensiunile autodeterminării. În special, definirea termenului de popor este una dintre problemele evidențiate, care ar asigura ca acest principiu să nu fie utilizat cu scopul de secesiune.

Autodeterminarea intră în circuitul internațional la începutul secolului XX, după Primul Război Mondial. După opinia lui Lenin, autodeterminarea era criteriul general pentru eliberarea popoarelor asuprite, care, în schimb, trebuiau să contribuie la revoluția socialistă. Din perspectiva lui Lenin, cauza socialistă avea prioritate asupra principiului autodeterminării pe care l-a promovat strategic doar în contextul „luptei de clasă”. Președintele SUA Woodrow Wilson, pe de altă parte, percepea autodeterminarea drept un corolar al suveranității populare și respectiv ca dreptul popoarelor de a alege propria conducere. La nivel intern, aceasta se manifestă prin autoguvernare, la nivel internațional, Wilson înțelege autodeterminarea drept criteriul just pentru a determina modificările teritoriale și, în particular, diviziunea Imperiilor Otoman și Austro-Ungar. Wilson recomandă utilizarea autodeterminării drept principiu în

3 Buchanan, Allen. „Justice as reciprocity versus subject-centered justice.” *Philosophy & public affairs* 19.3 (1990): 227-252.

4 Bauböck, Rainer. „Why secession is not like divorce.” *Nationalism and Internationalism in the Post-Cold War Era*, UCL Press, London 2000 (2000): 216-243.

soluționarea disputelor coloniale, însă considera că autodeterminarea trebuia să fie reconciliată cu interesele puterilor coloniale.⁵

Idealurile wilsoniene prevalează în reglementarea de după Primul Război Mondial, când „popoarele“ îndreptățite la stătalitate, cel puțin, în principiu, în toate comunitățile naționale sau etnice. Wilson recunoaște dreptul grupurilor naționale/etnice de a forma state pe teritoriul pe care îl ocupă, indiferent de frontierele existente și respinge subordonarea intereselor unor astfel de interese limitelor teritoriale. În practică, totuși, imposibilitatea de a fonda un stat-națiune pentru toate naționalitățile și de a fonda state-națiune omogene din punct de vedere etnic pe teritoriul fostelor imperii multietnice, a obligat aliații să adreseze problema în termeni de protecție a drepturilor minorităților. Acest deziderat a fost realizat prin Convenția Ligii Națiunilor și tratatele asupra minorităților. Sistemul Ligii Națiunilor nu a realizat un standard minim pentru protecția tuturor minorităților europene, deoarece obligațiile erau impuse doar pentru noile state independente create, cu condiția respectării drepturilor minorităților. Protecția minorităților reprezenta respectiv o limitare a autodeterminării pentru noile state și era conexasă creșterii expansioniste și iredentiste.

Liga Națiunilor s-a confruntat direct cu problema secesiunii în cazul Insulelor Åland. Consiliul Ligii a adoptat poziția că autodeterminarea este o regulă pozitivă în cadrul dreptului internațional și că, în particular, „grupurile naționale“ nu aveau dreptul la secesiune unilaterală.⁶

Însă, Liga Națiunilor nu a exclus definitiv posibilitatea de secesiune. Disputa a fost soluționată, de fapt, prin obligarea Finlandei să asigure garanții Insulelor. În eventualitatea în care Finlanda refuza să garanteze populației Åland astfel de garanții, Liga ar fi sprijinit separarea Insulelor față de Finlanda. Astfel, Liga a construit un precedent de autodeterminare interconectat cu autonomia teritorială și drepturile minorităților și a conceptualizat secesiunea ca un drept remedial de facto.

După cel de-al Doilea Război Mondial, a prevalat o nouă concepție universală și individuală asupra drepturilor omului. În comparație cu perioada de după Primul Război Mondial, problema minorităților a fost tratată cu o mai mare rezervă, datorită diverselor transferuri de populație, care au avut loc și datorită modificărilor frontierelor. Lupta pentru independență care a dus la Primul Război Mondial ținea și de problematica minorităților sau statelor mici precum Serbia sau Belgia. Astfel, drepturile colective ale minorităților au decăzut de pe agenda internațională datorită potențialului de conflict. Astfel, Carta ONU și Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 nu protejează explicit drepturile minorităților. Convenția Internațională cu privire la Drepturile Civile și Politice (CIDCP) din 1966 în articolul 27 conține o clauză referitoare la protecția minorităților, care este însă foarte limitată

5 Heater, Derek Benjamin. *National self-determination: Woodrow Wilson and his legacy*. New York: St. Martin's Press, 1994.

6 Seyersted, Finn. „Åland Autonomy and International Law, The.“ *Nordisk Tidsskrift Int'l Ret* 51 (1982): 23.

ca scop și structurată în termeni individuali. Același act, însă, în articolul 1, conține reglementarea faptului că toate popoarele au dreptul la autodeterminare, prin determinarea statutului lor politic și dezvoltare economică, socială și culturală.⁷ CIDCP nu conține o definiție clară a celor două categorii. totuși, în cadrul discuțiilor care au avut loc în cadrul Comisiei pentru Drepturile Omului, majoritatea statelor delegate au căzut de acord că drepturile minorităților nu pot fi interpretate în sensul autorizării unui grup ce ocupă o porțiune din teritoriul unui stat să constituie comunități capabile să pună în pericol unitatea națională sau securitatea statului. Astfel, minoritățile, indiferent de criteriul de formare a acestora, nu beneficiază de un drept la autodeterminare. Totuși, faptul că statele au specificat explicit interdicția în cauză dă dovada că există o bază de tratament specific diferențiat dintre cele două categorii sus — menționate.

Actul Final al Conferinței de Securitate și Cooperare în Europa din 1975⁸ conține o dihotomie similară. Pe de o parte, acesta confirmă dreptul tuturor popoarelor la autodeterminare, în termeni larg, care întrunesc atât dimensiunea internă, cât și cea externă. Actul nu definește popoarele, dar, în legătură cu faptul că semnatarii Actului sunt state europene, nu poate fi problema referirii doar la „popoarele coloniale“. Mai mult decât atât, conform Actului, statele participante vor respecta drepturile egale ale popoarelor și dreptul lor la autodeterminare, fapt care sugerează că popoarele pot să nu coincidă cu determinarea lor constituțională. Singura categorie posibilă în acest sens în context european ar putea fi minoritățile naționale. Actul, însă, exclude minoritățile din exercitarea dreptului la autodeterminare, deoarece grupurile minoritare etnice sunt reglementate similar față de art. 7 al CIDPC. Actul Final de la Helsinki nu face încercări definitorii de a clarifica care trăsături ale minorității o delimitează de popor și o exclude de la exercitarea dreptului la autodeterminare.

Astfel, în sistemul de drept internațional de după cel de-al doilea Război Mondial, autodeterminarea era construită ca un drept al popoarelor, fapt care nu era prezent în perioada Ligii Națiunilor.

Totuși, ambiguitatea cu privire la beneficiarii și atitudinea negativă față de secesiune care s-au statornicit în practica dreptului internațional, au neutralizat acest mecanism, transformându-l în ficțiune. Dreptul de autodeterminare externă era garantat doar pentru „popoarele colonizate“ care nu erau definite după criteriul etnic sau național, ci după criteriile politic sau teritorial, de exemplu, majoritățile politice formate de popoare multietnice sub conducere colonială. Multe modificări teritoriale au fost realizate sub egida ONU, fără consultarea (individuală sau colectivă) a popoarelor afectate direct de aceste schimbări (de ex., Rwanda, Burundi, Camerun-ul britanic, Federația Etiopiei și Eritreii, Palestina etc.).

7 „International Covenant on Civil and Political Rights.“ 2007. 28 Nov. 2012 <<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>>

8 „CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE ...“ 2011. 28 Nov. 2012 <<http://www.osce.org/mc/39501?download=true>>

Pentru popoarele „necoloniale“, dreptul tuturor popoarelor la autodeterminarea fost redus la dimensiunea „internă“, accentul fiind pus pe dimensiunea „democratică“, în defavoarea dimensiunii „naționaliste“ a acestui drept.

Principiile internaționale conservatoare prevalează asupra dreptului la secesiune, în special, referindu-ne la inimixtiunea în treburile interne ale unui stat și inviolabilitatea frontierelor; independența politică și interzicerea intervenției internaționale împotriva integrității teritoriale.

Astfel, statele trebuie să realizeze obligațiile asociate cu dreptul la autodeterminarea popoarelor, indiferent de mărimea sau natura acestora, prin protecția patrimoniului lor lingvistic, etnic și cultural, prin garantarea realizării drepturilor lor fundamentale, precum și prin posibilitatea de acces la guvernare pe picior de egalitate cu majoritatea populației. Astfel, definindu-se un drept de participare politică colectivă. Dreptul la autodeterminare protejează indivizii care formează grupul minoritar, care nu poate fi exclus din participarea politică, de exemplu, prin interdicția de exercitare a dreptului de vot. Doar în cazurile în care aceste garanții lipsesc sau sunt drastic limitate se poate purcede la dimensiunea internațională a dreptului la autodeterminare, adică dacă grupul este supus unor încălcări grave a drepturilor lor fundamentale, reprezentanții minorității pot solicita constituirea unui stat independent și suveran.

Între 1947 și 1991, secesiunea a avut loc doar în cazul Bangladesh-ului, deoarece dreptul internațional consfințează frontierele drept element permanent al sistemului internațional de state și practica statelor și cea ONU prevenea dimensiunea externă a dreptului la autodeterminare.

În plus, chiar și în context colonial, modificările teritoriale erau condiționate de aprecierea oportunității și acptării de către „mairle puteri“. De exemplu, tentativa de secesiune a regiunii Katanga din Congo a fost considerată inițial de relevanță internă și a fost tratată în baza principiului non — intervenției cu scopul păstrării integrității teritoriale și independenței Congo. Odată ce pericolul secesiunii a trecut Secretarul General al ONU a declarat că organizația nu a acceptat niciodată, nu acceptă și nu va accepta secesiunea dintr-un Stat Membru.⁹ La fel, mișcare minorității Ibo din Biafra a necesitat acuzarea de genocid din partea guvernului nigerian înainte de intervenția internațională sub egida ONU. ONU nu s-a opus aboliției unilaterale a statutului de subiect al federației a Eritreiei în 1952, datorită poziției de susținere a URSS și a Cubei.

O schimbare dramatică a avut loc odată cu sfârșitul Războiului Rece, dezintegrarea federațiilor socialiste și „renașterea etnică“ care s-a extins rapid. În aceste condiții caracterul democratic al statului a devenit o obligație legală a statului, iar comunitatea internațională poate să se preocupe cu procedurile și substanța deciziilor democratice referitoare la grupurile etno-culturale. Drept consecință, drepturile minorităților, autodeterminarea și secesiunea au recâștigat o poziție centrală

---

9 Blum, Yehuda Z. „Reflections on the Changing Concept of Self-determination.“ *Isr. L. Rev.* 10 (1975): 509.

în preocupările dreptului internațional. Democratizarea care a urmat în anii '90 a exacerbât o serie de conflicte etnice. Dacă democrația nu este definită drept guvernarea majorității, conflictele de natură culturală în statele democratice trebuie soluționate în mod amiabil pentru toți cetățenii și grupurile din stat. Practica în statele post-totalitare, însă, este defectuoasă în acest sens. Pe termen lung, principiile constituționalismului, inclusiv protecția drepturilor fundamentale, ameliorează riscurile inerente în procesul de democratizare. Implementarea acestora însă necesită timp, pe când regula dominării majorității poate fi implementată imediat, în defavoarea grupurilor minoritare.

După o perioadă lungă de stabilitate pe continentul european, colapsul Iugoslaviei și a URSS a pus problema recunoașterii rapide a noilor state create. Uniunea Europeană elaborează „Orientările pentru recunoașterea noilor state în Europa de Est și Uniunea Sovietică”,¹⁰ care stipulează, inter alia, democrația, statul de drept, drepturile omului, drepturile minorităților și obligația de respectare a inviolabilității frontierelor și de soluționare pașnică a conflictelor, pe lângă elementele clasice pentru recunoașterea noilor state. SUA a creat documente de politici analogice. Aceste orientări nu s-au dezvoltat în documente internațională cu forță juridică obligatorie. În special, trebuie de menționat că sistemul european nu acordă standarde universale de protecție a minorităților, statele europene fiind obligate doar în baza principiului non-discriminării. În Franța, spre exemplu, Consiliul Constituțional a declarat Carta Europeană a Limbilor Regionale ca fiind contrară Constituției statului, deoarece ea conferă drepturi specifice pentru vorbitorii limbilor minoritare sau regionale în cadrul teritoriilor pe care aceste limbi sunt vorbite.¹¹ Astfel, se poate afirma că în perioada de după Războiul Rece reglementarea juridică a fenomenului se aseamănă cu situația de după Primul Război Mondial, actorii dominanți pe arena internațională impun o protecție juridică adecvată minorităților în statele nou-create pentru a limita mișcările secesioniste. Astfel, protecția drepturilor minorităților reprezintă o limitare eficientă a secesiunii și contribuie la stabilitatea statului. Pe de altă parte, dezvoltarea unor criterii noi de recunoaștere a statelor și a extins semnificația auto-determinării și secesiunii. Această concepție este reflectată de opiniile expuse de Comisia de Arbitraj a Conferinței pentru Iugoslavia (Comisia Badinter).¹² Conform acestora, prin tinermediul autodeterminării, fiecare entitate umană poate să indice apartenența sa la comunitate prin alegerea sa liberă. Aceasta înseamnă că fiecare individ poate să apleze la dreptul la autodeterminare pentru a-și alege grupul de apartenență. În contextul specific al fostei Iugoslavii, acest fapt a fost realizat prin obligarea statelor vizate să acorde sârbilor din Bosnia-Herțegovina și Croația, opțiunea de a-și alege

10 „Recognition of States — Annex 1 — The European Journal of ...” 2006. 28 Nov. 2012 <<http://207.57.19.226/journal/Vol4/No1/art6.html>>

11 „European Charter for Regional or Minority Languages.” 2004. 30 Nov. 2012 <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/148.htm>>

12 Pellet, A. „The Opinions of the Badinter Arbitration Committee A Second Breath ...” 2009. <<http://www.ejil.org/pdfs/3/1/1175.pdf>>

cetățenia. Acest concept este reflectat în opiniile exprimate de Comisia de Arbitraj a Conferinței privind Iugoslavia (“Comisia Badinter”). Potrivit Comisiei, în virtutea dreptului la auto-determinare, „fiecare persoană își poate determina apartenența față de o comunitate prin alegerea proprie.” Aceasta semnifică că fiecare individ poate să aplice dreptul la autodeterminare pentru a alege grupul său de apartenență. În contextul specific al fostei Iugoslavii, aceasta s-a reflectat în obligația statelor de a acorda sîrbilor din Bosnia-Herțegovina și Croația, la alegere, naționalitatea după alegerea lor. Aceasta sugerează că Comisia recunoaște existența distincției dintre naționalitate și cetățenie la fel ca în Tratatul de la Maastricht.¹³ Totodată, Comisia Badinter pune accentul pe aspectul democratic al procesului care duce la independență, solicitând petrecerea referendumurilor ca și condiție de recunoaștere a independenței. Tendința de a legitima secesiunea sub condiția respectării unor condiții procedurale și substanțiale a fost confirmată ulterior de cazurile mai recente ale Muntenegru și Kosovo. În 2003, Republica Federală a Iugoslaviei s-a transformat în Uniunea Statală a Serbiei și Muntenegru. În pofida deficiențelor geografice, transformarea a fost promovată de către Uniunea Europeană. Carta Constituțională a fost adoptată în conformitate cu procedura prevăzută de Constituția Republicii Federale a Iugoslaviei din 1992,¹⁴ fără o discontinuitate în procesul constituțional. Articolul 60 din noua Constituție conținea o clauză de secesiune care prevedea că după expirarea unei perioade de 3 ani, un stat membru are dreptul să inițieze procedura de retragere din Uniune. Această decizie trebuia luată prin referendum, care trebuia petrecut în baza legii cu privire la referendum care trebuia aprobată de fiecare dintre statele membre. Astfel, statele membre controlau organizarea referendumului, cu respectarea standardelor democratice recunoscute. Uniunea Europeană a recunoscut noua Constituție din 2003¹⁵ și procesul secesionist din 2006. Astfel, pentru retragere din Uniune era necesară o majoritate de 55% din populația Muntenegru. Urmând procedura, Muntenegru a obținut independența, recunoscută ulterior la nivel internațional.

Kosovo și-a declarat unilateral independența față de Republica Sârbă pe 17 februarie 2008.¹⁶ Aproape 10 ani Kosovo a fost administrată de o autoritate provizională ONU, Misiunea Națiunilor Unite în Kosovo (UNMIK).¹⁷ Pînă în 2008, reprezentanții autorităților kosovare împreună cu cei ai autorităților sârbe și reprezentanții ONU și UE au dus numeroase runde de negocieri care nu au ajuns la un rezultat de succes. Ca urmare, declarația de independență din 2008 include reglementarea

---

13 „TRATATUL DE LA MAASTRICHT — Europa.” 2008. 9 Jan. 2013 <http://ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_21.pdf>

14 „Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia — UNHCR.” 2008. 9 Jan. 2013 <<http://www.unhcr.org/refworld/country,,NATLEGBOD,,MNE,,3ae6b54e10,0.html>>

15 „Constitutional Charter of the State Union of Serbia and Montenegro.” 2006. 9 Jan. 2013 <http://www.worldstatesmen.org/SerbMont_Const_2003.pdf>

16 „Kosovo Declaration of Independence.” 2008. 9 Jan. 2013 <<http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635>>

17 „unmik.” 2002. 9 Jan. 2013 <<http://www.unmikonline.org/>>

potrivit căreia este acceptată pe deplin reglementarea statutului Kosovo propusă de trimisul special al Secretarului General ONU. Aceasta include respectarea principiilor democratice, statului de drept și drepturilor fundamentale ale persoanei și ale minorităților. Reprezentanții autorităților kosovare, ca și cei ai Muntenegrului au pus la baza secesiunii democrația și protecția drepturilor minorităților, implicit, recunoscând legitimitatea implicării comunității internaționale în elaborarea unui cadru constituțional al statelor nou-create. Declarația unilaterală de independență a Kosovo a fost declarată legală în baza dreptului internațional de către Curtea Internațională de Justiție,¹⁸ care, implicit, demonstrează legitimitatea unui proces democratic și gradual de secesiune, care implică activ autoritățile regionale și/sau internaționale.

Dintre cele 70 de mișcări secesioniste care există în lume, aproximativ 12 sunt active, preponderent pe continentul european și pe cel asiatic, 7 dintre care sunt violente. Aproximativ, 25 de state noi au fost create în secolul XX, în urma secesiunii, în special, datorită destrămării URSS și Iugoslaviei. Jumătate dintre cazurile descrise mai sus au fost însoțite de mișcări violente. Numărul statelor lumii nu a fost niciodată stabil. Astfel, ONU la constituire a fost alcătuit din 51 membri (1941), iar la moment, 192 de membri.¹⁹ Entitățile secesioniste pot fi de nivelul zecilor de mii: Osetia de Sud, regiunea separatistă din Georgia numără nu mai mult de 70.000 populație și pot ajunge până la nivelul milioanei, în lume există cca 25 de milioane de kurzi. Secesionismul poate lua forme pașnice, precum în Scoția sau Quebec sau forme violente ca în Israel sau Pakistan.

Secesionismul poate provoca serioase reacții la nivel internațional, astfel cazul Kosovo a cerut implicarea întregii comunități internaționale.²⁰ O serie de convenții internaționale garantează dreptul la autodeterminare, însă, în același timp, confirmă principiul integrității teritoriale — dreptul statelor existente de a preveni secesiunea regiunilor lor. Thomas Grant afirmă că dreptul internațional se formează prin practică, iar situațiile legale, de multe ori, se conformează situațiilor de facto.²¹ Drept consecință, reacțiile comunității internaționale la secesionism de facto variază de la caz la caz. De exemplu, comunitatea internațională refuză recunoașterea părții de nord a Ciprului, care se află sub un embargo economic din 1973, când trupele turcești au invadat Ciprul și au ocupat regiunea de nord a acestui stat, creînd o entitate de facto acolo.²² În afară de aceasta, comunitatea internațională nu a întreprins

---

18 „Accordance with international law of the unilateral declaration.” 2011. 9 Jan. 2013 <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&code=kos&slu>>

19 Fără a include Kosovo.

20 Falk, Richard A. „Kosovo, world order, and the future of international law.” *American Journal of International Law* (1999): 847-857.

21 „Sudan Priority Grants: North-South Border Initiative | United States ...” 2011. 26 Nov. 2012 <<http://www.usip.org/node/6899>>

22 „Turkish Cypriots under... — Embargo! Time to end the unjust ...” 2005. 26 Nov. 2012 <<http://www.embargoed.org/embargoes.php>>

nimic în legătură cu represiunea brutală a încercării de secesiune a Ceceniei din cadrul Federației Ruse, în afară de condamnarea încălcărilor drepturilor omului.²³ Deși, în anii 90, secesioniștii au obținut controlul regiunii, autoritățile federale au suprimat ulterior mișcarea, care, totuși, mai continuă.

ONU nu are o subdiviziune specifică care ar trata fenomenului secesiunii. În schimb, de regulă, se așteaptă escaladarea conflictului și se trimite o misiune de pacificare pentru restaurarea ordinii legale. ONU are o atitudine precaută față de mișcările secesioniste datorită faptului că acestea pot avea efecte nefaste asupra întregii organizații.²⁴

La moment, întâietatea o deține principiul integrității teritoriale, însă Kosovo poate fi un precedent care să schimbe practica internațională în domeniul secesiunii.

Unele mișcări separatiste au fost de succes. De exemplu, țările baltice și-au liberalizat și crescut economia, și-au consolidat democrația și s-au alăturat Uniunii Europene și NATO. Seth D. Kaplan, specialist în conflictologie afirmă că pentru menținerea integrității statele trebuie să întărească coeziunea socială, să realizeze o identitate comună și să minimalizeze inechitățile sociale.²⁵ Dreptul la autodeterminare este, de multe ori, asimilat dreptului la secesiune și la declararea independenței. Însă, acesta poate lua forma autonomiei locale, ca, de exemplu, în cazul regiunii Quebec din Canada sau a unui sistem federal cu un guvern puternic care să protejeze drepturile minorităților. Capacitatea statului de a oferi anumite niveluri de autonomie, de regulă, determină caracterul pretențiilor grupului minoritar. Marino Busdachin, secretarul general al Organizației Națiunilor și Popoarelor Nereprezentate, care reunește 70 de mișcări non — violente care caută autodeterminare afirmă că dreptul la autodeterminare în versiunea ONU este o capcană, deoarece nu poate fi aplicat, datorită blocării din partea statelor-membre ale ONU.²⁶ El afirmă că autodeterminarea nu trebuie confundată cu secesiunea și că 90% dintre mișcările de autodeterminare nu se orientează la independență.

Diane Orentlicher afirmă că, deși, ONU a consacrat dreptul la autodeterminare, această organizație nu a sprijinit niciodată secesiunea și niciun stat nu recunoaște un

---

23 „Human rights violations in Chechnya and Ingushetia.“ 2004. 26 Nov. 2012 <<http://www.wsws.org/articles/2004/may2004/chec-m03.shtml>>

24 From, CQ. „Angry protesters hurling rocks at security forces; hotels, shops and restaurants torched; a city choked by teargas. The violent images that began flashing around the world on March 14 could have been from any number of tense places from Africa to the Balkans. But the scene took place high in the Himalayas, in the ancient Tibetan capital of Lhasa. Known for its red-robed Buddhist monks, the legendary city was the latest flashpoint in Tibetan separatists' ongoing frustration over China's continuing occupation of their homeland.“ *Issues in Peace and Conflict Studies: Selections From CQ Researcher* (2010): 27.

25 Kaplan, Seth D. *Fixing fragile states: a new paradigm for development*. Greenwood Publishing Group, 2008.

26 „Should Nations Have a Right to Self-Determination? — UNPO.“ 2010. 26 Nov. 2012 <<http://www.unpo.org/article/8023>>

astfel de drept, care ar fi periculos, deoarece ar permite minorităților să subversioneze voința majorității, sub amenințarea secesiunii.²⁷

Precedentul Kosovo, pe de altă parte, în conformitate cu doctrina legală internațională a recunoscut dreptul la autodeterminare, fără a recunoaște dreptul la secesiune, în legătură cu „dizolvarea“ Iugoslaviei.²⁸

Profesorul Kaplan consideră separatismul motivat în câteva cazuri, precum Kosovo și Somaliland, însă, afirmă la fel că comunitatea internațională are dreptul de a se opune inițial separatismului și că acesta poate fi acceptat în cazuri excepționale de încălcări grave a drepturilor omului, genocid și alte cazuri limitative, regula fiind păstrarea integrității statului.²⁹ Aceasta este rațiunea potrivit căreia albanezii din Macedonia nu au dreptul la secesiune. Modalitatea adecvată de realizare a dreptului lor de autodeterminare, în condițiile în care drepturile omului se respectă în regiune este dreptul la autonomie.

Secesiunea poate fi problematică și datorită faptului că minoritatea din regiunea secesionistă va fi supusă opresiunii. Secesiunea nu creează un stat succesor omogen, iar garantarea protecției minorităților în regiunea secesionistă va fi iluzorie, o bună parte dintre mișcările secesioniste au drept scop expulzarea sau subordonarea minorităților din regiune.³⁰

Unii doctrinari sunt de opinia că mișcările separatiste nu au o bază legală deoarece aceștia și-au exercitat dreptul la autodeterminare la momentul constituirii statului din care fac parte. Jerry Hyman, consultant de guvernare la Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale evidențiază o poziție deseori neglijată: viabilitatea economică a regiunilor precum Transnistria, însă dacă aceasta nu se ia în calcul, regiunea poate ajunge ca și Timorul de Est, într-o dependență extremă de finanțarea din partea comunității internaționale.³¹

---

27 Orentlicher, Diane F. „Separation Anxiety: International Responses to Ethno-Separatist Claims.“ *Yale J. Int'l L.* 23 (1998): 1.

28 Pavlowitch, Stevan K. „Who Is ‘Balkanizing’ Whom? The Misunderstandings between the Debris of Yugoslavia and an Unprepared West.“ *Daedalus* (1994): 203-223.

29 Kaplan, Seth. „A new US policy for Syria: fostering political change in a divided state.“ *Middle East Policy* 15.3 (2008): 20.

30 Horowitz, Donald L. „The cracked foundations of the right to secede.“ *Journal of Democracy* 14.2 (2003): 5-17.

31 „Issues in Peace and Conflict Studies: Selections from CQ Researcher.“ 26 Nov. 2012 <[126](http://books.google.com/books?id=tdD-KhZ2brsC&pg=PA36&lpg=PA36&dq=jerry+hyman+If+the+y+are+not+viable,+they+will+end+up+like+East+Timor,+relying+on+the+international+community+financially&source=bl&ots=0jubApebtT&sig=U3n_bi26_ha4Gmavp0CFvzVC0Is></p></div><div data-bbox=)

ASPECTE FILOZOFICE ASUPRA DELIMITĂRII CONCEPTULUI DE DREPT ÎN RAPORT CU DREPTURILE FUNDAMENTALE ALE OMULUI

Valeriu BAEȘU, master, lector universitar

PHILOSOPHICAL ISSUES OF DELIMITATION OF THE CONCEPT OF LAW IN RELATION TO FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS

The main challenge for a theory of law, as Kelsen saw it, is to provide an explanation of legality and the normativity of law, without an attempt to reduce jurisprudence, or „legal science“, to other domains. The law, Kelsen maintained, is basically a scheme of interpretation. Its reality, or objectivity, resides in the sphere of meaning; we attach a legal-normative meaning to certain actions and events in the world. Suppose, for example, that a new law is enacted by the states legislatures. How is it done? Presumably, some people gather in a hall, debate the issue, eventually raise their hands in response to the question of whether they approve a certain document or not, count the number of people who say „yes“, and then promulgate a string of words, etc. Now, of course, the actions and events described here are not the law. To say that the description is of the enactment of a new law is to interpret these actions and events in a certain way. But then, of course, the question is why certain acts or events have such a legal meaning and others don't?

Key-words: law, human rights, right.

Auto-producerea dreptului teoretizată de Kelsen în încercarea sa de a contura o știință a dreptului constituie încă principalul suport al tuturor încercărilor de a defini dreptul în limbaj pozitivist. Chiar dacă în general teoria kelseniană este criticată în majoritatea aspectelor sale, definițiile nou propuse urmează aceeași schemă dezvoltată de Kelsen în Teoria normelor. Principalele critici ale teoriei kelseniene se îndreaptă asupra statutului normei fundamentale, Ross argumentând că modalitatea în care este prezentată aceasta este de natură a scoate teoria kelseniană din sfera pozitivismului propriu-zis. De altfel, refuzul pozitivismului de a căuta explicații ale fenomenului juridic în afara rațiunii umane este considerat principala inadvertență acestei construcții, în sensul în care se consideră că „veritabilul eșec al pozitivismului juridic nu constă în imposibilitatea de a răspunde problemei fundamentului dreptului, ci în faptul de a-și pus această problemă“.

Articolul nu își propune însă o definiție a dreptului ci conturarea fundamentului constituțional ca noțiune specifică pe baza auto-produserii și ierarhiei normative ca elemente stabile ale oricărei construcții pozitvistice ce susțin definirea dreptului ca sistem juridic.

Cuvinte-cheie: drept, drepturile omului, drepturi, stat.

Sistemul juridic al unui stat este un sistem normativ structurat de o combinație a principiilor statice și dinamice, ce are ca element definitoriu unitatea reieșind din atribuirea validității normelor. Această idee este susținută de principiul auto-generării dreptului, creat de Hans Kelsen, filozoful care combata ideea că „toate normele a căror validitate poate fi raportată la o singură normă fundamentală formează un sistem de norme, o ordine normativă¹”.

Auto-generarea dreptului este un principiu fundamentat de pozitivismul normativist a lui Kelsen pe baza distincției dintre *Sein* și *Sollen*, adică întrebarea care se pune este aceea de a ști dacă dreptul face parte din categoria lui „a trebui să fie”, adică dacă acesta reprezintă un ideal sau *el* face parte din categoria lui „ceea ce este”. Cu alte cuvinte, este dreptul un ideal sau el reprezintă realitatea așa cum este ea în cetate? În modernitate, această întrebare reflectă o dilemă.

O astfel de incertitudine se datorează faptului că nu se face o departajare corespunzătoare între *a fi* și *a trebui să fie*. Atunci când s-a luat în serios o astfel de analiză, așa cum a făcut Kelsen, s-a ajuns la legalism prin triumful lui trebuie să fie. Dreptul ajunge să se confunde cu legea, analiză ce conduce la ascensiunea puterii politice în raport cu dreptul. Acest lucru echivalează cu a considera că unica sursă a dreptului este legea — pozitivism.

Cum se petrec lucrurile în fapt? Impunerea lui *trebuie* (*Sollen*) este apogeul puterii politice. Aceasta din urmă este cea care fixează idealuri cu scopul de a cuceri adeviziunea poporului. Idealurile cuprinse în proiecte de guvernare sunt de fapt așa-zisele promisiuni care au menirea să determine accesul la guvernare. Promisiunile, în speță electorale, sunt de fapt „angajamente” ale factorului politic în sensul asigurării într-un viitor cât mai apropiat a unei vieți mai bune. În acest scop este, de regulă, blamat prezentul. Aceste idealuri, de îndată ce factorul politic ajunge la guvernare, sunt transformate în norme juridice. Idealurile devin normative și canalizează întreaga viață socială în vederea atingerii lor. De regulă, idealul este impus prin lege. Pentru ca legea să-și producă scopul scontat, trebuie ca factorul politic să se bucure de legitimitate, cu alte cuvinte, el trebuie să fie îndreptățit să impună un anumit ideal. Din acel moment, acel *a trebui* este imperativ și toți trebuie să se alinieze pentru realizarea sa. Legitimitatea se sprijină pe o majoritate, regulă a democrației². Ce se întâmplă însă cu cei care nu au acordat o astfel de legitimitate? Idealul impus de majoritate, prin intermediul puterii politice, și chiar puterea politică, apar în ochii acestora ca nelegitime. Aici ne confruntăm deja cu o dificultate. O astfel de dificultate o întâmpină și drepturile omului pentru că ele sunt asimilate, atât intern, cât și în plan internațional, legii. Drepturile omului sunt deci, în mod nemijlocit, dependente de factorul politic și de idealul pe care acesta își propune să-l atingă. Sunt deci legate de o majoritate care își impune punctul său de vedere.

---

1 S. Drăghici, Fundamentele constituționale ale dreptului civil, CH. Beck, București 2010. p. 5.

2 Irinei Popa, Substanța morală a dreptului, Universul juridic, 2009. p. 121.

Putem lua foarte multe exemple din care să rezulte că drepturile omului sunt legate de puterea politică, au caracter politic. Unul dintre acestea poate fi edificator pentru că el este legat de dreptul de proprietate, unul dintre cele mai importante drepturi ale omului, dar și unul dintre cele mai contestate. În anul 1995, puterea politică de atunci din România, de stânga, a edictat Legea nr. 112/1995 prin care se dădea posibilitatea ca cei care locuiau cu chirie în casele naționalizate de către comuniști, să cumpere aceste imobile. Legea a devenit imediat operatorie. Au fost dezbateri aprinse în jurul acestei legi, invocându-se încălcarea dreptului de proprietate al vechilor proprietari. Mulți chiriași au cumpărat imobilele în care locuiau în temeiul legii menționate. Când la putere a ajuns o formațiune politică de dreapta, s-a considerat că legea este nedreaptă și s-a dat posibilitatea ca vechii proprietari, prin intermediul instanței, să-și obțină fosta proprietate. În felul acesta, o serie întregă de chiriași, care deveniseră și ei proprietari în temeiul legii, au fost nevoiți să părăsească locuințele. Ambele părți invocau drepturile omului. Ambele părți erau în posesia unui titlu de proprietate emis în baza legii. Foștii proprietari invocau proprietatea și dovedeau că ei au realizat-o, actualii proprietari invocau buna-credință, ei devenind proprietari în temeiul unui act normativ valid³.

Ce se desprinde de aici? Se evidențiază faptul că drepturile omului sunt aplicabile, fie cu privire la o persoană, fie la mai multe persoane, dar niciodată cu privire la toate. Întotdeauna cineva se va simți nedreptățit, dovedind că este lezat chiar dacă a respectat legea. Aplicarea în mod egal a drepturilor omului rămâne la stadiul de simplu ideal. „Fiecare dintre pretinsele drepturi ale omului este negația altor drepturi ale omului și, practicat separat, este generator de injustiții“.

Pe scurt, drepturile omului sunt idealuri și ele aparțin politicului. Dreptul însă, nu trebuie antrenat în sfera politicului; el trebuie să fie ancorat în realitățile prezente ale cetății. Dreptul nu este un proiect, ci realitatea ca atare. De aceea, dreptul nu trebuie confundat cu legea care este apanajul politicului. Idealurile nu sunt realități prezente, ci idei care există în capul politicianilor și care întâmpină mari dificultăți pentru a fi transpuse în practică. În felul acesta, idealul este, de fiecare dată, utopic.

Putem exemplifica, în acest sens, cu idealul *egalității*. Acesta a fost unul dintre principiile Revoluției franceze de la 1789. Imediat ce a fost proclamat, a doua zi a și fost contestat pentru că el intră în contradicție cu dreptul la proprietate. Cum poate fi transpus în practică principiul egalității? Există două posibilități: ori se trece la egalizarea oamenilor din punct de vedere material, așa cum au procedat comuniștii și care a dat naștere unei injustiții sociale acute. Egalitatea implică conceptul de justiție în accepția celor care o acceptă, însă ea devine injustă dacă luăm în calcul diferențele calitative ce există între indivizi. Dacă se ia în considerație că egalitatea include și inegalitatea, atunci ea este disipată din interior și dreptul la proprietate prevalează în raport cu egalitatea. Ori se acceptă drept principiu egalitatea de șanse și aceasta din urmă este însă un simplu ideal, pentru că unii au mai multe șanse decât alții.

---

3 Gh. Dănișor, *Filozofia drepturilor omului*, Universul juridic, București 2011, p.127.

Putem lua ca exemplu un copil de la țară, care are șanse din punct de vedere intelectual și legal, dar care sunt anulate de lipsa condițiilor materiale. Pentru acesta egalitatea, chiar dacă o numim egalitate de șanse, este inexistentă.

Comuniștii au dorit să construiască o societate ideală în care să domnească egalitatea între semeni, așa cum Platon a dorit să realizeze, practic, un stat ideal. Ambele tentative au eșuat lamentabil. Societatea a devenit nedreaptă în baza unui principiu considerat ca fiind drept. Una este idealul, ca proiecție permanentă în viitor, adică spre ceea ce *nu este* și alta realitatea, în toată obiectivitatea sa prezentă.

Considerentele de mai sus sunt valabile și cu privire la drepturile omului. Concepția egalitarismului nu poate fi transpusă în practică decât cu sacrificarea diversității. Cu toate acestea, mișcarea egalitaristă nu încetează să se manifeste cu virulență. Femeile vor să fie egale cu bărbații, dar această cerere intră în contradicție cu dreptul la o educație corespunzătoare a minorilor; copiii vor să fie egali cu cei mai în vârstă, cei săraci să fie egali cu cei bogați. Toate aceste revendicări conțin în ele tendința contrară, ceea ce conduce la ineficiența lor. Aplicarea lor întocmai ar distruge varietatea lumii și ar implica o mare injustiție socială. În plus, drepturile omului proliferază cu fiecare zi ce trece, societatea contemporană confruntându-se cu o adevărată inflație de drepturi ale omului. De fiecare dată însă, atunci când se cere un drept, se anulează un alt drept. Natura drepturilor omului este contradictorie.

Urmând ideile lui Michel Villey, se poate spune că dreptul la muncă, la sănătate, înlătură dreptul la grevă și la libertăți. Se încearcă o conciliere între drepturile omului proclamate la 1789, cu drepturile sociale și economice. „Dar aceasta este quadratura cercului⁴. Așa se face că „dreptul la securitate“ nu va fi niciodată decât un cuvânt vid, dacă prin măsurile potrivite nu sunt întărite mijloacele de acțiune ale poliției și limitate garanțiile justițiabililor. „Dreptul la viață“ se împacă rău cu libertatea avortului; dreptul la mariaj cu dreptul la divorț. Dreptul femeii de a lucra — sau al tatălui — contravine dreptului copilului la educație. Dreptul la liniște cu greu este compatibil cu dreptul la manifestare în stradă etc. și „dreptul la intimitate“ cu dreptul nostru la informație generalizată⁵.

Contradicțiile menționate aici — sunt doar câteva — se datorează faptului că se suprapune *descriptivul* cu *prescriptivul*, ceea ce înseamnă că *acele a trebuie să fie* se suprapune peste *ceea ce este*. În felul acesta se confundă idealul cu realitatea, cu tendința modernității de a înlocui realul cu idealul.

Dacă legea este apanajul politicului, cel care este autorul apariției idealului, și dacă acest ideal este pus în practică prin activitatea normativă, rezultă că, în conformitate cu orientarea pozitivistă, legea este purtătoare de idealuri, că voința (*prescriptivul*) domină cunoașterea (*descriptivul*). Voința politică exprimată prin lege devine dominantă, iar dreptul se confundă cu legea. Cum drepturile omului sunt un ideal, rezultă că acestea fac parte din ordinea juridică pozitivă creată de factorul politic dominant.

4 Gh. Dănișor, *Filozofia drepturilor omului*, Universul juridic, București 2011, p.127.

5 *Ibidem*, p.128

Pentru a lămuri aceste probleme, este necesar să lămurim ce se înțelege prin lege.

Dreptul natural și legea

De regulă, se spune că drepturile omului sunt drepturi naturale și ele ar fi, din acest punct de vedere, parte a dreptului natural. Când este vorba despre dreptul natural, în literatura juridică acesta are apărători, dar și foarte mulți inamici. Cei care îl apără susțin că există un drept natural și că regulile sale au menirea de a regla relațiile umane, fără ca aceste reguli să emane dintr-o voință. Altfel spus, regulile dreptului natural apar *spontan* și sunt liber consimțite, nu sunt impuse. „Este vorba de un drept care nu poate lua naștere din exercițiul unei puteri, a unei voințe, a unei decizii, dar care se caută, se constată, se descoperă în această realitate care este natura umană“.

Fiind un drept care se constată, se descoperă, se recunoaște, încă din antichitate s-a considerat că merită să fie evidențiate două concepte fundamentale: adevărul și justiția. Am mai avut ocazia să susținem că, spre deosebire de dreptul natural, dreptul pozitiv nu caută adevărul și nici justiția, poate decât declarativ și în necunoaștință de cauză, ci idealul unei voințe care prescrie. Regulile dreptului natural însă, se întemeiază pe recunoașterea spontană a justului. Acest mod de a fi este originar și el se sprijină pe natura umană în concordanță deplină cu ceea ce filosofia greacă numea *kosmos*. Din această natură originară a justului se desprind câteva caracteristici ale dreptului natural: 1. este anterior oricărei puteri și, ca urmare, anterior dreptului pozitiv (cel care este manifestarea unei puteri) — din acest punct de vedere, înseamnă că, fiind drept, el are o dimensiune juridică; 2. acesta se descoperă (vezi natura descriptivă a acestuia) în natura umană integrată într-o ordine universală și; 3. se impune tuturor normelor de drept ce emană de la putere. Dacă nu se ține cont de această ultimă caracteristică dreptul pozitiv riscă să devină nelegitim, chiar dacă din punct de vedere politic-electoral poate avea o oarecare legitimitate.

În lucrarea sa *Theorie generale des droits fondamentaux*, Gregorio Peces-Barbara Martinez, susține că cele afirmate mai sus pune în evidență „o concepție raționalistă și abstractă care ignoră istoria și realitatea socială pentru identificarea drepturilor“⁶. Ca urmare a acestei concepții, „drepturile naturale au jucat un rol important în istorie, uzajul lor însă a căzut astăzi în desuetudine“⁷.

Autorul acestei lucrări esie pus în situația de a susține o teorie eronată pentru că face două confuzii: 1. identifică dreptul natural cu drepturile naturale, identificare cu consecințe dintre cele mai importante; 2. face o departajare incorectă între drepturile naturale și drepturile omului. În realitate însă, drepturile omului sunt drepturi naturale ale omului și ele au contribuit, în mare măsură, la consolidarea dreptului pozitiv în raport cu dreptul natural. Trebuie să menționăm că în cazul dreptului natural, nu

6 Christian Atias, *Philosophie du droit*, PUF, 1999, p. 150.

7 *Ibidem*, p. 26.

omul este centrul ordinii sociale și chiar naturale. Spre deosebire de acesta, drepturile naturale și, apoi, drepturile omului sunt centrate pe ființa umană și, deci, au un caracter antropologic. Cu alte cuvinte, drepturile naturale nu sunt altceva decât drepturi subiective, iar juridicul și societatea trebuie să se organizeze antropologic.

Dacă dreptul natural transcende voința umană, urmează că regulile acestuia sunt descoperite de om și transpuse ca mod de organizare socială.

Așa cum susține pe bună dreptate Christian Atias „filosofia dreptului nu a cunoscut o bulversare mai profundă decât trecerea de la referința la dreptul natural — ordine juridică globală — la protecția drepturilor naturale — puteri individuale protejate”⁸. În acest context, „dreptul natural, cu diversitatea sa, controversile și ambiguitățile sale, a deschis calea drepturilor naturale; datorită acestui fapt el a fost condamnat. Mai ales că a pregătit consacrarea unei tehnici juridice care pare să absoarbă tradiția și preocupările filosofice, făcându-le inutile; conversia merge mai presus de o simplă schimbare a bazelor raționamentului. Este vorba de o veritabilă comutare conceptuală, și anume calea unei denaturări”.

Termenul de denaturare ne face să gândim că dreptul natural a fost oculat cu bună știință pentru ca regulile juridice pozitive să ignore în mare măsură ordinea globală ce marchează socialul și să se concentreze pe subiect. De fapt, în aceasta constă așa-zisa revoluție în domeniul juridicului: ordinea este înlocuită cu libertatea individuală, neținându-se cont că libertatea individuală nu se poate afirma decât pe temeiul unei ordini de fundal. Criteriul juridicului nu mai este justiția, ci libertatea, nu mai este justa măsură în relațiile inter-individuale, ci lipsa de măsură care se întinde adeseori până la abuz.

Așa cum se susține, pe bună dreptate, dreptul natural nu reprezintă altceva decât regulile „unei juste conduite pe care oamenii le practică spontan sau le descoperă”⁹. Nu este vorba aici de drepturile subiective, ci de o justă conduită în raport cu ceilalți, generatoare de ordine. Nu este o ordine prestabilită, ci descoperită sau practică spontan de oameni care trebuie să trăiască împreună. Ordinea, în acest fel, nu este impusă, ci acceptată, pentru că face posibilă conviețuirea. În acest sens, se poate spune că „dreptul natural este de cele mai multe ori justiția, în timp ce dreptul decretat este cel mai adesea violența”¹⁰. Dreptul natural este rezultatul unei îndelungi experiențe ancorate în realitate. El nu aparține unor idealuri, ci unei experiențe de viață care descoperă regulile juridice ca dreaptă măsură. Dreapta măsură, justiția, stă la baza libertății individuale și nu invers, libertatea individuală să întemeieze dreapta măsură. Inversarea produsă în modernitate a bulversat dreptul, transpunându-l în lege. Idealurile nu sunt ale dreptului, ci, așa cum am văzut, ale legii. Imaginarul este apanajul legii, și nu al dreptului înțeles prin prisma justului, așa cum proceda antichitatea clasică. De aceea se poate pune problema de a ști dacă gândirea juridică este întemeiată pe

8 Ibidem, p. 151.

9 Patrick Simon, *Le droit naturel. Les amis et ses ennemis*, Francois- Xavier de Guibert, Paris, 2005, p. 11.

10 Ibidem.

drepturi sau pe reguli. Această chestiune ne conduce către o alta, și anume la aceea a *drepturilor* sau a *Dreptului*. Cu alte cuvinte, vorbim de drept obiectiv sau despre drepturi subiective? Când punem problema dreptului obiectiv, nu ne gândim la un drept impus de o voință suverană, ci de reguli spontane liber-consimțite — chiar cuvântul spontan ne conduce la ideea de nesilit, ales liber. Cunoșc regulile și le accept. Libertatea rezultă din aderarea liberă la justa măsură, la justiție.

Se cunoaște faptul că atunci când ne gândim la justiție, o descoperim pe aceasta ca virtute socială, și nu individuală. Este interesant că antichitatea clasică și, în special, Aristotel nu abordează problema libertății individuale, ci pe aceea a justiției. De ce oare se proceda de o astfel de manieră? Etimologia celor două cuvinte ne poate ajuta să dezlegăm acest mister. Un răspuns *a priori* poate fi acela că antichitatea clasică nu pune preț numai pe libertatea individuală, ci și pe solidaritatea socială, adevărata sursă a dreptului. După cum vom vedea imediat, cei doi termeni nu pot fi și nici nu trebuie disociați.

Dreptul și drepturile

Modernitatea se confruntă cu inconsistența teoriilor care nu știu să departajeze dreptul de drepturi și, în același timp, să le mențină într-o unitate a contrariilor. Se pune în mod tranșant întrebarea: juridicul se fundamentează pe drepturi sau pe reguli? Dacă vorbim de dreptul natural și avem în vedere întrebarea de mai sus, o putem reformula: ce are prioritate, obligația (datoria) sau drepturile? De fiecare dată răspunsul la astfel de întrebări ne conduce la a accepta fie ordinea, fie libertatea individuală dată de drepturi. Drepturi sau reguli? Ce este dreptul atunci? întrebarea este justificată pentru că acceptând doar una dintre variante, consecințele sunt din cele mai importante.

În acest context, se naște o altă întrebare: există posibilitatea ca regula să presupună drepturile, iar drepturile să includă regula? Această întrebare este un mod de a arăta că regulile (dreptul) fac posibilă libertatea (drepturile) și invers, că, fără drepturi, regulile nu sunt legitime?

Modernitatea a tins să acorde prioritate drepturilor și să constituie dreptul în raport cu acestea. S-a creat astfel un dezechilibru care a condus la slăbirea coeziunii sociale. Drepturile au fost puse înaintea obligațiilor. Conform dreptului natural, este vorba de obligația față de celălalt. Dreptul, cu alte cuvinte, regula, pare a fi, în substanța sa, de natură morală. întrebarea este: se poate trasa o graniță categorică între drept și morală, cu dimensiunea sa metafizică? Este recunoscut chiar de Kelsen că această separare este valabilă atunci când este vorba de știința dreptului, și nu de dreptul real.

Pentru a lămuri cum se cuvine raportul ce se instituie spontan între reguli și drepturi, așa cum a fost el gândit de antichitatea clasică, va trebui să recurgem la etimologia a două cuvinte, și anume: justiția și libertatea. Vorbim de libertate ca de unul dintre cele mai importante drepturi, cel care, de fapt, le fundamentează pe toate

celelalte. Astfel, *Dike* semnifică justiția, echitatea, dreptul, cu trimitere la rădăcina sa *dikein* (*diko*) care înseamnă a se debarasa, a se elibera. *Eleuteria* semnifică libertatea, iar *eleuteros* desemnează pe cel ce este liber, dar și onest, generos. Ce înseamnă a fi onest? înseamnă a fi corect, adică drept. Din câte se observă, fiecare din cele două cuvinte îl cuprinde în sine pe celălalt. Cele două principii ale metafizicii se întâlnesc într-un singur principiu și vom vedea imediat care este acela. Urmând etimologia celor două cuvinte putem deduce că ființa umană este liberă atunci când este dreaptă cu ea însăși și, ca urmare, în raport cu ceilalți. Un individ este liber în măsura în care îi are în vedere pe ceilalți, adică practică justiția care, în concepția lui Aristotel, este o virtute socială.

În modernitate, s-a produs o separare între cele două principii astfel că libertatea este înțeleasă ca independență, fără nicio legătură cu onestitatea, adică cu ceea ce este drept. În felul acesta, este drept ceea ce îmi satisface mie egoitatea. Libertatea este deci pur egoism. Principiul metafizic unic, la greci, rezultat din unirea justiției cu libertatea, presupunea unitatea contradictorie a celor două principii: *dike* semnifică măsura (*dikaios*), egalitatea; *eleuteria* semnifică trecerea de limite, ceea ce nu poate fi măsurat. Unitatea contradictorie a acestora ne arată că se produce un echilibru: *dike* temperează *eleuteria* (libertatea), iar libertatea nu lasă ca *dike* să devină opresivă. Se și spune că prea multă justiție conduce la injustiție. Pe de altă parte, dacă libertatea conduce la promovarea individualității, justiția conduce la coeziune socială. În acest caz, individul cu societatea sunt supuși unui principiu unificator metafizic (ideea) între dreapta măsură și libertate.

Acest principiu unificator este *Binele* ale cărui manifestări în echilibru sunt justiția și libertatea. Dacă libertatea se manifestă atunci când îl avem în vedere pe celălalt, înseamnă că justiția este generatoare de libertate¹¹. Sau, altfel spus, libertatea nu apare decât acolo unde există justiție socială. Nu este vorba aici de drepturi subiective, ci de libertatea unei societăți luată ca întreg în numele unei justiții corespunzătoare, pentru că Binele ca principiu nu este al meu sau al tău, ci al tuturor luați împreună. În felul acesta, Binele este un principiu ontologic: el este în fiecare din noi și în cetate, dar și dincolo de noi, dar cu noi cu tot. Într-o astfel de concepție, se poate susține maxima antică: „*libertate pentru fiecare și justiție pentru toți*“. Adevărata libertate se afirmă pe fondul justiției sociale, o justiție ce se descoperă spontan, dincolo de jocul puterii. În modernitate însă dreptul identificat cu legea, declară libertatea individuală, dar devine expresia voinței generale, voință abstractă bazată pe principiul majoritar și curățată de întreaga preocupare pentru interesul individual sau particular. Voința nu aparține indivizilor, ci unei entități abstracte manifestată adeseori ca teroare a majorității. În mod voit, politicul escamotează relația dintre justiție și libertăți. În acest context drepturile omului nu mai au ca țintă justiția ca virtute socială, ci libertatea ca virtute individuală, ca independență în raport cu celălalt. În felul acesta, dezechilibrul s-a produs.

---

11 Giovanni Sartori, teoria democrației reinterpretată, Polirom 1999. p. 69.

Libertatea, deci, nu aparține indivizilor (poate doar iluzoriu), ci *Individului abstract* pus în slujba puterii. Majoritatea indivizilor concreți sunt supuși in justiției. Libertatea nu aparține tuturor și atunci nu există justiție socială. Fără justiție autentică nu există libertate pentru toți.

Justul și regulile

Trebuie pornit de la ideea că justul există, se bucură de obiectivitate. El este și un „sentiment” înăscut, iar ființa umană nu poate face abstracție de acesta. Pornind de la existența justului, se instituie regulile. Justiția nu este altceva decât o reflectare a pre-existenței justului. În acest sens, juristul roman Julius Paulus, în sec. III î. Ch., în *Digeste 50, 17, 1*, afirmă că „ceea ce este just nu decurge din regulă, ci regula provine din cunoașterea noastră a ceea ce este just (*Non ex regula jus sumatur, sed ex jure quod est regula fiai*)”¹².

Pentru că justul este înscris în noi, avem tendința permanentă de a practica justiția, adică de a observa justul și a-l transpune în practică. Din caracterul înăscut al justului se deduce caracterul *neintenționat* al practicării justiției. Ca urmare, justiția nu este o creație rațională intenționată, ci practicare spontană a justului.

În felul acesta, se poate spune că dreptul *observă* justul sau, altfel spus, dreptul (justiția) este urmare a caracterului obiectiv și înăscut al justului. Regula este în slujba justului și numai în felul acesta ea poate fi numită regulă. Justiția (regulile) sunt observarea intuitivă a ceea ce este just și tendința umană de a se înscrie într-o ordine a justului. Am făcut mai sus observația că justiția (*dikaiosune*) este în sine însăși libertatea (*elefiteria*), în sensul că sunt liber în măsura în care am în vedere pe celălalt. „Justiția, susține Aristotel, este o virtute absolut desăvârșită pentru că exercitarea ei este cea a unei virtuți perfecte; și este perfectă pentru că cel ce o posedă poate face uz de virtutea sa și în favoarea altora nu numai pentru sine”¹³. Pornind de la această idee, Stagiritul susține că „din acest motiv justiția este singura dintre virtuți care pare a fi un bine pentru altul, manifestându-se în favoarea altuia”¹⁴. În concluzie, „justiția este identică cu virtutea, dar esența lor nu este aceeași, ci, în măsura în care se raportează la alții, ea este justiție, iar în măsura în care este o dispoziție habituală propriu-zisă este virtute”¹⁵.

Concepția lui Aristotel nu este întâmplătoare, ci ea se încadrează într-o tradiție care s-a transmis peste secole. Nu trebuie să uităm că pe frontispiciul templului de la Delphy s-a înscris maxima ce trăda o profesiune de credință: „cunoaște-te pe tine însuși. Nimic prea mult”. Este o îmbinare aici între individualism și justiție ca dreaptă măsură. Cunoașterea de sine aduce eliberarea individului, dar cu condiția să respecte măsura în tot ceea ce face, adică să evite excesele. Se creează astfel un echilibru între

12 Gh. Dănișor, *Filozofia drepturilor omului*, Universul juridic, București 2011, p. 140.

13 Aristotel, *Etica Nicomahică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 106.

14 Ibidem.

15 Ibidem, p. 107.

indivizi, fapt ce conduce la coeziune socială. În exces, justiția dispare pentru că dispare măsura. Chiar dacă justiția este datorie față de celălalt, a da prea puțin sau deloc înseamnă avariție. Grija față de celălalt trebuie să evite și să se situeze între risipă și avariție, să fie, deci, dreaptă măsură. Cu alte cuvinte, ea se situează între pericolul de a-mi primejdui propria-mi existență prin grijă exagerată față de celălalt, fiind risipitor, și purul egoism manifestat ca avariție și indiferență totală față de celălalt. Justiția este la mijloc. Libertatea mea depinde de această mediatitate. Nu pot fi liber decât împreună cu ceilalți. Practicarea unei libertăți de acest gen este neintenționată, nu este rezultatul unei decizii raționale, fie a mea ca individualitate, fie provenită din decizia unui factor politic care să-mi impună un astfel de comportament. Extremele sunt devieri de la acest mod natural de a fi. Astfel de devieri apar în istorie și ele sunt rezultatul impunerii unui anumit fel de comportament conceput de factorul politic. În felul acesta, s-a căzut fie în manifestarea unei libertăți individuale ca pur egoism, fie în impunerea unei coeziuni sociale care neglija individul și libertatea sa. Acestea sunt devieri de la justiție. Dacă Binele despre care am vorbit nu este unitate a contrariilor între libertate și dreapta măsură, el poate fi gândit în funcție de interese individuale sau de grup și atunci nu mai este Bine în sensul său ontologic și descoperit spontan de om. În felul acesta, fie se pune accent pe libertățile individuale, fie pe o ordine dominată de un exces de justiție.

Fie că exagerăm libertatea individuală, fie că practicăm o justiție exagerată, de fiecare dată nu mai observăm justul, iar dreptul nu mai este natural, ci pozitiv, adică este rezultatul unei voințe politice care pune dreptul din proprie inițiativă și în mod artificial.

Dacă avem în vedere tema noastră din această lucrare, și anume drepturile omului, trebuie să fim de acord că acestea se situează la una dintre extreme: libertatea individuală, neglijându-se justiția ca virtute socială. Este corectă afirmația că ele apără individul în fața exceselor puterii, sunt operatorii și acest lucru este un bine, dar, pe de altă parte, ele au un rol dezastruos cu privire la coeziunea socială prin promovarea egoismului.

Din acest punct de vedere, ele deviază adeseori de la dreapta măsură, așa cum au conceput-o anticii. Din această perspectivă, am mai spus-o, ele nu fac parte din dreptul natural, pentru că sunt drepturi create artificial și nu observare a justului în baza căruia să se instituie regula. Regulile nu se mai instituie ca norme ale observării justului.

Dreptul și morala

Morala este expresia unei ordini universale și ea trebuie să fie fundamentul drepturilor omului¹⁶. A aborda drepturile omului din punct de vedere al retoricii politice însă, înseamnă a ne îndepărta de ceea ce este cel mai important, adică de conceptul de ordine. Se poate constitui o societate organizată politic având ca fundament anarhia?

---

16 Ioana Huma, *Geneza conștiinței morale*, Editura Academiei Române, București 2004. p. 57.

Mai există atunci drepturi ale omului sau libertățile fundamentale? Este exclus. De aceea, conceptul de ordine este decisiv în realizarea drepturilor. Însă este fundamental modul în care este abordat acest raport între ordine și drepturi, între ordine și libertate. Acest raport a ridicat în fața teoreticienilor o problemă aproape insurmontabilă, pentru că dacă acorzi prioritate ordinii, transpusă în precepte morale, în viziunea modernă se poate cădea în despotism care sugrumă libertatea; dacă se acordă prioritate drepturilor omului, există în permanență pericolul atomizării societății și, implicit, dispariției drepturilor. Care dintre variante este corectă din punct de vedere juridic și moral? La această întrebare, antichitatea și modernitatea răspund diferit.

Faptul că de drepturile omului se ocupă toată lumea, începând cu presa, televiziunea, radioul la care se perindă tot felul de oameni, mai mult sau mai puțin în cunoștință de cauză, care emit tot felul de opinii, se creează o stare generală de confuzie din care nu mai înțelege nimeni nimic. Ceea ce este mai grav, este faptul că toate aceste opinii amplificate de mass-media își creează o deschidere universală. Este justificată atunci afirmația conform căreia „se poate în final vorbi de o retorică a drepturilor omului provenind din sectorul politic departe de idealul moral și ultim care fundamentează aceste drepturi”¹⁷.

Trebuie să observăm că morala nu este un ideal ci o realitate ce trebuie descoperită. Ea se transformă în ideal în măsura în care peste ea se stratifică tot felul de devieri de la ceea ce există ca just. Din punct de vedere al observării justului, morala și dreptul pot fi numite printr-un singur termen: *dikaiousune* (justiția) care echivalează cu datoria față de celălalt transpusă în norme morale și norme de drept a căror apariție nu este dirijată rațional, ci este spontană și, ca urmare, dincolo de o intenție rațională. Cu alte cuvinte, *dikaiousune* are atât o dimensiune morală, cât și una juridică.

Acum, justiția ca datorie față de celălalt, și deci ca virtute socială, este într-o strânsă corelație cu virtutea pentru sine, morala individuală, ceea ce înseamnă că datoria pentru altul trebuie să fie în corelație corespunzătoare cu datoria pentru sine. Aspectul general juridic se suprapune cu cel individual și se presupun reciproc. Cele două aspecte, dreptatea (grija pentru celălalt) și virtutea individuală sunt identice cu toate că esența lor diferă.

Această relaționare poate fi gândită sub raportul dintre interior și exterior, dintre raportarea interioară la mine însumi și raportarea exterioară la ceilalți așa cum se întâmplă cu dreptul (*to dikaion*). Din acest punct de vedere justiția ca datorie spontană față de celălalt, ca virtute socială nu se poate realiza decât printr-o raportare la interioritatea individuală a fiecăruia. Altfel spus, dacă nu există conștiința de sine morală nu poate exista nici justiție socială.

Pentru cel ce nu există conștiință de sine morală nu există nici *dikaiousune*. Acest lucru înseamnă că între drept și morală există o legătură indisociabilă. Din punct de vedere științific, este adevărat, ele pot fi studiate separat. Tragedia este aceea că

---

17 Gregorio Peces-Barba Martinez, *Theorie generale des droitsfondamentaux*, LGDJ, 2004, p. 21.

ele tind să se disocieze și în realitate. Virtutea pentru sine, acea dimensiune individuală, se desprinde de dimensiunea socială și, în sens invers, se extinde juridicitatea asupra dimensiunii individuale. Cu alte cuvinte, drepturile individuale sunt lipsite sau cel puțin există tendința aceasta, de dimensiunea lor socială, și anume a datoriei față de celălalt. Paradoxal, în felul acesta, pozitivismul pătrunde în sfera intimă a individualității umane. De aceea, se profilează, pe zi ce trece, un control foarte strict al interiorității noastre morale, distrugând acel sâmbure de conștiință de sine individuală. Grijă pentru altul, pornită din interioritatea conștiinței morale de sine, se transferă în plan politico-juridic, lipsind juridicul, componentă importantă a politicului, de dimensiunea sa morală dată de interioritatea individuală.

Este de necontestat că politico-juridicul nu are nicio eficacitate fără aderarea conștiinței individuale în mod spontan la justiția socială.

Se poate lua ca exemplu un individ care a fost condamnat la detenție în instanță pentru o infracțiune, pentru că a încălcat relația cu ceilalți, ca relație exterioară. Ne putem întreba de ce pentru aceasta nu există acea virtute socială. Răspunsul vine atunci când constatăm că, odată eliberat din detenție, în câteva zile încalcă din nou regulile sociale. El face acest lucru pentru că este lipsit de conștiința morală de sine. Este lipsit de tribunalul său interior care să-l judece pentru ceea ce face și, atunci, norma juridică pentru el nu există. În el nu se manifestă decât purul egoism. Lipsa de legătură între interiorul său și exterior nu deteriorează numai justiția, ci și pe sine însuși. Un astfel de om nu mai poate duce o viață normală printre oameni, oricât ar încerca societatea să-l readucă pe „calea cea dreaptă“.

Un astfel de comportament este, din fericire, unul izolat în raport cu cei ce aderă spontan la justiția socială și realizează astfel, neintenționat și în mod natural, acel raport dintre interior și exterior.

Modernitatea a produs o ruptură și a favorizat dimensiunea individuală, conștiința de sine individuală, exteriorizând-o, dar nu ca datorie față de celălalt, ci numai ca datorie față de sine, astfel că juridicul s-a individualizat, dându-i individualității caracterul universalității. De aceea, oamenii au cu preponderență drepturi și numai pe cale de excepție datorii (grijă) față de ceilalți. În felul acesta caracterul moral al dreptului a fost distrus atât în plan individual, cât și social.

Drepturile omului, care au apărut în mod imperios ca revoltă împotriva opresiunii, sunt drepturi individuale, neglijând nu numai dreptul datoriei individuale față de celălalt, ci și al datoriei politico-juridice față de celălalt, promovându-se purul egoism devenit astfel lege¹⁸.

Omul este apărut, în mod real însă, în raport cu puterea nu promovând drepturile, ci conștiința datoriei (grijii) pentru celălalt. Cu cât cineva este situat mai sus în ierarhia socială, cu atât datoria sa față de celălalt trebuie să fie mai mare. În felul acesta, orice tendință dictatorială va fi evitată.

---

18 D. Dănișor, I. Dogam, Gh. Dănișor, Teoria generală a dreptului, Ed. C.H. Beck, București, 2000. p. 76.

Cele susținute mai sus sunt inspirate de Etica Nicomatică în care Stagiristul susține că justiția este, în esența sa, altruistă. Aceasta este esența dreptului natural care constă în datoria față de celălalt.

Din câte se observă, în acest caz nu este vorba de drepturi subiective, iar normele, care au ca temei justul, se reliefează în raport de datorie și nu în funcție de drepturi. Dreptul meu trebuie să rezulte din datoria spontană a celuiilalt în raport cu mine. Individul, în felul acesta, nu este neglijat, ba dimpotrivă, iar libertatea mea rezultă din disponibilitatea mea în raport cu celălalt. Avantajul unei astfel de libertăți este că ea nu slăbește comunitatea, ci o întărește. Justiția socială rezultă din libertate, iar libertatea, la rândul ei, își găsește sprijin în justiție. Separarea celor două principii fundamentale a dus, de fiecare dată, la serioase dezechilibre sociale, cu repercusiuni grave în plan individual. Aceste repercusiuni nu se observă imediat, dar, pe termen lung, ele sunt de neînlăturat.

În această ordine de idei, în lucrarea sa *Liberal Community*, Ronald Dworkin susține conceptul de integrare. El observă că „liberalismul, după numeroșii săi critici, presupune o distincție strictă între binele personal și binele comunității politice de care el aparține”¹⁹. În concepția sa, această viziune este eronată, pentru că „viața unei persoane individuale și cea a comunității sale este integrată și că reușita reflectată de fiecare viață individuală este un aspect al binelui comunității ca un tot și de care ea depinde”²⁰.

Problema care și-o pune Dworkin este aceea dacă „o comunitate politică trebuie să utilizeze dreptul penal pentru a forța membrii săi să ducă o viață pe care majoritatea o estimează a fi o viață bună”²¹ sau a „ști dacă trebuie utilizat dreptul pentru a-i forța să se conducă după justiție în raport cu alții”²². Dworkin analizează prima variantă, încercând să conceapă comunitatea constituită în raport cu interesele individuale, și nu în funcție de datoria față de celălalt. Comunitatea, după el, are ca fundament altruismul. El încearcă să amelioreze liberalismul, dar nu reușește să se desprindă de acesta în mod esențial. Dacă prevalează interesul personal și acesta nu este pus în concordanță cu interesul general, cel ce rezultă din altruism, comunitatea se subțiază. Altruismul nu poate rezulta din urmărirea unor interese particulare egoiste, ci din datoria dezinteresată față de celălalt.

Aristotel, susținea în lucrarea sa *Politica* faptul că nici o formă de guvernământ, monarhia, aristocrația sau democrația, nu este bună, dacă interesul personal prevalează interesului comun. Democrațiile noastre nu au ținut cont de opinia lui Aristotel și observăm că tendința este de a pune mai presus interesul personal a cărui manifestare concretă este corupția generalizată care conduce, adeseori, la paralizarea vieții în comun. Altruismul nu privește doar relația emoțională între particulari, ci grija

---

19 Extras din lucrarea menționată în *Liberata et commimautariens*, Textes reunis et presentes par Andre Berten, Pablo da Silveira și Herve Pourtois, PUF, p. 339.

20 Ibidem, p. 340.

21 Ibidem, nota 1, p. 337.

22 Ibidem.

pe care factorul politic o are față de membrii comunității. Altruismul, așa cum am văzut, nu este renunțare la sine în favoarea celui alt, ci datoria față de celălalt ce se îmbină cu grija față de sine, de așa manieră încât persoana altruistă se situează la mijloc între risipă, din care ar rezulta pierzania de sine, și avariție în care se pune problema pierderii celui alt. Justiția ocupă poziția de mijloc între egoism și altruismul exagerat. Grija față de altul nu exclude interesul personal, dar trebuie să fie un just echilibru între acestea.

Întrebarea care se pune este aceea dacă dreptul poate fi utilizat pentru a *forța* conduita dreaptă în raport cu celălalt. Se pune deci problema locului și rolului dreptului ca atare, în cadrul unei ordini generale vizând relațiile între particulari. Are însă dreptul ca obiect conduitele? Atunci care mai este obiectul eticii? Și cu atât mai mult, poate dreptul *forța* conduitele? În teoria clasică a dreptului natural, dreptul descoperă regulile care sunt urmate spontan de către comunitate. Dreptul natural nu *crează*, ci *descoperă* normele și se conformează acestora. Atunci, ne punem întrebarea: ce descoperă dreptul natural și care este deci obiectul său specific în raport cu morala? În această subsecțiune noi am vorbit de *dreptate*, concept căruia i se subordonează atât morala, cât și dreptul.

Dreptul ca atare

Din analiza de până acum a rezultat că dreptul este parte a unei ordini bazate pe justiție în sensul său moral și integrată într-o ordine universală, adică în *kosmos*. Pentru juriști, această ordine universală poate fi însă ambiguă și greu de transpus în practică. Regulile există și ele sunt urmare a descoperirii justului. Concretizarea justiției însă se face și prin drept, astfel că dreptul nu este străin de aspectul general al justiției universale, ca ordine morală, dar nici nu se confundă cu morala. El are un domeniu specific de acțiune, dar bazat, la rândul său, pe descoperirea justului. Dreptul, ca urmare, nu este rezultatul unei voințe particulare sau politice, ci al observării unor realități specifice ordinii universale. Dreptul nu este, în concepția antichității, *subiectiv*, nici ca proveniență, nici ca practică juridică. El nu descoperă, așa cum vom vedea, persoana, ci relațiile în care o persoană intră cu alte persoane și nu este rezultatul voinței umane. Se spune, pe bună dreptate, că „dreptul, în sensul de reguli de conduită obligatorii, este cu certitudine mai vechi decât societatea; numai observarea regulilor comune face posibilă existența pacifică a indivizilor în sânul unei societăți”²³.

Trebuie admis un amendament la ceea ce susține Hayek, și anume că dreptul nu vizează regulile de conduită (individuale), ci relația justă între indivizi. Conduita depinde de just, adică de distribuția corectă a lucrurilor, și nu invers. Dincolo de conduita individuală, dreptul distribuie bunurile între indivizi, asigurând un echilibru între plus și minus. Ca urmare, dreptul nu este invenția cuiva, ci este descoperit,

---

23 Friedrich A. Hayek, *Droit, législation et liberté*, I, *Regles et ordre*, PUF, 1980, p. 87.

astfel că „într-un anumit sens, nu este cunoscut și rămâne încă să fie descoperit“²⁴. În concepția lui Hayek, dreptul care se confundă cu legea luată în sensul folosit de antichitate, „nu este o întâmplare că noi folosim încă același termen de „lege“ pentru regulile invariabile care guvernează natura și pentru regulile care guvernează conduita oamenilor. Și unele, și altele fiind la început, de asemenea, cunoscute ca ceva care există independent de voința oamenilor“²⁵. Dreptul deci este echivalentul ordinii, astfel că „dreptul este un obiect exterior omului“²⁶. Dreptul reprezintă o *stare* a omului just în conformitate cu dispozițiile sale interne. Cu alte cuvinte, dreptul este un dat înainte ca omul să-l conștientizeze. Așa cum observă Villey, „în Constituția Ateniană, *născută spontan* (s.n.), observatorul descoperă dreptul: niște relații juste, care pot servi ca model“²⁷. Ceea ce este mai important este faptul că dreptul nu viza individul decât în mod indirect și că obiectul dreptului era relația ce se institua între indivizi, prin intermediul lucrurilor.

De aceea, „obiectul justiției (particulare, distinctă de ordinea universală) este justa partajare a bunurilor și schimburilor într-un grup. Nu este vorba de o substanță (substanțialismul ne apare ca un viciu al gândirii modeme), ci de o altă specie de stare, o *relație*: raportul cel mai bine ordonat, unde se recunoaște valoarea ordinii se găsesc dispuse lucrurile repartizate între persoane. Conceptul dreptului presupune o pluralitate de persoane între care are loc un partaj de lucruri exterioare“²⁸.

În modernitate, prelungită până în zilele noastre, dreptul este conceput sub cele două aspecte ale sale: dreptul obiectiv și dreptul subiectiv. Ambele însă își au ca temei o gândire antropologică, o gândire ce are ca centru de greutate persoana, individul. Astfel, *Dreptul obiectiv* este definit ca ansamblu de reguli de conduită. În felul acesta, se confundă dreptul cu morală. În realitate, dreptul vizează raportul just între persoane și observat ca atare de judecător „și nu se ocupă de moralitatea subiectivă; și nu în principiu și direct, de conduitele indivizilor“²⁹. *Dreptul subiectiv*, în viziune modernă, reprezintă „puterea“ aparținând unui individ de a-și exercita în mod arbitrar conduita. El vizează deci libertatea de care trebuie să se bucure o persoană în exercitarea aptitudinilor sale naturale. *Dreptul subiectiv* nu constă numai în drepturi concesate de Dreptul obiectiv, ci și în acele drepturi anterioare lui și pe care acesta trebuie să le apere. Dreptul subiectiv, așa cum l-a conceput modernitatea, îi creează avantaje individului, avantaje ce prevalează în fața oricărei obligații. O astfel de concepție fundamentează „drepturile omului“. Antropologia, odată pătrunsă în rândul juriștilor, face imposibilă o definiție imparțială a dreptului. În felul acesta, își face apariția conceptul de subiect, ideea de rațiune ce dirijează conduitele și, bazat pe aceasta, ideea de contract și, în temeiul acestuia, ideea de organizare politică și

24 Ibidem, p. 88.

25 Ibidem.

26 Michel Villey, *Le droit et les droits de l'homme*, PUF, 1983, p. 47.

27 Ibidem, p. 48.

28 Ibidem.

29 Ibidem, p. 49.

juridică având ca centru de greutate *voința* individuală. Toate aceste idei stau la baza ideii de drepturi ale omului. Însă ideea de drepturi ale omului, susține Villey, „este incompatibilă cu descrierea realistă pe care Eticile (lui Aristotel) o propun dreptului. Dacă dreptul este lucru sau parte a unui lucru, el nu se confundă cu o „libertate“, ci surplusul „părții“ ce revine fiecăruia constituie tot timpul un melanj de activ și de pasiv; de fiecare dată când unui cetățean i se atribuie o proprietate, el suportă și obligațiile corespunzătoare”³⁰.

Ceea ce trebuie reținut, este faptul că dreptul nu vizează individul, ci realizarea unei anumite proporții în repartizarea bunurilor exterioare. De aceea, un concept cum este cel de libertate, nu facea, în perioada clasică a filosofiei din Grecia antică, obiectul dreptului. Libertatea individuală se desprindea în mod indirect din asigurarea unei juste partajări a bunurilor. Prin bunuri se înțelegeau atât bunurile patrimoniale, cât și cele nepatrimoniale. Astfel, dreptul avea ca obiect repartizarea unor funcții publice, onoruri, bunuri materiale, obligații etc.

Repartizarea justă era *proporțională*, concept ce include conceptul de inegalitate, și nu viza egalitatea așa cum este ea gândită în modernitate. Egalul, pentru Aristotel, este un termen mediu între un plus și un minus. Această egalitate presupune *relația* și vizează persoanele. În funcție de această relație, „în orice tip de acțiune în care există un plus și un minus există și egalul”³¹. Ce înseamnă acest lucru? Înseamnă că situația persoanei în afara relației instituite cu o altă persoană nu are nici o relevanță din punct de vedere juridic. Relația se poate institui între persoane inegale ca avere sau poziție socială. Ceea ce are relevanță juridică, este ca în relația *determinată* în care persoanele intră, să nu existe un plus sau un minus, ci egalitatea ca termen mediu între acestea. Stabilirea acestei mediatități era asigurată de judecător (*Dikastes*). Judecătorul era terțul dezinteresat care asigura justa partajare între plus și minus, asigurând echilibrul în caz de litigiu. În drept, rolul judecătorului era esențial pentru că el asigura egalitatea în relațiile ce se instituiau între oameni. Nu era vorba de o egalitate între persoane, fie că intrau într-o relație, fie că nu intrau. Era vorba de o relație proporțională, de un echilibru în relațiile determinate dintre indivizi. Se observă că prioritară este relația, dreptul având ca obiect această relație și, numai indirect, persoanele.

Această idee este susținută de Aristotel care menționează că „în consecință, ceea ce este drept implică în mod necesar cel puțin patru termeni: căci două sunt persoanele pentru care el este drept și două, de asemenea, obiectele în care rezidă. Și aceeași egalitate va trebui să existe, atât pentru persoane, cât și pentru lucruri, pentru că același raport care există între lucruri trebuie să existe și între persoane: dacă între persoane nu există egalitate, ele nu vor deține părți egale. *Aici își au sursa disputele și incriminările, când cei ce sunt egali nu au sau nu primesc părți egale sau când persoane inegale au sau primesc părți egale*”³². Nu este vorba, repet,

---

30 Ibidem.

31 Aristotel, *Etica Nicomahică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 110.

32 Ibidem, p. 111.

de egalitatea între persoane indiferent dacă sunt în relație sau nu, ci de egalitatea între persoane aflate într-o relație determinată, cum ar fi, spre exemplu, o relație de vânzare-cumpărare. Situația particulară a persoanelor nu interesează, ci doar proporționalitatea ce se instituie în acea relație: să nu existe un plus sau un minus, ci egalitate. Cel care vinde, poate să fie mai bogat decât cel care cumpără. Cu toate acestea, prețul trebuie să fie just, să existe egalitate proporțională între persoane în relația de vânzare-cumpărare. Este vorba aici de echitate. De aceea, dreptul trebuie văzut prin prisma echității și atunci vorbim de drept ca echitate.

Nu este vorba de egalitatea între persoane, ci de proporționalitatea relației care, normal, indirect, viza și persoanele. Nu subiecții sunt aici în prim plan, ci justa partajare a bunurilor de toate categoriile. De fapt, se și spune că dreptul nu vizează persoana, ci optimizarea relațiilor interpersonale ³³.

Din câte se observă, o abordare realistă a dreptului face imposibilă o atașare a dreptului la o singură entitate, și anume, la om, pentru că el vizează extraordinara complexitate a relațiilor exterioare ce se instituie spontan între oameni. Când spunem „drepturile omului“, nu mai vorbim de drept în sensul său autentic și realist, ci de drepturi, care sunt cu totul altceva decât dreptul. „Drepturile“ sunt create artificial, fiind expresia voinței politice.

Ceea ce dorim să subliniem aici nu este faptul de a ști dacă este bine sau rău că există aceste drepturi ale omului, ci faptul că ele nu fac parte din dreptul natural, ci din ordinea juridică pozitivă consacrată constituțional. Drepturile, în felul acesta, capătă aspect politic și se înscriu ca idealuri, fără a face recurs la realitate. Ele sunt dorințe ale omului care își exercită puterea sa asupra dreptului. De aceea, ele proliferază pe zi ce trece, ajungându-se, așa cum observă majoritatea teoreticienilor, la o adevărată inflație de drepturi. Ne putem întreba, de aceea, dacă mai este posibilă o structurare corespunzătoare a societății moderne și contemporane care să aibă ca osatură dreptul așa cum a fost conceput el de antichitatea greacă și romană.

Axându-se pe om, modernitatea confundă dreptul cu morala și, de aceea, atunci când se vorbește de dreptul obiectiv acesta este considerat ca ansamblu de norme de conduită. Ca urmare, conduita morală este trecută în domeniul dreptului, astfel că se consideră că dreptul aparține individului. De aici, nu mai există cale de întoarcere în a considera că dreptul trebuie să se raporteze la om. Începe, în felul acesta, o eră antropologică în drept, iar omul devine, prin drepturile pe care le are ca individualitate, centrul organizării juridice. Această organizare va pune accentul pe constructivism juridic, ca parte a constructivismului politic. Voințele individuale construiesc edificiul juridic.

Era firesc să se ajungă la o astfel de situație, din moment ce dreptul natural ce viza relațiile, a fost diseminat în numeroase drepturi individuale. În locul ordinii rezultate din justa relaționare dintre indivizi și observate ca atare în realitate, apar

---

33 D. Dănișor, I. Dogam, Gh. Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2000, p. 67.

atomii sociali a căror relaționare nu se mai produce în mod natural și spontan, ci este direcționată rațional în funcție de o voință politică. Trebuia să ia naștere o nouă structură cu temelii în om, care nu se mai constituia spontan, ci era dirijată de voințele individuale transferate către o voință generală legislatoare. Se constituie astfel o societate prin juxtapunere din care rezultă un agregat a cărui coeziune este din ce în ce mai slabă. Edificiul social se construiește prin drept, un drept artificial care nu face altceva decât să dirijeze rațional conduitele individuale. Se creează, în felul acesta, o confuzie între drept și morală, confuzie din care ambele au de suferit.

Legătura dintre drept și morală este totuși mai mult decât evidentă. Ele se presupun, însă nu se confundă. Și morala vizează relația, fiind vorba de *obligația* față de celălalt, dar care nu neagă relația cu sine, ci o presupune. Aici este vorba de comportamentul meu în raport cu celălalt. Nu este vorba aici numai de o relație intermediată de lucruri, ca în drept, ci de o relație directă cu celălalt: grija față de celălalt vizează un comportament moral individual *nelitigios*. Dacă nu există litigiu comportamentul este moral. În caz de litigiu, intervine dreptul care echilibrează relația între mai mult și mai puțin, fiind astfel vorba de lucruri just repartizate de un terț dezinteresat, adică de judecător. Relația nu mai este directă, ci intermediată de judecător. Acesta este domeniul bine determinat al dreptului³⁴.

Asemănarea dintre drept și morală se datorează faptului că ambele se raportează la just, dar modul de raportare este diferit. Dacă morala este întregul, dreptul nu este decât o parte a acestui întreg în care nu individul apare în prim plan, ci relația intermediată de lucruri și de judecător. Este vorba de o justiție particulară care nu se referă la comportamente, ci la relații în care justul înseamnă medierea între mai mult și mai puțin, cu referire la bunuri.

Legătura dintre drept și morală este evidențiată atât de Aristotel, cât și de Kant și, de aceea, dreptul face parte integrantă, la primul, din *etică*, la cel de-al doilea, dintr-o metafizică a moravurilor. Modul de a concepe această legătură este însă diferit. Nu este cazul să ne ocupăm aici de această deosebire, cu toate că ea conduce la demarcația dintre o concepție realistă și una constructivistă.

Dacă situăm drepturile omului în acest context, vom observa că acestea, neavând un caracter spontan, nu se încadrează într-o concepție realistă, atât cu referire la domeniul moralei, cât și al dreptului. Având în vedere faptul că drepturile omului vizează individul, ar părea că ele se încadrează în domeniul moralei și, ca urmare, sunt reguli de comportament. Cu toate acestea, ele nu se încadrează într-o viziune realistă, pentru că nu sunt rezultatul spontaneității, ci al unei viziuni dirijate rațional, adică sunt rezultatul unei voințe politice. În felul acesta, comportamentul este impus, constrângător. Într-o concepție realistă, drepturile omului nu fac parte nici din drept, pentru că acesta nu se referă la comportamente individuale, ci la relații.

Drepturile omului, încurajând individualismul, fărâmițează atât domeniul dreptului, cât și pe cel moral, înlocuind vechiul edificiu juridic, apărut spontan ca

---

34 George Alexianu, *Dreptul Constituțional*, București 1996. p. 123.

urmare a observării unei ordini universale, cu indivizi separați unul în raport cu ceilalți, uniți prin juxtapunere, și care își găsește suportul în constrângere. Drepturile individuale conduc către o altă ordine, dar artificial construită, în care dreptul este înlocuit de drepturi. Ceea ce înseamnă că în locul relației și al ordinii, în prim plan apar indivizii cu tendința permanentă de a disemina ordinea. În această nouă ordine, esențială este constrângerea. Ordinea nu va mai fi niciodată liber consimțită. Ea apare de acum înainte ca o construcție al cărei artizan este voința legislativului. Nu mai este vorba de *observarea* realității ale cărei reguli să fie transpuse în practică, ci de *prescrierea* unor reguli rupte de realitate. De aceea, de cele mai multe ori, prescrierile sunt marcate de inconsistență și, în cele mai multe cazuri, contestate.

Dreptul este deturnat de la menirea sa, și anume aceea de a asigura justa *relație* între oameni. Îi lăsăm în continuare pe Villey să ne vorbească de această deturnare. „Dreptul, susține el, este *raport* între *niște* oameni, multilateral. Că aveți sau nu conștiință, când vă folosiți de cuvântul „drept“ este vorba de o relație. Cum se poate degaja o *relație*, acoperind mai mulți termeni, într-un termen unic: Omul? Apariția drepturilor omului dovedește decompoziția conceptului de drept. Apariția lor a fost corelată cu eclipsa sau perversitatea, în filosofia modernă individualistă, a ideii de justiție și a instrumentului său, jurisprudența. Ea avea ca scop măsura raporturilor juste. Această artă autonomă îndeplinește o funcție proprie, de neînlocuit. Filosofia Europei moderne a trecut-o pe linie moartă. Grija unei juste *repartiții* a dispărut din lucrările lor. Acești *non-juriști* care vor fi inventatorii drepturilor omului au sacrificat justiția, sacrificând dreptul“³⁵.

---

35 Gh. Dănișor, *Filozofia drepturilor omului*, Universul Juridic, București 2011, p. 155.

DREPT PRIVAT

PRIVATE LAW

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Наталья ОСОЯНУ, кандидат юридических наук, старший преподаватель

UNELE ASPECTE ALE REGLEMENTĂRII JURIDICE A COMERȚULUI ELECTRONIC ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT AL REPUBLICII MOLDOVA

Comerțul electronic reprezintă procesul de cumpărare, vânzare sau schimb de produse, servicii sau informații prin intermediul rețelelor de calculatoare. În Republica Moldova comerțul electronic este reglementat prin două legi: Legea Nr.286 privind comerțul electronic din 22.07.2004 și Legea Nr.264 cu privire la documentul electronic și semnătura digitală din 15.07.2004. Scopul acestor legi este crearea cadrului juridic pentru efectuarea comerțului electronic, stabilirea principiilor de reglementare și susținere de către stat a activității în domeniul comerțului electronic, precum și stabilirea regimului juridic al contractelor și comunicărilor electronice privind vânzarea bunurilor, executarea lucrărilor sau prestarea serviciilor. Scopul articolului prezent constă în sistematizarea și analiza problemelor care apar în domeniul comerțului electronic, inclusiv probleme în legătura cu conflictele între două sau mai multe sisteme de drept și în legătură cu stabilirea legii materiale aplicabile.

Cuvinte-cheie: comerț electronic, drept internațional privat, conflictul de legi, aplicarea legii străine, documentul electronic, semnătura digitală

CERTAIN ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF ELECTRONIC COMMERCE IN THE INTERNATIONAL PRIVATE LAW OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Electronic commerce is a process of purchase and sale or exchange of goods, services or information by means of computer networks. In Republic of Moldova electronic commerce is regulated by two laws: Law Nr.286 about electronic commerce from 22.07.2004 and Law Nr.264 about electronic document and digital signature from 15.07.2004. The aim of these laws is to create a legal framework for the realization of electronic commerce, to establish the principles of regulation and state assistance for the activity in the sphere of electronic commerce, as well as to establish the legal regime of electronic contracts and electronic communications concerning purchase of goods, performance of works or services. The aim of this article consists in systemizing and analyzing of problems which appear in the sphere of electronic commerce, including those which appear because of conflicts between two or more legal systems and in the course of establishing substantial applicable law.

Key-words: electronic commerce, international private law, conflict of laws, application of foreign law, electronic document, digital signature

Электронная торговля является относительно новым институтом международного коммерческого и международного частного права, развитие которого сопряжено с современными научно-техническими достижениями — прежде всего, электронной почтой и электронным обменом данными. Важность этого института подчеркивается в **Резолюции 51/162 Генеральной Ассамблеи ООН от 16.12.1996**, где говорится, что «все большее число сделок в международной торговле заключается с помощью электронного обмена данными и других средств передачи данных, обычно называемых «электронной торговлей», которые предусматривают использование альтернативных бумажным формам методов передачи и хранения информации». Резолюция 51/162 утвердила Типовой закон об электронной торговле, разработанный Комиссией ООН по праву международной торговли (ЮНСИТРАЛ), в котором были приняты основополагающие принципы недискриминации, технологической нейтральности и функциональной эквивалентности, обычно рассматривающиеся в качестве основных элементов современного права электронной торговли¹. Типовой закон, однако, не единственный документ рекомендательного характера в области электронной торговли — существуют, например, такие акты, как Руководство Организации Экономического Сотрудничества и Развития (OECD) по защите прав потребителей в области электронной торговли (1999)² и Рекомендации по совершенствованию законодательства государств — членов ЕврАзЭС в сфере электронной торговли (2009)³.

С фактической точки зрения электронная торговля представляет собой совокупность финансовых операций и сделок, выполняемых посредством сети интернет и иных сетей связи, в ходе которых совершается купля-продажа товаров и услуг, а также перевод денежных средств⁴. Определение не отличается сложностью, однако на самом деле организация и осуществление электронной торговли неразрывно связаны с рядом вопросов технического и юридического характера, на которые зачастую очень трудно ответить. Ряд таких вопросов был сформулирован в ходе работы ЮНСИТРАЛ над Типовым законом об электронной торговле, и в него входят следующие проблематичные аспекты электронной торговли:

- удостоверение подлинности и трансграничное признание электронных подписей;
- ответственность и стандарты поведения поставщиков информационных услуг;
- использование электронных счетов и юридические вопросы, связанные с системами поставок в электронной торговле;

---

1 http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model.html

2 <http://www.oecd.org/sti/consumerpolicy/34023811.pdf>

3 http://www.ipaurasec.org/docsdown/rec_e_trade.pdf

4 http://www.krugosvet.ru/?q=enc/nauka_i_tehnika/transport_i_svyaz/ELEKTRONNAYA_TORGOVLYA.html

- передача прав в материальных товарах и иных прав с помощью электронных сообщений;
- несправедливая конкуренция и мошенническая коммерческая практика в электронной торговле;
- конфиденциальность и защита данных в электронной торговле.

Также представляют интерес вопросы защиты прав интеллектуальной собственности, защиты от спама (электронных сообщений, рассылаемых без запроса) и от киберпреступности⁵. Очевидно, что многое из перечисленного происходит из факта заключения договора между лицами, которые находятся в разных местах или, зачастую, в разных государствах, вследствие чего информация, которую они получают друг о друге, может быть искажена в силу злого умысла, недобросовестности или непредвиденных обстоятельств. Как отмечает Lorna E. Gillies, в контексте электронной торговли потребители находятся в невыгодной позиции и подвержены специфическим рискам, поскольку контактируют с зарубежными продавцами, не имея предшествующего опыта работы с ними; полагаются на размещённую в интернете информацию о продавце и товаре; не могут осмотреть товар до его покупки; оплачивают товар задолго до его фактического получения и рискуют тем, что их личные — в первую очередь, финансовые — данные попадут в руки третьих лиц⁶.

Электронная торговля, таким образом, предстаёт перед исследователем не совокупностью разрозненных отношений по купле-продаже через интернет, но сложнейшей системой, чьи элементы заметно отличаются друг от друга. Например, по схеме **B2B** («бизнес—бизнес») торговля осуществляется между двумя предприятиями; по схеме **B2C** («бизнес—потребитель») — между предприятием и физическим лицом, потребителем⁷; по схеме **C2C** («потребитель—потребитель») — между двумя физическими лицами⁸; схемы **G2B** («государство—бизнес») и **G2C** («государство—потребитель») предполагают взаимодействие между частным (физическим или юридическим) лицом и государственными структурами в ходе, например, оплаты лицензий на осуществление определенных видов деятельности. В последних двух случаях сущность отношений между

5 Содействие укреплению доверия к электронной торговле: правовые вопросы международного использования электронных методов удостоверения подписи и подписания. Публикация ООН. В продаже под № R.09.V.4. ISBN 978-92-1-433058-5. Вена, 2009. С. iii.

6 Gillies Lorna E. *Electronic Commerce and International Private Law*. Ashgate Publishing Limited, 2008. P.1.

7 В качестве примера можно привести известный американский онлайн-магазин *Amazon.com*.

8 Ярчайшим примером этой схемы является онлайн-аукцион *eBay.com*, на котором продаётся всё — «от маленьких игрушек до товаров длительного пользования и антиквариата» (См. Duh R.-R., Jamal K., Sunder Sh. *Control and Assurance in E-commerce: Privacy, Integrity and Security at eBay*. Yale School of Management, Working paper Nr.1, April, 2001. http://papers.ssrn.com/paper.taf?abstract_id=254270).

сторонами состоит не в «торговле», а в электронном обмене данными, однако по сложившейся традиции G2B, G2C и некоторые другие аналогичные формы электронного взаимодействия, в том числе при участии государства, также относят к «электронной торговле» (e-commerce) в самом широком понимании термина⁹.

Правовое регулирование электронной торговли¹⁰ в Республике Молдова осуществляется, в первую очередь, на основании **Закона №284 от 22.07.2004 «Об электронной торговле»**¹¹, а также на основании **Закона №264 от 15.07.2004 «Об электронном документе и цифровой подписи»**¹². В числе подзаконных нормативных актов, имеющих отношение к электронной торговле, можно отметить приказы Службы информации и безопасности РМ №64 от 7.12.2006 «Об утверждении Технических норм в сфере цифровой подписи»¹³ и №29 от 16.04.2009 «Об утверждении Регламента о разрешении спорных ситуаций в сфере применения цифровой подписи»¹⁴. Единственным на данный момент специализированным международным документом в области электронной торговли является Конвенция ООН об использовании электронных сообщений в международных договорах (2005), но Республика Молдова в этой конвенции пока не участвует¹⁵.

Согласно статье 4 Закона РМ об электронной торговле под «**электронной торговлей**» понимается вид предпринимательской деятельности, осуществляемый физическими и юридическими лицами, заключающийся в продаже вещей, выполнении работ или предоставлении услуг с использованием электронных сообщений и/или электронных договоров. Это положение конкретизировано в части 2 статьи 2, согласно которой Закон не распространяется на следующие виды деятельности:

- а) деятельность нотариусов, в той мере, в какой она предполагает непосредственное их участие в выполнении своих функций;
- б) деятельность по юридическому представлению в судебных инстанциях и органах уголовного преследования;

---

9 Mitchell A.D. Electronic Commerce. PRINCETON ENCYCLOPAEDIA OF THE WORLD ECONOMY. Ramkishen Rajan, Kenneth Reinert, eds. Princeton University Press, 2008. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1257856

10 Отметим, что согласно статье 4 Закона РМ об электронной торговле правовую основу в данной области составляют Конституция, международные соглашения, одной из сторон которых является РМ, сам закон об электронной торговле и другие нормативно-правовые акты, регулирующие осуществление торговли и предпринимательской деятельности; при этом, согласно части 2 статьи 4, международные соглашения имеют приоритет.

11 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=313078>

12 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=313061>

13 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=324809>

14 <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=331447&lang=2>

15 http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/electronic_commerce/2005Convention_status.html

- с) азартные игры с денежными выигрышами, лотереи и пари;
- d) деятельность, осуществляемая посредством оказания услуг голосовой телефонии, телефакса, телекса;
- e) услуги по радиовещанию и телевидению, в том числе услуги по теле-тексту;
- f) услуги по голосовой телефонии, телефакс или телекс;
- g) обмен информацией при помощи электронной почты или других эквивалентных средств индивидуального общения между лицами, действующими в целях, не связанных с их торговой деятельностью.

Для разъяснения того, какие именно виды деятельности входят в число отношений, регулируемых Законом РМ об электронной торговле, можно обратиться к не имеющему для Молдовы обязательной силы, но достаточно чётко сформулированному примечанию к статье 1 Типового закона ЮНСИТРАЛ об электронной торговле, согласно которому «отношения торгового характера включают следующие сделки, не ограничиваясь ими: любые торговые сделки на поставку товаров или услуг или обмен товарами или услугами; дистрибьюторские соглашения; коммерческое представительство и агентские отношения; факторинг; лизинг; строительство промышленных объектов; предоставление консультативных услуг; инжиниринг; купля/продажа лицензий; инвестирование; финансирование; банковские услуги; страхование; соглашения об эксплуатации или концессии; совместные предприятия и другие формы промышленного или предпринимательского сотрудничества; перевозка товаров и пассажиров воздушным, морским, железнодорожным или автомобильным транспортом». Это разъяснение не противоречит положениям Закона РМ об электронной торговле.

В статье 5 Закона РМ об электронной торговле установлены **основные принципы электронной торговли**: законность; свободная и добросовестная конкуренция; равенство физических и юридических лиц — агентов электронной торговли; недопустимость дискриминации агентов электронной торговли; осуществление электронной торговли без получения предварительного разрешения и без ограничения территории или категории товаров, услуг, работ (за исключением тех ограничений, что предусмотрены законом или договором). По поводу отсутствия территориальных ограничений уточним, что добиться его на самом деле совсем непросто: языковые барьеры, налоговые препятствия, регулятивные барьеры, проблемы с доставкой материальных объектов, отсутствие надёжных систем оплаты — всё это не даёт «электронному рынку» стать по-настоящему глобальным¹⁶.

Сравнивая эти принципы с теми, что закреплены в Типовом законе ЮНСИТРАЛ об электронной торговле, необходимо отметить, что Типовой закон содержит

---

16 Competition Issues in Electronic Commerce. Materials of a roundtable held by the Committee on Competition Law and Policy of OECD. October, 2000. P.8. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=318768

основополагающие принципы **недискриминации, технологической нейтральности и функциональной эквивалентности**, которые обычно рассматриваются в качестве основных элементов современного права электронной торговли¹⁷.

Принцип недискриминации гарантирует, что документ не будет лишен юридической силы, действительности или исковой силы на том лишь основании, что он составлен в электронной форме. Этот принцип нашел своё отражение в пункте 1 статьи 13 и пункте 3 статьи 19 Закона РФ об электронной торговле, в которых говорится о правовом режиме электронного сообщения и электронного договора.

Принцип технологической нейтральности предполагает принятие положений, которые являются нейтральными в отношении используемой технологии. С учетом быстрых темпов технологического прогресса нейтральные нормы направлены на то, чтобы позволить использование любых будущих разработок без принятия дополнительных мер законодательного порядка¹⁸. Можно предположить, что этому принципу в определенной степени соответствует норма пункта «а» части 2 статьи 15 Закона РФ об электронной торговле: «Информация, содержащаяся в электронном сообщении, [должна быть] доступна для ее неоднократного использования».

Принцип функциональной эквивалентности устанавливает критерии, по которым электронные сообщения могут рассматриваться как эквивалент сообщений в бумажной форме. Этому принципу соответствует, например, положение части 2 статьи 13 Закона РФ об электронной торговле: «В случаях, когда согласно закону информация должна быть представлена в письменной форме, это требование считается выполненным при представлении электронного сообщения, если содержащаяся в нем информация доступна для ее неоднократного использования». Часть 3 той же статьи уточняет, что электронное сообщение не может быть лишено юридической или доказательственной силы на том лишь основании, что оно составлено в электронной форме. Также в соответствии с принципом функциональной эквивалентности находятся части 3 и 5 статьи 19 и часть 6 статьи 21 Закона РФ об электронной торговле, которые устанавливают, что электронный договор по юридической и доказательственной силе приравнивается к договору, составленному в письменной форме и подписанному сторонами, в том числе удостоверенному печатями сторон, и не может быть оспорен сторонами только по причине своей электронной формы.

Помимо принципов, Закон РФ об электронной торговле содержит нормы, касающиеся субъектов и объектов электронной торговли, а также нормы, регулирующие электронные сообщения и электронные договоры.

Электронное сообщение в соответствии со статьей 4 Закона РФ об электронной торговле представляет собой информацию в электронной форме, не

---

17 http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model.html

18 http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model.html

являющуюся электронным документом, отправленную, полученную и хранящуюся с помощью электронных средств. Определение представляется неполным и неточным. Для сравнения, в статье 4 Конвенции ООН об использовании электронных сообщений в международных договорах установлено, что «**сообщение**» — это любое заявление, декларация, требование, уведомление или просьба, включая оферту и акцепт оферты, которые сторонам требуется сделать или которые они решают сделать в связи с заключением или исполнением договора; «**электронное сообщение**» — любое сообщение, которое стороны передают с помощью сообщений данных; «**сообщение данных**» — информация, подготовленная, отправленная, полученная или хранимая с помощью электронных, магнитных, оптических или аналогичных средств, включая электронный обмен данными, электронную почту, телеграмму, телекс или телефакс, но не ограничиваясь ими¹⁹.

Согласно частям 1 и 3 статьи 13 Закона РФ об электронной торговле, электронное сообщение по юридической силе приравнивается к информации, представленной в письменной форме, имеет такую же доказательственную силу (часть 1) и не может её лишиться на том лишь основании, что составлено в электронной форме (часть 3). Часть 2 статьи 13 уточняет, что в случаях, когда согласно закону информация должна быть представлена в письменной форме, это требование считается выполненным при представлении электронного сообщения, если содержащаяся в нем информация доступна для ее неоднократного использования.

Согласно части 4 статьи 13 Закона РФ об электронной торговле ответственность за содержание электронного сообщения несет его **составитель**, если договором или законом не предусмотрено иное. Составитель, как его определяет часть 2 статьи 14, это лицо, которым или от имени которого электронное сообщение было подготовлено либо отправлено. Электронное сообщение считается сообщением составителя, если оно было отправлено: а) непосредственно составителем; б) лицом, наделенным полномочиями действовать от имени составителя, в том числе посредником в электронной торговле; в) информационной системой составителя или от его имени — системой, работающей в автоматическом режиме (часть 2 статьи 15). Адресат электронного сообщения имеет право потребовать подтверждения факта принадлежности электронного сообщения составителю в порядке и в сроки, предварительно согласованные с составителем электронного сообщения (часть 3 статьи 15). Наряду с составителем к субъектам электронного сообщения относятся **адресат** и **посредник**, при этом посредником является лицо, которое от имени отправителя и адресата обеспечивает отправку, получение и хранение электронного сообщения или оказывает другие услуги в связи с вышеуказанными действиями (часть 4 статьи 14). Как указывает Л.В. Терентьева, Конвенция ООН об использова-

---

19 http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/elect_com.shtml

нии электронных сообщений в международных договорах впервые закрепила толкование термина «коммерческое предприятие» — любое место, в котором сторона сохраняет не носящее временного характера предприятие для осуществления иной экономической деятельности, чем временное предоставление товаров или услуг из конкретного места²⁰. Конвенция также снимает вопрос, обсуждаемый в литературе: являются ли для субъекта, осуществляющего коммерческую деятельность в интернете и не имеющего ни торгового помещения, ни офиса, ни склада, ни персонала, идентифицирующими его признаками адрес интернет-сайта и веб-сервера. Пункты 4 и 5 ст. 6 Конвенции поясняют, что «какое-либо местонахождение не является коммерческим предприятием лишь в силу того, что в этом месте: а) находятся оборудование и технические средства, поддерживающие информационную систему, используемую какой-либо стороной в связи с заключением договора; или б) эта информационная система может быть доступна для других сторон»²¹.

Согласно части 5 статьи 13 Закона РМ об электронной торговле порядок доступа к информации, содержащейся в электронном сообщении, и ее защиты устанавливается законом. В том случае, если согласно договору или закону требуется сохранить определенные электронные сообщения, это требование выполняется при соблюдении следующих условий, указанных в части 2 статьи 15: «а) информация, содержащаяся в электронном сообщении, доступна для ее неоднократного использования; б) электронное сообщение хранится в той форме, в какой оно было подготовлено, отправлено или получено, либо в такой форме, которая обеспечивает достоверность содержания сообщения; в) сохраняется информация, которая позволяет установить происхождение и назначение электронного сообщения, а также дату и время его отправления или получения». Обязанность хранить электронные сообщения должна быть прямо предусмотрена договором или законом.

В отношении отправления и получения электронных сообщений применяются нормы, предусмотренные законодательством для отправления и получения электронных документов, если иное не установлено договором или законом (часть 1 статьи 16). Как уже было указано, в Республике Молдова действует Закон №264 от 15.07.2004 «Об электронном документе и цифровой подписи», который устанавливает правовые основы использования электронных документов и применения цифровой подписи, определяет основные требования, предъявляемые к электронному документу и цифровой подписи, а также основные правила осуществления электронного документооборота. **Электронный документ**, согласно статье 3, информация в электронной форме, создаваемая, структурируемая, обрабатываемая, хранимая, передаваемая с помощью компью-

---

20 Терентьева Л.В. Использование электронных сообщений в международных договорах. Право. Журнал Высшей школы экономики. 2011. № 2. С. 80.

21 Там же, с.81.

тера, других электронных устройств или программных и технических средств, подписанная в соответствии с настоящим законом цифровой подписью. Он может использоваться физическими и юридическими лицами во всех сферах деятельности, в которых возможно применение электронного оборудования, программных и технических средств, позволяющих создавать, обрабатывать, хранить, передавать и принимать информацию в электронной форме.

Статья 17 Закона РМ об электронной торговле предусматривает запрет на отправку коммерческих сообщений посредством электронной почты в тех случаях, когда получатель предварительно не выразил согласие на получение таких сообщений. В контексте статьи 17 коммерческими считаются сообщения, отвечающие, по меньшей мере, следующим требованиям: «а) сообщение должно быть четко определяемым; б) лицо, от чьего имени отправлено сообщение, должно быть четко определяемым; в) рекламные оферты, такие как скидки, премии, подарки, должны быть четко определяемыми, а условия, которые необходимо выполнить для их получения, — четко представленными и доступными; г) рекламные соревнования и игры должны быть четко определяемыми, а условия участия в них — четко представленными и доступными; е) другим требованиям, предусмотренным законодательством». Принимая во внимание европейскую правовую доктрину, можно отметить, что к коммерческим сообщениям как таковым относятся не только электронные письма, но и иные способы рекламы — в частности, **баннеры и всплывающие окна**, — если они соответствуют перечисленным критериям²². Уточним, что содержащийся в статье 17 запрет на отправку нежелательных коммерческих сообщений не сопровождается ни санкциями, ни какими-либо иными механизмами защиты потребителя. Для сравнения, в статье 7 Директивы 2000/31/ЕС Европейского Парламента и Совета от 8.06.2000 («Директива об электронной торговле»)²³ предусмотрено, что государства-члены ЕС должны обеспечить предоставление провайдерами возможности заблокировать нежелательные коммерческие сообщения тем пользователям, которые в ней нуждаются. Нельзя не отметить, что часть 1 статьи 17 во многом текстуально совпадает со статьёй 6 Директивы 2000/31/ЕС.

Появление **электронных договоров** ещё на раннем этапе привело к противоречивым высказываниям исследователей права: сторонники традиционного подхода утверждали, что многочисленные технологические новинки — в первую очередь, телеграф и телефон — не повлекли за собой пересмотр принципиальных основ договорного права, и потому нет смысла утверждать, что такой пересмотр необходим сейчас; вместе с тем, существует и другое мнение, согласно которому электронные договоры обладают слишком большим коли-

22 Lodder A.R. Directive 2000/31/EC on certain aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market. *Guide to European Union Law on E-Commerce*, Vol. 4. P.79. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1009945

23 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0031:en:NOT>

чеством особенностей, чтобы их можно было «принудительно» регулировать на основании тех же норм и принципов, что и обычные гражданско-правовые и коммерческие соглашения²⁴.

Электронный договор, согласно части 1 статьи 21 Закона РМ об электронной торговле, заключается путём обмена между сторонами (агентом электронной торговли и покупателем/заказчиком) офертой и акцептом; часть 1 статьи 19 предусматривает, что электронный договор состоит из оферты и акцепта. Отметим, что оферта выступает, как правило, в виде **типового (стандартного) договора**, размещенного на сайте, с которым покупатель или заказчик соглашается посредством выбора соответствующей опции на той же странице или на странице, где размещено описание товара. Практика показывает, что субъекты электронной торговли — покупатели и заказчики — относятся к таким типовым договорам с изрядной долей легкомыслия, опираясь на «онлайновую репутацию»²⁵ агента электронной торговли и зачастую не отдавая себе отчета в том, что простое нажатие на виртуальную кнопку равносильно подписанию достаточно объемного договора, содержащего права, обязанности и условия, в случае наступления которых продавец или поставщик услуги может уклониться полностью или частично от своей ответственности по договору. Нельзя не отметить, однако, что покупатели и заказчики поступают так же и в случае бумажных типовых договоров, в результате чего у предпринимателя (агента электронной торговли) появляется обоснованная возможность предполагать, что положения типового договора не будут прочитаны²⁶. В данном контексте особую значимость приобретает защита прав потребителя, однако Закон РМ об электронной торговле не содержит никаких охранных норм²⁷, не считая положений статьи 11, которые устанавливают обязанность агента электронной торговли размещать на своём сайте правдивую информацию.

Электронный договор может заключаться как в отношении одной сделки, так и в отношении нескольких сделок, имеющих один или разные предметы исполнения (часть 2 статьи 21 Закона РМ об электронной торговле). Электронный договор заключается до совершения сделки или совокупности сделок с

24 См., например: Hillman R.A., Rachlinski J. Standard-Form Contracting in the Electronic Age. Cornell Law School, Working Paper Series, 2001. P.2. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=287819

25 Calliess G.-P. Transnational Consumer Law: Co-Regulation of B2C-E-Commerce. RESPONSIBLE BUSINESS: SELF-GOVERNANCE IN TRANSNATIONAL ECONOMIC TRANSACTION, Olaf Dilling, Martin Herberg & Gerd Winter, eds., pp. 225-258, Oxford: Hart Publishing, 2008; CLPE Research Paper No. 3/2007. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=988612> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.988612>

26 Hillman R.A., Rachlinski J. Standard-Form Contracting in the Electronic Age. Cornell Law School, Working Paper Series, 2001. P.7-8. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=287819

27 Часть 4 статьи 10 Закона РМ об электронной торговле напрямую устанавливает, что защита прав потребителей регулируется отдельным законом.

последующей его регистрацией и хранением в соответствии с соглашением сторон (часть 3 статьи 21). Согласно статье 22 обмен офертой и акцептом осуществляется в порядке, предусмотренном правилами электронного документооборота, утвержденными Правительством (часть 1). Оферта или акцепт считаются полученными с момента отправления получателем уведомления в форме электронного сообщения об их получении, если иное не предусмотрено договоренностью сторон (часть 2). Если такое уведомление не получено отправителем в течение срока действительности оферты, отправитель может уведомить об этом получателя и указать срок, в течение которого подтверждение должно быть отправлено. Если подтверждение не получено в указанный срок, электронный договор не считается заключенным (часть 3). Оферта и акцепт должны храниться сторонами электронного договора до момента прекращения его действия (часть 4). Оферта и акцепт должны храниться отправителем в той форме, в какой они были переданы, а получателем — в той форме, в какой они были получены, если иное не предусмотрено договоренностью сторон (часть 5).

Оферта, согласно части 1 статьи 18 Закона РМ об электронной торговле, представляет собой электронный документ, посредством которого одно лицо предлагает другим лицам заключить договор и направляет им его текст, содержащий договорные условия, в том числе обязательные согласно настоящему закону. Например, при размещении заказа на сайте онлайн-магазина Amazon.com появляются уведомления о **конфиденциальности**²⁸ и **договорных условиях**²⁹. Часть 2 статьи 18 предусматривает, что оферта действительна в течение указанного в ней срока. Оферта может быть отозвана до момента ее получения отправителем акцепта в установленном настоящим законом порядке. Отзыв оферты производится посредством направления ее получателю уведомления об отзыве в форме электронного документа, в котором должны быть указаны причины отзыва.

Акцепт представляет собой электронный документ, посредством которого лицо выражает согласие на заключение договора на условиях, предложенных в оферте (часть 3 статьи 18 Закона РМ об электронной торговле). Акцепт должен содержать текст электронного договора, предложенный оферентом, без каких-либо изменений условий договора. В случаях направления оференту акцепта с измененными условиями договора такой акцепт считается новой офертой (часть 4 статьи 18).

Не признается доказательством заключения электронного договора: а) отправление подтверждения о получении оферты; б) неотправление или неполучение акцепта (часть 5 статьи 18). Предложение представлять офер-

28 http://www.amazon.com/gp/help/customer/display.html/ref=footer_privacy?ie=UTF8&nodeId=468496

29 http://www.amazon.com/gp/help/customer/display.html/ref=footer_cou?ie=UTF8&nodeId=508088

ты, исходящее от субъекта электронной торговли, должно содержать все условия, подлежащие включению в оферты, либо ссылки на электронные документы или электронные сообщения, содержащие такие условия (часть 6 статьи 18).

Согласно части 7 статьи 18, в отношении оферт и акцептов применяются общие нормы законодательных актов о заключении договоров, а также об электронных документах. Это положение отчасти дублируется в части 4 статьи 19, согласно которой в отношении электронных договоров применяются общие положения Гражданского кодекса Республики Молдова о договорах.

Статья 20 Закона РМ об электронной торговле посвящена **условиям электронного договора**. Условия электронного договора должны соответствовать требованиям законодательных актов и соглашения сторон (часть 1). В электронном договоре может быть предусмотрено, что отдельные его условия включаются в договор посредством ссылки на электронный документ или электронное сообщение, размещенные в общедоступной системе электронного документооборота. В таких случаях сторона, разместившая электронный документ или электронное сообщение, обязана обеспечить свободный доступ к ним в течение срока действия электронного договора (часть 2). Электронный договор должен содержать следующие обязательные условия (часть 3):

- a) порядок и этапы заключения и исполнения договора;
- b) порядок применения цифровой подписи;
- c) язык, на котором составляется договор;
- d) порядок представления и отзыва оферты и акцепта;
- e) основные права и обязанности сторон;
- f) природа, характеристики и цена вещи, тариф на работу или услугу;
- g) порядок осуществления расчетов между сторонами;
- h) условия отказа от сделки;
- i) порядок и сроки исполнения обязательств;
- j) порядок внесения изменений в условия договора;
- k) условия, включаемые в договор посредством ссылки на электронный документ и электронное сообщение, и порядок доступа к соответствующей ссылке;
- l) условия прекращения действия договора;
- m) юридические, электронные адреса и банковские реквизиты сторон; а также
- n) другие условия, согласованные сторонами.

Информация об условиях электронного договора должна предоставляться сторонами до его заключения (часть 4). Вносимые в электронный договор изменения оформляются как электронный документ, который является неотъемлемой частью договора (часть 8 статьи 21).

Согласно части 6 статьи 19 Закона РМ об электронной торговле в форме электронного договора не могут быть заключены: а) договоры, в результате

заклучения которых передается право собственности на недвижимость, за исключением договоров об имущественном найме или аренде; б) договоры, заключение которых в соответствии с законодательством требует участия судебных инстанций, органов местного публичного управления или государственных служащих; в) договоры о поручительстве и залоге ценных бумаг, исполняемые лицами, действующими в целях, не связанных с их торговой деятельностью; г) договоры, регламентируемые семейным или наследственным правом. Часть 7 статьи 21 также предусматривает запрет: не допускаются продажа вещи, выполнение работы или предоставление услуги, не заказанных покупателем или заказчиком. В случаях продажи вещи, выполнения работы или оказания услуги, не заказанных покупателем или заказчиком, запрещается требовать от него уплаты цены вещи, включая плату за поставку, оплаты тарифа на работу или услугу. Согласно части 9 статьи 21 порядок использования электронных договоров в области закупок вещей, работ и услуг для государственных нужд устанавливается законом.

Электронный договор признается заключенным с момента получения стороной, направившей оферту, акцепта, направленного другой стороной, если договором не предусмотрено иное (часть 4 статьи 21). Местом заключения электронного договора признается место нахождения агента электронной торговли, если договором не предусмотрено иное (часть 5 статьи 21). Эти положения Закона РМ об электронной торговле представляют собой уточнение отмеченного ранее правила, согласно которому **к электронным договорам применяются те же положения Гражданского кодекса РМ, что и к обычным договорам**: обычный договор также признается заключенным с момента получения акцепта оферентом (часть 1 статьи 699 ГК РМ) и считается заключенным в месте жительства/нахождения оферента, каковым является агент электронной торговли (продавец или поставщик услуг) (часть 2 статьи 699 ГК РМ). Необходимо уточнить, однако, что акцепт (как и оферта) считается полученным **с момента отправления получателем уведомления в форме электронного сообщения о его получении**, если иное не предусмотрено договоренностью сторон (часть 2 статьи 21). На практике такое уведомление выступает в виде «подтверждения заказа».

В Законе РМ об электронной торговле ничего не говорится о **праве, применимом к такому договору**. Опираясь на положения статей Закона, в которых закрепляется принцип функциональной эквивалентности электронного договора обычному договору, а также на норму пункта н) части 3 статьи 20, можно сделать вывод, что стороны имеют право самостоятельно определить закон, который будет регулировать их отношения. Как уже было указано ранее, электронные договоры обычно заключаются посредством акцептирования типовых условий, размещенных на сайте. Зарубежные агенты электронной торговли, особенно крупные, всегда включают в такие условия оговорку о применимом праве — так, например, в договорных условиях магазина

Amazon.com установлено, что применимым является право штата Вашингтон³⁰.

Итак, в статье были рассмотрены основные положения законодательства Республики Молдова, касающиеся электронной торговли в целом, а также электронных сообщений и электронных договоров. Нормативно-правовое регулирование отношений в исследуемой области получило своё закрепление в законодательстве нашей страны совсем недавно, и в тексте Закона РМ об электронной торговле прослеживаются заимствования из Типового закона UNCITRAL и Директивы 2000/31/ЕС об электронной торговле. Тот факт, что молдавский законодатель предпринял попытку урегулировать столь сложное явление, представляет собой положительную тенденцию, однако в целом регулирование электронной торговли в Республике Молдова носит фрагментарный характер, в нем встречаются неточности и ошибки. Представляется необходимым изменить и дополнить действующие законы, основываясь как на европейских правовых достижениях в сфере правового регулирования электронной торговли, так и на общемировых тенденциях её развития. Кроме того, особую важность в контексте электронной торговли представляет собой защита прав потребителя. В свете «европейского курса» Республики Молдова реформирование сферы так называемых услуг информационного общества представляется важной задачей, выполнению которой необходимо уделить особое внимание.

---

30 «By using any Amazon Service, you agree that the Federal Arbitration Act, applicable federal law, and the laws of the state of Washington, without regard to principles of conflict of laws, will govern these Conditions of Use and any dispute of any sort that might arise between you and Amazon». http://www.amazon.com/gp/help/customer/display.html/ref=footer_cou?ie=UTF8&nodeId=508088

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУБОПРОВОДНОГО ТРАНСПОРТА В МЧП

ФЕДОСОВ Ярослав Константинович,

аспирант Московской государственной юридической академии им. О.Е.Кутафина,
Начальник международного департамента ООО «Фемида Практик»

Научный руководитель: КАНАШЕВСКИЙ Владимир Александрович,
профессор, доктор юридических наук

THE SPECIFICS OF LEGAL REGULATION OF PIPELINE TRANSPORT IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW

This article is dedicated to the specific characteristics of legal regulation in international private law of the trans-border transportation of energy supplies (oil, gas, petroleum products) by means of long-distance pipeline, as well as to the main problems of conflicts of laws and choice of law rules. The other topic included in this article is the necessity of delimitation between the legal meaning of such terms as «transportation» and «translocation» as traditional and new types of carriage in the trans-border transport law.

Key words: *trans-border transport law, conflict of laws, transportation of energy supplies, trans-border and long-distance pipeline, oil contract and gas contract, energy transport.*

SPECIFICUL REGLEMENTĂRII JURIDICE A TRANSPORTULUI PRIN CONDUCTE ÎN DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

Prezentul articol este dedicat specificului reglementărilor juridice de drept internațional privat a transportului transfrontalier a carburanților (petrol, gaze naturale, produse petroliere) prin intermediul sistemului de conducte principale și problemelor de bază în domeniul reglementării conflictuale și alegerii legii aplicabile. O altă problemă supusă analizei în cadrul articolului dat este necesitatea delimitării între sensul juridic al noțiunilor de „transportare” și „transfer” în calitate de metoda tradițională și metoda nouă de transport în dreptul transportului transfrontalier.

Cuvinte-cheie: *dreptul transportului transfrontalier, drept conflictual, transportarea carburanților, conducte transfrontaliere principale, contracte de petrol și de gaze naturale.*

«Нефтепродукты, ввиду их исключительной важности в качестве источника энергии для современной экономики являются ключевым элементом существования государства»¹.

Сложно представить современное государство, экономику и общество без источников энергии. Прошли те времена, когда дерево было единственным источником тепла в домах, а уголь был незаменим на заводах и пароходах.

1 См: Judgment of the European Court of Justice of 10 July 1984. *Compus Oil vs. Ministry of Industry and Energy*. Case 72/83, para. 34.

Нефть была известна еще со времен древних иудеев, которые при переселении в Персию обнаружили старый колодец «с густой, черной водой», но уже в конце XIX — начале XX века нефть, а за ней и природный газ становятся одними из символов второй промышленной революции, позволив не только увеличить производственные показатели, но и стать причиной появления особого вида транспорта — нефтегазопроводов.

XXI век можно уверенно называть веком энергетики, так как энергоносители стали напрямую влиять на социально-экономическое развитие отдельных регионов и благосостояние нации в целом, а государства-экспортеры используют нефть и газ как политические рычаги на международной арене².

Правовое регулирование столь важного для Российской Федерации сектора экономики и, в частности, транспортировки углеводородов трансграничным магистральным трубопроводным транспортом³, пока представляет собой разрозненные нормы — *ad hoc*, содержащиеся в двусторонних срочных договорах, охватывающих лишь отдельные аспекты сотрудничества, в основном технического и тарифного регулирования. Попытки принять Закон «О магистральном трубопроводном транспорте» от 21 сентября 1999 года были провалены, что порождает сложности на практике. В частности, высока степень зависимости поставщиков при экспорте нефти от ОАО «АК «Транснефть» и газа от ОАО «Газпром», от влияния иностранного законодательства, также следует отметить, что данный проект закона не снимает всех коллизионных вопросов, связанных с трансграничной транспортировкой энергоносителей трубопроводным транспортом. Министерством энергетики принято решение о разработке концептуально нового проекта Федерального закона «О добыче, переработке и транспортировке по магистральным трубопроводам нефтяного сырья и продуктов его переработки», который будет иметь комплексный характер. Предполагается, что Закон будет регламентировать правовые, экономические и технологические вопросы в сфере добычи, переработки и транспортировки по системе магистральных нефте-газопроводов, закрепит правовой статус магистральных трубопроводов, предусмотрит перечень полномочий государственных органов в части регулирования отношений в нефтяной сфере⁴. Перед законодателями стоят задачи урегулировать ряд правовых вопросов, которые относятся к области международного частного права в сфере регулирования трубопроводного транспорта как самостоятельного вида транспортировки и — соответственно — самостоятельного института в трансграничном транспортном праве.

---

2 См: Gist: Oil and Energy. US Department of State Distpatch, Vol. 2 pt2, No. 30 - July 29, 1991, pp. 558-558

3 Трансграничный магистральный трубопровод - единый производственный технологический комплекс магистральных трубопроводов, проходящих по территории двух и более государств

4 Интервью замминистра энергетики РФ В.М. Азбукина журналу «Законодательство». 2010. N 3. С.8.

Разумно было бы нормативно разграничить правовое содержание терминов «перевозка» и «перемещение» как традиционного и нового видов транспортировки⁵. До появления трубопроводной транспортировки в доктрине транспортного права и на практике дефиниции были схожи или даже идентичны, и как следствие взаимозаменяемы, что отразилось на практике. Ярким примером этого является Соглашение о международном транспортном коридоре «Север-Юг» от 12 сентября 2000г., в статье 1 дана следующая правовая дефиниция: «*Перевозка* грузов — вид услуги по *перемещению* товара...» Однако, в большинстве Соглашении о транзите нефти и газа сравнительно недавно стал применяться исключительно термин «перемещение». В качестве примера можно привести статью 12 двустороннего договора — Соглашения между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Казахстан «О транзите нефти» от 7 июня 2002 г., в которой указано: «Таможенный режим, в соответствии с которым нефть *перемещается* через таможенную территорию государств Сторон, определяется в соответствии с законодательством Российской Федерации и законодательством Республики Казахстан». В качестве многостороннего международного акта можно рассмотреть статью 1 Соглашения о проведении согласованной политики в области транзита нефти и нефтепродуктов по магистральным трубопроводам от 12 апреля 1996г., которая уже дает следующую дефиницию: «Транзит — *перемещение* через территорию одной из Сторон нефти и нефтепродуктов...».

При использовании трубопровода как особого вида транспортировки, который является самостоятельным «не индивидуализированным»⁶ энерготранспортом, следует применять особый термин — «перемещение». При транспортировке и нефти, газа и нефтепродуктов любым иным видом транспорта или при смешанной транспортировке возможно применение термина «перевозка», но только для решения вопроса о применимом праве. Таким образом, существует необходимость пересмотра генерального определения транспортировки, где перевозка и перемещение не будут более рассматриваться как взаимозаменяемые термины. На практике в договорах поставки нефти и газа предусматривается определение терминов, применимых к трансграничным нефтяным и газовым контрактам⁷, например, в главе «Общие условия поставки» обычно предусматривается следующее положение: «Транспортировка товара осуществляется посредством перемещения трубопроводным транспортом по системе магистральных нефтепроводов

5 См: Needed: Strategy for Oil. Foreign Affairs, Vol. 29, Issue 2 (January 1951), pp. 229-237

6 Филимонова М.В. К вопросу о регулировании трансграничной трубопроводной транспортировки // Право: теория и практика. - М.: Тезарус, 2006, № 13. - С. 4-11.

7 См: Natural gas market : hearings before the Subcommittee on Energy Regulation and Conservation of the Committee on Energy and Natural Resources, United States Senate, Ninety-ninth Congress, first session, on the current state of and the factors affecting the natural gas market, June 18 and July 11, 1985

ОАО АК «Транснефть».⁸ Что свидетельствует о стихийном переходе практики к термину «перемещение». Необходимо учитывать, что подобного рода разграничение терминов может вызвать применение различных коллизионных норм и повлиять на выбор применимого права.

Особая роль государства в данных правоотношениях, которая проявляется в суверенном праве не только на территорию, по которой проходит магистральный трубопровод, но и на все находящиеся энергоресурсы на своей территории, сужает сферу действия принципа «*lex voluntatis*» при выборе применимого права. Практика свидетельствует, что возрастающая роль норм, защищающих государственный суверенитет, приводит к тому, что складывающиеся правоотношения в сфере топливно-энергетического комплекса в целом тяготеют все более и более к национальным правовым системам страны грузоотправителя или страны грузополучателя. Одним из самых сложных аспектов остается то, что перемещение энергоносителей по системе магистральных трубопроводов на практике осуществляется не по одному, а фактически по двум разным гражданско-правовым договорам — договору на поставку нефти или газа и договору на перекачку.

Как отмечает О.Н.Садиков, «при заключении договора на поставку газа или нефти оплачивается стоимость продукции, трубопроводная организация получает их в собственность (в оперативное управление). В случае заключения договора на перекачку оплачивается не продукция, а стоимость ее транспортировки»⁹. То есть, возникает сложноподчиненное коллизионное регулирование законом «территориальным» (распространяющимся на трубопровод) и законом «личным» (распространяющимся непосредственно на энергоноситель)¹⁰. Момент смены собственника у перемещаемого энергоносителя также порождает до сих пор неразрешенные с точки зрения доктрины международного частного права вопросы. На практике поставщик обязуется передать на узле учета нефти или газа (далее УУН) покупателю товар, который считается поставленным поставщиком и принятым покупателем по качеству и количеству с момента подписания акта приема-передачи. Однако недавние скандалы¹¹, широко освещаемые в прессе, показали, что страны-транзитеры

---

8 Под товаром здесь понимается нефть, которую поставщик обязуется передать, а покупатель принять и оплатить в соответствии Договором.

9 См: Садиков О.Н. Международные трубопроводы и их правовой статус. Ученый труды М.: ВНИИСЗ, 1966. Вып.8. С.75

10 Стоит отметить, что к отношениям в сфере деликтных обязательств будет применяться специальная коллизионная привязка *lex loci delictus commissi* (закон места совершения правонарушения), что находит свое подтверждение в многих нефтяных и газовых контрактах.

11 См., например: Детские соски вывели из строя нефтепровод «Дружба» // [Электронный ресурс]. URL: <http://www.energy-experts.ru/news7743.html> (дата обращения: 15.09.2012).

изменяют объемы перемещаемого груза без всяких на то правовых оснований и в этой связи вопросы применимого права становятся крайне актуальными для определения как меры ответственности, так и правового разрешения проблемы в целом. Покупателю выгодно применение территориального статута на весь маршрут следования товара, так как все возникающие проблемы будут находиться под «домашней» юрисдикцией; поставщику же, наоборот, гораздо выгоднее применять личный статут, который позволит не только распространить свое право на все этапы доставки, но и защитить себя от негативного влияния иностранного права.

Создание унифицированного договора, который бы регулировал частно-правовые отношения, осложненные иностранным элементом, при трансграничной транспортировке энергоносителей, позволило бы снять многие коллизийные вопросы, которые до настоящего времени остаются актуальными и не решенными, при том, что практика транснациональных нефтяных и газовых холдингов остается крайне закрытой, и не позволяет доктрине всецело проникнуть в изучение отдельных аспектов, перекладывая развитие системы нормативно-правового регулирования данного сектора экономике исключительно на государство.

ȘTIINȚE PENALE

CRIMINAL SCIENCES

CONSIDERAȚII PRIVIND FORMAREA SORGINȚILOR TEHNICII CRIMINALISTICE (II)

Gheorghe GOLUBENCO, doctor, conferențiar universitar

(continuare din Revista SJU nr. 1-2 2011)

În lucrare sunt abordate aspectele istorice privind apariția și dezvoltarea soriginților tehnicii criminalistice. Autorul argumentează importanța cunoașterii începuturilor tehnicii criminalistice pentru o înțelegere corectă a premiselor formării a însăși științei criminalistica.

Cuvinte-cheie: înregistrarea criminalistică, traseologia, balistica, documentologia, gabitoscopia

CONSIDERATIONS CONCERNING THE FORMATION OF THE SOURCES OF FORENSIC TECHNIQUES

The paper deals with the historical aspects concerning the emergence and the development of the sources of forensic technique. The author brings arguments in favor of the importance of knowing the origins of the forensic technique for the correct understanding of the premises of creation of the forensic science itself.

Key-words: forensic evidence, traciology, ballistics, documentology, gabitoscopia .

Traseologia ca ramură a tehnicii criminalistice studiază urmele lăsate de diverse obiecte ce cad în orbita infracțiunii: omul, animalul, uneltele utilizate, vestimentația, diverse mecanisme, mijloace de transport etc.

Folosirea urmelor în scopul cercetării infracțiunilor coboară de asemenea în cele mai vechi timpuri, procesul în cauză fiind genetic legat de activitatea vânătorilor, care urmăreau animalele sălbatice după urmele lăsate de acestea. Inițial acest proces purta caracter pur pragmatic, experiența acumulându-se de către subiecți speciali, eliberați de producerea bunurilor, care se specializau în domeniul cercetării infracțiunilor (la început — vânătorii, crescătorii de animale, persoanele ce duceau o vață nomadă ș.a.). Necesitatea studierii de către ei a urmelor pentru a cunoaște unele evenimente ce s-au produs le permitea să dobândească toate cele necesare pentru a supraviețui (hrană, apă, adăpost etc.). Mai târziu, odată cu acumularea de experiențe și cunoștințe despre mecanismul formării urmelor¹, legătura lor cu unele evenimente concrete, deprinderile acestor subiecți au început să fie folosite și în sfera dreptului pentru căutarea persoanelor ce au comis fapte ilegale, altele și pentru a stabili modul de comitere a acestora.

1 Golubenco Gh. Criminalistică: obiect, sistem, istorie. Chișinău: F.E.P.“Tip.Centrală”, 2008, p. 10. (215 p.)

Despre importanța urmelor pentru cercetarea infracțiunilor cunoscutul criminalist francez Edmond Locard scria încă în secolul trecut că, „investigarea infracțiunilor este o îndeletnicire la fel de veche ca și societatea umană și, în aspect istoric prezintă în sine goana după adevărul greu de perceput...Acum ea caută noi garanții a veridicității în metodele științifice. La diverse probe scrise și verbale ea anexează sau pune în locul lor probele materiale, dar aceasta încă nu înseamnă că cele din urmă au apărut recent în cadrul investigațiilor”².

În alt context, referindu-se la istoria dezvoltării dactiloscopiei Edmond Locard nota: „În istoria dactiloscopiei se poate distinge 3 perioade, una preistorică, o a doua empirică și a treia științifică”³. Pornind de la această idee, istoria folosirii urmelor materiale la general, inclusiv și cele papilare în activitatea de descoperire și cercetare a infracțiunilor poate fi divizată la fel în trei etape convenționale: preistorică, empirică și științifică. Prima etapă poate fi cunoscută și înțeleasă după izvoarele de drept din epoca respectivă, care conțin informații referitor la utilizarea urmelor materiale în procesul de descoperire și cercetare a cauzelor de natură penală. Exemplificativ, amintim art.44 al capitolului VIII al Codului de legi Manu (sec.II î.Hr.) în care se indică: „Precum vânătorul caută animalul sălbatic după urmele de sânge, tot așa țarul trebuie să descopere urma drahmei (infracțiunii — G.G.) prin cercetare”. Despre folosirea urmeor la cercetarea infracțiunilor se vorbește și în Codul albanez de legi Lek Dakagjini (sec. XV). Art.112, §768 (e) prevede „lucrul furat lasă urme, pe aceste urme se deplasează stăpânul pățimit până la hotarul localității...”; §770 — „dacă urmele duc spre o localitate, iar hoțul nu este găsit, stăpânul poate cere de la localnici și aceștea sunt obligați să-i plătească” (despăgubiri — S.A.). În art.37 al Pravdei Salice (sec. V—VI), art. 8 al Pravdei Poloneze (sec. XIII), art.29 al Pravdei Ruse se vorbește de asemenea despre folosirea urmelor la cercetarea infracțiunilor. Observăm că aceste priceperi și deprinderi ale oamenilor s-au format pe parcursul a zeci, sute și chiar mii de generații. Corectitudinea lor a fost verificată de experiența reală colectivă, de viața de toate zilele a oamenilor în mediul natural, mai târziu și în cel social. De aceea, are dreptate V.I.Lenin când scrie: „practica omului, de miliarde de ori repetându-se, s-a întipărit în conștiința lui prin figuri logice. Aceste figuri de o persistență egală cu cea a superstițiilor, purtau caracter axiomatic tocmai (și numai) datorită acestor repetări de miliarde de ori”⁴.

Autorul rus I. Krâlov în lucrarea sa „Teoria criminalistică privind urmele”⁵. descrie numeroase exemple de utilizare a urmelor în descoperirea infracțiunilor din perioada atât antică cât și cea a Evului Mediu. A fost firesc ca la sfârșitul sec. al XIX-lea să se acumuleze un bogat material empiric privind folosirea urmelor în aceste scopuri, însă

2 Локар Э. Руководство по криминалистике. М.1941, с.8

3 Locard E. Les empreintes et les traces dans lenquete criminelle. Lion: Joannès DESVIGNE et FILS, 1931, p.13

4 Ленин В.И. Полн. собр.соч., т.29, с.198

5 Крылов И.Ф. Криминалистическое исследование следов. Л.: Издательство Ленинградского Университета, 1976, с.3-42

care anume urme au fost folosite mai de demult în practica judiciară este greu de stabilit cu toată certitudinea. Cel mai probabil, acestea au fost urmele de picioare și cele de natură biologică, precum sângele. Dezvoltarea medicinei legale, disciplină ale cărei cunoștințe se foloseau din vremurile străvechi în aflarea adevărului, a scos în evidență persoana specialistului medic legist, care devenea participant neapărat în elucidarea cauzelor de omor, leziuni corporale etc. Anume aceasta a făcut ca în urmărirea penală să fie invitate și alte persoane competente în ramurile tehnicii, științei, artei, meseriei, ceea ce a condus mult mai târziu la apariția institutului de expertiză judiciară. Desigur, în epoca analizată această informație nu purta caracter sistematic.

Deci, este firesc ca în această perioadă, pătrunderea masivă a „martorilor tăciți“ în procesul penal să dicteze soluționarea a cel puțin două probleme: pe de o parte, stabilirea statutului procesual al urmelor materiale în raport cu alte probe (aspectul procesual), iar pe de altă parte, analiza criminalistică a esenței și conținutului noțiunii de „urmă a infracțiunii“.

Aspectul procesual al importanței diverselor urme în probațiune este dezvoltat în lucrările lui L.Jagemann⁶, Ia.Barșev, A.Kvacevski, P.Malinovcki⁷, I.Foinițki⁸ ș.a.

Însă, de rând cu acești autori, în această perioadă se evidențiază o altă pleadă de savanți care analizează aspectele criminalistice ale noțiunii de urmă (H.Gross, E.Burinski ș.a.)

H. Gross pentru prima dată sistematizează experiențele izolate privind utilizarea urmelor în sferă de urmărire penală în lucrarea sa „Manualul judecătorilor de instrucție, al funcționarilor de jandarmerie și poliție“⁹. Aici el argumentează caracterul independent al acestui domeniu de cunoaștere, completează substanțial și sistematizează toată informația despre urmele infracțiunii deținută la momentul respectiv, precum și tot arsenalul de metode și mijloace de cercetare a infracțiunilor la acea perioadă. H.Gross subliniază că studierea urmelor, ca oricare studiu științific, trebuie efectuată după anumite reguli, acordând atenție mecanismului formării urmelor. „Urmele piciorului omenesc — scria H.Gross la acea vreme — vor rămâne neînțelese pentru cercetător atâta timp cât acesta nu va cunoaște factorii care conduc la apariția urmelor“¹⁰. Cu alte cuvinte, amprenta lăsată de încălțăminte conține nu numai informație despre pingeala încălțăminte, dar și despre mișcările piciorului, acțiunile omului. Primele rețete de modelare a urmelor de adâncime au apărut grație farmacistului francez Gugulain, care a propus în 1850 de a fixa urmele de picioare prin topirea stearinului. Un alt cercetător — vracii rus A.Borhman în 1867 a găsit

---

6 Jagemann L. Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde“. Frankfurt, vol. I — a. 1838; vol. II — a. 1841

7 Малиновский П.В.Практическое руководство для судебных следователей. СПб, 1871

8 Фойницкий И.Я. Курс уголовного судоприводства. — новое изд. переп. с изд.1910 г. Санкт Петербург. 1996, т.2

9 Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. — новое изд. переп. с изд.1908 г. М.: ЛексЭст, 2002

10 Idem, p. 615

o metodă mai perfectă de ridicare a urmelor de picioare prin utilizarea soluției de ipsos, uzitată și în zilele noastre. Pionerul criminalistici rusești E.Burinski, în legătură cu cercetarea urmelor în documente scrie: „o trăsătură foarte mică, greu de observat sau o pată neînsemnată ... este capabilă să dea expertului firul ce duce spre adevăr, dar, ca să te poți folosi de acest indice, trebuie să ai capacitatea de a aprecia însenătatea linioarei sau petei observate, să formulezi bănuiala...”¹¹.

De menționat, că în etapa incipientă de dezvoltare a teoriei privind urmele infracțiunii, noțiunea de urmă lipsea, mecanismul formării urmelor nu se studia, clasificarea lor se efectua după varietatea obiectelor creatoare de urme. Însă în lucrările apărute la începutul sec. al XX-lea se fac primele încercări de a formula noțiunea în cauză. I.Foințki caracterizează urmele materiale foarte larg ca „diverse modificări în lumea materială”¹². La fel sunt definite urmele și de către alți pionieri ai criminalistici occidentale. Bunăoară, E.Anuschat, definea noțiunea de urmă ca „tot ceea ce specialistul poate percepe și folosi într-un fel din punct de vedere criminalistic”¹³.

În criminalistica sovietică, fondator al perioadei științifice privind teoria cercetării urmelor este considerat pe bună dreptate I.N. Iakimov, care a fost primul savant în criminalistica sovietică care a formulat noțiunea de urmă: „Urmă prezintă tiparul unui obiect pe ceva, care permite a judeca despre forma sau utilitatea lui”¹⁴. În a.1935 pentru prima dată în literatura de specialitate sovietică a fost folosită și sintagma „teoria despre urme”, iar în a.1936 — termenul „traseologia”, cu toate că noțiunea de urmă a rămas aceeași.

Însă în anul 1947 a apărut o lucrare intitulată „Bazele științifice ale traseologiei contemporane”¹⁵ semnată de B. Șevcenko, în care au fost expuse raționamente distincte cu privire la noțiunea de urmă. În opinia acestui autor, sensul larg al noțiunii „urme”, acceptat în literatura de specialitate, este incert și conferă traseologiei trei neajunsuri semnificative: **1.** lipsa hotarelor și a unui volum exact al noțiunii; **2.** elaborarea insuficientă a metodicii și tehnicii examinării urmelor; **3.** aplicarea unei clasificări incorecte a urmelor.

În scopul de a înlătura aceste neajunsuri, B.Șevcenko a definit traseologia ca „ramură a tehnicii criminale, care studiază diverse urme ce reflectă structura exterioară a obiectelor materiale pentru a stabili împrejurările apariției a astfel de urme și identificarea obiectelor în cauză”¹⁶. Deci, îngustarea noțiunii de urmă autorul

11 Буринский Е.Ф. Судебная экспертиза документов.СПб, 1903, с.40

12 Фойницкий И.Я. Цит. соч. 1996, т.2. с. 322

13 Anuschat E. Criminalistische Spurenkunde. Berlin, 1943, S.10. Citat după: Якимов И.Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике.- Новое изд., перепеч. с изд.1925г. — М.: ЛексЭст, 2003, с.199

14 Якимов И.Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике.- Новое изд., перепеч. с изд.1925г. — М.: ЛексЭст, 2003, с.199

15 Шевченко Б. И. Научные основы современной трасологии. М.,1947

16 Крылов И.Ф. Криминалистическое исследование следов. Л.: Издательство Ленинградского Университета, 1976, с. 49

a justificat-o invocând scopul *identificării obiectului creator de urmă*. Pentru prima dată în criminalistica sovietică noțiunea de urmă a fost abordată atât în sensul îngust (traseologic), cât și în accepțiunea largă a cuvântului — determinare, care este prezentă și astăzi în multe manuale și lucrări de specialitate.

Însă, după cum s-a arătat mai sus, există și păreri contrare. Spre exemplu, în opinia profesorului E.E. Țentrov abordarea îngustă a urmei „limitează orizontul tactic și identificator al anchetatorilor, lucrătorilor operativi și a experților, întrucât deprinderea de a vedea legătura unilaterală a urmei-reflectare cu obiectul-creator de urmă împiedică formarea imaginii de ansamblu privind conexiunile diverse și reciproce ale acestui obiect”¹⁷.

Și în literatura de specialitate occidentală predomină o astfel de opinie privind urma în sensul material și vast al cuvântului. Spre exemplu, „urmele sunt indiciile după care poate fi determinat faptul și mersul unor evenimente și care oferă date despre făptuitor” (Kleinschmidt, 1943)¹⁸; „urmă prezintă amprente și urmele de adâncime, precum și substanțele, obiectele”, care întâmplător sau premeditat au fost lăsate în cadrul pregătirii sau săvârșirii unei fapt penale (Hulke, 1977)¹⁹, „obiectele materiale și fenomenele ce apar în cursul comiterii faptei ce permit a conchide despre circumstanțele cauzei și despre făptuitor” (Hoffman, 1981)²⁰.

Trebuie menționat că problema determinării noțiunii de urmă în criminalistică, strict teoretică la prima vedere, generează și probleme practice, care aduc atingere nu numai criminalisticii. Spre exemplu, când persoanele care realizează urmărirea penală alcătuiesc documentele procesuale, este extrem de important a percepe ce semnificație aceștea atribuie conținutului noțiunii de urmă, întrucât de aceasta va depinde posibilitatea utilizării acestora în calitate de probe pe o cauză penală concretă. Deaceia, credem că tendința unor criminaliști de a imprima noțiunii de urmă doar componenta ei traseologică ce dovedește deosebirea de alte urme infracționale, ignorându-se, în fond legătura acestora cu alte genuri de urme, nu este totdeauna productivă.

Generalizând cele spuse, observăm că pe la mijlocul secolului trecut teoria criminalistică despre urmele infracțiunii nu extindea înțelesul acestei noțiuni mai larg decât ca urme-formă (urme-reflectare) a structurii exterioare a obiectului creator, după care acesta poate fi ulterior identificat.

La ora actuală o astfel de abordare o credem depășită, întrucât a apărut posibilitatea de a identifica diverse obiecte nu numai după reflectările lor, dar și după alte caracteristici, inclusiv însușiri ce nu țin de forma și construcția exterioară a acestora: structura interioară, compoziția moleculară și elementară, duritatea, conductibilitatea

---

17 Центров Е.Е. Следы как отображение взаимосвязи объектов и их связи с происшедшим событием. В: Вестник криминалистики. Вып. 1 (3). М., 2002, с.35

18 Kriminalistik: Handbuch für Praxis und Wissenschaft. B.1./ E.Kube, H.U.Storzer, K.J.Timm. Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, 1994, s. 672

19 Idem, p. 673

20 Ibidem

electrică, alte însușiri. În ultimele decenii progresul tehnico-științific a oferit o gamă largă de metode, procedee și mijloace tehnice folosite în activitatea de descoperire și cercetare a infracțiunilor.

La dezvoltarea de mai departe a traseologiei au contribuit semnificativ lucrările cunoscătorilor savanți ruși precum G.Granovcki²¹, I.Krâlov²², D.Turcin²³ ș.a. Totalizarea discuțiilor privind starea teoriei criminalistice despre mecanismul formării urmelor infracțiunii a făcut-o R.Belkin care menționa că sintagmele „urme în sensul larg” și „urme în sensul îngust” trebuie excluse din limbajul criminalisticii, ca nimic în fapt neînsemnnd și nefiind umplute cu conținut concret, substituindu-le prin termenii „urme infracționale” și „urme–reflectare” (ca unul din genurile de urme ale infracțiunii)²⁴. Această opinie poate fi susținută, în sensul că înțelesul de urmă „îngust”, „larg” ar avea puțin sens, însă divizarea urmelor infracțiunii în „urme–reflectare” (urme–formă) și alte urme ale infracțiunii suscită multe semne de întrebare. Dacă există urme ce nu reflectă nimic („alte urme ale infracțiunii”), atunci, cum ofițerul de urmărire penală poate determina că un aumit obiect prezintă urmă și care este valoarea acestuia. Această afirmație nu explică care este locul în clasificarea dată a urmelor ce apar nu ca rezultat al interacțiunii mecanice a obiectelor (omul, armele, uneltele, mijloacele de transport etc.), dar ca urmare a unui complex de operații și acțiuni (spre exemplu, în cazul „circumstanțelor negative” când rezultatul unor acțiuni este perceput ca spargere, în realitate acțiunile reflectând însă nu spargerea dar acoperirea unui furt), precum și a unor activități intelectuale asupra proceselor informaționale.

Deaceea, interpretarea traseologică a conținutului categoriei „urmă a infracțiunii” nu lasă loc pentru un strat întreg de urme ale activității infracționale din domeniul financiar, bancar, activitatea economică etc., utilizarea în aceste sopuri a tehnologiilor informaționale contemporane.

În concluzie la capitoul geneza și evoluția traseologiei observăm, că literatura de specialitate din ultimile decenii²⁵ atestă unele tendințe de a depăși conținutul ambiguu al categoriei „urmă a infracțiunii” în sensul „îngust” și „larg” al cuvântului în scopul de a crea un model generalizat al mecanismului de formare a urmelor.

Trecând la analiza sorginților apariției **fotografiei criminaistice** trebuie menționat că istoria umanității ca organism social este indisolubil legată de procesele de obținere, păstrare și transmitere a informației. La început informația necesară pentru a comunica și a supraviețui în colectivitate se păstra în formă de desene

---

21 Грановский Г.Л. Основы трасологии. М.: НИИ МВД СССР, 1965 г.

22 Крылов И.Ф. Следы на месте преступления. Л.: Издательство Ленинградского Университета, 1961

23 Турчин Ю.Д. Теоретические основы учения о следах в криминалистике. Владивосток, 1983 г

24 Белкин Р.С. Курс криминалистики. М. Юрист, 1999, с. 57

25 Мешков В.М. Основы криминалистической теории о временных связях. Калининград, 1999

stilizate pictate pe stânci, prin linii simple și exacte, mai târziu, pentru a imagina tridimensional lumea înconjurătoare pe tablouri, se folosea un spectru larg de culori și nuanțe. Dar, întrucât viteza cu care se pictau tablourile era lentă, ulterior, pentru desenarea mecanică a imaginilor obiectelor lumii exterioare a început să se folosească așa numita „camera-obscură“ (o cutie închisă cu o gaură prin care lumina exterioară formează o imagine reală inversată pe fondul interior al cutiei), bine cunoscută în epoca mediavală (Leonardo da Vinci, (1452—1519). Însă mecanizarea definitivă a procesului de fixare a realității înconjurătoare a devenit posibil doar în sec. al XIX-lea, odată cu elaborarea bazelor științifice ale chimiei. Inventatorul francez J.Niépce (1765—1833) în a.1826 a reușit să obțină și să fixeze prima imagine optică pe o placă acoperită cu soluție de bitum în ulei de levănțică, sensibilă la lumină, procesul fiind numit „heliographye“. Data oficială a descoperirii fotografiei este, însă considerat anul 1839, când un alt francez, pictorul L. Daguerre a captat și a fixat pe o placă metalică cu depunere de halogenură de argint o imagine optică, procesul fiind denumit „daguerotipye“.

La acest capitol o contribuție semnificativă și-a adus-o savantul englez W.Talbot. Creând primul negativ pe hârtie îmbibată cu clorură de argint plasată ulterior în camera-obscura pentru a fi expusă, procesul l-a numit „fotografie“ (din l.greacă „photos“ — lumină și „graphy“ — scris, desen, leteralmente — „a picta cu lumină“). A nume procesul negativ-pozitiv umed a fost pus la baza fotografiei clasice contemporane. Peste puțin timp plăcile de sticlă și de argint au fost înlocuite cu peliculă flexibilă (G.Eastman, 1884), aparatele de format mic, încărcate cu această peliculă, fiind puse pe piață de firma americană „Kodak“ în a.1898, fapt, care a pregătit, astfel solul pentru apariția chino-filmului. Dacă anterior expoziția putea fi reglată doar prin rapiditatea cu care se scotea capacul de pe obiectiv, cu timpul ea a devenit practic momentană, ce permitea a imagina glonte în zbor²⁶.

Din momentul apariției sale fotografia s-a impus că o realizare importantă a progresului tehnico-științific, datorită căruia procesul fotografierii se perfecționa continuu. Deci, ca ramură a tehnicii generale consolidarea cunoștințelor de imaginare a lumii înconjurătoare poate fi convențional divizată în câteva etape: — desenele în formă de tablouri pictate pe stânci ca reflectări subiective a obiectelor; — copierea de umbre a imaginilor în camera-obscură; — obținerea de imagini sub acțiunea luminii — daguerotipya; — etapa proceselor coloidale umede cu utilizarea emulsiilor de galogenură de argint în gelatină. La ora actuală folosirea în masă a calculatoarelor și a tehnologiilor computerizate au marcat trecerea la o nouă etapă — la așa numita „fotografie digitală“.

A fost logic ca fotografia — realizare extrem de importantă în gândirea tehnico-științifică a umanității să fie folosită peste puțin timp după ivirea ei într-o sferă

---

26 Ищенко Е.П., Ищенко П.П., Зотчев В.А. Криминалистическая фотография и видеозапись: Учебно-практ. пособие. Под ред. проф. Е.П.Ищенко. М.Юристъ, 1999, с.15 (438 с.)

specifică a activității umane, precum este lupta contra criminalității. În practica organelor de drept fotografia permitea să se examineze probele materiale, să se fixeze, multiplice și să se conserveze perioadă îndelungată informația legată de cercetarea infracțiunilor. Literatura de specialitate semnalează că în istoria aplicării fotografiei în lupta cu criminalitatea a parcurs mai multe etape²⁷.

În prima etapă, fotografia se aplica episodic, mai cu seamă în scopuri de căutare și de recunoaștere și nu era reglementată de normele procesuale sau actele bazate pe lege. Profesorul E. Stancu menționează că în scurt timp după ce procedeul fixării imaginilor fotografice a fost pus la punct de către Daguerre în a.1839, „poliția belgiană a început deja să îl folosească în anul 1840, în închisoarea din Bruxelles”²⁸. Mai târziu, în practica organelor de urmărire au început să se folosească fotoalbumurile cu pozele infractorilor. Poliția SUA pe larg utiliza așa numita „galerie a ticăloșilor” sau „gallery Rogues” ce conținea fotografiile recidiviștilor și suspecților în comiterea infracțiunilor, păstrați în scopuri de identificare (Th. Byrnes, New York)²⁹.

În etapa a doua (începutul anilor ‘80 ai sec.al XIX-lea) fotografia se folosea în scopul înregistrării penale, dar și pentru fixarea unor obiecte în cadrul cercetării la fața locului, în probațiunea judiciară³⁰. Însă consolidarea fotografiei judiciare ca compartiment al științei criminalistice este legat de încercările criminalistului francez A.Bertillon de a elabora reguli de fotografiere și utilaj special: cameră de format mare pentru fotografierea cadavrelor și a locului faptei; scaun special pentru a standardiza procesul de fotografiere la scara 1:7 a mărimilor naturale. Fotografia de măsurătoare de asemenea se realiza după anumite reguli, expuse în lucrarea sa „Fotografia judiciară”, publicată în 1890.

Etapa a 3-ea (anii ‘90 ai sec.al XIX-lea — anii ‘30 ai sec. al XX-lea) se elaborează metodele și procedeele de fotografiere a locului faptei, a cadavrelor și altor obiecte, principiile teoretice ale aplicării fotografiei în activitatea de examinare a probelor.

Folosirea pe larg a fotografiei a dat un impuls și dezvoltării a însăși științei criminalistice. Criminalistul rus A.Ăisman, în legătură cu aceasta menționa pe bună dreptate, că „sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea au fost cruciale în egală măsură atât pentru fotografie, transformată în branșă dotată cu mijloace tehnice și fundamentată pe cunoștințe validate științific, dar și pentru criminalistică, devenită știință de sinestătătoare”³¹. De fapt, Rusia a fost și prima țară în care fotografia

---

27 Полевой Н.С., Сельг С.И. О некоторых вопросах теории и истории использования фотографии в судебном доказывании. В: Применение научных методов при расследовании преступлений и изучении преступности. Материалы Всесоюзной научной конференции. М.,1973. Вып.1, с.165-166 (с.165-173).

28 Stancu E. Op. cit., p. 67

29 Rogues gallery. http://en.wikipedia.org/wiki/Rogues_gallery

30 Торвальд Ю. Век криминалистики: /Под.ред.Ф. М. Решетникова. 3-е изд.-М.: Прогресс, 1991, с. 43-48

31 Эйсман А.А. Новая техника усиления контрастов в судебно-исследовательской фотографии. В: Советское государство и право. 1947. №6, с.84. (с.82-91)

a început să fie folosită în domeniul expertizei judiciare. Fondator al fotografiei de examinare este, pe drept, considerat E. Burinski (1849—1912), care în a. 1889 a creat primul laborator de cercetări fotografice judiciare. Metoda separatoare de culori și de sporire a contrastului, elaborate de acest înaintaș al criminalisticii rusești, a făcut posibile citirea textelor invizibile și restabilirea textului documentelor. Esența metodei consta în fotografierea de mai multe ori a aceluiași document și obținerea multiplelor negative. Ulterior, acestea erau suprapuse unul peste altul, obținându-se o imagine „cumulativă” de un contrast sporit, în funcție de numărul negativelor. Aplicând această metodă, el a reușit să descifreze conținutul unor pergamente provenite din perioada domniei cneazului rus Dmitri Donskoi și descoperite în anul 1843, în timpul reparațiilor la Kremlinul din Moscova. Pentru elaborarea metodei separatoare de culori și refacerea acestor texte, în anul 1898, E. Burinski obține premiul „M. Lomonosov” — cea mai mare distincție a Academiei de Științe a Rusiei³². Laboratorul de fotografie judiciară din Sankt-Petersburg, creat încă în anul 1889 de către acest pionier al criminalisticii, a servit prototip la formarea primelor unități de expertiză din Europa de est (Kiev, Odesa, Moscova în anii 1913—1914), extinse ca număr și transformate în institute de cercetări științifice în anii '20-30 ai sec. al XX-lea în fosta URSS. Bilanțul activității sale fructuoase în ramura expertizei a fost încununat de publicarea, în anul 1903, a uneia dintre primele lucrări criminalistice originale din Rusia — „Expertiza judiciară a documentelor, efectuarea și utilizarea ei”³³.

Elaborarea de mai departe a problemelor privind aplicarea fotografiei în criminalistică a întreprins S. Potapov, care a caracterizat fotografia judiciară ca „sistem de metode fotografice, științific elaborate în scopul descoperirii infracțiunilor și punerii la dispoziția instanței de judecată a materialului probator”³⁴. Profesorul Potapov a divizat fotografia în două părți: fotografia judiciar-operativă, care cuprindea metodele de fixare a datelor materiale în cadrul activităților de investigare a infracțiunilor și fotografia judiciară de examinare, aplicată în cadrul expertizelor de laborator. În această perioadă se publică și alte lucrări consacrate aplicării fotografiei în scopuri judiciare³⁵.

Etapa a 4-a (anii '30—'60 ai sec. al XX-lea) se evidențiază prin publiarea unor lucrări ale savanților criminaliști, mai cu seamă din fosta URSS, în care s-au făcut încercări de a argumenta obiectul de studiu și sistemul fotografiei judiciare.

De menționat că imediat după război se organizează o rețea de laboratoare științifico-pactice în care se desfășoară munca de dezvoltare a metodelor fotografice. Se

---

32 Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. М.: Издательство Норма, 1999, с. 14

33 Буринский Е.Ф. Судебная экспертиза документов, производство ее и пользование ею. Новое изд., перепеч. с изд. 1903г. — М.: ЛексЭст, 2002

34 Потопов С.М. Судебная фотография. М.: Советское законодательство. 1936, с. 3. (135 с.)

35 Рейс Р.А. Научная техника расследования преступлений. М., 1912; Лебедев В.И. Искусство раскрытия преступлений. СПб. 1912

are în vedere Laboratorul Central de criminalistică al Comisariatului Norodnic de Justiție și Institutul de Cercetări Științifice în domeniul criminalisticii al MAI din URSS (astăzi, respectiv, Centrul Federal de Expertiză Judiciară al Federației Ruse de pe lângă Ministerul Justiției și Centrul de Expertiză și Criminalistică al MAI din Federația Rusă). În anul 1949, se fondează și Institutul Unional de Cercetări Științifice în domeniul criminalisticii al Procuraturii URSS, reorganizat mai târziu în Institutul Unional de cercetări științifice asupra cauzelor criminalității și pentru elaborarea măsurilor de prevenire a acestui fenomen)³⁶. Pe la începutul anilor '50 ai sec XX, în toate instituțiile de procuratură încep să fie fondate cabinete de criminalistică, iar în statele lor de personal se introduce funcția de procuror criminalist. În această perioadă apar trusele criminalistice dotate cu fotoaparate și dispozitive necesare asigurării fotografierii locului faptei și a altor acțiuni de urmărire penală.

Etapa a V-ea (anii '60-'90 ai sec. al XX-lea) este marcată de dezvoltarea de mai departe a teoriei și practicii aplicării fotografiei judiciare. În lucrările din această perioadă³⁷ se consolidează baza teoretică a fotografiei judiciare în ansamblu, inclusiv a unor direcții aparte.

Etapa contemporană este legată de implementarea în practica fotografiei criminalistice mondiale, inclusiv autohtone a celor mai noi realizări ale științei și tehnicii, a tehnologiilor informaționale contemporane, a fotografiei digitale. Astăzi fotografia însoțește procesul de investigare al infracțiunilor în ansamblu, în unele cazuri, legea procesual penală a R.Moldova prevede aplicarea obligatorie a ei în actele de urmărire penală (spre exemplu, alin.3 al art.116 CPP). Folosirea metodelor fotografice bazate pe principii digitale de fixare a informației determină și necesitatea de a revedea unele teze teoretice cu caracter metodic și procesual de aplicare a fotografiei în probațiunea judiciară la etapa actuală — aspecte care se vor aborda ulterior.

Portretul vorbit ca sursă și element component al sistemului de mijloace și metode privind tehnica criminalistică este definit de Dicționarul explicativ al limbii române ca „procedeu de identificare criminalistică bazat pe descrierea semnalmentelor infractorului de către victimă sau de către martori”³⁸. Desigur, identificarea persoanelor, dar și a cadavrelor după semnalmentele lor prezintă un obiectiv important, însă nu și unicul. Această definiție reflectă doar parțial conținutul și rolul portretului vorbit în activitatea criminalistică de cercetare a infracțiunilor, întrucât, mult mai frecvent acesta este utilizat în scopuri de urmărire și căutare a făptuitorilor bănușiți

36 Gheorghită M. Criminalistica. Partea I. Introducere în criminalistică. Chișinău. 1995, p.33

37 Полевой Н.С., Устинов АИ. Судебная фотография и ее применение в криминалистической экспертизе. М., 1960; Судебная фотография. Под ред. А.В.Дулова. Минск: Высшая школа, 1978 (192 с.); Colectiv. Fotografia judiciară. București. Editura Ministerului de interne. 1992; Ищенко Е.П., Ищенко П.П., Зотчев В.А. Криминалистическая фотография и видеозапись: Учеб.-практ.пособие / Под ред. проф. Е.П.Ищенко. — М.: Юристъ, 1999 ș.a.

38 Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II-a. București: Univers enciclopedic, 1998, p. 827

în comiterea infracțiunilor, uneori și a persoanelor dispărute fără urmă. Deci, din cele menționate observăm scopul dublu al acestei metode: căutarea și identificarea persoanelor după semnalmentele lor exterioare.

Însă înainte de crearea și implementarea în aceste scopuri a unor metode fundamentate științific, umanitatea a parcurs o cale lungă și anevoioasă de transformare a celor mai diverse modalități de evidențiere și „recunoaștere“ a făptuitorilor ca persoane, care în trecut au mai săvârșit infracțiuni. Sistemul de marcarea a acestora cu fierul roșu, asemenea animalelor, care a existat în epoca sclavagistă și feudală, coboară în adâncul veacurilor. Prin aceasta, partea cuviincioasă a societății se distanța de infractori și îi stigmatiza astfel, încât oricine să aibă închipuire ce prezintă persoana în cauză. Pe de altă parte, și organele de represalii din acele timpuri puteau mai ușor să determine după aceste însemne dacă persoana respectivă are sau nu antecedente penale (de pildă, în Franța, hoții erau marcați cu majuscula „V“ (voleur), falsificatorii — „F“ (faux), recidiviștii — „W“, condamnații la galere (adică pe o navă cu pânze, mânăuită cu vâsle de către sclavi sau condamnați) — „G“ („galere“), condamnații la muncă silnică — „TF“ — „travaux force“, sau se aplica mutilarea (tăierea nasului, a unei mâini, a urechilor, abolite doar în a.1832)³⁹. Nu în ultimul rând, aceste procedee urmăreau și scopul de a sancționa pentru faptele săvârșite, inclusiv și prin pedepse corporale extrem de dure, uneori bestiale.

Desigur, pedepsele în cauză, însoțite de schilodare și marcarea cu dangaua au fost legate de forma inchizitorială a procesului penal existent la acea vreme. Abolirea lor în Rusia s-a produs doar după reforma judiciară din a.1861, în unele țări ea s-a păstrat până la mijlocul sec.al XX-lea (Tailanda — a.1941).

Însă istoria a păstrat dovezi incontestabile că din cele mai vechi timpuri, de rând cu marcările, în scopuri de urmărire se foloseau și semnalmentele exterioare ale omului descrise și fixate documental⁴⁰. De aceea, ideia, în fond pozitivă, de a avea o metodă de înregistrare și identificare a infractorilor nu putea să dispară împreună cu abolirea marcării cu fierul roșu. În Europa Occidentală înregistrarea documentală se efectua simultan de către departamentele de justiție și a celor de poliție, luându-se la evidență persoanele cu antecedente penale și cele date în căutare de poliție (Germania — din a.1838, Franța — din 1850, Italia — din 1865, Rusia — din 1870, Portugalia — din 1872).

Totuși, înregistrarea descriptivă, în situația când infractorii, în mare parte, ne având loc permanent de trai, frecvent recurgeau la schimbarea numelui și la deghizarea exteriorului, s-a dovedit a fi ineficient⁴¹. A fost logic să fie înlocuită cu alte metode de înregistrare care asigurau conservarea altor date necesare urmăririi și identificării făptuitorilor indiferent de metodele de deghizare folosite de infractori.

39 Diaz Charles. *La police technique et scientifique*. Paris: Presses Universitaires de France, 2000, p.5

40 Stancu E. *Op. cit.*, p. 165

41 Беляков А.А. *Криминалистическая регистрация*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006, с.10. (190 с.)

Se are în vedere fotografierea lor (Franța, Paris — fotografia signalitică, fotoalbumurile din 1874); măsurările antropometrice inițiate de A. Bertillon (a.1882); portretul vorbit (a.1885); înregistrarea dactiloscopică (Marea Britanie — 1895, Rusia — 1906, Franța — 1914). Metodele indicate nu rareori se aplicau concomitent, completându-se reciproc și formând un sistem de identificare, pus la punct de către legendarul criminalist francez A.Bertillon. Mai târziu s-au ivit și alte sisteme auxiliare de înregistrare: după modul de operare (MOS — abreviatura de la Modus Operandi Sistem), după porecle, tatuaje și particularități fizice, după scris, ulterior se luau la evidență și cadavrele cu identitate necunoscută, lucrurile furate etc.

Revenind la subiectul nostru legat de portretul vorbit, trebuie spus că până la Bertillon, descrierea înfățișării persoanelor se realiza în formă liberă. Meritul acestui pionier al criminalistici constă tocmai în încercarea de a descrie într-o anumită ordine semnalmentele exterioare ale omului, de a le aranja într-un sistem, ușor de memorizat și de aplicat în practică. Descrierea verbală se efectua într-o anumită consecutivitate, folosindu-se o terminologie unitară și sistematizată. În plus, fiecare termen avea și un cod literal, ansamblul cărora crea o formulă a semnalmentelor exterioare a persoanei înregistrate sau căutate.

Desigur, sistemul creat de Bertillon a fost departe de a fi perfect, întrucât atenție preponderentă se acorda acelor semnalmente care mai târziu au fost numite „semnalmente frapante“, particulare.

Oricum, trebuie subliniat că crearea portretului vorbit servea, în primul rând scopului de urmărire și căutare, sarcina identificării, cel puțin în prima etapă de dezvoltare a acestuia, nu se lega nemijlocit de portretul vorbit, întrucât aceasta se realiza deja pe cale antropometrică, ulterior dactiloscopică. Anume prin aceasta se explică și faptul că, odată cu respingerea sistemului antropometric de identificare, portretul vorbit a rămas viabil și a fost perfecționat mai departe de către un alt reputat criminalist, profesorul elvețian R.A.Reiss (1876—1928), fondatorul unuia din primele laboratoare criminalistice din Europa (or.Lausanne). Pe baza acestui laborator Reiss, în a.1911, a citit un curs de lecții în criminalistică în fața a 16 ascultători ruși ai departamentului judiciar⁴².

În lucrarea sa „Portretul vorbit“ R.Reiss a îmbunătățit metoda, reușind ca descrierea verbală a semnalmentelor să fie mai simplă, mai sistematizată și mai accesibilă pentru memorizare. Metoda propusă avea caracter suficient de individualizator, asigura caracterizarea cumulativă a persoanei, evidențiind-o din masa persoanelor asemănătoare. Deci, metoda în cauză, propusă de Reiss urmărea deja scopul de a identifica persoana după trăsăturile exterioare, adoptând-se și o anumită consecutivitate: genul, etatea (vârsta), statura (înălțimea), constituția fizică (corpolența), trăsăturile capului (în ansamblu), părul, fața, fruntea, sprâncenele, ochii, nasul, gura, buzele, dinții, bărbia, pavilionul urechii, ridurile; apoi se făcea descrierea gâtului, a umerilor, a pieptului, spatelui și a membrilor.

---

42 Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. М.: Издательство Норма, 1999, с.16

De rând cu descrierea trăsăturilor anatomice se consemnau și cele funcționale: alura mersului, expresia fizionomiei (mimica), gesticulația, vocea și vorbirea ș.a.

În Rusia timp îndelungat a existat în paralel înregistrarea după metoda portretului vorbit îmbinată cu înregistrarea antropometrică. Tot în perioada de până la revoluția din octombrie 1917 au fost efectuate primele expertize fotoportretistice (G.Prohorov, a.1911). Mai târziu, în perioada sovietică au fost publicate două materiale didactice importante pe problema portretului vorbit (N.Bokarius, „Album-îndreptar la îndemâna lucrătorilor operativi și a miliției“, 1924; H.Schneikert „Teoria privind semnalmentele de recunoaștere“ (tradus în 1925).

De notat că în primele manuale sovietice de criminalistică (a.1935—1936) portretului vorbit i s-a acordat pe nedrept prea puțină atenție. Mult mai deplin și mai profund sunt expuse posibilitățile acestei metode de către profesorul N. Terziev în manualul „Criminalistică“, M., 1950⁴³. În capitolul VII a acestei lucrări, N.Terziev a expus principiile alcătuirii portretului vorbit și foarte clar a determinat și sferile de aplicare a acestuia: — compararea câtorva fotografii între ele; — compararea persoanei prezentate cu fotografia; — folosirea portretului vorbit în cadrul înregistrării și recunoașterii cadavrelor cu identitate necunoscută. Tezele principale ale acestui capitol au fost dezvoltate în lucrările sale ulterioare „Lecții de criminalistică“⁴⁴, „Identificarea criminalistică a persoanei după semnalmentele exterioare“⁴⁵, în care a argumentat științific, în baza datelor anatomice, antropologice, precum și a materialelor empirice din practica de urmărire penală și judiciară a individualității aspectului exterior al omului.

De menționat că în perioada anilor '50—'60 ai sec. al XX-lea în criminalistica sovietică se desfășoară cercetări științifice de anvergură în acest domeniu⁴⁶, în practică se implementează metoda supraproiecției de identificare prin expertiză antropologică⁴⁷ a cadvrului neidentificat după craniul acestuia și fotografia persoanei dispărute. De fapt, acest gen de expertiză s-a dezvoltat concomitent cu utilizarea în practica de urmărire penală a metodei reconstrucției plastice a feței umane după craniu, propusă de către antropologul rus M.Gherasimov⁴⁸. Cercetările realizate de către acest savant au oferit științei un material empiric bogat privind dependențele corelative dintre țesuturile moi ale capului și structura osoasă a craniului care, în consecință,

---

43 Криминалистика. Часть 1. Под ред. А.И.Винберга и С.П.Митричева. М.: Государственное Издательство Юридической Литературы, 1950, с.128-136. (304 с.)

44 Терзиев Н.В. Лекции по криминалистике. М.: ВЮЗИ, 1951, с.32-83

45 Терзиев Н.В. Криминалистическое отождествление личности по признакам внешности. Учебное пособие. М.: ВЮЗИ, 1956. (130 с.).

46 Гусев А.А. Методика производства судебных экспертиз в целях установления личности по чертам внешности. М. 1960

47 Asanache Gh. Expertiza prin metoda supraproiecției. În: Tratat practic de criminalistică. VII. București: Serviciul Editorial al IGM, 1978, p.348-356

48 Герасимов М.М. Основы восстановления лица по черепу. М.: 1949; Герасимов М.М. Восстановление лица по черепу. М.: 1955

a stârnit un nou interes față de problema identificării persoanei după semnalmentele exterioare și posibilitățile metodei portretului vorbit.

Următoarea etapă în dezvoltarea metodei portretului vorbit poate fi considerată activitatea de implimentare în practica de urmărire penală a așa numitelor portrete subiective, începutul fiind marcat de elaborarea unui mijloc tehnic — „Identikit“-ul, realizat de către șeriful Mc. Donald din California (SUA), în timpul celui de-al doilea război mondial⁴⁹. Un set de pelicule transparente cu imaginile elementelor exteriorului persoanei permiteau a alcătui un portret al infractorului în baza imaginii păstrate în memoria victimei sau a martorului ocular, materializată prin depozițiile lor, — ideie care a fost preluată și realizată în mai multe țări cu diverse modificări și variații („Fotorobot“ — P. Chabot, Franța⁵⁰, „Mimik“ — SUA, „Kompozitor“ — Japonia, „ИКР-2“ — Rusia ș.a.). Fiecare din aceste sisteme cuprinde, de regulă, un album cu desene schițate a elementelor exterioare ale omului, un complet de pelicule transparente pe care sunt transpuse aceste desene și un dispozitiv de demonstrat cu suport transparent luminat de jos, pe care se suprapun peliculele selectate, obținându-se o imagine grafică a persoanei căutate.

Cunoscutul criminalist rus Zinin A.M., menționând importanța portretelor subiective, sublinia că nu trebuie, totuși, de absolutizat acest factor. În una din lucrările sale el scrie: „...imaginile subiective nu pot să înlocuească descrierea, mai cu seamă a portretului vorbit. Ambele forme de fixare a semnalmentelor exterioare se completează organic, creând în ansamblu o imagine detaliată și multilaterală a aspectului exterior al omului“⁵¹. Pe bună dreptate, ambele forme rămân o realizare a tehnologiei și cunoștințelor teoriei privind portretul vorbit, numită și gabitoscopie⁵². Mai mult, și sistemele actuale de alcătuire a portretelor subiective, tehnizate și computerizate în mare măsură („Faces“ ș.a.), dar și sistemele automatizate de identificare facială („Imagetrak“ ș.a.) au la bază cunoștințele acumulate de-a lungul secolelor privind metoda clasică a portretului vorbit.

În concluzie, pornind de la cele menționate, trebuie observat, că apariția și formarea tehnicii criminalistice ca subsistem al științei criminalistice reflectă într-o anumită măsură, prin evoluția elementelor sale tradiționale, însuși istoria dezvoltării științelor cu caracter tehnic și natural în ansamblu, fiind desigur strâns legată de progresul tehnico-științific.

---

49 Ștefănescu P., Cârlan L. Știință și crimă: criminologie, criminalistică, medicină legală, București: Editura Științifică, 1990, p. 213 (534 p.).

50 Dumitrescu C., Gacea E. Elemente de antropologie judiciară. București: Ed. Ministerului de Interne, 1993, p.46 (187 p.)

51 Зинин А.М. Внешность человека в криминалистике (субъективные изображения). Уч. пособие. Под ред. В. А. Снеткова. М.: ЭКЦ МВД РФ, 1995, с.7.(100 с.)

52 Снетков В.А. Габитоскопия. Волгоград: ВСИ МВД СССР, 1979. (247 с.)

CONCEPTUL DE „DOCUMENT” ÎN CRIMINALISTICA CONTEMPORANĂ

Gheorghe GOLUBENCO, doctor, conferențiar universitar

Ion VACARU, doctorand

În lucrare se expune evoluția viziunilor asupra noțiunii de document și se propune un nou concept al acestei categorii științifice pentru criminalistica modernă din spațiul vorbitorilor de limbă română. Autorii argumentează ideea trecerii de la interpretarea criminalistică tradițională a noțiunii de „document”, doar ca „act scris” la un context mai larg — ca purtător material pe care, prin intermediul diverselor mijloace de comunicare a informației, special sunt fixate date importante pentru descoperirea și cercetarea infracțiunilor.

Cuvinte cheie: document, document electronic, act scris, documentologie, corp delict

CONCEPT OF “DOCUMENT” IN CONTEMPORARY FORENSICS

The paper exposes the evolution of the concepts concerning the notion of document and proposes a new concept of this scientific category so important for the modern forensics in our country. The authors underline the idea of shifting from the traditional interpretation of the notion of “document” just as a “written act” to a larger context as a material carrier on which, through diverse means of communication of information, are fixed important data that contribute to the discovery and investigation of crimes.

Key words: document, electronic document, written act, documentology, material evidence.

În aspect etimologic noțiunea „document” provine de la latinescul „documentum”, ceea ce în Roma antică însemna „tot ce poate servi ca mărturie, lecție, exemplu”. Această noțiune, dar și derivatele ei — „documentație”, „documentare” au intrat de mult timp în uzul anchetatorilor, lucrătorilor operativi, procurorilor, experților, judecătorilor, dar și tuturor acelor care zi de zi luptă cu criminalitatea și înfăptuește justiția. Cu documentele se operează, se discută, acestea se ridică, se examinează, se trimit la expertiză. Cu ajutorul lor se cercetează infracțiuni, se demască persoanele vinovate în săvârșirea lor. Acest termen se folosește în textele actelor normative, este pe larg utilizat și de savanții juriști, de experții-criminaliști. Și acest lucru este firesc deoarece urmărirea penală prezintă, în fond, un proces de depistare, apreciere și utilizare a unor documente, dar și alcătuirea altor documente semnificative din punct de vedere juridic.

Cu toate acestea, fiind o noțiune extrem de importantă și larg răspândită ea este insuficient elaborată în teoria criminalisticii din spațiul vorbitorilor de limbă română. De aici și diversitatea de opinii în sursele criminalistice, penale și procesual-penale asupra conținutului acestui termen.

În dreptul penal al Republicii Moldova, după cum menționează cercetătorul A. Reșetnicov documentul este privit ca obiect material, produs sau mijloc de săvârșire a infracțiunii.¹ Ca obiect material „documentul“ figurează în mai multe articole din CP al Republicii Moldova: art. 218; art. 243; art. 244; art. 252; art. 253; art. 310; art. 312; art. 361; art. 362¹. În calitate de produs al infracțiunii, documentele se amintesc în următoarele articole ale acestui act normativ (art. 182; art. 245; art. 245²; art. 250; art. 261; art. 276; art. 310), iar ca mijloc de săvârșire a infracțiunii, documentul se regăsește în art. 190; art. 207; art. 238; art. 241; art. 248 a Legii penale a Republicii Moldova.

În aspect procesual-penal (având în vedere noul Cod de procedură penală al României,² dar și CPP al Republicii Moldova în vigoare³) nu există o determinare clară a noțiunii de document și nici o listă exhaustivă a documentelor ce poartă însemnătate procesuală, dar în aceste acte se atrage atenția la forma documentelor redactate cu ocazia efectuării acțiunilor procesuale. Important este să subliniem că aici se expun modalitățile de fixare a informației în documente ce admit și acelea ce ipotetic pot apărea ca rezultat al dezvoltării progresului tehnico-științific.

Spre exemplu, art. 97 al noului CPP al României statuează în alin (1) că constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal. Alin (2) stabilește că proba se obține în procesul penal prin următoarele mijloace:

- a) declarațiile suspectului sau ale inculpatului;
- b) declarațiile persoanei vătămate;
- c) declarațiile părții civile sau ale părții responsabile civilmente;
- d) declarațiile martorilor;
- e) înscrisuri, rapoarte de expertiză, procese-verbale, fotografii, mijloace materiale de probă;
- f) orice alt mijloc de probă care nu este interzis prin lege (sublinierea ne aparține — V.I.).

Aceiași idee este fixată și în alin. (1) al art. 157 CPP a Republicii Moldova: Constituie mijloc material de probă documentele în orice formă (scrisă, audio, video, electronică etc.), care provin de la persoane oficiale fizice sau juridice dacă în ele sunt expuse ori adevărate circumstanțe care au importanță pentru cauză (sublinierea ne aparține — V.I.).

În aspect procesual-penal documentele se subdivizează în:

- 1 Reșetnicov A. Falsificarea documentelor. Definierea noțiunii de document. În: Revista Națională de drept, nr.4. 2007, p.36-39.
- 2 CPP a României, adoptat prin Legea nr.135 din 1.07.2010. În: MO al României nr.486 din 15.07.2010.
- 3 CPP al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.104-110/447 din 07.06.2003.

- 1) documente — corpuri delictive (art. 157 CPP RM);
- 2) procesele-verbale ale acțiunilor de urmărire penală și judiciară (art. 163 CPP RM);
- 3) înregistrările audio sau video, fotografiile și alte forme de purtători de informație (art. 164 CPP RM).

La prima grupă legiuitorul din Republica Moldova atribuie documentele care au servit la săvârșirea infracțiunii, au păstrat asupra lor urmele acțiunilor criminale sau au constituit obiectul acestor acțiuni, precum și documentele care pot servi ca mijloace pentru descoperirea infracțiunii, constatarea circumstanțelor, identificarea persoanelor vinovate sau pentru respingerea învinuirii ori atenuarea răspunderii penale.

Cât privește a doua grupă, se are în vedere procesele-verbale, întocmite conform prevederilor legii procesual-penale în cazul în care ele confirmă circumstanțele constatate în cadrul efectuării acțiunilor procesuale precum cercetarea la fața locului, percheziția cororală, percheziția domiciliului, ridicării obiectelor, documentelor sau corespondenței, luării de probe pentru expertiză, declarației orale despre o infracțiune, prezentării pentru recunoaștere, exhumării cadavrului, verificării declarațiilor la fața locului, reconstituirii faptei, interceptării convorbirilor telefonice și a altor convorbiri și a altor procedee probatorii.

Înregistrările audio sau video, fotografiile, mijloacele de control tehnic, electronic, magnetic, optic și alți purtători de informație tehnico-electronică, dobândite în condițiile legii procesual-penale, constituie mijloace de probă dacă ele conțin date sau indici temeinici privind pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni și dacă conținutul lor contribuie la aflarea adevărului în cauza respectivă.

Deci, pentru ca documentul să fie tratat în aspect procesual-penal, acesta trebuie să răspundă anumitor criterii și anume:

- prezența în ele a unor date importante pentru stabilirea împrejurărilor cauzei; vinovăția persoanei făptuitorului în săvârșirea infracțiunii; circumstanțe ce caracterizează persoana învinutului; caracterul și dimensiunile prejudiciului cauzat de infracțiune; împrejurările ce atenuează sau agravează pedeapsa; împrejurările ce conduc la liberarea de răspunderea penală și pedeapsă; împrejurările ce înlesnesc săvârșirea infracțiunii;
- prezența în documente a datelor ce reflectă mersul și rezultatele acțiunilor efectuate în cadrul investigațiilor și a dezbaterilor de judecată.

La determinarea importanței și volumului noțiunii „document” în aspect criminalistic este necesar a lua în calcul legătura iminentă a criminalisticii cu științele ciclului juridico-penal: dreptul penal, dreptul procesual-penal, teoria activității operative de investigații. Este cunoscut că știința criminalistică contribuie la îmbogățirea și perfecționarea legislației penale și procesual-penale. Profesorul Belkin R.S. în lucrările sale atenționează asupra acestei legături, care evidențiază următoarele genuri

de documente:

1. Documente — mijloace de comitere a infracțiunii: facturi, conturi false, foi de boală ș.a.
2. Documente — mijloace de acoperire a infracțiunii: bilete executate chipurile din numele sinuciașului ș.a.
3. Documente — mijloace ce contribuie la descoperirea infracțiunii și stabilirea circumstanțelor importante pentru cauză⁴.

Inițial în criminalistică noțiunea de document era privită doar ca act scris,⁵ însă odată cu dezvoltarea tehnicii criminalistice, a metodelor și procedeelelor de colectare a probelor, o largă aplicare a obținut fixarea urmelor infracțiunii cu ajutorul fotografiei, de aceea propunerea unor savanți criminaliști de a include în lista surselor de probă fotodocumentele și alte genuri de „copii materializate” a fost acceptată.⁶

În confirmarea poziției că documentul prezintă totdeauna un act scris i se aduceau și argumente, precum că numai forma scrisă a documentului este capabilă să asigure însușirea corectă a ideilor de către cei cărora le este destinat documentul.⁷ Cunoscutul criminalist ucrainean Tihenko S.I. considera că prin „document trebuie de înțeles actul scris ce certifică fapte care poartă însemnătate juridică”.⁸ La fel definea documentul și savantul rus Vasiliev A.N., însă puțin mai desfășurat, care nota: „Obiecte ale examinării criminalistice pot fi documentele destinate pentru evidența bunurilor materiale (facturi, chitanțe, borderouri, recipise etc.), legitimații (pașapoarte, buletine, permisuri etc.) și a diferitor fapte, precum și corespondența privată ș.a. O particularitate a documentului ca sursă de probă prezintă faptul că informația conținută în el este redată prin semne: litere scrise de mână sau tipografice, cifre, simboluri. Dacă informația din document este exprimată nu numai prin semne dar și prin alți indici materiali, spre exemplu, indici de corodare, ștergere etc., documentul prezintă simultan și corp delict în cauză...”⁹

Autorii manualului de criminalistică, editat la Moscova în a. 1950 menționau că „în criminalistică noțiunea „document” reflectă doar actele scrise; întâi de toate- manuscrisele, mai apoi — acele tipărite la mașina de scris, alcătuite cu ajutorul aparatelor de multiplicare și prin metoda tipografică”¹⁰

4 Аверьянова Т.В. и др. Криминалистика. Учебник для вузов. Под ред. Р.С. Белкина. Москва, НОРМА-ИНФРА, 1999, с.283.

5 Терзиев Н.В., Эйсман А.А. Введение в криминалистическое исследование документов. Москва, 1949, с.15-17.

6 Винберг А.И. Доказательственное значение фотоснимков и специальных видов копий в советском уголовном процессе. Мшцква. 1981.

7 Дорохов В.Я. Понятие документа в советском праве. В: Известия вузов. Правоведение. Москва, 1982, №2, с.57.

8 Тихенко С.И. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогом документов. Москва, 1959, с.138.

9 Васильев А.Н. Криминалистика. Москва, 1971, с.179.

10 Криминалистика. Часть 1. Под ред. А.И. Винберга, С.П. Митричева. Москва, 1950, с.174.

La fel este tratată noțiunea în cauză și de savanții criminaliști din România epocii respective (E. Stancu, C. Suci, C. Dumirescu ș.a.). Profesorul E. Stancu scrie la acea vreme: „În înțeles criminalistic la înscrisuri (acte scrise, documente) trebuie să avem în vedere atât „înscrisul“ în calitatea sa ca mijloc de probă cât și ca obiect material al infracțiunii de fals. De asemenea este necesar să considerăm ca înscrisuri și textele bătute la mașină, biletele de bancă, timbrele și alte valori, instrumentele de autentificare (sigilii, ștampile), desenele, schițele, în general majoritatea obiectelor materiale ale infracțiunilor de fals”.¹¹

Acest concept era împărtășit și de alți savanți, fie în încercarea de a elabora o definiție universală a documentului, fie abordând probema mai îngust, în aspect ramural.

În epoca sovietică doar unii dintre savanții-criminaliști încercau să trateze noțiunea de document de pe poziții mai largi. Spre exemplu, V.D. Arseniev nota că documentul în general este „un obiect al lumii materiale în care este fixat un anumit fapt”.¹²

Însă mult mai larg și mai exact considerăm conceptul elaborat în acea perioadă de către cercetătorul rus Vorobiov G.G., conform căruia document constituie orice purtător material de informație fixată în orice limbă (inclusiv formalizată) și prin orice modalitate.¹³

Alți autori atenționau necesitatea lărgirii legislative a listei surselor de probă, indicându-se fotodocumentele și alte genuri de documente.¹⁴

În perioada imediat postsovietică tendința atribuirii la documente doar a actelor scrise a rămas dominantă. Doar în ultimii ani această tendință s-a diminuat, însă în spațiul vorbitorilor de limbă română „sindromul documentului scris” mai persistă în lucrările științifice de specialitate și manualele de criminalistică.

Spre exemplu, prof. I. Mircea notează că „sub denumirea de act scris sau document în criminalistică se înțelege orice scris tipărit, dactilografiat, manuscris, schiță, desen, prin care se atestă starea civilă, identitatea personală, pregătirea școlară ori profesională, încheierea de diferite contracte, felurite declarații, precum și biletele de călătorie, de bancă, timbrele etc.”.¹⁵

Reputatul prof. E. Stancu, analizând noțiunea de document în domeniul dreptului civil, consideră că aceasta este prea largă, întrucât „chiar peliculele fotografice și benzile de magnetofon sunt socotite ca făcând parte din categoria îscrisurilor... În dreptul penal, inclusiv cel procedural, continuă autorul — termenul de „înscris...trebuie interpretat într-un sens riguros științific, potrivit înțelesului dat de prevederile legislației penale în vigoare. Cu alte cuvinte, „înscrisul” nu reprezintă orice mod de materializare, de

---

11 Stancu E. Criminalistica. București, 1981, p.278.

12 Арсеньев В.Д. Понятие документов и значение их как доказательств в советском уголовном процессе. В: Труды ИГУ. Т.13. Иркутск, 1955, с.140-142.

13 Воробьев Г.Г. Документ: информационный анализ. Москва, 1973.

14 Винберг А.И. Доказательственное значение фотоснимков и специальных видов копий. В: Советская криминастика на службе следствия. Вып.6. Москва, 1955, с.49.

15 Mircea I. Criminalistica. Iași, 1992, p.232.

exprimare a gândirii și voinței într-un obiect material, ci numai în exprimarea prin scris, acesta reprezentând exprimarea prin semne grafice a sunetelor și cuvintelor¹⁶

În fine, semnificativă în acest sens este și opinia profesorului din Republica Moldova S. Doraș, care subliniază la fel că „În criminalistică, categoria de document se aplică asupra diverselor acte ce reprezintă date probante exprimate prin scriere. Într-un suport material (hârtie, carton, pânză, lemn etc.), fotografiile, filmul, videofonogramele, date fiind deosebirile pe care le prezintă prin natura lor, nu se referă la noțiunea în cauză¹⁷”.

În opinia noastră, o astfel de abordare a documentului, doar ca act scris, îngustează semnificativ cercul obiectelor folosite pentru fixarea informației. Actualmente evenimentele și faptele pot fi fixate nu numai prin mijlocirea scrisului dar și prin alte mijloace de transmitere a informației (electronic, înregistrări magnetice, foto-videoînregistrări etc.), care odată cu dezvoltarea științei și tehnicii, se diversifică continuu.

Abordarea tradițională a documentului doar ca act scris este determinată în mare măsură de faptul că într-un rând de acte normative documentele se percep doar ca acte scrise, pe de altă parte, există multe acte legislative, apărute recent, inclusiv din domeniul dreptului procesual-penal, care admit utilizarea documentelor și în altă formă (art. 157 CPP RM, art. 97 al Nului CPP al României ș.a.). Dincolo de aceasta, în calitate de documente ca surse importante de probă pot evolua și acelea ce nu dețin nici o legătură cu infracțiunea săvârșită, însă prin prezența lor într-un anumit loc pot mărturisi despre fapte importante pentru cauză sau, chiar fiind nule din punct de vedere juridic, ele conțin informație utilă pentru elaborarea unor versiuni întemeiate în scopul descoperirii și cercetării infracțiunii. Acest punct de vedere mai exact este exprimat în lucrările cunoscutului savant rus R. Belkin, care determină documentul ca „obiect material în care cu ajutorul semnelor, simbolurilor și altor elemente sunt fixate informații despre fapte. Există documente scrise, executate la mașina de scris, poligrafice, foto- chinodocumente și altele¹⁸”.

În confirmarea acestei opinii vine și conceptul elaborării structurii expunerii materialului privind documentologia criminalistică din manualele editate recent. Spre exemplu, manualul editat în a. 2005 de prof. Ișcenko E.P și prof. Obrazțov V.A. Capitolul 10 al acestui manual intitulat „Documentologia criminalistică” cuprinde 4 paragrafe:

- §1. Considerații generale privind documentologia criminalistică;
- §2. Documentologia tehnico-criminalistică;
- §3. Cercetarea scrisului și a conținutului spiritual al textului;
- §4. Fonoscopia criminalistică.¹⁹

În aceeași cheie este structurat materialul și în manualul editat în a. 2005 de

---

16 Stancu E. *Tratat de Criminalistică*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București, 2002, p.259-260.

17 Doraș S. *Criminalistica*. Chișinău, 2011, p.230-231.

18 Белкин Р.С. *Криминалистическая энциклопедия*. Москва, 1997, с.62.

19 Ищенко Е.П., Образцов В.Я. *Криминалистика*. Москва, 2005, с.193.

către autorii Ișcenko E.P., Toporkov A.A.²⁰

În opinia noastră, aceste scheme expunere a materialului documentologic, în fond, le considerăm corecte, însă nu și depline. Lista problematicii documentologiei ar putea fi adăugată cu expunerea chestiunilor legate de examinarea foto-videodocumentelor, care sunt abordate tradițional în alte compartimente ale criminalisticii.

Din cele relatate mai sus putem conchide că elaborarea noțiunii de document dictează necesitatea luării în calcul a câtorva aspecte.

În primul rând, se cere a lua în considerare anumite criterii, care ar permite delimitarea strictă a documentelor de alți purtători materiali de informație ce funcționează în sfera judiciară. Analiza literaturii de specialitate și a actelor normative arată că în calitate de astfel de criterii pot servi:

- documentul în toate cazurile este un produs al activității umane, o creație a cugetului, cunoștințelor și dibăciei autorului-executor;
- această activitate este orientată spre reflectarea (fixarea, întipărirea) a unui oarecare fragment al lumii înconjurătoare (eveniment, persoană, acțiune etc.) ori a anumitor date despre ceva, mai frecvent a unor ansamluri de elemente;
- se realizează prin diferite modalități în baza aplicării într-o măsură sau alta a cunoștințelor de specialitate, deprinderilor, priceperilor, mijloacelor tehnice;
- fixarea obiectului reflectat se efectuează pe materiale special selectate sau confecționate;²¹
- fixarea informației se realizează în scopul păstrării, analizei, transmiterii și utilizării în activitatea umană.

Numai ansamblul acestor criterii permite a delimita documentul de alți purtători materiai de informație cu semnificație juridică.

În legătură cu aceasta trebuie de subliniat îndeosebi fixarea intenționată și cu scop bine determinat a informației, ceea ce deosebește documentul de alți purtători materiali de informație din sfera procesual-penală (urme de reproducere, urme-obiecte, urme-substanțe), care î-și fac apariția ca rezultat al legităților obiective și mai curând contrar voinței subiectului activității criminale. Nu întâmplător cunoscutul savant criminalist V.I. Obrazțov a determinat documentul ca „purtător material pe care special este fixată informație cu semnificație juridico-penală“.²²

Această definiție poartă caracter universal și totodată corespunde și unor prevederi legale.

Spre exemplu, definiția dată prin enumerare a noțiunii „documente purtătoare de informații“ din alin. (2) art. 6 al Legii Republicii Moldova privind accesul la informație, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 11.05.2000:

20 Ищенко Е.П., Топорков А.А. Криминалистика. Учебник. Москва, 2005, с.142.

21 Криминалистика. Под ред. В.А. Образцова. Москва, 1997, с.155-156.

22 Криминалистика. Часть 1. Под ред. А.И. Винберга, С.П. Митричева. Москва, 1950, с.155.

- 1) oricare din următoarele (sau o parte din acestea):
  - orice hârtie sau alt material pe care există un înscris;
  - o hartă, un plan, un desen, o fotografie;
  - orice hârtie sau alt material pe care sunt marcaje, figuri, simboluri sau perforări care au un sens pentru persoanele calificate să le interpreteze;
  - orice document sau material din care pot fi reproduse sunete, imagini sau înscrisuri cu sau fără ajutorul unui alt articol sau mecanism;
  - orice alt înregistrator de informație apărut ca rezultat al progresului tehnic;
  - orice copie sau reproducere a purtătorilor de informații menționați la pct. 1);
- 2) orice parte a unei copii sau a reproducerii menționate la pct .2).

În acest context, ținem să menționăm că, spre deosebire de legislația R.Moldova, legislația Federației Ruse conține definiția noțiunii de „document”. Astfel, conform Legii Federației Ruse privind informația, informatizarea și securitatea informației din 20.02.1995 nr.24-F3 documentul este determinat ca „informația cu rechizite necesare ce permit a o identifica pe un support material”.²³

O abordare analogică o vedem și în textul Legii Federației Ruse cu privire la biblioteconomie, din 29.12.1994. Aici documentul prezintă entitatea materială cu informația fixată pe ea sub formă de text, înregistrare audio sau imagine, a cărei destinație este să fie transmisă în timp și spațiu, în scopul de a fi păstrată și utilizată de către public.

Intr-o manieră apropiată, noțiunea de document este prezentată și în Legea Federației Ruse cu privire la exemplarul obligatoriu de documente din 29.12.1994 nr.17-F3:²⁴ suportul material cu informația fixată pe el sub formă de text, înregistrare audio (fonogramă), imagine, sau îmbinare a acestora, având destinația de a fi transmis în timp și spațiu, în scopul întrebuințării și păstrării publice.

Cu toate că aceste definiții prezintă anumite limite privind forma prezentării informației și, desigur nu pot fi considerate universale, ele permit a fi luate, de rând cu celelalte analizate mai sus, ca bază de elaborare a definiției de document în criminalistică.

În fine, la elaborarea definiției este necesar a lua în considerare și diferența în abordarea acestei probleme în jurisprudență și în alte ramuri ale științei. Astfel, în sociologie document prezintă „obiectul confecționat de om în mod special pentru a transmite și a păstra informația”.²⁵

Această determinare a documentului cuprinde și obiectele de cultură materială din viața cotidiană. În tehnica lucrărilor de secretariat prin document se înțelege mijlocul de fixare în formă scrisă a informațiilor despre fapte, evenimente, fenomene

---

23 Сборник Законов Российской Федерации. 1995, №8.

24 Сборник Законов Российской Федерации. 1995, №1.

25 Рабочая книга социолога. Москва, 1977, с.299.

ale realității obiective și în activitatea de culegere a omului; în jurisprudență prin document se subînțelege forma de certificare a faptelor și evenimentelor în formă de act scris; în legislația procesuală termenul document este folosit în sensul unuia din genurile surselor de probă. Aici însă el poate fi folosit și ca corp delict în diverse situații:

- în cazul în care cu ajutorul lui a fost comisă o infracțiune; poartă asupra lui urmele infracțiunii;
- a fost obiectul atentatului criminal, făcându-se modificări materiale în document.

Toate aceste abordări crează bază metodologică pentru formularea noțiunii de document în criminalistică, care totdeauna este privit într-un context mai larg de cât cel al jurisprudenței. Acest lucru este evident când vorbim de informația orientativă în procesul de descoperire și cercetare al infracțiunilor. Cu toate că nu joacă rolul mijloacelor de probațiune, această informație este extrem de importantă pentru organizarea investigațiilor, elaborarea unor versiuni concludente, alegerea unei tactici optime de efectuare a acțiunilor de urmărire penală. Informația în cauză trece în posesia organelor de urmărire penală prin diverse canale, inclusiv și prin documente (de arhivă, informații mass-media, scrisori, rapoarte ale agenților de poliție sub acoperire, telefonograme etc.). Ca și alte documente acestea pot fi obiectul examinărilor de constatare tehnico-științifică, a expertizelor judiciare. Se are în vedere nu numai documentele oficiale, dar și cele private, inclusiv și fără anumite rechizite.

Din cele expuse observăm că interpretarea criminalistică a noțiunii „document“ este mult mai largă în comparație cu abordarea juridică a acestei categorii. În criminalistică document este orice purtător material de informație fixată special, inclusiv și aceea care, din punct de vedere juridic prezintă nulitate (fragment de hârtie cu notițe, videoînregistrare cu telefonul portabil, bilet de călătorie depistat în buzunărul bănuitului ș.a.). Important este că acest purtător conține informație importantă pentru buna soluționare a cauzei investigate.

În concluzie, având în vedere cele relatate, *documentul în aspect criminalistic poate fi determinat ca un purtător material pe care, prin intermediul diverselor mijloace de comunicare a informației, special sunt fixate date importante pentru descoperirea și cercetarea infracțiunilor.*

TRIBUNA DOCTORANDULUI
RESEARCHER'S TRIBUNE

UNELE ASPECTE TEORETICE PRIVIND OBIECTIVELE ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

Sorin NEACȘU, doctorand

Recenzent: Lilea MĂRGINEANU, doctor, conferențiar universitar

Prezentul articol se referă la o scurtă incursiune în domeniul dreptului administrativ și știința administrației referitoare la funcțiile și obiectivele administrației publice, trecând în revistă cele mai importante aspecte.

Cuvinte-cheie: administrație publică, obiective, funcții

SOME THEORETICAL ASPECTS OF THE PUBLIC ADMINISTRATION OBJECTIVES

This article covers a brief introduction to the field of administrative law, regarding government functions and objectives, reviewing the most important aspects in doctrinal and practical fields.

Key-words: public administration, objectives, functions

Mutațiile survenite în cadrul sistemului de administrare sunt cu atât mai pregnante, cu cât transformările induse la nivelul acestuia, au căpătat consistențe, în urma adoptării Constituției.

Atât în plan structural-organizatoric, cât și cel material-funcțional, administrația publică a căpătat o nouă filosofie, dobândind o configurație inedită în sistemul global al administrației. Fiind chemată să satisfacă interesul general exprimat prin lege, administrația publică constituie activitatea prin care se exercită legea, ea fiind foarte strâns legată de puterea executivă.

Și dacă activitate de stat este o activitate de organizare a relațiilor sociale, ideea de organizare fiind punctul-cheie în administrarea publică, în sens larg „administrația publică este o activitate de organizare a anumitor relații sociale, mai concret a legilor și a celorlalte acte ale organelor statului”¹

O organizare optimă nu poate fi rezultatul întâmplării, orice organizare trebuie fundamentată științific. Deci, funcționarea rațională și eficientă a administrării publice cere implementarea metodelor științifice de organizare a activităților administrative.

Aceasta este cu atât mai important unde știința administrației dăce primii pași și elaborările teoretice în acest domeniu sunt actuale și țin să fie urmate de îndrumări practice pentru organele administrației publice.

1 Gorjan I. Drept administrativ. Administrație publică. București: Lumina Lex, 2005, p.83.

Administrația țării este încredințată unor autorități statale, ele fiind administrația centrală și unitățile sale teritoriale precum și administrația locală, chemată să administreze interesele colectivităților locale, în conformitate cu Constituția.

Pornind de la acest raționament putem mai bine să ne dăm seama care sunt deosebiriile dintre autoritățile administrației publice locale și diferitele servicii publice ale administrației publice centrale de specialitate (ministere, departamente) care acționează într-un anumit teritoriu, dar sunt structuri exterioare ale anumitor autorități administrative centrale.

E necesar de precizat ca în cadrul structurii teritoriale a organelor administrației locale și centrale, relațiile dintre ele sunt foarte variate și, în fine, ele trebuie să colaboreze reciproc, deoarece au un scop comun — organizarea serviciilor publice pentru cetățenii din teritoriu.

Organele administrației publice pot activa eficient în condițiile când toate transformările din societate se efectuează într-o consecutivitate bine determinată și au un suport legislativ adecvat, care le-ar permite nu numai să dirijeze aceste procese, dar să se reformeze ele însele, pornind de la cerințele înaintate de evoluția societății.

Amploarea schimbărilor intervenite în ultimul deceniu în structura organelor (autorităților) statului au produs, în mod obiectiv, transformări de esență și în planul administrării publice, în general, și al organizării și funcționării sale, în special.

O colectivitate umană, aflată pe un anumit nivel de dezvoltare și de coeziune, nu poate exista decât dispunând de o administrație, care are ca obiect general satisfacerea nevoilor importante ale vieții acestei colectivități, viața implicând administrarea.

Administrația publică are ca scop realizarea valorilor care exprimă interesele statului sau ale unei colectivități distincte, recunoscută ca atare de stat, valori care sunt exprimate în acte elaborate de către puterea legiuitoare. Obiectul administrației publice îl reprezintă organizarea executării și executarea în concret a legii, obiect circumscris de puterea legiuitoare. Administrația publică, în statul de drept, reprezintă principala pârghie prin care se realizează valorile stabilite la nivelul eșcherului politic.²

Administrația se regăsește pretutindeni, în toată complexitatea vieții sociale, constituind una dintre cele mai utile activități umane. De aceea, administrația este legată și de puterea judecătorească ale cărei hotărâri sunt aplicate și executate în cadrul administrației publice, la nevoie, putându-se recurge la mijloace de constrângere statală. Pe de altă parte, puterea judecătorească exercită un permanent control asupra activității administrației, dacă avem în vedere doar două domenii, anume contenciosul administrativ și cel contravențional.

Dar, cel mai strâns, administrația este legată de puterea executivă. Administrația publică se realizează atât de organele puterii executive (Președintele României, Guvernul României și Ministerele) cât și de autoritățile administrației publice locale (prefecții, consiliile județene, primarii și consiliile locale), care nu sunt organe ale puterii executive, precum și de regii autonome și instituții social-culturale care, de asemenea, nu

---

2 Prisecaru I. V. Tratat de drept administrativ roman. București: Lumina Lex, 1993, p.127.

sunt organe ale puterii executive. Într-adevăr, dacă statului i se recunoaște dreptul original de exercitare a administrației publice, doctrina și practica recunosc faptul că aceasta poate fi exercitată și de colectivitățile locale, prin instituții publice proprii, constituite în acest caz vorbindu-se de un drept derivat, iar activitatea purtând denumirea de administrație publică locală.

Totuși sub autoritatea și conducerea generală a Guvernului își desfășoară activitatea administrația publică.

În doctrina juridică se consideră că funcțiile administrației publice se pot rezuma la acțiuni, consultare și deliberare. De aceea, administrația a fost clasificată în activă, consultativă și deliberativă.

Administrația este activă când aplică și execută legea sau când se ia o măsură de utilitate publică, este consultativă când dă avize administrației în cadrul căreia funcționează și este deliberativă când un organ colegial ia decizii care obligă administrația activă. Astfel, spunem că administrația este activă atunci când un agent constatatator încheie un proces-verbal de contravenție sau când un primar decide asupra unei probleme de interes local, administrația este consultativă când ministrul finanțelor avizează un proiect de hotărâte de guvern, întocmit de alt minister și este deliberativă când Colegiul director al serviciului Român de Informații ia o decizie.

În doctrină recentă, de drept administrativ, se identifică principalele funcții ale administrației publice:

- funcția de mecanism intermediar de execuție ce are menirea de a organiza și a asigura execuția, în ultimă instanță folosind autoritatea sa sau chiar constrângerea;
- funcția de instrument de conservare a valorilor materiale și spirituale ale societății;
- funcția de organizare și coordonare a adoptărilor ce se impun datorită transformărilor care se produc inerent în evoluția diferitelor componente ale societății, în special în structura economică a acesteia.

Schimbările intervenite în structura autorităților ori organelor statului și, în mod deosebit, a principiilor care le guvernează, după 1989, au produs transformări de esență în planul administrației publice, în general, dar mai ales în cel al administrației publice locale. Administrația publică locală nu mai este o parte din administrația statului, ci o administrație destul de autonomă cu care cea a statului coadministrează problemele administrativ teritoriale.

Conținutul administrației publice este dar de două categorii de activități:

- a) activități cu caracter dispozitiv sau de dispoziție;
- b) activități cu caracter prestator sau de prestație.³

Prin activitățile executive cu caracter de dispoziție se stabilește ce trebuie să facă sau să nu facă, ce le este permis sau interzis subiecților de drept, persoane fizice sau juridice, administrația publică putând interveni în anumite cazuri, cu aplicarea de sancțiuni pentru nerespectarea conduitei prescrise.

---

3 Bondar F. Politici publice și administrație publică. București: Politom, 2007, p.89.

Denumirea de activități executive cu caracter de dispoziție relevă caracterul pregnant al folosirii puterii conferite de lege administrației publice de a organiza executarea legii. Acest proces este deosebit de complex și laborios, parcurgând mai multe etape, respectiv documentare, studii, avize, variante, opțiuni, deliberări, decizii etc.

Cea de-a doua categorie de activități ce formează conținutul administrației publice este prestarea de servicii. Administrația publică, mai ales în statul de drept, democratic, nu se poate reduce, însă, la activitățile executive de dispoziție. Activitatea administrației constă și din diferite prestații, de interes general realizate pe baza și în executarea legii din oficiu sau la cererea cetățenilor, persoanelor juridice sau diferitelor organe ale statului.

Prestația cuprinde administrația publică în domeniul salubrității publice și a ocrotirii mediului ambiant, furnizarea de gaze naturale, curent electric, servicii telefonice, radio, televiziune, poștă, transport în comun, construcții și închirieri de locuințe, asistență sanitară, spectacole și activități culturale, educative și multe altele.

Persoanele fizice și persoanele juridice recurg la prestațiile pe care le realizează administrația publică în cele mai variate ocazii și cele mai diferite domenii de activitate. Organele administrației publice au misiunea de a satisface nevoile cetățenilor și ale colectivității, realizarea prestațiilor respective având caracterul unor servicii publice pe care administrația le pune la dispoziția cetățenilor. Aceste prestații se înfăptuiesc tot pe baza și în executarea legii, ele reprezintă o formă specifică de executare în concret a legii.

Activitățile executive cu caracter de prestație se realizează atât prin acte juridice, cât și prin operații materiale. Unele dintre actele juridice prin care se realizează prestațiile sunt acte administrative. Astfel, sunt certificatele medicale sau diplomele eliberate de școli sau facultăți. Uneori prestațiile administrației publice se realizează în baza unor contracte administrative ce se încheie între administrație și alte persoane.

Activitățile de prestație care fac parte din conținutul administrației publice derivă din funcțiile statului de drept.⁴

Într-adevăr, statul modern pe lângă funcțiile tradiționale de reglementare a activității membrilor societății și de executare a acestor reguli, mai are de realizat o multitudine de prestații în favoarea membrilor societății.

În unele cazuri, activități de organizare a executării legii și de executare a acesteia se realizează și de către organizații particulare, activitățile lor fiind de interes public, prevăzute în conformitate cu prevederile acesteia, deși nu fac parte din sistemul de organizare a statului. Așa, de exemplu, este cazul barourilor de avocați, unităților sanitare ori instituțiilor de învățământ particulare care desfășoară activități de interes și utilitate publică, dar nu fac parte din sistemul de organizare a administrației publice.

Cele două categorii de activități ale administrației prezintă tot atâtea dimensiuni care urmează a fi studiate prin prisma noțiunilor de poliție administrativă și respectiv, serviciu public.

---

4 Iorgovan A. Tratat de drept administrativ, vol. I. București: Nemira, 1996, p.119.

RAPORTUL DINTRE PUTEREA LEGISLATIVĂ ȘI CEA EXECUTIVĂ ÎN PROCESUL EXERCITĂRII SUVERANITĂȚII NATIONALE

Christian Gigi CHIRU, doctorand

Recenzent: GAMURARI Vitalie, dr., conf. univ.

Problema puterilor în stat a existat încă din lumea antică deși ea nu putea fi pusă încă în legătura cu principiul separării puterilor.

Celui cărui îi revine meritul de a fi cercetat pentru prima oară mai metodic și într-o nouă lumină principiul separării puterilor este filosoful și juristul englez John Locke. El a dat prima formulare acestei doctrine atribuindu-i valoarea unui principiu de organizare a statului. În lucrarea sa „Essay on civil government”, filosoful englez susținea existența a trei puteri: legislativă, executivă și federativă.

Cuvinte cheie: separația puterilor, suveranitate, putere executivă, putere legislativă,

THE REPORT BETWEEN THE LEGISLATIVE AND THE EXECUTIVE POWER IN EXERCISING SOVEREIGNTY

Powers problem has existed since the ancient world although she could not be made on the principle of separation of powers yet. Which has the merit of being more methodical investigation for the first time in a new light the principle of separation of powers is English philosopher and jurist John Locke. He gave the first formulation of this doctrine assigning a principle value of state organization. In his „Essay on Civil Government,” the English philosopher argued that there are three branches: legislative, executive and federative

*In Locke’s conception, the legislature must belong parliament and supreme power was regarded as generally binding lay down rules of conduct. Limited executive power and law enforcement solve cases that could not be foreseen by the law, were to be entrusted to the monarch. Federative power was given to the king and all have the power to declare war, make peace and conclude treaties. Locke’s ideas had great importance for the history of political doctrines and exerted a definite influence in the constitutional life of the States of North America. They were the source of which was inspired Charles Second, Baron de Montesquieu — 1689—1755 — when, in his book *L’esprit des lois* resumed and deepened the problem of separation of state powers, giving it shape and shine to us.*

Keywords: sovereignty, state, powers, government

Problema puterilor în stat a existat încă din lumea antică deși ea nu putea fi pusă încă în legătura cu principiul separării puterilor.

Celui căruia îi revine meritul de a fi cercetat pentru prima oară mai metodic și într-o nouă lumină principiul separării puterilor este filosoful și juristul englez John Locke. El a dat prima formulare acestei doctrine atribuindu-i valoarea unui principiu de organizare a statului. În lucrarea sa „Essay on civil government“, filosoful englez susținea existența a trei puteri: legislativă, executivă și federativă. În concepția lui Locke, puterea legislativă trebuia să aparțină parlamentului și era considerată puterea supremă deoarece edicta reguli de conduită general obligatorii. Puterea executivă limitată la aplicarea legilor și la rezolvarea unor cazuri care nu puteau fi prevăzute prin lege, urmau să fie încredințate monarhului. Puterea federativă era încredințată tot regelui și avea în competența sa dreptul de a declara război, de a face pace și a încheia tratate. Ideile lui Locke au avut o deosebită importanță pentru istoria doctrinelor politice și au exercitat o influență certă în viața constituțională a statelor Americii de Nord. Ele au fost sursa din care s-a inspirat Charles de Secondat, baron de Montesquieu — 1689—1755 — atunci când, în cartea sa *L'esprit des lois* a reluat și adâncit problema separării puterilor statului, dându-i o formă și o strălucire nouă. Montesquieu dă o formulare precisă și clară acestei teorii care va forma unul din punctele principale ale programelor revoluțiilor burgheze. După Montesquieu în orice stat există trei puteri distincte: puterea legiuitoare, executivă și judecătorească. Aceste puteri trebuie să fie atribuite unor organe separate și independente unele de altele pentru ca, spune Montesquieu „orice om care are o putere este înclinat să abuzeze de ea“ astfel „pentru a nu se abuza de putere trebuie ca prin așezarea lucrurilor puterea să oprească puterea“. Puterea publică trebuie să fie divizată între mai multe puteri așa încât o putere să se opună celeilalte și să creeze, în locul unei forțe unice, un echilibru de puteri. Prin faptul că puterea de comandă în stat se fracționează între mai multe organe care au același interes ca atribuțiile sale să nu fie încălcate de celelalte organe, se asigură aplicarea strictă a legilor și respectarea libertăților individuale.

Cea dintâi aplicație practică a principiului separației puterilor în stat a fost realizată de statele americane care în secolul al 18-lea se găseau în plină revoluție constituțională. Începând din 1780, primele constituții ale statelor Massachusetts, Maryland, Virginia, New-Hampshire introduc acest principiu. Ulterior, Constituția statelor federale, ai cărei creatori au fost Hamilton, Madison și Jay adoptă principiul separației puterilor sub forma întreită de putere legislativă, executivă și judecătorească. În anul 1791, Revoluția burgheza din Franța introducea acest principiu în „Declarația drepturilor omului“. Iar mai târziu acest principiu a stat la baza organizării de stat a tuturor statelor burgheze, el fiind consacrat, explicit sau implicit, în constituțiile acestor state.

Statul modern are de îndeplinit trei funcții fundamentale: **legislativă** — edictarea regulilor generale; **executivă** — aplicarea acestor reguli; **jurisdicțională** — rezolvarea litigiilor care apar în procesul aplicării legilor. Exercițării fiecărei funcții îi corespunde o „putere“: **puterea legislativă**, **puterea executivă** și **puterea judecătorească**. Cele trei puteri trebuiesc puse în echilibru prin reglementarea judicioasă a atribuțiilor și modalităților de control reciproc, eliminând, astfel, eventualele abuzuri de putere.

Acest scop îl urmărește aplicarea principiului separației puterilor în stat. Principiul (teoria) separației puterilor în stat semnifică interdicția cumulului funcțiilor fundamentale în stat. Constituția României, revizuită în anul 2003, prevede în mod expres acest principiu la art.1 alin.4: „Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor — legislativă, executivă și judecătorească — în cadrul democrației constituționale.“

La noi în țară, acesta a fost adoptat în urma Convenției de la Paris din 1858, și apoi menținut în constituțiile din 1866 și 1923.

Astfel toate aceste constituții au plecat de la premisa că statul îndeplinește trei activități principale:

- **funcția legislativă**, prin care se înțelege activitatea statului având ca obiect stabilirea de norme generale de conduită umană, obligatorii și de aplicare repetată.
- **funcția executivă**, care asigură bunul mers al vieții publice prin organizarea aplicării legilor și prin punerea lor în executare la cazurile concrete, cu posibilitatea de a se recurge, dacă este necesar, la forța de constrângere a statului.
- **funcția judecătorească**, adică activitatea de pedepsire a infracțiunilor și de soluționare cu putere de adevăr legal, în cadrul unei proceduri publice și contradictorii, a litigiilor juridice.

Totodata aceste constituții au prevăzut că fiecare din funcțiile statului sunt încredințate unor organe distincte și independente unele față de celelalte, în sensul că fiecare acționează fără vreun amestec din partea unui alt organ de stat.

Constituțiile care au pus la baza lor principiul separării puterilor statului ele au fost preocupate să găsească nu numai modalități de menținere a unui echilibru între aceste puteri dar și diverse frâne și contragreutăți chemate să înlătore pericolul unei alunecări spre adoptarea de măsuri tiranice. Acestea pot fi diferite după cum constituțiile respective aplică mai mult sau mai puțin tranșant principiul separației puterilor, dar ele sunt prezente în toate sistemele construite pe această bază. Unele din ele urmează să fie mânuite de executiv pentru a împiedica eventuale legiferări grăbite sau nepotrivite, iar altele de adunările legiuitoare ca mijloace de control a activității executive.

Așa cum am mai precizat, puterea executivă într-un stat este reprezentată de șeful de stat și Guvern. Același lucru este valabil și în cazul României, fapt ce determină să avem în vedere atribuțiile fiecărei puteri executive.

Președintele îndeplinește o serie de funcții specifice:

- a) Funcția de reprezentare presupune ca, în calitate de șef al Statului, Președintele să fie primul reprezentant al statului român atât pe plan intern, cât și pe cel extern;
- b) Președintele României este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării, de unde și cerința ca acesta să fie „comandantul forțelor armate“ și „președinte al Consiliului Suprem de Apărare a Țării“;
- c) funcția de mediere: Președintele este solicitat să realizeze un „arbitraj“ între „puterile statului“ sau între „stat și societate“.

Președintele României are o serie de importante atribuții în raport cu Parlamentul, Guvernul, alte autorități ale administrației publice centrale autonome, în raport cu puterea judecătorească și Curtea Constituțională, în politica externă precum și în situații excepționale: Președintele României poate adresa mesaje Parlamentului referitoare la principalele probleme politice ale țării, convoacă Parlamentul rezultat din alegeri, în termen de maxim 20 de zile de la data desfășurării alegerilor. Președintele mai poate cere convocarea unei sesiuni extraordinare a Parlamentului în funcțiune, numai în anumite condiții, desemnarea candidatului pentru funcția de prim-ministru; numește Guvernul, pe baza votului de încredere acordat de Parlament; revocă și numește unii membri ai Guvernului, în caz de remaniere; Președintele României promulgă legile. Poate sesiza și Curtea Constituțională, dacă apreciază că legea, în ansamblu, sau o dispoziție a ei sunt neconstituționale. Poate participa la ședințele Guvernului (atunci când participă la și conduce). Îndeplinește funcția de președinte al Consiliului Suprem de Apărare a Țării, convoacă lucrările acestuia, coordonează și-i îndrumă activitatea. Propune numirea unor importanți funcționari ai administrației publice (directorul general al Serviciului Român de Informații, judecătorii și procurorii financiari din cadrul Curții de Conturi, doi din membrii Consiliului Național al Audiovizualului). Numește judecătorii și a procurorii, cu excepția celor stagiați, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parțială sau generală a forțelor armate (numai în cazuri excepționale, această hotărâre se supune ulterior aprobării Parlamentului, în cel mult 5 zile de la adoptare). Poate institui, în condițiile legii, starea de asediu sau starea de urgență, în întreaga țară sau în unele localități, situație în care este necesară o aprobare ulterioară a Parlamentului, în termen de cel mult 5 zile de la adoptare, încheie, în numele României, tratatele internaționale ș.a.

Președintele României emite decrete (ca acte juridice). Acestea pot avea caracter normativ sau individual. De asemenea, Președintele României poate adresa Parlamentului mesaje, poate face declarații, apeluri, poate adresa scrisori, acestea fiind, prin efectele lor, acte politice. Decretele prezidențiale se publică în Monitorul Oficial iar unele dintre ele se contrasemnează de primul-ministru.

Guvernul exercită conducerea generală a autorităților administrației publice. Ca urmare, Guvernul efectuează acte de execuție și realizează conducerea, în ansamblu, a administrației publice. Guvernul asigură executarea de către organele administrației publice a legilor și a celorlalte acte normative, date în aplicarea acestora. Atunci când se impune, Guvernul poate el însuși să adopte hotărâri (norme obligatorii) pentru executarea unor legi. Guvernul are nu numai obligația de îndrumare, coordonare și control a autorităților subordonate pe scară ierarhică, ci și pe aceea de anulare a actelor neconforme cu legea, emise de acestea. Exercițarea acestui drept este înfăptuit de Guvern în mod nemijlocit, dar și prin reprezentanții săi în județe și în municipiul București, respectiv prin prefecți, care conduc în teritoriu serviciile publice deconcentrate ale ministerelor și ale celorlalte autorități ale administrației publice centrale. Exercițarea dreptului de control al Guvernului prin prefecți este

limitat numai la activitatea autorităților administrației publice locale autonome alese și la actele emise de aceste autorități, prefectul având dreptul să atace, în instanța de contencios administrativ, orice act pe care îl consideră ilegal. Anularea propriu-zisă a actului ilegal, nu este de competența prefectului, ci numai a instanței de contencios administrativ. Guvernul este cel care are, în primul rând, inițiativa legislativă. Elaborează proiectele de lege a bugetului de stat și a bugetului asigurărilor sociale de stat. Asigură administrarea proprietății publice și private a statului. Are atribuții importante cât privește apărarea ordinii de drept, a liniștii publice și a siguranței cetățeanului, precum și a drepturilor și libertăților cetățenești, securitatea persoanelor și a bunurilor acestora, este obligat să realizeze măsurile privitoare la apărarea țării, la organizarea generală a forțelor armate, trebuie să asigure buna desfășurare a alegerilor de la toate nivelurile, negociază tratate, acorduri internaționale care angajează statul român ș.a.

În principiu, Guvernul adoptă două categorii de acte: cu caracter politic, cu caracter juridic.

Actele cu caracter politic nu îmbracă o anumită formă pentru că ele nu sunt reglementate prin norme juridice ci, se concretizează, în general, în mesaje, declarații de intenție, declarații politice cu privire la anumite evenimente interne sau externe.

Actele emise de Guvern își găsesc reglementarea în toate statele. Constituția României stabilește ca Guvernul emite hotărâri, iar acestea reprezintă actele de bază, de esență ale Guvernului. Se prevede, tot în Constituție, că Guvernul poate emite ordonanțe pe baza unei legi de abilitare adoptate de Parlament, pentru perioada în care Parlamentul nu se află în sesiune. Adunarea Constituantă a dorit să asigure continuitatea actului legislativ chiar și în perioada în care Parlamentul nu se găsește în sesiune.

Ordonanțele pe care le poate emite Guvernul sunt doar pentru domenii rezervate legilor ordinare.

Conform Constituției, Parlamentul poate adopta 3 categorii de legi: legi constituționale sau fundamentale care privesc revizuirea Constituției, legi organice, care privesc reglementarea în unele domenii foarte importante ale societății, cum ar fi: regimul proprietății, sistemul electoral, organizarea administrativă, organizarea judecatorească, contenciosul administrativ, bugetul public și bugetul asigurărilor sociale, finanțele publice, instituția Avocatul Poporului, instituția Curții de Conturi și alte autorități publice autonome centrale.

În afară de hotărâri și ordonanțe, Guvernul poate emite și ordonanțe de urgență, dar numai în condiții excepționale.

Hotărârile de Guvern pot fi adoptate cu majoritatea membrilor prezenți în cadrul sesiunii de Guvern, iar Guvernul poate lua hotărâri dacă sunt prezenți majoritatea membrilor Guvernului.

Hotărârea de Guvern se semnează de către primul-ministru și se contrasemnează de ministrul sau ministrii de resort, adică cei care urmează să pună în aplicare aceasta hotărâre. Hotărârea se publică în Monitorul Oficial și numai după această publicare

ea intră în vigoare, cu excepția cazurilor când s-a prevăzut o dată certă ulterioară sau un anumit termen pentru intrarea în vigoare a hotărârii respective.

Ordonanțele de Guvern emise pe baza unei legi de abilitare se publică în M.O. și produc efecte de îndată. Dacă în legea de abilitare s-a prevăzut ca unele ordonanțe sau toate vor fi supuse aprobării Parlamentului în prima zi după reluarea activității parlamentare, Guvernul trebuie să supună spre aprobare aceste ordonanțe.

Parlamentul are 3 posibilități: aprobă ordonanța așa cum a fost emisă de Guvern, respinge ordonanța, aduce modificări acestei ordonanțe.

În cazul în care ordonanța a fost respinsă, dar ea produsese efecte anterior respingerii, dacă aceste efecte nu mai pot fi înlăturate, înseamnă că ele rămân caștigate în favoarea celor în cauză. Dacă aceste efecte sunt în defavoarea unor persoane, Parlamentul sau Guvernul vor trebui să stabilească eventual despăgubiri sau compensații pentru aceste persoane. Cât privește ordonanțele de urgență, acestea intră în vigoare după momentul depunerii textului ordonanței la Parlament și publicării acestuia în M.O.

Orice Parlament este învestit cu putere legislativă. Deciziile Parlamentului European afectează viața celor 457 milioane de cetățeni ai Uniunii, mediul în care trăiesc, educația pe care o primesc, sănătatea, protejarea lor în calitate de consumatori, de lucrători sau de cetățeni pur și simplu. Dacă prin tratatele fondatoare Parlamentul era doar consultat de Consiliu, astăzi poate modifica propuneri legislative în favoarea cetățenilor pe care îi reprezintă. Prin procedura de codecizie, introdusă în Tratatul de la Maastricht, Parlamentul votează legislația comunitară împreună cu Consiliul.

O propunere legislativă este adoptată după maximum trei lecturi, timp în care proiectul este analizat atât de Parlament, cât și de Consiliul Uniunii Europene. Fiecare din cele două instituții are dreptul de a aduce modificări. Dacă nu ajung la un acord, după a doua lectură se creează un Comitet de Conciliere, format din membri ai Consiliului și ai Parlamentului, care încearcă să conceapă o formă comună a textului. În cazul în care Comitetul de Conciliere nu ajunge la un text comun, sau dacă Parlamentul sau Consiliul nu îl aprobă, actul legislativ nu este adoptat.

Mai mult, deși Comisia Europeană are monopolul inițiativei legislative, conform Tratatului de la Maastricht (intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993), Parlamentul European poate invita Comisia Europeană să înainteze o propunere pe care o consideră prioritară Consiliului, făcându-i recomandări de conținut.

Parlamentul are în continuare un rol consultativ când este vorba de domenii „sensibile” cum ar fi politica fiscală, politica în domeniul concurenței, politica industrială, Politica Agricolă Comună, anumite aspecte referitoare la politica socială și la protecția mediului, majoritatea problemelor legate de crearea unui spațiu de libertate, securitate și justiție (regimul vizelor, politici în domeniul imigrării).

Printre domeniile în care Parlamentul este colegiator se numără: interzicerea discriminării pe motive de naționalitate, protecția consumatorului, măsuri de protecție a mediului în ce privește adoptarea și implementarea programelor de mediu, protecția sănătății prin garantarea de standarde minime de siguranță pentru organele

umane folosite în transplanturi, a sângelui și produselor derivate, măsuri în domeniul fitosanitar și veterinar, adoptarea programelor de cercetare, implementarea și finanțarea rețelelor transeuropene.

Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor — legislativă, executivă și judecătorească — în cadrul democrației constituționale (conform Constituției României din 2003). Conform prevederilor constituționale, atribuțiile statului sunt realizate de cele trei puteri ale sale astfel:

- a) puterea legislativă, înfăptuită de către Parlament cu cele două camere: Senatul și Camera Deputaților;
- b) puterea executivă, exercitată de Președinte, Guvern, ministere, organe de specialitate ale administrației publice centrale și organele administrației publice locale;
- c) puterea judecătorească, realizată de către instanțele judecătorești: judecătorii, tribunale, curți de apel, Curtea Supremă de Justiție.

Aceste puteri trebuie să acționeze independent fără a-și încurca treburile unul cu altul. De exemplu, puterea legislativă creează legile și le pasează în mâna Parlamentului, a regiunilor și a altor entități ce au autonomie legislativă.

După 20 de ani de la schimbarea regimului politic România se află la ora actuală într-o criză severă instituțională. Problema profundă a democrației în România este că cei trei stâlpi care o susțin: executivul, legislativul și puterea judecătorească se află în criză.

Putem spune că criza legislativului se datorează și faptului că mai mereu legislativul este subordonat executivului, care în decursul recent și-a asumat foarte multe ordonanțe de urgență (asumarea răspunderii pe legi foarte importante din România care ar trebui dezbătute în parlament) practic executivul prelua legea în loc să o treacă prin parlament.

Sursele crizei legislative sunt de mai multe tipuri: în ordine cronologică, prima cauză a fost faptul că la 22 decembrie 1989 comunismul a fost înlăturat de la putere și a fost instalată democrația, condusă la acea dată de Consiliul Frontului Salvării Naționale, având ambele puteri democratice, cea executivă și cea legislativă. Această schimbare păreau normale și acceptabile considerând că puterea nou venită încercă să schimbe regim totalitar care existase înainte cu primul parlament democratic.

Noua lege electorală care prevedea alegeri pentru parlament bicameral (Senat + Deputați) a fost votată la presiunile unor partide istorice dar și politice, acest parlament avea să înființeze și prima constituție a României, totuși subordonarea legislativului s-a păstrat și asta face că democrația de azi din România să fie una foarte fragilă.

În ordine instituțională: cauza majoră o constituie nerespectarea unui principiu fundamental în statul democratic și anume separarea puterilor în stat ceea ce generează o serie de dereglări majore la nivelul României și asupra vieții cetățenilor.

În ordine epistemologică o mulțime de disfuncționalități ale democrației autohtone, inclusiv cele ale puterii legislative, provin din imunitatea la „reflexivitatea

modernității“. Sartori spunea că printre condițiile democrației, ultima amintită este aceea ca ideile greșite despre democrație fac democrația să nu funcționeze.

În ordine logică: cauza crizei parlamentarismului, a crizei puterii legislative, a crizei puterii executive, a crizei puterii juridice, cauza crizei democrației, de fapt „CAUZA CAUZELOR“ o reprezintă „întreaga stare morală și intelectuală a societății.“

Alexis de Tocqueville încerca să explice cauzele și influențele care explicau (și încă explică) democrația americană. Iar după ce analiza și explică mai multe cauze și influențe, ajungea la concluzia că „moravurilor li se poate atribui, într-o mare măsură, menținerea republicii democratice în Statele Unite,“ precum și „menținerea instituțiilor politice“.

Abordarea lui Alexis de Tocqueville reprezintă cea mai puternică analiză în domeniul filosofiei politice, dar și o abordare complementară majoră în raport cu instituționalismul și neoinstituționalism, inspirând incontinuare orientări majore din multe domenii de la cercetarea cauzelor celebrei Revoluții Franceze a lui Francois Furet până la noile teorii ale societății civile și participării formulate de către Robert Putnam, de la fundamentele liberalismului până la cercetările inovatoare ale regimurilor totalitare communism și nazism.

Democrațiile moderne și contemporane funcționează într-un cadru delimitat al variațiilor instituționale. Tocmai pentru a evita confuziile care apar în discursul public, politic și mediatic cu privire la chestiunile esențiale ale democrației, voi explicita acest cadru instituțional.

În cărțile sale de teoria democrației, olandezo-americanul Arend Lijphart a explicat diferențele dintre cele două mari „familii“ sau „modele“ ale democrațiilor existente: modelul majoritar (sau Westminster) și modelul consensual.

Între cele două modele există zece diferențe privind regulile și instituțiile democratice. Aceste zece variabile pot fi separate pe două dimensiuni clar diferențiate (dimensiunea partide-executiv și dimensiunea federal unitar).

Analiza instituțională a democrației românești, dimensiune cu dimensiune, scoate la iveală următoarele caracteristici:

Esența modelului consensual al democrației o reprezintă normele, procedurile și instituțiile puse în practică pentru a limita cât mai mult dezavantajele care decurg din „domnia majorității.“ Dintre toți autorii, Arend Lijphart prezintă avantajul că își ajustează teoria descriptivă și explicativă pe măsură ce ia în considerare mai multe cazuri de țări care au intrat în deceniile din urmă în categoria democrațiilor consolidate. La început, Lijphart a folosit conceptul de „consociational democracy“, cu patru caracteristici (mare coaliție, autonomie segmentală, proporționalitate, vetoul minorității). Ulterior, după analiza comparată a 21/22 de cazuri de democrații funcționale, Lijphart a preferat conceptul de „consensual democracy“, cu următoarele opt „majority-restraining elements“:

1. putere executivă împărțită: coaliții mari
2. separarea puterilor : formal și informal
3. bicameralism echilibrat și minorități reprezentative

4. sistem pluripartidist
5. sistem pluripartidist dimensional
6. proporție reprezentativă
7. federalism și descentralizare teritoriale sau non-teritoriale
8. constituție scrisă și veto minoritar.“

Logica modelului consensual este legată de restrângerea „domniei majorității“ prin următoarele principii:

1. împărțirea puterii între majoritari și minoritari (mari coaliții)
2. dispersarea puterii (printre executiv și legislativ, două camere legislative, și multe partide minoritare)
3. un mod corect de distribuire a puterii (reprezentare proporțională)
4. delegarea puterii(a grupurilor organizate teritoriale sau non-teritoriale)
5. și o limită formală a puterii (a dreptului la veto a minorității)“.

Unicameralismul este tipic pentru țările mici (țările mici foste comuniste — Albania, Ungaria, Cehia, Bulgaria, multe țări din Africa, din ceea ce se numea înainte „lumea a treia“ — între care Angola și Mauritius, din fostul spațiu al URSS, CSI — țările baltice: Lituania, Letonia, Estonia, dar și țări precum Finlanda, Grecia, Cipru, Luxemburg, Malta, Portugalia, Danemarca, Suedia, Islanda, Israel, Noua Zeelandă) și țările autoritare sau deficitare democratic (China, la care o să revin ceva mai jos; Ucraina; Turcia; Iranul, care este o republică teocratică). O mențiune specială merită aici Moldova, unde partidele democratice au lupta împotriva deficitului democratic și a partidului comunist al lui Voronin propunând inutil trecerea la parlamentul bicameral, ca metodă de întărire a democrației.

Bicameralismul este tipic pentru democrațiile vechi ale lumii occidentale, pentru statele federale sau cu regiuni bine delimitate. În categoria bicameralismului intră: cea mai democratică țară din lume (SUA); cea mai populată democrație a lumii (India); cea mai mare țară din lume (Federația Rusă); vechile democrații europene (Marea Britanie, Franța, Germania, Spania, Italia, Elveția, Polonia, Olanda, Suedia, Austria, Irlanda, Belgia); democrațiile mai vechi sau mai noi, nord-americane (Canada, Mexic), sud-americane (Chile, Venezuela, Columbia, Brazilia, Argentina), africane (Africa de Sud), asiatice (Japonia, Afganistan, Irak, Pakistan) și Australia etc. O mențiune aparte trebuie făcută pentru Parlamentul European, căruia Lijphart îi acordă o atenție specială: fără a intra acum în tipologia parlamentelor bicamerale, Parlamentul UE este caracterizat printr-un parlamentarism puternic. Spre deosebire însă de legislativele naționale bicamerale, unde devierile de la egalitatea atribuțiilor camerelor tind să vină în avantajul camerei inferioare, în UE este invers: camera superioară (Consiliul Uniunii Europene) este considerabil mai puternică decât camera inferioară (Parlamentul) — ceea ce nu concordă pe deplin cu modelul consensualist, dar și mai puțin cu modelul majoritarist.

În concluzie putem spune că singurul antidot pentru România cu privire la ieșirea din criza constituțională din punctul de vedere al raportului dintre puterea legislativă și cea executivă este să consolideze democrația, iar responsabilitatea trebuie împărțită.

Statul reprezintă o colectivitate umană, stabilită într-un anumit teritoriu determinat, asupra căreia se exercită în mod exclusiv o autoritate politică. Este nevoie, aşadar, pentru constituirea unui stat să fie întrunite trei elemente: teritoriul, populaţia şi autoritatea politică suverană (autoritatea publică). El se deosebeşte de alte organizaţii umane cu aceleaşi caracteristici prin natura activităţilor sale fundamentale, desemnate prin termenul de „funcţii ale statului”: funcţia legislativă, funcţia executivă, funcţia judecătorească. Teritoriul, ca element constitutiv al statului, nu poate fi divizat sau încorporat în alte entităţi statale, ceea ce nu exclude posibilitatea ca, pentru o mai bună administrare a teritoriului şi o mai eficientă satisfacere a necesităţilor colectivităţilor locale, statul să recurgă la organizarea administrativă a teritoriului. Teritoriul României este organizat, sub aspect administrativ, în comune, oraşe şi judeţe. În condiţiile legii, unele oraşe sunt declarate municipii. Cât priveşte populaţia, cuprinde două mari categorii: cetăţeni ai statului respectiv şi locuitorii care nu au aceeaşi cetăţenie.

Autoritatea publică exprimă ideea că, pe un anumit teritoriu, un sistem de organe exercită funcţiile legislativă, executivă şi judecătorească, în condiţii care exclud subordonarea lui faţă de o autoritate superioară sau concurentă. „Autoritatea publică” nu reprezintă o realitate decât în măsura în care există „organe” sau „autorităţi” (Parlament, Guvern, ministere, organe judecătoreşti ş.a.) competente să emită, în mod unilateral, acte obligatorii. Statul suveran este statul care are dreptul de a reglementa, în mod liber şi fără nici o intervenţie din partea altui stat, organizarea şi funcţionarea sistemului politic, raporturile dintre stat şi cetăţean, raporturile patrimoniale dintre indivizi ş.a., prin intermediul normelor juridice. În interiorul frontierelor sale, statul exercită o putere exclusivă; el deţine puterea de a comanda, de a controla şi de a sancţiona în mod suveran.

La elaborarea studiului în cauză au fost utilizate următoarele surse:

1. Ioan Vida. *Puterea Executivă şi Administraţia publică*, Editura Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 1994.
2. Ioan Vida. *Manual de legistică formală (Introducere în tehnica şi procedura legislativă)*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 2000.
3. Ion Deleanu. *Drept Constituţional şi instituţii politice-vol. II*, Editura Fundaţia „Chemarea”, Iaşi, 1993.
4. Ion Deleanu. *Drept Constituţional şi instituţii publice-Tratat II*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 1998.
5. Muraru, M. Constantinescu. *Studii constituţionale*, Editura Actami, Bucureşti, 1996.
6. M. Constantinescu, A. Iorgovan, I. Deleanu, I. Muraru, F. Vasilescu, Ioan Vida. *Constituţia României*, Editura Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 1992.
7. Vasile Gionea, Nicolae Pavel. *Curs de Drept Constituţional*, Editura Holding Reporter, Bucureşti, 1998.
8. Muraru, M. Constantinescu. *Curtea Constituţională a României*, Editura Albatros, 1997.
9. Ciobanu, D. *Drept constituţional şi instituţii publice. Statul*, Bucureşti, Editura Hyperion, 1991,
10. Constanţa Călinoiu, Victor Duculescu. *Drept constituţional şi instituţii politice*, ed. a IV-a, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2010;

11. Radu Chiriță. Drept constituțional. Instituții politice. Caiet de seminarii, Ed. Hamangiu, București, 2010;
12. Dan Cimpoeru. Actele jurisdicționale ale Curții Constituționale, Ed. Wolters Kluwer, București, 2009;
13. Dan Claudiu Dănișor (coordonator). Dreptul la identitate, Ed. Universul Juridic, București, 2010;
14. Dan Claudiu Dănișor. Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale, Ed. Universul Juridic, București, 2009;
15. Dan Claudiu Dănișor, Drept constituțional și instituții politice, vol. I. Teoria generală. Tratat, Ed. C.H. Beck, București, 2007;
16. Ion Deleanu. Instituții și proceduri constituționale — în dreptul român și în dreptul comparat -, Ed. C.H. Beck, București, 2006;
17. Luminița Dragne. Drept constituțional și instituții politice, ed. a II-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2009;
18. Claudia Gilia. Manual de Drept constituțional și instituții politice, Ed. Hamangiu, București, 2010;
19. Gheorghe Iancu. Drept constituțional și instituții politice, vol. II — Sisteme electorale contemporane, Ed. C.H. Beck, București, 2009;
20. Gheorghe Iancu. Proceduri constituționale. Drept procesual constituțional, Ed. Monitorul Oficial, București, 2010;
21. Ioan Muraru, Mihai Constantinescu. Drept parlamentar românesc, Ed. Actami, București, 1999;
22. Ioan Muraru, Simina Tănăsescu. Constituția României. Comentariu pe articole, Ed. C.H. Beck, București, 2008;
23. Ioan Muraru, Simina Tănăsescu. Drept constituțional și instituții politice, Ed. Lumina Lex, București, 2001;
24. Ioan Muraru, Simina Tănăsescu. Drept constituțional și instituții politice, ed. a 13-a, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2008;
25. Ioan Muraru, Simina Tănăsescu. Drept constituțional și instituții politice, ed. a 13-a, vol. II, Ed. C.H. Beck, București, 2009;
26. Bianca Selejan-Gușan. Drept constituțional și instituții politice, ed. a 2-a revăzută și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2008;
27. Daniela Valea. Sistemul de control al constituționalității din România, Ed. Universul Juridic, București, 2010;
28. Genoveva Vrabie, Marius Bălan. Organizarea politico-etatică a României, Ed. Institutul European, Iași, 2004.

CAUZELE ȘI CONDIȚIILE CRIMINALITĂȚII ÎN SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNII DE OMOR ASUPRA SOȚULUI, SOȚIEI SAU UNEI RUDE APROPIATE

Constantin MITROI, doctorand

Recenzent: Trofim CARPOV, doctor, conferențiar universitar

Descoperirea și analiza cauzelor și condițiilor criminalității în săvârșirea oricărei categorii de infracțiuni este o activitate complexă, interdisciplinară și de implicare a resurselor umane din instituții direct și indirect implicate în lupta împotriva criminalității. Și acest lucru este valabil pentru orice stat sau regiune, așadar problema se pune în mod asemănător atât pentru România, cât și pentru Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: criminalitate, omor, infracțiune, investigare

CAUSES AND CONDITIONS OF CRIME OFFENSE OF MURDER OF SPOUSE OR A CLOSE RELATIVE

The discovery and analysis of causes and conditions in committing any crime offense categories is a complex, interdisciplinary and involves human resources from institutions directly and indirectly involved in the fight against crime. And this applies to any state or region, so the issue is similarly both Romania and Moldova.

Key-words: crime, murder, criminal offense, investigation

Abordarea cauzală a criminalității presupune relevarea (descoperirea) în măsura posibilităților a întregului ansamblu de circumstanțe externe și interne care au un anumit impact asupra fenomenului antisocial. Modelul de abordare respectiv nu se limitează numai la enumerarea factorilor, dar relevă mecanismul interacțiunii acestora asupra fenomenului cercetat. Astfel, pentru organizarea luptei cu criminalitatea este important nu atât constatarea existenței unei legături între o anumită circumstanță și comportamentul infracțional, cât stabilirea caracterului acestei legături, adică care manifestări ale acestei determinante, în ansamblu, cu care alți factori și în ce fel de situații, generează comportamentul criminal¹.

În cadrul oricărei cercetări criminologice, între etapa cunoașterii, aprecierii criminalității și etapa organizării combaterii fenomenului studiat, este necesară etapa relevării determinării și cauzalității criminalității. Uneori, se propune de a se începe cercetarea criminologică anume cu stabilirea cauzelor și condițiilor, dar în acest caz apare întrebarea: ale cui cauze și condiții, ale cărui anume tip infracțional, ale căror

1 Gladchi Gheorghe — „Criminologie generală”, Ed. Museum, Chișinău, 2001, pag. 165.

anume tendințe ale criminalității? Cercetarea științifică a proceselor de determinare și cauzalitate a criminalității este deosebit de importantă pentru modelarea și previziunea fenomenului criminogen, elaborarea măsurilor de influență asupra acestuia. Așadar, cercetarea determinării și cauzalității criminalității este baza științifică pentru organizarea luptei cu acest fenomen socialmente periculos.

O noțiune mai generală care caracterizează apariția fenomenelor cercetate este **determinarea** (derivă din latinescul „*determinare*” — determina), în limba română „a determina” înseamnă a pricinui apariția sau dezvoltarea unui fenomen; a cauza². Determinismul recunoaște legătura generală firească dintre fenomene, adică consideră că orice fenomen este egat de alte fenomene care au loc în trecut, fiind determinat de ele. Determinarea este, deci, interconexiunea generală, interacțiunea între obiecte, fenomene și procese. Prin urmare, un anumit fenomen (de exemplu, criminalitatea) nu apare singur de la sine, în afara realității înconjurătoare, dar, dimpotrivă, este legat de aceasta, fiind generat de factor, și circumstanțe concrete.

Studierea procesului de determinare a unui anumit fenomen constă în stabilirea factorilor concreți care îl generează, îl condiționează sau într-un alt mod influențează asupra acestuia. Prin noțiunea de factor, se înțelege că fenomenul respectiv are o anumită importanță, influență asupra desfășurării sau asupra rezultatelor unui proces. Conceptul dat nu precizează însă în ce constă importanța ori influența factorului. În cercetarea criminologică, noțiunea de factor este utilizată pentru descrierea (enumerarea) tuturor sau a mai multor fenomene care au influență asupra criminalității. Această noțiune este similară cu noțiunea de circumstanță sau determinantă. Deci, factorii (circumstanțele sau determinantele) criminalității sunt fenomenele care influențează asupra acesteia. În literatura criminologică, noțiunea de factori ai criminalității este concretizată fiind utilizat frecvent **conceptul de cauze și condiții ale criminalității** care este definit ca un sistem de fenomene sociale negative caracteristic unei anumite societăți, care determină fenomenul antisocial ca efect al lor. Astfel, se subliniază că știința criminologiei studiază cauzele criminalității și condițiile care favorizează acest fenomen antisocial. Unii autori³ susțin că noțiunea de cauze și condiții ale criminalității este similară cu noțiunea de determinante criminogene.

Procesul determinării criminalității reprezintă prin sine o interacțiune complicată a diferitelor tipuri de legături: cauzale, funcționale, statistice, legături ale stărilor etc.

Dependența funcțională reflectă concordanța obiectivă, paralelismul în coexistența și schimbarea a doi factori. De exemplu, sporirea șomajului generează concomitent atât creșterea furturilor cât și reducerea nivelului capacității de cumpărare. Este clar că între reducerea nivelului capacității de cumpărare și sporirea furturilor există o dependență, dar această dependență nu este cauzală ci funcțională, deoarece ambele fenomene sunt derivatele șomajului.

---

2 „Dicționarul explicativ al limbii române”, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998.

3 Kuznețova N.F. — „Criminologia”, Ed. Literatura Juridică, Moscova, 1988, pag. 5.

Pe de altă parte, legătura statistică reflectă schimbarea valorii unui anumit factor sau fenomen în funcție de schimbarea altuia. De exemplu, creșterea numărului de infracțiuni în funcție de sporirea numărului populației, nivelului urbanizării etc. O formă particulară a legăturii statistice este dependența corelativă. În calitate de bază la stabilirea acesteia se ia valoarea medie a factorului, fenomenului. Dacă se constată că distribuția unui fenomen este direct proporțională cu distribuția altuia, atunci corelația poartă un caracter pozitiv, iar dacă este invers proporțională — atunci corelația are caracter negativ. Coeficientul de corelație variază de la 0 până la 1, și cu cât valoarea acestuia este mai aproape de 1, cu atât este mai puternică legătura între fenomene.

Legătura stărilor se caracterizează prin aceea că o stare a unui anumit fenomen în momentul dat, în anumite condiții va determina în mod necesar starea acestui fenomen în alt moment. De exemplu, criminalitatea în structura căreia o cotă-parte sporită revine infracționalismului minorilor, în condițiile unei lupte ineficiente cu acesta, va determina în mod sigur, peste 4-10 ani o astfel de stare a criminalității, în care greutatea specifică a recidivismului va fi sporită.

Cauzalitatea (legătura cauzală) este tipul principal de determinare, iar principiul cauzalității constituie nucleul doctrinei despre determinism. Aceasta se explică prin faptul că principiul cauzalității nu numai constată dependența dintre diferite fenomene, dar și stabilește caracterul acestei dependențe care constă în aceea că un fenomen (cauza) în anumite condiții generează alt fenomen (efectul). Se poate afirma că cauzalitatea este conținutul intern al determinării, esența acesteia, deoarece numai raportul cauzal, spre deosebire de alte legături dintre fenomene, răspunde la întrebarea de ce și cum s-a produs evenimentul. Așadar, **cauzalitatea** este o formă a interacțiunii dintre fenomene și procese, este tipul principal de determinare și reprezintă prin sine legătura obiectivă, generică (adică acea legătură care generează, produce anumite fenomene din altele) dintre două fenomene: cauză și efect. Cauzalitatea este studiată prin utilizarea următoarelor categorii conceptuale: „cauză“, „condiție“, „efect“, raportul „cauză — efect“, lanț cauzal; sistem cauzal; raportul între condiție și cauză, condiție și efect; legătura inversă între efect și cauză sau între efect și condiții.

În cadrul cercetării criminologice sunt mai întâi relevate toate dependențele corelative între criminalitate (tipul infracțional) și alte fenomene. Astfel, sunt stabiliți toți factorii (determinantele) care influențează asupra criminalității. Acest lucru este util, dar insuficient, fiindcă nu determină în ce fel de raport se găsesc factorii cu criminalitatea, tipul infracțional sau infracțiunea concretă: sunt aceste determinante cauze sau numai condiții etc. De aceea, după această etapă de cercetare, este necesar ca pe baza analizei cantitativ-calitativă să fie relevate anume legăturile cauzale din toate aceste dependențe corelative⁴.

Cauza este fenomenul care întotdeauna precedă și produce sau generează alt fenomen — efectul. La cercetarea legăturii cauzale are loc diferențierea verigii „cauză — efect“ într-un lanț cauzal neîntrerupt. Astfel, cauza își are cauza sa, iar fiecare efect este în același timp drept cauză pentru alt efect. Astfel, **cauzele criminalității**

4 Gladchi Gheorghe, op. cit., pag. 167.

sunt fenomenele social-psihologice care nemijlocit generează, reproduc criminalitatea și infracțiunea. Acestea sunt tradițiile, moravurile, deprinderile, interesele negative, motivația denaturată care sunt străine ideologiei, psihologiei și sistemului de valori dominante în fiecare societate în parte. Cele mai frecvente cauze ale infracțiunilor sunt: lăcomia (aviditatea), parazitismul, agresivitatea antiumană, naționalismul, neglijarea regulilor securității și liniștii publice, nechibzuința și iresponsabilitatea față de executarea anumitor obligații.

Cauza fenomenului criminalității nu este o însumare aritmetică simplă a motivelor tuturor infracțiunilor concrete. Ea reprezintă prin sine o calitate integrală nouă. Totodată, motivația infracțiunilor concrete nu poate fi opusă cauzelor fenomenului criminalității. Unii autori⁵ consideră ca o cauză a criminalității în ansamblu este fenomenul social-psihologic denumit motivație socială criminogenă. Alți autori⁶ susțin că, în general, criminalitatea ca fenomen social este generată de cauze din domeniul existenței sociale și cauze din domeniul conștiinței sociale care se găsesc într-o interacțiune complicată și intensă. Astfel, determinante sunt cauzele din domeniul existenței sociale și anume baza economică.

O altă categorie de autori⁷ consideră că orice faptă este determinată de o anumită cauză, astfel că între faptă și efect există o legătură atât de strânsă, încât nu poate exista una fără cealaltă. Condiția nu este obligatorie. Ea poate doar să favorizeze sau să înlănească producerea rezultatului. Chiar dacă lipsește condiția, rezultatul se produce întotdeauna când există o cauză. Transpusă în criminologie, această legătură dintre cauză și efect, pe de o parte, dintre condiții și rezultat, pe de altă parte, poate contribui la explicarea comportamentului deviant al omului, pentru orice categorii de infracțiuni, inclusiv pentru infracțiunea de omor, chiar atunci când este comisă asupra soțului sau asupra unei rude apropiate.

Interacțiunea „cauză—efect“ este posibilă doar în prezența anumitor condiții, adică a unui ansamblu de fenomene, circumstanțe care însoțesc și favorizează sau dimpotrivă, frânează producerea efectului. Astfel, condițiile criminalității sunt fenomenele care nu generează criminalitatea și infracțiunea, dar contribuie, înlănesc, intensifică apariția și realizarea cauzei acestora. După conținutul lor, cauzele poartă un caracter predominant social-psihologic, iar condițiile pot fi și economice, politice, demografice ideologice, juridice, de dirijare, organizaționale etc. De exemplu, scandalurile și bătăile sistematice dintre părinți favorizează formarea la copii a agresivității, cruzimii care pot deveni mai târziu cauza săvârșirii de către aceștia a infracțiunilor de violență. Subcultura la care aparține individul poate să-i formeze acestui astfel de calități ca lăcomia, egoismul de grup, agresivitatea, nesocotința și lipsa spiritului de răspundere de dragul unor satisfacții de scurtă durată etc., care pot, de asemenea, deveni cauze ale comiterii infracțiunilor de către aceștia.

5 Kuznețova N.F., op. cit., pag. 52.

6 Kudriașev V.N. — „Causalitatea în criminologie“, Ed. Literatura Juridică, Moscova, 1968, pag. 73.

7 Iacobiță Ioan, op. cit., vol. II, pag. 368.

Determinantele criminogene constituie un sistem în cadrul căruia se pot distinge, după mecanismul acțiunii, două categorii de elemente: cauzele și condițiile care se manifestă atât la nivelul criminalității în ansamblu, cât și la nivelurile anumitor tipuri infracționale și ale infracțiunii concrete. Cauzele și condițiile infracțiunilor concrete sunt elementul primar al sistemului criminogen. Trebuie să menționăm că cauzele și condițiile se află într-o interacțiune complexă, iar condițiile singure nu pot genera criminalitatea și totodată, cauza fără condiții nu poate nici să apară, nici să se realizeze.

Timp de peste 200 de ani, de când au fost făcute primele cercetări în criminologie, s-a căutat un răspuns la întrebarea fundamentală a criminologiei: de ce există persoane care au un comportament deviant, adică nu se conformează normelor generale de conduită impuse de organele legiuitoare, din țara și epoca istorică respectivă, în timp ce alte persoane (majoritatea) respectă aceste norme? Răspunsul la această întrebare este foarte greu de dat, deoarece criminalitatea este un fenomen complex.

De aceea, în rândurile următoare ne vom limita la descrierea celor mai importante cauze și condiții care favorizează comportamentul deviant al omului, în special în cazul faptelor de omor săvârșite asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate, condiții rezultate din analiza diverselor spețe extrase din culegerile de practică judiciară ale instanțelor din România și Republica Moldova. Aceste condiții le putem clasifica în două mari categorii: cauze și condiții obiective, respectiv cauze și condiții subiective.

A) Cauzele și condițiile obiective sunt cauze generice pentru o anumită societate. Cauzele sunt contradicțiile concrete ale existenței sociale, din cadrul relațiilor economice și sociale care generează motivația antisocială. Aceste condiții obiective sunt deficiențele organizaționale, juridice și tehnice care favorizează acțiunea cauzelor obiective și subiective ale infracțiunilor⁸.

După conținut, putem distinge următorii factori criminogeni:

- factorii economici;
- factorii sociali;
- factorii demografici;
- factorii politici și juridici.

a) **Factorii economici.** În acest context, reprezentanții școlilor economice din criminologie consideră că deoarece relațiile economice determină toate celelalte tipuri de relații în societate, atât pozitive cât și negative, care sunt cauza care generează criminalitatea. Orice tip de relații economice, contradicțiile acestora generează criminalitatea. Totuși, relațiile economice de piață se caracterizează prin cel mai înalt nivel al criminalității, inclusiv în țările cu o economie prosperă. Aceasta se explică prin faptul că relațiile respective sunt bazate pe concurență, șomaj programat, stocarea unui profit cât mai mare, stratificarea materială și socială a oamenilor.

Adeptii ideii că relațiile economice sunt cauza de bază (primară) a criminalității susțin că anume raportul oamenilor față de mijloacele de producție, rolul acestora

---

8 Gladchi Gheorghe, op. cit., pag. 174.

în organizarea socială a muncii determină modul de repartizare a bunurilor sociale, adică determină inechitatea socială reală din societate. La rândul său, această inechitate socială generează contradicții și conflicte între grupurile sociale care deseori se manifestă prin diferitele fapte socialmente periculoase.

Nu putem fi de acord întru totul cu această idee, deoarece considerăm că relațiile economice, contradicțiile acestora sunt un factor criminogen important, dar nu unicul, și de multe ori, nici măcar principalul. Este criticabilă, în opinia noastră, și afirmația că relațiile economice sunt cauza primară a fenomenului infracțional. Deoarece criminalitatea este un fenomen complicat și complex, este necesară și o analiză complexă a cauzelor și condițiilor care o determină. De asemenea, criminalitatea este caracteristică atât pentru regiunile cu un nivel economic redus, cât și pentru regiunile prospere.

Din categoria factorilor economici considerați ca având un conținut criminogen mai pronunțat fac parte crizele economice, nivelul de trai, șomajul, industrializarea. Criza economică care a cuprins România începând cu 1989, respectiv Republica Moldova începând cu 1992, și apoi criza financiară globală din anii 2007—2009 care-și face simțite efectele în ambele țări, s-au caracterizat prin acutizarea contradicției obiective dintre necesitățile economice și posibilitățile societății (ale anumitor grupuri sociale sau indivizi); printr-un nivel de trai mai redus decât nivelul de asigurare a unei supraviețuiri decente; prin polarizarea populației pe nivelul de venituri, prin inflație, șomaj, integrare insuficientă a economiei naționale în economia mondială, printr-un nivel mai sporit al veniturilor din activității economice criminale organizate (așa-numitele activități „subterane”) comparativ cu nivelul veniturilor obținute prin activități legale; prin lipsa asigurării economice a priorității profilaxiei infracțiunilor față de aplicarea măsurilor răspunderii penale.

Acești factori economici au determinat creșteri bruște ale criminalității în România, respectiv în Republica Moldova, în perioade diferite (comună fiind doar perioada 1992—1998, conform statisticilor), în special a infracțiunilor economice și a celor săvârșite prin prin violență. Trebuie precizat că, în aceeași perioadă, situații criminogene asemănătoare au fost cunoscute în toate celelalte noi „democrații” din Europa Centrală și de Est sau în țările-membre din actuala Comunitate a Statelor Independente. În toate aceste țări, numărul infracțiunilor de omor (inclusiv cele săvârșite asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate) a crescut în anii '90.

Scăderea nivelului de trai al oamenilor este unul din factorii care nemijlocit împinge individul la săvârșirea, în primul rând, a infracțiunilor patrimoniale (însă, se știe, că multe din infracțiunile patrimoniale sunt săvârșite cu violență, iar aceasta se poate solda cu omoruri, chiar și asupra unor victime-rude apropiate). Astfel, sărăcia caracteristică anumitor grupuri sociale determină reprezentanții acestora la săvârșirea faptelor socialmente periculoase în scopul ameliorării situației materiale. Acesta este doar un aspect al impactului produs de nivelul de trai asupra fenomenului infracțional. Cercetările criminologice realizate demonstrează că cele mai grave infracțiuni sunt săvârșite de către reprezentanții păturilor sociale asigurate material

(criminalitatea așa-numitelor „gulere albe“ sau cea a persoanelor cu funcții de răspundere). De aceea, sărăcia sau nivelul de trai redus trebuie analizate sub diferite aspecte: cum fiecare subiect își apreciază starea materială și care nivel material și financiar l-ar satisface. Așadar, analizând rolul criminogen al nivelului de trai este important de a se ține seama de două aspecte ale impactului acestuia: nivelul de trai redus (sărăcia) și tendința abuzivă de a îmbogățire rapidă, care îi împinge pe unii la săvârșirea infracțiunilor.

Caracterul criminogen al tendinței abuzive de a deveni bogat este determinat, în primul rând, de particularitățile socio-psihologice ale persoanei, dar nu în ultimul rând și de raportul dintre scopurile declarate de societate și posibilitățile reale ale diferitelor grupuri sociale de a le realiza. Încă, Lambert Adolphe-Jacques Quetelet⁹ a stabilit că omul nu săvârșește infracțiuni datorită stării de sărăcie, ci ca o consecință a trecerii rapide de la o stare de relativ confort la una de mizerie.

Șomajul, de asemenea, are urmări criminogene. Aceasta se explică atât prin reducerea bruscă a nivelului de viață al unei anumite părți din populație, cât și prin crearea unei stări emoționale instabile a acesteia ca urmare a șomajului. Fenomenul șomajului influențează în mod serios echilibrul intern al individului, punându-l în situația când el nu poate să-și realizeze intențiile prin mijloace legale.

Industrializarea determină și ea creșterea infracționalității. Aceasta se explică prin următoarele efecte¹⁰:

- sporește intens mobilitatea teritorială a populației rurale care migrează spre zonele industrializate (urbanizate); în urma schimbării mediului rural cu cel urban, au loc transformări în structura personalității originarilor de la sate, care frecvent sunt dominați de o stare de frustrare și pot comite fapte socialmente periculoase;
- producția mecanică (pe bandă rulantă) și specializarea îngustă determină înstrăinarea individului și îl lipsesc de posibilitățile de a-și manifesta aptitudinile de creație;
- industria are o influență pronunțată asupra echilibrului ecologic din regiune (localitate) care determină, la rândul său, răspândirea stărilor de stres în mijlocul populației;
- ritmurile sporite ale industrializării au, de asemenea, un impact criminogen, deoarece sunt însoțite, de regulă, de un nivel redus de dezvoltare a sferei de deservire a populației.

b) **Factorii sociali.** Cauzele criminalității trebuie căutate în multiplele relații ale individului cu mediul extern, în conținutul existenței sociale a omului, în interdependențele complicate și contradicțiile acesteia. Relațiile sociale ca și cele economice sunt foarte variate după formă, conținut și niveluri. În general, relațiile sociale în

---

9 Beirne Piers — „Adolphe Quetelet and the Origins of Positivist Criminology“ în *American Journal of Sociology* nr. 92(5)/1987, pag. 68.

10 Gladchi Gheorghe, op. cit., pag. 178.

cadrul cărora persoana simte că nu este egală în drepturi cu alte persoane, i se încalcă interesele, este jignită, vor genera un comportament de protest și, uneori, chiar unui deviant (infracțional).

Relațiile sociale ale unei anumite persoane se realizează la macro- și microniveluri. Macronivelul reprezintă prin sine relațiile omului cu statul și societatea în ansamblu, relațiile de producere ale acestuia (inclusiv studiile, activitatea de muncă, activitatea publică etc.), precum și statutul său ca personalitate. Cele mai vulnerabile probleme ale relațiilor macrosociale sunt contradicțiile dintre interesele diferitelor grupuri sociale, relațiile naționale, problema egalității în drepturi, nemulțumirea persoanei de condiția sa socială.

Un astfel de exemplu de relații sociale sunt relațiile naționale și statutul etnic. Contradicțiile interetnice (șovinismul, dușmănia interetnică, naționalismul etc.) sunt factori cu un pronunțat efect criminogen. Criminalitatea determinată de conflictele interetnice este deosebit de răspândită în ultimii ani în Europa de Est și în spațiul ex-sovietic, având un caracter politizat. Criminalitatea generată de conflictele interetnice se manifestă prin acte de terorism, omoruri de masă, atacuri armate, furturi, jafuri, tâlhării etc. Statutul etnic nu are, însă, o influență directă asupra criminalității. Totuși, el se caracterizează printr-un anumit temperament național și alte trăsături specifice socio-culturale și etno-psihologice care trebuie luate în considerare la analiza criminalității. Astfel, este important de a prevedea care va fi tipul și caracterul reacției naționale în anumite condiții economice, sociale și politice.

Discriminarea (față de anumite grupuri sociale, de clasă, de sex, de vârstă, de etnie, de rasă, de religie, față de imigranți etc.) generează o stare de frustrare care, de regulă, declanșează porniri agresive, precum și dorințe puternice de revanșă din partea celor care se consideră discriminați. Acesta este un caz tipic de conflict de cultură. Uneori, grupurile sociale se schimbă cu rolurile. Astfel, grupurile care se consideră discriminate, în acțiunile lor revendicative emit pretenții atât de mari încât depășesc drepturile și libertățile majoritarilor.

Religia este, în general, un factor moral-educativ important pentru formarea personalității umane, având o influență puternică asupra procesului de prevenire și combatere a criminalității. Religia contribuie la corectarea și la reeducarea condamnaților. Totodată, unele secte religioase practică o activitate criminală în scop de profit, iar uneori din cauza religiei se declanșează conflicte politice, interetnice și religioase.

În ceea ce privește nivelul de instruire școlară, există mai multe păreri privitor la efectele acestui factor asupra criminalității. Unii autori¹¹ menționează că nivelul de instruire școlară se reflectă prin alegerea unor forme infracționale mai puțin primitive și a unor modalități de săvârșire a acestora. Alți autori¹² consideră că instruirea școlară are un impact dublu asupra criminalității: pe de o parte, ea con-

11 Garofalo Rafael — „El delito como fenomen social», La Espana Moderna, Madrid, 1984, pag. 121.

12 Lombroso Cesare — „Le piu recenti scoperte ed applicazioni della psichiatria ed antropologia criminale”. Ed. Fratelli Bocca, Torino, 1893, pag. 54.

tribuie la sporirea nivelului fenomenului socialmente periculos, iar pe de altă parte, la reducerea acestuia în societate. Rolul educației școlare este însă mai important pentru educarea și socializarea copiilor, pentru depistarea celor inadaptați și punerea în aplicare a unor programe de prevenire generală.

Dacă ne referim la profesie/meserie, datele statistice privind infracțiunile de omor relevă o rată extrem de diversă a delinvenței corelative cu anumite profesii. Într-un grad diferit, majoritatea profesiilor/meseriilor practicate oferă condiții pentru săvârșirea de infracțiuni de omor. De multe ori, însă, pentru cazurile de omor săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate, făptuitorii din România și Republica Moldova se află în categoria șomerilor sau a muncitorilor necalificați, existând un cumul de factori propice săvârșirii acestei infracțiuni.

Starea civilă este un alt factor social care contribuie la săvârșirea infracțiunilor de omor, iar cercetările criminologice au relevat anumite interconexiuni între starea civilă a oamenilor și devianța acestora. De exemplu, femeile necăsătorite și celibatarii sunt mult mai predispuși spre săvârșirea infracțiunilor sexuale, iar în urma diferitelor scandaluri domestice (de familie) frecvent se săvârșesc infracțiuni de violență, care pot degenera în omoruri. De regulă, făptuitorii și victimele infracțiunilor grave de violență devin persoanele necăsătorite.

În ceea ce privește *mediul familial*, există unele familii care, deși sunt „organizate” se caracterizează prin accentuate stări conflictuale care pot fi de intensitate diferită și se pot întinde pe perioade diferite de timp (plecând de la forme relativ mai simple cum ar fi cearta, neînțelegerile, contrazicerea ascuțită, refuzul unor obligații conjugale sau familiale etc. și ajungând la forme mai complexe, grave, cum ar fi, agresivitatea fizică, alungarea de la domiciliu, existența unor relații adulteriene etc.).

În situațiile în care intensitatea, conținutul, forma de manifestare și frecvența conflictelor intraconjugale și intrafamiliale cresc semnificativ, acestea capătă valențe dezorganizatoare în microgrupul familial, devenind simptome ale „sindromului disfuncțional” familial. Conflictul conjugal patogen se caracterizează prin capacitatea de penetrație destructivă la nivelul personalității consorțiilor, dezorganizând reacțiile, pattern-urile și habitus-urile adaptive și împiedicând realizarea funcțiilor firești ale cuplului conjugal și parental.

Din constatările empirice¹³ asupra unei cazuistici extinse de cupluri cu ambii parteneri normali din punct de vedere psihic, cu un partener anormal din punct de vedere psihic (nevrotic, psihopat sau psihotic) și cu ambii parteneri anormali din punct de vedere psihic (nevrotic, psihopat sau psihotic), precum și din observațiile asupra unor cupluri cu un partener bolnav somatic sau somato-psihic, s-au conturat următoarele specte ca fiind relevante:

- conflictul conjugal patogen este semnificativ frecvent în cuplurile asimetrice din punct de vedere al normalității psihice, respectiv, în cuplurile cu un partener

---

13 Mitrofan Ioan — „Cuplul conjugal. Armonie și dizarmonie”, Ed. Științifică și Enciclopedică,, București, 1989, pag. 101.

- nevrotic, psihopat sau psihotic (în ultimul caz, relația conjugală și atmosfera familială fiind profund distorsionate și angrenând consecutiv tulburări reactive de intensitate nevrotică sau dezvoltări dizarmonice ale personalității celuilalt soț);
- în cuplurile conjugale asimetrice, cu ambii parteneri normali din punct de vedere psihic, conflictul conjugal continuă să se manifeste afectând relațiile interpersonale și, în special, realizarea optimă a funcțiilor familiale; anumite cupluri cu parteneri normali din punct de vedere psihic evoluează după un model interacțional conflictual patogen, ceea ce în decursul timpului facilitează dezvoltarea reacțiilor și comportamentelor nevrotice și psihopatice la unul sau la ambii parteneri, constituind o sursă de stres psihopatogen continuu pentru toți membrii familiei; aceste cupluri ajung de obicei la divorț;
  - în cuplurile cu ambii parteneri nevrotici se constată o tendință la perpetuarea unui model interacțional nevrotic, care menține în mod paradoxal uniunea conjugală, modalitatea de interacțiune nevrotică mutuală aflându-se într-o relativă simbioză psihopatologică, în interiorul căreia procesele de intercompensare diminuează de cele mai multe ori potențările reciproce patologice;
  - în cuplurile cu ambii parteneri psihopați, gradul de instabilitate și manifestările conflictuale sunt mult mai pregnant reprezentate deși, în acest caz, existența unor cupluri sudate, menținute pe parcursul unei durate mari de viață, nu permite o concluzie clară în acest sens; nucleele familiale constituite în jurul unei diode conjugale cu parteneri psihopați au efecte din cele mai nocive în dezvoltarea și educarea copiilor, majoritatea acestora evoluând, la rândul lor, psihopatologic;
  - cuplurile patologice mixte (un partener nevrotic — un partener psihopat sau psihotic) prezintă, de asemenea, o bogată simptomatologie, conflictele familiale angrenând disfuncții de profunzime în nucleul psihocial familial.

Modul de relaționare intraconjugală diferă desigur de la un cuplu la altul, ceea ce nu i-a împiedicat pe unii autori să încerce să realizeze unele clasificări ale acestora în funcție de o serie de criterii. Astfel, s-a realizat o interesantă tipologie maritală, fiecare din cele 5 tipuri descrise fiind, de fapt, un mod diferit de acomodare maritală, desemnând, totodată, și o anumită concepție asupra căsătoriei. Este de semnalat faptul că „fizionomia“ particulară a relaționării interpersonale se constituie într-o situație-stimul cu efecte puternice asupra psihologiei și personalității copiilor. Astfel, în literatura de specialitate¹⁴, se diferențiază următoarele cinci tipuri:

1. tipul căsniciei celor obișnuiți cu conflictele
2. tipul căsniciei devitalizate
3. tipul căsniciei pasiv-cordiale (binevoitoare)
4. tipul căsniciei vitale
5. tipul căsniciei bazate pe relație totală

---

14 Skolnick Arlene S., SKOLNICK Jerome H. — „Family in transition“, California University, Berkeley, 1971, pag.19-49.

În fiecare din aceste tipuri de familie, copiii, datorită mării lor sensibilități, receptează și trăiesc deosebit de intens orice „eveniment“ intervenit între părinții lor. „Coparticiparea“ lor mai ales la certurile, neînțelegerile, conflictele, agresivitățile și violențele manifestate în cadrul familiei le este totalmente nefavorabilă. După cum demonstrează diferitele cercetări efectuate, efectul principal al relațiilor interpersonale conflictuale din cadrul familiei asupra personalității copiilor îl constituie devalorizarea modelului parental și, totodată, pierderea posibilității de identificare cu acest model. Mai mult, modelul parental, în asemenea situații, poate fi respins activ de către copii, devenind „model negativ“ care, treptat, poate conduce la stimularea și dezvoltarea agresivității și comportamentului antisocial.

Desigur, nu de puține ori, copiii care resimt puternic influențele climatului conflictual familial, fug de acasă și caută să gasească diferite grupuri de apartenență care, la rândul lor, pot fi orientate antisocial.

Famiiliile caracterizate printr-un potențial conflictogen ridicat și puternic carentate din punct de vedere psihoafectiv și psihomoral afectează în cea mai mare măsură procesul de maturizare psihologică și psihosocială a personalității copiilor, datorită mai ales dezechilibrelor și dizarmoniilor resimțite în cadrul unor subcomponente ale personalității și anume: atitudinal-relațională și motivațional-afectivă. Fuga de acasă a copiilor, asociată deci cu lipsa de supraveghere parentală, îi determină să adere la unele medii și grupuri extrafamiliale cu un mare potențial delinvențial.

Pe de altă parte, o *atitudine hiperautoritară manifestată în cadrul familiei* poate fi adoptată de unul dintre părinți (cel mai frecvent de către tată) sau de către ambii. Pe de altă parte, trebuie diferențiată situația în care părinții hiperautoritari sunt „bine intenționați“, în sensul că au o anumită „concepție pedagogică“ de cea în care autoritarismul este asociat cu agresivitatea, inclusiv fizică și cu un înalt potențial conflictual/familial.

Severitatea excesivă, cu multe rigidități, cu interdicții nu lipsite uneori de brutalitate, cu comenzi pline de amenințări, cu privațiuni de tot felul își lasă puternic amprenta asupra procesului de formare a personalității copilului. Părinții hiperseveri impun un regim de muncă pentru copiii lor, care depășește limitele de toleranță psihologică și psihofiziologică ale acestora. Copiii sunt puși mereu în fața unui volum mare de sarcini pentru a putea realiza cât mai repede acele achiziții care să corespundă întru totul aspirațiilor părinților. Acești părinți se conduc după formula: „facem totul ca să scoatem din el un om deosebit“, ceea ce nu este deloc rau ca intenție, dar, după maniera concretă în care procedează, rezultatele contradictorii nu întârzie să apară. Menținerea copilului într-un climat hipersever determină, treptat, modificări serioase în una dintre cele mai importante dimensiuni ale personalității (este vorba de cea atitudinal-relațională) traduse în fenomene de apatie și indifeență accentuată față de ceea ce trebuie să întreprindă sau în ce privește relaționarea cu cei din jur, atitudini de protest și revoltă chiar față de noile influențe exercitate asupra sa, toate acestea ca urmare a unei suite de frustrații acumulate în timp.

Din alți factori criminogeni macrosociali merită menționați următorii:

- impactul mijloacelor de informare în masă care se manifestă prin propagarea violenței, modelelor de comportament negativ, pornografiei;
- influențele criminogene internaționale — favorizează internaționalizarea criminalității, penetrarea infracționalității organizate pe plan internațional (traficul ilicit de arme și droguri, fabricarea și punerea în circulație a banilor falși, spălarea banilor, escrocheriile din domeniul contrabandei și imigrației, traficul de femei și copii, terorismul, jafurile, tâlhăriile, furturile de automobile etc.).

Criminalitatea este determinată și de relațiile subiectului, contradicțiile sale la nivel microsocial, adică relațiile microsociale și interpersonale (conflictele) din familie, între rude, prieteni și cunoscuți sau apărute jitiimplător în anumite situații concrete. Studiile realizate confirmă că o parte considerabilă a criminalității de violență este produsul ciocnirilor iiterpersonale. Astfel, în baza cercetării victimologice¹⁵ a infracțiunilor de vătămare intenționată gravă a integrității corporale s-a stabilit că o parte considerabilă din victime (39,3%) au fost vătămate în sfera familială sau în relațiile cu alte rude, iar în urma conflictelor cu vecinii și cunoștințele apropiate sau prietenii (respectiv 11,3% și 9,0%).

În ceea ce ne interesează (analiza infracțiunilor de omor săvârșite asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate), putem găsi mai multe influențe negative ale relațiilor intrafamiliale. Astfel, orice tulburări care se produc în familie se reflectă asupra procesului de socializare a copilului și al formării personalității acestuia. Destabilizarea structurii familiei este determinată, de regulă, de următorii factori: numărul de membri ai familiei, capacitatea educativă a părinților, mobilitatea socială și imigrația familiei.

Cercetările criminologice referitoare la influența relațiilor intrafamiliale asupra delincvenței juvenile au constatat că un număr important de copii delincvenți și-au schimbat reședința în timpul copilăriei; sunt prost întreținuți din punct de vedere material și igienic; au părinți despărțiți ori necăsătoriți; sunt privați de beneficiul culturalizării. Personalitatea copiilor delincvenți este amorfă și lipsită de ambiție în fața exigențelor vieții, normele lor de conduită sunt mai puțin numeroase și lipsite de conținut. În mod frecvent, ei sunt stresați datorită coeziunii reduse a familiilor lor, a stării de încordare dintre părinți, a atmosferei familiale nefavorabile, a lipsei de supraveghe și chiar de interes din partea părinților. Trebuie să menționăm, de asemenea, că familiile delincvente își implică copiii în activități infracționale ori îi influențează pe calea imitației, împrumutându-le percepțe morale contrare eticii societății.

O parte considerabilă a cazurilor de violență este determinată de relațiile tensionate și complicate din familie. În urma studiului dosarelor penale, intentate pe cazuri de omor intenționat și vătămare corporală gravă relevă faptul că atât în România, cât și în Republica Moldova este foarte răspândită violența în familie.

Impactul activităților din timpul liber este un factor ce are o importanță deosebită la explicarea cauzelor și condițiilor criminalității și adică crearea micromediilor

15 GladchiGheorghe, op. cit., pag. 181.

sociale în care oamenii își petrec timpul liber, caracterul relațiilor cu prietenii și cunoscuții, precum și tipurile de activități desfășurate. Astfel, s-a stabilit că o parte considerabilă a victimelor violului, în primul rând, minorele, din cauza inactivității, trândăviei, plictiselii în procesul petrecerii timpului liber, precum și din motivul lipsei unei supravegheri a activităților respective din partea părinților, au avut un comportament preinfracțional negativ, care a ușurat săvârșirea faptei infracționale. De aceea, la reducerea victimizării față de viol va contribui și realizarea unor așa măsuri sociale generale ca organizarea corespunzătoare a odihnei cetățenilor, în special, a minorelor și femeile tinere, atragerea lor în activitatea diferitelor secții sportive, cercuri artistice, societăți, asociații etc.

În plus, criza moral-psihologică care domină societatea umană din România și din Republica Moldova se caracterizează printr-o serie de condiții cu efect criminogen:

- decăderea moralității;
- pierderea de către o parte considerabilă a populației a idealurilor umane recunoscute în sfera comunității sociale;
- nivelul redus al solidarității populației cu legislația penală;
- pierderea încrederii populației în organele de drept care luptă cu criminalitatea;
- procentul sporit al populației cu o responsabilitate limitată;
- intoleranța etnică;
- intoleranța religioasă;
- beția și alcoolismul; narcotismul, toxicomania;
- nihilismul juridic etc.

c) **Factorii demografici** care influențează săvârșirea infracțiunilor (deci, și a omorurilor), sunt următorii: sporul natural, explozii în rata natalității, structura după vârstă și sex și migrațiile populației, sunt factori criminogeni principali. Cercetările empirice au dovedit că infracțiunile sunt săvârșite mai frecvent de către indivizii de vârstă între 18 și 30 ani cu un maxim de intensitate în jurul vârstei de 25 ani. De aceea, în urma sporului natural pozitiv și în special al exploziei în rata natalității se înregistrează creșteri semnificative ale delincvenței juvenile. Trebuie să precizăm că relația dintre sporul natural, natalitatea populației și criminalitate poartă un caracter indirect.

Migrația populației este determinată cel mai adesea de urbanizare și are consecințe criminogene certe:

- schimbările calitative în relațiile interumane, în structurarea și restructurarea grupurilor și în dezvoltarea personalității individului;
- schimbările negative în familie: sporește rata divorțurilor, despărțirile și abandonul de familie, diminuarea autorității părintești, angajarea în muncă a ambilor soți, școlarizarea prelungită a copiilor etc.;
- creșterea rapidă a mediului urban nu a permis amenajarea la nivel satisfăcător a cartierelor, a habitatului;
- eterogenitatea socială în orașe are drept consecință eterogenitatea culturală; normele fiecărui grup își pierd din vigoare, devin ambigue, făcându-se simțită

prezența unui pluralism cultural, a unei suprapuneri de norme și valori care ghidează conduitele umane; așadar, este o situație favorabilă pentru manifestarea conflictului de culturi;

- transformările rapide socio-culturale din mediul urban influențează negativ unele persoane care devin dominate de o stare de diferite sentimente de frustrare și pot comite infracțiuni.

d) **Factorii politici.** Criza politică din România, dar mai ales cea din Republica Moldova, în perioadele considerate de tranziție¹⁶ se manifestă printr-un șir de influențe criminogene:

- instabilitatea regimului politic;
- instabilitatea politicii penale;
- serviciile statului sunt dominate de corupție;
- înstrăinarea majorității populației de la dirijarea statului;
- instabilitatea geopolitică (de exemplu, descompunerea statelor din fosta U.R.S.S.);
- nedesăvârșirea frontierelor de stat, în special frontiera de est a Republicii Moldova (unde se află Regiunea Transnistria);
- înstrăinarea populației de controlul asupra sistemului de măsuri de luptă cu criminalitatea organizată.

e) Dintre **factorii juridici** care au influențe criminogene pronunțate pot fi menționați:

- anomia, adică starea societății caracterizată prin lipsa de legi, de norme sau prin existența unor norme contradictorii care fac dificilă orientarea individului și integrarea sa în colectivitate;
- inactivitatea legilor;
- instabilitatea legislației, modificarea permanentă a acesteia (valabilă atât pentru România, cât și pentru Republica Moldova);
- lacunele în aprecierea juridico-penală a faptelor socialmente periculoase;
- lobbismul ilicit;
- subaprecierea legislativă a pericolului social al unor anumite categorii de infracțiuni etc.

Fenomenul criminalității este determinat și de influențele negative ale factorilor de organizare jurisdicțională, în sensul că:

- sistemul justiției penale este supraîncărcat;
- nivelul redus de descoperire a infracțiunilor;
- necoresponderea sistemului de măsuri de luptă cu criminalitatea scopurilor acesteia;
- lipsa interpretărilor oficiale ale legislației penale;

---

16 În România, se consideră că această perioadă s-a încheiat în anul 2005 în care România a semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană și a primit titlul de „economie de piață“.

- contradicțiile de competență între organele care luptă cu criminalitatea;
- lipsa prognozelor criminologice;
- lipsa sistemului de expertiză criminologică a legislației;
- nivelul redus al profesionalismului în sistemul organelor de luptă cu criminalitatea etc.

B) Cauzele și condițiile subiective sunt cauze specifice indivizilor violenți. Aceste cauze sunt anumite elemente ale psihologiei sociale care se exprimă prin necesitățile, interesele, scopurile, motivele, valorile morale și conștiința juridică denaturată a persoanelor care comit infracțiuni. Condițiile subiective sunt particularitățile demografice și social-psihologice ale populației (trăsături de caracter, temperamentul, vârsta, sexul etc.).¹⁷

a) **Consumul de alcool.** Acest viciu, al consumului de băuturi alcoolice nu poate fi considerat o cauză în sine a săvârșirii infracțiunilor de omor, deoarece săvârșesc astfel de fapte și persoanele care consumă băuturi alcoolice, la data comiterii infracțiunii, și persoanele care nu consumă astfel de băuturi, în general, și, cu atât mai puțin, în ziua când s-a săvârșit fapta. De asemenea, trebuie avut în vedere și faptul că unele persoane, care se află sub influența băuturilor alcoolice, au comportări violente și sunt predispuse să provoace scandal fără nici un motiv. Alteori, aceste persoane au o atitudine provocatoare față de cei din jur și determină acțiuni de respingere din partea acestora, mergându-se până la a le produce vătămări corporale grave și chiar a-i omori.

Când ne referim la consumul de alcool care poate fi considerat drept cauză a săvârșirii omorurilor, ne referim în principal la consumul excesiv de băuturi alcoolice, și astfel avem în vedere persoanele care își fac din acest viciu principala și, poate, singura lor preocupare. Cazurile pe care le-au analizat autoritățile din România și Republica Moldova sunt edificatoare în acest sens.

În fiecare an, consumul excesiv de alcool devine pentru România și pentru Republica Moldova o problemă socială din ce în ce mai stringentă. Tot mai multe persoane devin victime ale acestui viciu social. Astfel, oamenii se distrug pe sine însuși sau unul pe altul (prin violențe) din cauza alcoolului. Copiii, în principal, cei din mediul rural din cele două țări, sunt crescuți într-o familie unde vinul, țuica sau țuica sunt prezente tot timpul, și trăind într-un mediu, în care toți practică acest consum, iar când se maturizează, copii experimentează și ei beția (consumul exagerat de alcool).

În cultura popoarelor român și moldovean, a bea un pahar cu cineva înseamnă a-l respecta și a nu bea cu cineva care vrea să te „cinstească” înseamnă a nu respecta persoana. Apoi, mulți chiar folosesc aceasta ca să lege practica consumului de alcool cu creștinismul, zicând că „acesta-i sângele Domnului, se poate, chiar și mai mult dacă poți”. Vinul nu este sângele Domnului, ci simbolizează sângele Domnului doar atunci, când cineva își aduce aminte de sângele lui Hristos, care a fost vărsat (nu turnat) pentru păcatele noastre, nu în jurul polobocului cu tot felul de cuvinte

¹⁷ Gladchi Gheorghe, op. cit., pag. 174.

necenzurate în gură. La început, aproape fiecare este învățat de altcineva (de obicei, o rudă apropiată) cum se bea, luând doar un pahărel. Apoi, îndemnat de alții, mai bea un pahărel. Apoi, se repetă situația și cu alte ocazii, și așa, una după alta, pahar după pahar, până se îmbată pentru prima dată. Apoi, persoana încearcă mai multe pahărele, ca să arate că este „bărbat“. Apoi, se încep petreceri cu băutură de fiecare dată. Apoi, într-un necaz începe să recurgă la băutură, ca să uite puțin de probleme. Și, ca rezultat, ajunge omul să bea vin în loc de apă, să se îmbete de câteva ori pe zi, să vândă tot ce are pe lângă casă pentru a obține alcool.

Multe dintre familiile din România și Republica Moldova, mai ales din mediul rural, au cel puțin câte unul din membri dependenți de alcool, care au ajuns să vândă tot din casă pentru băutură sau să-și bată joc de alții sau să-și bea întreg salariul/venitul etc. Și, aici este o legătură foarte mare dintre felul cum acceptă întreaga familie băutura (alcoolul). Dacă familia nu petrece nici o sărbătoare fără băuturi alcoolice, aceasta pentru unii din membrii ei nu poate avea efect negativ, dar pentru alții numaidecât are un efect distrugător. Mai mult, fiecare nuntă sau aniversare, oriunde, oricând, este motiv de consum al diferitelor băuturi alcoolice.

De cele mai multe ori, consumul de alcool în coroborare cu o simplă discuție în contradictoriu poate duce la violențe grave și la omoruri. Iar de cele mai multe ori, victima este soțul sau o rudă apropiată. În concluzie, consumul de alcool poate provoca atât moartea celui ce-l consumă, cât și a celor ce pot fi afectați de comportamentul celui ce consumă.

b) **Dorința de răzbunare.** Această cauză a săvârșirii omorurilor asupra soțului, soției sau a unei rude apropiate intervine în cazurile în care inculpatul săvârșește fapta pentru a se răzbuna pe un comportament anterior al victimei. Astfel, avem în vedere aici nu starea de provocare la care se referă prevederile art. 73 lit. b Cod Penal al României, ci comportarea generală a victimei, într-o perioadă mai îndelungată de timp și nu doar la data săvârșirii infracțiunii. Renumitul criminolog american Hans von Hentig a numit această categorie de victime ca fiind „chinuitori“,¹⁸ ale căror fapte succesive nu rămân fără efect în cadrul familiei.

c) **Gelozia.** Suspiciunile că soțul sau soția are relații extra-conjugale sau cunoașterea certă a existenței unor astfel de relații, induce partenerului de viață legal o stare de gelozie, care poate umbri modul de gândire obișnuit al acestuia. Gelozia este o trăsătură de caracter ce are o frecvență ridicată în faptele săvârșite în România și Republica Moldova. De gelozie nu este vorba doar în relațiile conjugale, ci o întâlnim în toate celelalte relații umane, îndeosebi în copilărie, când unul dintre copii, spre a se ridica deasupra fraților și surorilor sale, concomitent cu ambiția își va manifesta și gelozia, atestând cu aceasta o poziție ostilă. Astfel, sentimentul de a fi desconsiderat, neglijat, se dezvoltă într-o altă formă a ambiției, gelozia, trăsătura care adesea persistă la omul respectiv de-a lungul întregii sale vieți.

---

18 Von Hentig Hans — „Der Desperado — Ein Beitrag zur Psychologie des regressiven Menschen“, Berlin, 1956, pag.62.

Gelozia se manifestă în forme din cele mai diferite. O putem recunoaște în trăsături de caracter ca suspiciunea, înclinația de a spiona, de a se lua la întrecere, precum și în permanenta teamă de a nu se vedea desconsiderat. Care formă va predomina, depinde de pregătirea de care s-a beneficiat până atunci în ceea ce privește viața socială. Poate exista o gelozie care se mistuie pe sine sau una care se revărsă într-un comportament temerar, energic. La femei, înclinația să joace „tare“ se poate manifesta în încercarea de a-și doborî rivalul sau în stăruința de a-l încătușa, de a-i îngrădi libertatea, de a-i impune dominația ei. O metodă preferată de cei geloși este aceea de a le fixa reguli de conduită partenerilor. Urmând o linie psihică proprie, ei le impun celorlalți o lege a iubirii, de exemplu, izolându-i de lume, prescriindu-le unde și ce să privească, ce și cum să facă, orientându-le întreaga gândire. Gelozia poate, de asemenea, să-și servească scopul denigrându-l pe celălalt, făcându-i reproșuri dese etc.

Gelozia este, prin urmare, o forma particulara a aspiratiei spre putere. Iar când persoana asupra căreia acest sentiment este revărsat iese din tiparul comportamental stabilit (sau nu) de acord între partenerii de viață (de cele mai multe ori soț și soție), gelozia poate duce la violențe de o gravitate nebănuită, culminând din nefericire uneori și cu săvârșirea unui omor.

d) **Neînțelegerile la împărțirea succesiunii (moștenirii).** Explicația acestor fapte trebuie căutată în redescoperirea simțului de proprietate al locuitorilor din mediul rural (în principal), după anul 1990, când au fost desființate cooperativele agricole și, prin beneficiul Legii fondului funciar, și-au redobândit dreptul deplin asupra bunurilor imobile (pământ, casă etc.), în principal a celor părințești. Astfel, pământul a revenit titularului dreptului de proprietate, iar neînțelegerile s-au ivit între urmașii acestuia, care nu au căzut prea ușor de acord asupra cotei ce i se cuvine fiecăruia¹⁹.

De aceea, în perioada în care autoritățile locale au încercat distribuirea terenurilor agricole ce au aparținut fostelor cooperative agricole de stat, s-au săvârșit fapte de violență și chiar de omor, din cauza neînțelegerilor apărute la împărțirea moștenirii, această cauză fiind practic o raritate înainte de anul 1990 pentru practica penală din România și Republica Moldova.

e) **Scopul inițial de jaf.** De multe ori, victima infracțiunii de omor (soțul, soția sau o rudă apropiată) sunt inițial doar victimele unei infracțiuni de furt (de cele mai multe ori în variantă calificată). Însă, în cazul în care victima pune opoziție făptuitorului, infracțiunea se poate transforma în tâlhărie sau chiar omor. Astfel, în toate situațiile, intenția pentru jaf (furt) nu poate fi decât directă, datorită scopului special cerut pentru existența infracțiunii: însușirea pe nedrept a bunului altei persoane, însă în cazul se ajunge la omucidere, fapta este praeterintenționată, deoarece scopul făptuitorului a fost jaful și nu omorul. Aceste fapte au ca sorginte inegalitatea financiară între diferiții membri ai unei familii. Aceste cazuri se întâlnesc mai rar între soț și soție, în România și Republica Moldova, care se presupune că și-au pus laolaltă averea, ci între diferite rude apropiate (între frați, între nepoți și bunici etc.).

---

19 Iacobuță Ioan, op. cit., vol. II, pag. 391.

f) **Provocarea făptuitorului.** Fapta prevăzută de legea penală comisă pentru respingerea unui atac verbal este infracțiune, săvârșită eventual în circumstanțe atenuante a provocării prevăzută în art. 73 lit. b Cod Penal al României, respectiv în art. 76 lit. i din Codul Penal al Republicii Moldova. Așadar, disputele din mediul familial sunt de multe ori tratate ca fiind provocări din partea victimei la adresa făptuitorului unei fapte de violență. Din fericire, aceste cazuri sunt izolate și se încheie rareori cu fapte de omor.

g) **Legitima apărare** apare ca o ripostă pe care o dă o persoană împotriva unui atac ce pune în pericol grav persoana, drepturile acesteia ori interesul public, ripostă determinată de necesitatea apărării valorilor sociale periclitate. Cel ce ripostează împotriva atacului pentru a salva valorile sociale periclitate săvârșește o faptă prevăzută de legea penală. Această faptă nu este săvârșită cu vinovăție, deoarece făptuitorul nu a acționat cu voință liberă ci constrâns de necesitatea apărării valorilor sociale amenințate grav prin atacul periculos. Acesta este și temeiul înlăturării vinovăției și al caracterului penal al faptei săvârșită în legitimă apărare.

Legitima apărare este o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, conform art. 44 Cod Penal al României, respectiv art. 36 din Codul Penal al Republicii Moldova. Este cunoscut faptul că agresiunea, atacul, este prin definiție o faptă care prezintă pericol social întrucât tinde să lezeze în mod injust valorile ocrotite de lege. Pe de altă parte, apărarea, din contră, ține să ocrotească ceea ce însăși legea protejează prin întreaga ordine de drept, apărare care în condițiile date nu poate fi făcută altfel fără vătămarea agresorului. Necesitatea care determină recurgerea la apărare învederează că riposta celui atacat nu urmărește prejudicierea unor valori protegute de lege. Mobilul acestei acțiuni în măsura în care este necesar pentru salvarea dreptului amenințat, împrejurarea că apărarea are drept urmare și vătămarea agresorului este consecința unei necesități izvorâte dintr-o stare de fapt creată de însăși fapta injustă a agresorului ce constrânge pe cel atacat să reacționeze în fața pericolului iminent. Actul de apărare împotriva agresorului nu trezește dezaprobare în conștiința socială, pentru că nu aduce atingere relațiilor sociale existente, el corespunzând sentimentului de dreptate al colectivității pe baza căruia se definesc exigențele, ce se transpun în norme obligatorii de conduită. Ca atare fapta săvârșită rămâne numai material, nu și social periculoasă. Având în vedere că apărarea contra agresiunii nu este socotită de conștiința socială ca o acțiune de pericol social, această împrejurare va trebui să schimbe calitativ aprecierea faptei ce s-ar comite în atare condiții.

Totuși, s-a admis în practica de specialitate că legitima apărare există în cazul duelului, decât în măsura depășirii limitelor impuse convențional, prin acord comun al celor care se află în duel. Atacul poate deveni injust și în cazul unei provocări. Fapta provocatorului nu are aspectul unui atac material și nu poate justifica legitima apărare. Astfel, fapta persoanei urmată unei provocări are caracterul unui atac injust și provocatorul se poate afla în situația legitimei apărări.

O problemă destul de importantă și plină de dispute în literatura de specialitate și practica judecătorească este; care vor fi deosebirile și punctele comune dintre

legitima apărare depășită și starea de provocare? Atât legitima apărare depășită, cât și provocarea sunt circumstanțe atenuante obligatorii cu aceleași efecte sub raportul reducerii pedepsei, ambele situații primind aceeași reglementare (art. 73 lit. a și b Cod Penal). Așadar, practicienii trebuie să soluționeze fiecare caz în parte cu mare atenție.

h) **Boala psihică de care suferă făptuitorul.** O primă generație de studii asupra pericolozității sociale a persoanelor cu tulburări psihice, făcute de către psihiatrii americani în anii '70, ca urmare a solicitării F.B.I. (după asasinarea președintelui J.F. Kennedy) de a i se indica bolnavii psihici cu risc de a comite atentate, a ajuns la concluzia că pericolozitatea este repartizată statistic uniform la populația generală și la cei cu tulburări psihice. Studii mai recente au stabilit, însă, o asociere statistic semnificativă între boala psihică și violență (pericolozitate), dar care nu este de magnitudinea celorlalte cauzelor sociale care rămân dominante în determinarea violenței în general (nu numai în familie).

De obicei, bolnavii psihici devin violenți atunci când sunt „ajutați“ de familie sau de societate prin variate mijloace: stigmatizare și rele tratamente, reiectare — provocare de către cei din anturajul imediat, neglijare terapeutică, abandon și marginalizare socială cu „alunecarea“ în medii subculturale deviante, în care violența este frecventă, când se asociază, datorită oricăreia dintre situațiile mai sus citate, cu consumul de alcool sau de stupefiante.

Pe de altă parte, în ceea ce privește entitățile (bolile/tulburările) psihiatrice cel mai frecvent asociate cu faptele de violență, acestea trebuie considerate ca diagnostice de risc și nu obligatorii generatoare de violență. Nu toți cei diagnosticați cu tulburare antisocială de personalitate săvârșesc crime de violență, și nu toți criminalii suferă de tulburare antisocială de personalitate. Cea mai frecvent întâlnită tulburare psihică în populația de delincvenți referiți expertizei psihiatrice judiciare, sunt cei cu tulburare antisocială de personalitate. Alte tulburări de personalitate care se pot însoți episodic de acte violente sunt: tulburarea explozivă intermitentă, tulburarea de tip borderline, tulburarea de comportament. Afecțiuni psihiatrice psihotice întâlnite în practica judiciară sau care predispun la acte violente fără consecințe medico-legale sunt schizofrenia și episoadele maniacale. Alcoolismul însoțește sau constituie cauza primară a cca 50—75% din infracțiunile prezentate expertizei psihiatrice judiciare, acționând prin efectul de dezinhibare și exteriorizare a comportamentului violent căruia îi augmentează caracterul vătămător.

i) **Lipsa de pregătire pentru viața de familie.** Printre alte condiții care favorizează sau înlesnesc comportarea violentă a soțului, soției sau a unei rude apropiate, care pot degenera până la săvârșirea infracțiunii de omor, au legătură cu lipsa de pregătire a viitorilor soți, de exemplu, pentru viața de familie. Ne referim aici la ușurința cu care este tratată chestiunea privind alegerea viitorului soț (soție), precum și la incapacitatea tinerilor (băieți sau fete) de a deosebi între o relație întâmplătoare, de scurtă durată, și aceea de viitorii soți.

j) **Intervenția dăunătoare a părinților în viața celor ce urmează să întemeieze o familie.** În România și în Republica Moldova, intervenția părinților în viața de familie a viitorilor soți se explică atât prin tradiție, cât și prin influența legislației de inspirație bizantină, aplicată pe aceste meleaguri încă din Evul Mediu. Deși intervenția părinților, constând în acordarea consimțământului la încheierea căsătoriei, în special în cazul fetelor, a scăzut foarte mult, există încă suficiente cazuri, mai ales în mediul rural, în care părinții au o influență negativă în ceea ce privește întemeierea unei familii. De aceea, probabil, a fost (și încă mai este) răspândită practica denumită „furtul miresei“.

k) **Nivelul scăzut de cultură al făptuitorului.** Dacă avem în vedere nivelul general de pregătire școlară al făptuitorilor infracțiunilor de omor săvârșit asupra soțului, soției sau asupra unei rude apropiate, acesta reflectă numărul mare de analfabeți, precum și de persoane care au absolvit doar două—patru clase primare. În același timp, modul de comportare a făptuitorilor din această categorie de persoane are legătură directă cu gradul de școlarizare și prin aceea că săvârșesc fapte grave în împrejurări dintre cele mai banale, în care o persoană cu un nivel de cultură mediu (de exemplu, cei care au absolvit liceul) s-ar fi comportat în mod radical diferit.

Conform unor studii recente, România ocupă penultimul loc în privința participării la toate nivelurile de educație, doar 50,5% dintre tinerii români urmând toate nivelurile de școlarizare, față de aproape 60%, cât este media în Uniunea Europeană. În ceea ce privește Republica Moldova, aici situația este și mai gravă, numai cca 44,5% dintre tineri urmând toate nivelurile de școlarizare. Principalii factori răspunzători de lipsa de performanță a sistemelor educaționale din cele două țări sunt slaba calitate a actului didactic și metodologia de predare depășită. Dar, și influențele mediului familial sunt majore în alegerea nivelurilor de școlarizare ce urmează a fi parcurse de către tinerii din cele două țări.

Nu de puține ori, lipsa de educație și culturalizare, lipsa de conștientizare a urmărilor faptelor proprii, duc la săvârșirea de fapte antisociale de către tinerii din România și Republica Moldova, de cele mai multe ori cu o violență nebănuită.

NOȚIUNEA ȘI CONCEPTUL DE INSTANȚĂ INTERNAȚIONALĂ PENALĂ

Feodor BRIA, master, lector universitar

Recenzent: Vitalia GAMURARI, doctor, conferențiar universitar

Până la începutul celui de-al doilea război mondial, justiția penală internațională se manifesta prin scriere de proiecte și exprimare a unor doleanțe despre necesitatea de conciliere între părțile unui conflict armat și de instituire a unor instanțe de drept care ar judeca vinovații de crime grave și de terorism. Statele au avut rolul primordial în crearea unei instanțe internaționale penale în scopul pedepsirii unor fapte extrem de grave, astfel în urma evoluției extrem de dificile a procesului de creare a unei instanțe internaționale penale cu caracter permanent influențată de conjunctura și anturajul internațional ghidat la acea perioadă de interesele absolut diferite ca esență a statelor de pe mapamond și tendințele etatiste ale acestora, abia la sfârșitul ultimului deceniu al secolului XX a luat naștere Curtea Penală Internațională care dispune de o jurisdicție complementară în raport cu jurisdicțiile penale naționale.

Cuvinte cheie: pace, război, stat, instanță internațională penală, persoane civile, convenții internaționale, crime de război.

THE NOTION AND CONCEPT OF INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

By the beginning of World War II, international criminal justice is manifested by writing projects and expression of grievance about the need for reconciliation between the parties to an armed conflict and establishing courts of law would judge guilty of serious crimes terrorism.

States have the primary role in creating an international criminal court to punish extremely serious facts so extremely difficult owing to the evolution of the process of creating a permanent international court proceedings influenced by circumstances and guided international entourage at the time of essentially absolutely different interests of states of the world and their statist tendencies, just the end of the last decade of the twentieth century arose the International Criminal Court which has jurisdiction in relation complementary to national criminal jurisdictions.

Keywords: war, international criminal court, civilians, international conventions, war crimes.

Din cele mai vechi mesaje de pace și echitate universală, cu folosirea sintagmei „pace eternă” este cel din tratatul de diplomatie intitulat Proiect de tratat pentru a aduce pacea eternă în Europa publicat în 1712 de abatele Saint-Peirre la Colonia. Prin acest proiect de tratat în Europa a fost lansată ideea de politică pacifistă, adică ideea că orice război este un rău, oricât de bună ar fi cauza în numele căreia se duce și oricare ar fi amenințarea pentru propria țară. Soluția tratatului consta în existența

unei uniuni statornice între state pe baze de federalism, posesiuni teritoriale inalienabile și interdicție de folosire a forței.

O altă figură istorică pentru care ideea de pace eternă nu a fost un mit, ci o preocupare, este cea a lui Bentham care și-a imaginat chiar și un tribunal suprem al justiției, instituție indispensabilă succesului în realizarea planului său de instaurare a unei păci eterne și universale.

Ideea a fost preluată și dezvoltată de J.J.Rousseau care și-a imaginat pacea drept o consecință firească a instituirii de state ideale în lumea întreagă și a unor alianțe ale principalelor state din Europa, ai căror reprezentanți ar trebui să formeze un consiliu suprem cu dreptul de a folosi forța față de orice membru care încalcă legea. În concepția lui Rousseau numai o ligă internațională ar putea să stăpânească pacea eternă pe continent.

Următorul gânditor care a dezvoltat conceptul de pace eternă a fost Immanuel Kant în eseurile sale „Principiul natural al ordinii politice“ (1784) și „Spre pacea eternă“ (1795), Kant dezvoltă ideea de sfârșit al tuturor războaielor și cea de dominație a legii internaționale, fiindcă: „nu poate exista o ordine internațională logică fără o lege publică internațională“. Kant s-a inspirat în scrierea eseurilor de un moment istoric de seamă, pacea de la Basel (5 aprilie 1795). încheiată între Franța și Rusia¹.

Filozoful Kant și-a construit ideea de pace eternă pe doi piloni principali: pe inferioritatea morală a ființelor umane și pe război care, prin atrocitățile la care sunt supuși oamenii, mobilizează forțele în vederea menținerii păcii.

În eseurile citate, Kant relevă principiile care deosebesc societatea civilă de starea naturală, unde dreptul se apără prin putere, neexistând un tribunal care să adopte decizii după principii juridice. Aceste principii ar constitui forța care ar obliga statele să aibă o consistență interioară, să fie consecvente scopului în vederea căruia au fost alcătuite, tratatele de pace să nu poată genera, cu timpul, alt război, să nu fie temporare, ci eterne, definitive, inconfundabile cu armistițiile, care nu pun capăt, ci numai suspendă ostilitățile în caz contrar cândva s-ar putea ridica probleme o dată nesoluționate, mânuite cu abilitate în alt context politic, spre a răstălmăci intențiile și concluzia tratatelor de pace.

Independența statelor este probată prin dreptul de a-și hotărî politica internă și externă ele însele, neputând fi lăsate moștenire, donate sau vândute. Încălcarea dreptului de a da curs opțiunilor lor ar însemna desconsiderarea lor ca persoane/organisme morale, condiție prevăzută în contractul originar, care întemeiază drepturile popoarelor.

O situație definitivă de pace ar necesita — după Kant — desființarea oricărui mijloc de întreținere a războiului, cum ar fi armatele regulate, care incită la războaie de agresiune. Și, în curând, se ajunge la situația paradoxală, în care preparativele în vederea păcii dau naștere războiului-armatele permanente, teaurizarea, o dată

---

1 Barbăneagră A. Esența juridică a mesajului de pace în gândirea filosofică din sec. al XVIII — lea. În: Revista științifico-populară „Legea și Viața“, nr. VI/10, 2005, p. 34-38.

devenite un scop în sine, creșterea lor nelimitată ajunge cu timpul prea costisitoare pentru societate, iar războiul apare ca iminent.

În accepțiunea lui Kant, afacerile externe ale statului nu trebuie condiționate de datorii externe. Căci — raționează Kant — acest fapt atrage consecințe nefavorabile atât pentru statele care le cauzează apariția, împovărându-și situația economică și financiară, cât și pentru cele ce le creditează, care prin ascendentul lor financiar devin un pericol social. Un sistem de credit puternic devine repede o tentație către război, care asigură un amplasament de durată pentru mijloacele bănești ale celui dintâi.

De aceea, statele au datoria să se coalizeze, spre a se apăra contra unui astfel de vecin dezvoltat financiar, căci în falimentul său inevitabil vor fi implicate și alte state. Impulsionarea economiei, cu resursele ei interne este mult mai profitabilă unui astfel de scop pașnic².

În continuare, filozoful susține că ajutorarea unui stat aflat într-un impas economic sau politic nu trebuie să depășească actul simplei sale asistențe, căci trecerea la intervenția forțată în constituția și conducerea acelui stat ar încălca drepturile poporului, conflictul nefiind declarat, nici un alt stat nu ar trebui să abuzeze de ascendentul său politic sau economic.

Același gânditor este convins că, în timpul războiului, statele trebuie să se comporte principial, să nu se dedea la ostilități reciproce (să nu angajeze asasini, otrăvitori, să nu violeze capitulările, să nu instige la trădare), care să întârzie sau să facă imposibilă încrederea într-o pace viitoare iar inamicul, chiar și în timpul ostilităților trebuie privit, în această optică iluministă, ca persoană morală (doar cu interese politice diferite), iar neîncrederea în modul său de a gândi și a acționa ar scoate lupta din sfera principiilor³.

Deși temele păcii și ale războiului sunt ilustrate până în prezent cu citate din opera marilor filozofi din sec. al XVIII-lea, actualmente comunitatea internațională se ghidează de principiile și percepțiile care, la origini, nu au făcut abstracție de această gândire, dar au o altă configurație conceptuală.

Doctrina de drept internațional penal este promovată actualmente de către o serie de instituții internaționale de drept care judecă și pedepsesc persoanele ce s-au făcut vinovate de săvârșirea unor crime contra păcii, contra umanității, contra regulilor de purtare a războaielor sau au săvârșit crime de genocid, crime de război, precum și crime împotriva drepturilor omului.

Până la începutul celui de-al doilea război mondial, justiția penală internațională se manifesta prin scriere de proiecte și exprimare a unor doleanțe despre necesitatea de conciliere între părțile unui conflict armat și de instituire a unor instanțe de drept care ar judeca vinovații de crime grave și de terorism⁴.

2 Aurescu B., Bolintineanu A., Năstase A. *Drept Internațional Contemporan*. București: All Beck, 2000. p. 69

3 Niciu M. *Drept Internațional Public*. Iași: Chemarea, 1993. p. 54

4 Pivniceru M. *Răspunderea penală în Dreptul Internațional*. București : Polirom, 1999. p. 51

Ideea concilierii și a protecției populației civile în timpul conflictelor armate își are originea socială în demersurile religioase ale Bisericii, care a promovat întotdeauna limitarea conflictelor de orice natură și supunerea în fața forței divine. Originea juridică a acestei idei este găsită în textele Convențiilor internaționale de la Geneva din 22 august 1854. Aceste Convenții sunt primele texte oficiale de drept internațional în care sunt înscrise ideile de conciliere între părțile unui război și cele de respectare a legilor omenirii.

Continuarea ideilor de protecție a persoanelor civile și de conciliere a părților s-a făcut simțită în textele Convențiilor de la Haga din 29 iulie 1899 și din 18 octombrie 1907: „populația civilă și beligeranții să rămână protejați de principiile Dreptului ginților, așa cum acestea rezultă din practicile stabilite între națiunile civilizate, din legile umanității și din conștiința publică“.

Aproape unanim acceptate, aceste idei, în scurt timp, au devenit fundamentul activității de codificare a firavelor vlăstare ale normelor internaționale și al instituirii dreptului umanitar ca ramura de drept, care definește obligațiile statelor în timpul conflictelor armate și instituie răspunderea lor pentru infracțiunile comise.

Prima situație practică de invocare a unei răspunderi penale universale este considerată în istorie Declarația–avertisment a celor trei mari puteri (Rusia, Anglia și Franța) făcută Imperiului Otoman la 24 mai 1915 în legătură cu holocaustul armenilor. Textul acestei declarații constituie prima manifestare oficială de protest vehement și de atitudine principială a unor state față de crimele săvârșite pe un alt teritoriu decât al lor și față de autorii acestor crime alții decât cetățenii lor. Este primul caz oficial prin care răspunderea pentru o crimă atât de gravă nu este pusă pe o structură abstractă (stat, guvern), dar este atribuită fiecărui membru al guvernului Turciei fără excepție sau reprezentant local al acestuia, considerându-i vinovați de genocid pe fiecare în a parte și pe toți laolaltă pentru genocidul armenilor din 1915⁵.

Prin Tratatul de la Sevres din 10 august 1920, puterile aliate în timpul primului război mondial își propuneau să defere justiției persoanele concrete, membri ai guvernului Turciei din acea perioadă, care s-au făcut vinovate de masacrul armenilor.

Întrucât tratatul nu a fost ratificat, dar a fost înlocuit cu Tratatul de la Laussane din 1923, persoanele respective nu au compărut în fața justiției internaționale. Instanțele naționale ale Turciei au judecat doar câțiva membri ai guvernului pentru crime comise împotriva propriei populații, sancțiunile au fost simbolice și, peste un timp, criminalii au fost eliberați, fiindcă tratatul de la Laussane prevedea amnistia generală.

Ulterior, sancționarea infracțiunilor internaționale continua să fie realizată, cu unele excepții, în cadrul național, de către instanțele penale ale fiecărui stat. Sancționarea se realiza în baza convențiilor internaționale care asigură protecția umanitară a victimelor conflictelor armate.

În acest sens, statele contractante s-au angajat să ia toate măsurile legislative sau de altă natură necesare reprimării infracțiunilor grave, cu caracter de crime in-

---

5 Coman D., Ponta V. Curtea Penală Internațională. București: Lumina Lex, 2004. p. 45

ternaționale, definite în cuprinsul următoarelor acte internaționale: articolul 49 din Convenția (I) pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, articolul 50 din Convenția (II) pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate maritime din 12.08.49, articolul 129 din Convenția (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război din 12.08.1949; articolul 146 din Convenția (IV) cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război din 12.08.1949, articolul 85, paragraful 1 din Primul Protocol adițional la Convențiile de la Geneva, semnate la 12 august 1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 10.07.1977; articolul 28 din Convenția de la Geneva din 1954 pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat.

Acele normative enunțate impun statelor semnatare următoarele obligații:

1. A incrimina în legislația lor națională faptele grave de încălcare a regulilor umanitare;
2. A sancționa persoanele care comit infracțiuni de război și crime contra securității omenirii;
3. A asigura anumite garanții de ordin procedural pentru inculpați, garanții referitoare la accesul la o judecată imparțială, dreptul de apărare, căile de recurs sau executarea pedepselor.

Asemenea obligații și le asumă statele părți și sunt incluse în convențiile internaționale privitoare la reprimarea altor infracțiuni internaționale, cum ar fi genocidul (art. V al Convenției din 1948), terorismul (art. 1 al Convenției din 1937), traficul de stupefiante (art. 36 al Convenției unice asupra stupefiantelor din 1961) etc.

Crimele de război, ca și cele contra păcii și securității omenirii, potrivit legislației interne a statelor, sunt judecate de instanțele militare, dacă acestea sunt instituite în statul respectiv, iar crimele de altă natură sunt judecate de instanțe civile ordinare sau de tribunale (curți) specializate (pentru genocid sau pentru terorism, crime de război, etc.)

Așadar, în timpul celui de-al doilea război mondial și după această conflagrație practica aplicării dreptului internațional a constat în instituirea unor jurisdicții ad-hoc și a unor instanțe naționale care au condamnat și judecat, în baza legii naționale, vinovații de săvârșirea crimelor de război sau de încălcarea legilor de purtare a războiului⁶.

Sanționarea, potrivit jurisdicției naționale, a infracțiunilor incriminate prin convenții internaționale constituia o modalitate juridică necesară în stadiul de dezvoltare a relațiilor internaționale de atunci, dar nu și suficientă. Practica judiciară a dovedit că lipsa unei jurisdicții internaționale permanente și imparțiale, competente să judece toate infracțiunile cu caracter internațional, după cum acestea sunt definite și caracterizate prin convențiile respective, constituie o lacună majoră a dreptului internațional actual, cu consecințe extrem de defavorabile pentru comunitatea

---

6 Barbăneagră A., Gamurari V. *Crimele de Război*. Chișinău: Tipografia Reclama SA, 2008. p. 133

internațională în efortul tot mai organizat al acesteia de a controla fenomenul infracțional și a-i sancționa pe cei ce încalcă legalitatea internațională⁷.

În cazul infracțiunilor de drept penal internațional săvârșite de persoane particulare, acest inconvenient este în parte limitat prin formele de colaborare internațională instituționalizate în cuprinsul convențiilor (asistența judiciară, extradarea, comisiile rogatorii etc.) și judecat cu siguranță.

În cazul celorlalte crime, grave și extrem de grave, ce constituie cele mai grave încălcări ale dreptului internațional (genocid, crime de război, terorism etc.), posibilitatea ca faptele să fie pedepsite de către tribunalele naționale este redusă, dacă nu chiar iluzorie, deoarece asemenea infracțiuni sunt cel mai adesea inspirate sau ordonate de către guvernele statelor, adevărații lor autori nefiind persoane particulare.

În ceea ce privește crimele de război, s-a constatat că urmărirea efectivă a autorilor acestora, exceptând situațiile din timpul celui de-al doilea război mondial, s-a făcut pe plan național numai în situații limitate. Crearea unei jurisdicții penale internaționale apare astfel ca indispensabilă pentru ca incriminarea infracțiunilor internaționale să nu rămână un simplu demers teoretic și pentru a se evita ca sancționarea celor care încalcă legea internațională să depindă în cea mai mare parte de guvernele unor state care inspiră sau patronează asemenea încălcări ori de interesele politice conjuncturale, exterioare actului de justiție⁸.

---

7 Лукашук И. Международное право — особенная часть. Москва: изд. БЕК, 1997. с. 245

8 Angheni I. Curtea Penală Internațională — istorie și realitate. București: Lumina Lex, 2000. p. 142

TRIBUNA EXPERTULUI

THE EXPERT'S TRIBUNE

COMENTARIUL CAPITOLULUI VI AL CONSTITUȚIEI REPUBLICII MOLDOVA „GUVERNUL” (PARTEA II)

Serghei ȚURCAN, doctor, conferențiar universitar

Capitolul VI al Constituției Republicii Moldova reglementează modul de organizare și funcționare a Guvernului ca organ executiv colegial, înzestrat cu competență generală în domeniul realizării politicii interne și externe a statului, care exercită conducerea generală a administrației publice. În acest articol se analizează rolul prim-ministrului, actele Guvernului, încetarea mandatului Guvernului și a membrilor acestuia.

Cuvinte-cheie: Guvern, prim-ministru, miniștri, actele Guvernului, moțiuni de cenzură.

COMMENT OF CHAPTER VI OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA „GOVERNMENT” (PART II)

Chapter VI of the Constitution of the Republic of Moldova regulates the organization and functioning of the Government as an executive body, endowed with overall responsibility for carrying out domestic and foreign state policies which governs the public administration. The roles of the prime minister, the acts of the Government are examined in this article, as well as the procedure of termination of the Government mandate and Government membership.

Key-words: Government, prime minister, ministers, acts of Government, a vote of no confidence.

Articolul 100 încetarea funcției de membru al Guvernului

Funcția de membru al Guvernului încetează în caz de demisie, de revocare, de incompatibilitate sau de deces.

Încetarea funcției de membru al Guvernului are semnificația fie a unei sancțiuni, dacă este urmare a revocării, fie a unei consecințe legate de starea de incompatibilitate sau a altei consecințe cu caracter obiectiv, în ipoteza decesului, fie a exercitării unui drept, în caz de demisie¹.

Prin demisie înțelegem actul prin care cineva renunță de bunăvoie la o funcție, la o demnitate; actul, cererea scrisă prin care un demnitar se retrage dintr-o funcție². În doctrină s-au cristalizat două viziuni în ceea ce privește natura juridică a demisei

1 Constantinescu Mihai, Deleanu Ion, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Vasilescu Florin, Vida Ioan. Constituția României, comentată și adnotată. București: Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1992, p. 232

2 DEXI. Dicționar explicativ ilustrat al limbii române. Chișinău: Arc, Gunivas, 2007, p. 529

membrului Guvernului. Astfel, conform unei opinii, demisia este un act de voință a unei persoane de a fi eliberată dintr-o funcție publică, pe care conducătorul serviciului public o poate aproba sau respinge. În cazul dat, demisia se prezintă în scris prim-ministrului, care trebuie să o înainteze Președintelui Republicii, cu propunerea de a fi acceptată sau nu, iar Președintele Republicii, luând act de această cerere, ținând seama de propunerea prim-ministrului, emite decretul prin care acceptă demisia³. Din funcția de membru al Guvernului nu se poate pleca după bunul plac al celui în cauză, funcția apare ca o servitute asumată pentru interesul public. Așa se explică că demisia trebuie acceptată⁴.

Conform altei viziuni, la care subscriem, demisia este un act juridic unilateral de voință al titularului funcției și care nu este susceptibilă de control sau aprobare; despre demisie se ia doar act. A se lua act de demisie constituie o activitate nesusceptibilă de condiționări privind valabilitatea demisiei și a efectelor acesteia. Demisia produce efecte juridice fără a fi necesară, în baza caracterului facultativ al mandatului, aprobarea sa de către Prim-ministru sau Președintele Republicii⁵, or, demisia poate fi calificată drept circumstanțe voluntare și subiective, apărute ca urmare a propriei inițiative⁶ în vederea exercitării unui drept discreționar. Fiecare membru al Guvernului are dreptul de a demisiona; cererile de demisie a unor membri ai Guvernului se prezintă Prim-ministrului și se aduc la cunoștința Președintelui Republicii Moldova⁷. Prin urmare, dreptul de a demisiona este un drept subiectiv al membrului Guvernului, drept, exercitarea căruia nu poate fi limitată sau îngădită de către Prim-ministru sau Președintele Republicii.

Revocarea reprezintă actul prin care organul de stat competent hotărăște încetarea calității de membru într-un organ⁸. Spre deosebire de demisie, revocarea dintr-o funcție publică este actul de voință a conducătorului serviciului public de a îndepărta, sub această formă, o persoană dintr-o anumită funcție publică⁹. Revocarea unui membru al Guvernului poate interveni în două împrejurări, și anume: în cazul revocării ca soluție de program politic, fiind vorba de o revocare politică, sau în cazul în care prim-ministrul, cel care a propus pe fiecare membru al Guvernului, are motive obiective să propună revocarea unui membru, fiind vorba de o revocare

3 Prisacaru Valentin. Tratat de drept administrativ român. Partea generală. Ediția a III-a. București: Lumina Lex, 2002, p. 110, 138

4 Constantinescu Mihai, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Constituția României revizuită. Comentarii și explicații. București: ALL BECK, 2004, p. 176

5 Constituția României. Comentariu pe articole. Coordonatori Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simona. București: C. H. Beck, 2008, p. 804-805; p. 978

6 Avizul Curții Constituționale nr. 4 din 17.09. 2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, Monitorul Oficial nr. 149 din 22.09.2009

7 Art. 6, alin. (2), (4) din Legea nr. 64 din 31.05.1990 cu privire la Guvern, Monitorul Oficial nr. 131-133 din 26.09.2002

8 DEXI, p. 1677

9 Prisacaru Valentin. Op. cit., p. 110

sanționară¹⁰. În ultimul caz revocarea este consecința pierderii încrederii de care s-a bucurat un membru al Guvernului din partea formațiunii sale politice sau a prim-ministrului¹¹. Membrul Guvernului este obligat să-și exercite mandatul cu bună-credință, în caz contrar, demnitarul poartă răspundere personală. Neexecutarea sau executarea necorespunzătoare de către persoana cu funcție de demnitate publică a obligațiilor, prerogativelor și competențelor sale, indiferent de prezența culpei, poate atrage după sine revocarea din funcție. Temeiul și cauzele revocării din motive imputabile demnitarului se vor indica în actul administrativ corespunzător¹², or, revocarea, în dreptul public, este o măsură care trebuie motivată, fie și de ineficiența acțiunii respectivului membru al Guvernului¹³. Procesual revocarea se realizează de către Președintele Republicii, la propunerea prim-ministrului, în cadrul procedurii de remaniere guvernamentală.

Prin *incompatibilitate* înțelegem interdicția legală ca cineva să poată ocupa simultan două funcții, două atribuții care prin caracterul său sunt contradictorii, atît în scopul garantării independenței sale, cît și pentru a-i ocroti probitatea¹⁴.

Decesul presupune încetarea din viață, moartea unei persoane, data morții fiind cea stabilită prin certificatul de deces.

Articolul 101 Prim-ministrul

(1) Prim-ministrul conduce Guvernul și coordonează activitatea membrilor acestuia, respectînd atribuțiile ce le revin.

(2) În cazul imposibilității Prim-ministrului de a-și exercita atribuțiile sau în cazul decesului acestuia, Președintele Republicii Moldova va desemna un alt membru al Guvernului ca Prim-ministru interimar pînă la formarea noului Guvern. Interimatul pe perioada imposibilității exercitării atribuțiilor încetează, dacă Prim-ministrul își reia activitatea în Guvern.

(3) În cazul demisiei Prim-ministrului, demisionează întregul Guvern.

Primul-ministru deține o poziție deosebită în Guvern, poziție ce este determinată de modul de desemnare, de modul și consecințele încetării mandatului și de atribuțiile de care dispune. Prim-ministrul conduce Guvernul și coordonează activitatea membrilor acestuia, adică fiind în fruntea Guvernului îndrumă unitar, în vederea atingerii unui scop comun (realizarea programului de guvernare), avînd întreaga răspundere față de colecti-

---

10 Prisacaru Valentin. Op. cit., p. 111; Constantinescu Mihai, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Op. cit., p. 177

11 Constituția României. Comentariu pe articole. p. 981

12 Art. 23 din Legea nr. 199 din 16.07.2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, Monitorul Oficial nr. 194-196 din 05.10.2010

13 Vida Ioan. Puterea executivă și administrația publică. București: Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1994, p. 109

14 A se vedea: Țurcan Serghei. Comentariul Capitolului VI al Constituției Republicii Moldova „Guvernul” (partea I). În: Studii Juridice Universitare, nr. 1–2, anul IV/2011, p. 329-331.

vitatea, domeniul și activitățile respective¹⁵. Atribuția constituțională a prim-ministrului de a conduce Guvernul și de a coordona activitatea membrilor acestuia îi conferă o poziție distinctă în cadrul Guvernului. Prim-ministrul moderează dezbaterile, dă dreptul la cuvânt membrilor Guvernului, sintetizează punctele de vedere și supune aprobării soluțiile convenite, proiectele de hotărâri sau de ordonanțe, precum și proiectele de legi, ceea ce-i oferă posibilitatea să convoace, să conducă, să suspende sau să pună capăt unei ședințe de Guvern. Prin urmare, dincolo de cadrul organizatoric al Guvernului, prim-ministrul apare ca o autoritate executivă care are importante prerogative proprii, în măsură să influențeze nu numai deliberările în cadrul Guvernului, ci și politica de stat¹⁶. Astfel, Prim-ministrul prezidează ședințele Guvernului și ale prezidiului lui; în cazuri excepționale ia decizii în problemele conducerii Republicii Moldova în limitele competenței Guvernului și informează despre aceasta Guvernul la ședința lui ordinară; asigură colegialitatea în activitatea Guvernului; acordă împuterniciri pentru negocierea și semnarea tratatelor internaționale ale Republicii Moldova; prezintă spre examinare Prezidiului Guvernului sau pune în fața Președintelui Republicii chestiunea cu privire la stimularea sau aplicarea unor sancțiuni disciplinare față de membrul Guvernului; în cazul în care unul din miniștri nu își exercită atribuțiile conform legislației, este în drept să înainteze Președintelui Republicii propunere privitor la revocarea acestui ministru, etc.¹⁷. Însă, operațiile de conducere și de coordonare a activității membrilor Guvernului, spre a asigura unitatea politicii guvernamentale, nu se fac oricum, de către Prim-ministru, ci cu respectarea atribuțiilor specifice fiecărei funcții, așa cum au fost acestea stabilite cu prilejul investiturii, regulă cu o semnificație deosebită mai ales în cazul guvernelor de coaliție¹⁸. Or, caracterul colegial al Guvernului rezidă în coparticiparea tuturor membrilor săi la procesul de luare a deciziilor, Prim-ministrul fiind doar unul din membrii Guvernului¹⁹.

Funcția de Prim-ministru, prin atribuțiile ce-i revin, presupune o activitate continuă. Totuși, în anumite cazuri (demisia, demiterea, incompatibilitate, deces) această continuitate nu poate fi asigurată de către aceeași persoană. Avînd în vedere faptul că nu poate exista un vid de putere, interimatul se asigură imediat după ce este declarată vacantă funcția²⁰.

15 DEXI, p. 420; p. 441.

16 Vida Ioan. Op. cit., p. 74, p. 108.

17 Art. 27, alin. (2) din Legea nr. 64 din 31.05.1990 cu privire la Guvern.

18 Iorgovan Antonie. *Tratat de drept administrativ*. Vol. I. Ediția a III-a. București: ALL BECK, 2001, p. 389.

19 A se vedea: Decizia Curții Constituționale nr. 2 din 21.10.2010 privind sistarea procesului pentru controlul constituționalității unor prevederi ale art.13 alin.(3) lit. a) din Codul electoral nr.1381-XIII din 21.11.1997, Monitorul Oficial nr. 211-212 din 29.10.2010.

20 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 16 din 20.04.2000 cu privire la interpretarea unor prevederi din art. 73, 82, 86, 94, 98, 100 și 101 din Constituția Republicii Moldova, Monitorul Oficial nr. 53 din 04.05.2000; Hotărîrea Curții Constituționale nr. 18 din 27.10.2009 privind interpretarea dispozițiilor art. 90 alin. (1) și alin. (2), art. 91 și art. 135 alin. (1) lit. f) din Constituția Republicii Moldova, Monitorul Oficial nr. 160-161 din 06.11.2009.

Procedura interimatului, a perioadei de timp în care o persoană exercită în mod provizoriu o funcție în locul titularului, este menită să asigure continuitatea funcționării Guvernului în condițiile producerii unor evenimente fortuite ce ar putea conduce la destabilizarea sa²¹. Cum însă, prin natura ei, exercitarea atribuțiilor legate de funcția de prim-ministru nu suferă întreruperi, este necesar să se instituie anumite reguli în sensul cărora atribuțiile acestuia să poată fi îndeplinite în locul lui de o altă persoană, pînă la reluarea funcției de către el sau, după caz, pînă la numirea unui nou prim-ministru²².

O primă regulă stabilește că Președintele Republicii va desemna în mod obligatoriu o altă persoană în calitate de Prim-ministru interimar. O a doua regulă în materie se referă la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească persoana desemnată să exercite interimatul. Primul-ministru interimar nu poate fi decît un alt membru al Guvernului, deoarece numai acestora, la timpul respectiv, Parlamentul le-a acordat vot de încredere. Faptul că prim-ministrul aflat în imposibilitate de a-și exercita atribuțiile poate fi înlocuit de un prim-ministru interimar, fără ca aceasta să aibă ca efect demisia Guvernului, se explică prin aceea că, pe această durată, exercitarea funcției de către titular este suspendată din motive obiective, independente de voința acestuia. Deci, titularul rămîne în continuare în echipa guvernamentală, iar înlocuitorul său este, de asemenea, din această echipă. O a treia regulă este că ministrul desemnat ca interimar va continua să conducă ministerul, al cărui titular este, dar în același timp va îndeplini și funcția de prim-ministru. Remarcăm că ministrul care îndeplinește temporar obligațiile Prim-ministrului are aceleași atribuții ca și Prim-ministrul, cu excepția adoptării hotărîrii privind demisia Guvernului sau Prim-ministrului; formării și propunerii componenței Guvernului; înaintării propunerilor privind numirea în funcție și eliberarea din funcție a miniștrilor; numirii în funcție și eliberării din funcție a conducătorilor organelor și instituțiilor din subordinea Guvernului²³. O a patra regulă urmărește limitarea în timp a duratei interimatului, or, acesta diferă în funcție de situațiile care au determinat instituirea lui. Dacă interimatul a fost determinat de demiterea guvernului, demisia sau decesul primului-ministru, interimatul primului ministru va dura pînă la depunerea jurămîntului de către noul guvern. Dacă instituirea interimatului primului-ministru este consecința imposibilității în care se găsește de a-și exercita atribuțiile, interimatul va înceta în momentul reluării funcției²⁴.

---

21 A se vedea: Hotărîrea Curții Constituționale nr. 18 din 27.04.1999 cu privire la interpretarea unor prevederi din art.101 din Constituția Republicii Moldova, Monitorul Oficial nr. 45 din 06.05.1999; Constantinescu Mihai, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Op. cit., p. 183.

22 Drăganu Tudor. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. II. București: Lumina Lex, 1998, p. 250.

23 Art. 27¹ din Legea nr. 64 din 31.05.1990 cu privire la Guvern.

24 A se vedea: Hotărîrea Curții Constituționale nr. 18 din 27.04.1999; Drăganu Tudor. Op. cit., p. 251; Constantinescu Mihai, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Op. cit., p. 183-184.

Demisia Prim-ministrului, adică actul Primului-ministru prin care acesta își manifestă voința de a înceta în viitor exercitarea atribuțiilor acestei funcții²⁵, constituie una din cauzele indicate expres în Constituție de încetare a activității întregului Guvern. Rezultă că, deși votul de încredere se acordă întregii liste a Guvernului și deși investitura se face în bloc, și nu pentru fiecare membru al Guvernului în parte, pentru Prim-ministru acordarea încrederii comportă un caracter special, deoarece el este cel care, în calitate de candidat la această funcție, a solicitat pentru Guvern votul de încredere și a reușit să-l obțină potrivit dispozițiilor constituționale. În ultimă instanță, componența Guvernului este expresia încrederii pe care Parlamentul o acordă candidatului la funcția de Prim-ministru. În consecință rezultă că, dacă Prim-ministrul nu-și mai poate exercita mandatul încredințat de Parlament, demisionează întregul Guvern. După demisia Prim-ministrului, Președintele Republicii în mod obligatoriu numește Prim-ministru interimar pe unul din membrii Guvernului demisionat, care își va exercita funcțiile stabilite pînă la formarea noului Guvern. Cererea de demisie a Prim-ministrului se prezintă Parlamentului, care se pronunță asupra ei.

Articolul 102 Actele Guvernului

(1) Guvernul adoptă hotărîri, ordonanțe și dispoziții.

(2) Hotărîrile se adoptă pentru organizarea executării legilor.

(3) Ordonanțele se emit în condițiile articolului 106².

(4) Hotărîrile și ordonanțele adoptate de Guvern se semnează de Prim-ministru, se contrasemnează de miniștrii care au obligația punerii lor în executare și se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Nepublicarea atrage inexistența hotărîrii sau ordonanței.

(5) Dispozițiile se emit de Prim-ministru pentru organizarea activității interne a Guvernului.

Prin *act* înțelegem un document emis, eliberat de o autoritate, prin care se atestă un fapt, o obligație, un drept etc.; decizia unei autorități cuprinsă în acest document²⁶. În vederea exercitării atribuțiilor constituționale și a celor ce decurg din Legea cu privire la Guvern, pentru organizarea executării legilor, Guvernul adoptă hotărîri și ordonanțe, hotărîrile purtînd fie un caracter normativ, fie unul individual, pe cînd ordonanțele pot purta doar caracter normativ. În acest context, actul normativ este actul juridic, emis de Guvern în temeiul normelor constituționale și legale, care stabilește reguli obligatorii de aplicare repetată la un număr nedeterminat de situații identice²⁷.

25 Drăganu Tudor. Op. cit., p. 304.

26 DEXI, p. 16.

27 Art. 2 din Legea nr. 317 din 18.07.2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale, Monitorul Oficial nr. 208-210 din 03.10.2003.

Hotărârile sunt actele administrative normative sau individuale ale Guvernului, „adoptate în urma unor dezbateri colective și a aprobării date de majoritatea membrilor”²⁸, care reprezentînd expresia unei competențe originare a Guvernului, prevăzută de Constituție, tipică pentru rolul acestuia de autoritate publică a puterii executive, dezvoltă o reglementare stabilită prin lege, asigurînd punerea în executare a legii²⁹. Hotărîrea intervine în orice domeniu, ramură sau sector de activitate, deoarece Guvernul are o competență materială generală³⁰. Hotărârile Guvernului sînt acte subsecvente legii, se emit în scopul concretizării, executării corecte și efective a acesteia, normele cuprinse în hotărîri nu pot avea caracter primar, nu pot modifica cadrul stabilit prin actul legislativ, executivul neavînd competență normativă primară³¹, or, totdeauna legea trebuie să preexiste hotărîrii, hotărîrea fiind un act juridic *secundum legem*³². Hotărârile Guvernului, ca acte ce emană de la o autoritate publică, prin natura lor sînt acte administrative de autoritate. Ele sînt adoptate în baza și în vederea executării legii pentru nașterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice. Executarea lor este asigurată de autoritatea publică prin sancționarea celor în culpă. Aceste acte sunt adoptate pentru aplicarea și executarea unei legi existente, ce produce efecte numai pentru viitor.

Aceste acte sînt supuse următoarelor condiții de validitate: să fie adoptate de organul competent; să fie emise pe baza și în vederea executării legii; să fie semnate de funcționarul public competent; să fie emise în forma scrisă; să cuprindă elemente de formă (semnătura funcționarului, data adoptării, numărul cronologic, aplicarea sigiliului (ștampilei) organului emitent); să fie contrasemnate, atunci cînd legea o cere; să fie emise cu respectarea procedurii de votare pentru actele adoptate de organul colectiv; să fie publicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și aduse la cunoștința celor interesați. Nerespectarea condițiilor de validitate la adoptarea sau emiterea acestor acte atrage nulitatea sau inexistența lor³³.

---

28 DEXI, p. 870.

29 A se vedea: Popa Victor. *Autoritățile Publice ale Republicii Moldova*. Chișinău: TISH, 2004, p. 60; Constituția României. Comentariu pe articole, p. 1001; Iorgovan Antonie. *Op. cit.*, p. 399.

30 Constantinescu Mihai, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. *Constituția României revizuită. Comentarii și explicații*. București: ALL BECK, 2004, p. 189.

31 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 7 din 11.02.1999 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 93-XIV din 15.07. 1998 și a Hotărîrii Guvernului nr. 947 din 08.09.1998, Monitorul Oficial nr. 19 din 25.02.1999; Hotărîrea Curții Constituționale nr. 14 din 18.03.1999 cu privire la interpretarea unor dispoziții din art. 94 alin. (2) și art. 102 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova, Monitorul Oficial nr. 31 din 01.04.1999; Hotărîrea Curții Constituționale nr. 18 din 21.12.2008 pentru controlul constituționalității unor prevederi din punctul 13 al Regulamentului cu privire la modul de stabilire și de plată a indemnizației viagere sportivilor de performanță, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 1322 din 29.11.2007, Monitorul Oficial nr. 195-196 din 31.10.2008 ș. a.

32 Deleanu Ion. *Instituții și proceduri constituționale — în dreptul român și în dreptul comparat*. București: C. H. Beck, 2006, p. 667.

33 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 14 din 18.03.1999.

Hotărârile se adoptă cu votul majorității membrilor Guvernului în cadrul ședințelor acestuia. Proiectul de hotărâre a Guvernului se elaborează sub formă de: act care conține norme de drept pentru exercitarea atribuțiilor sale și pentru organizarea executării legilor; act privind modificarea, completarea sau abrogarea actului sau actelor emise anterior; act cu privire la extinderea sau limitarea actului uneia sau mai multor norme în vigoare, act de unificare (consolidare) a unor acte în vigoare într-un act unic nou; act de interpretare a unei norme din actul normativ; act de aprobare a proiectelor de legi³⁴.

Ordonanțele sunt actele normative cu putere de lege ordinară adoptate de Guvern în temeiul unei legi de abilitare a Parlamentului. Legea de abilitare conține două elemente obligatorii și unul facultativ. Cele două categorii de dispoziții obligatorii privesc perioada de abilitare și domeniile în care se pot adopta ordonanțe. Elementul facultativ, lăsat la libera apreciere a parlamentarilor, se referă la obligativitatea supunerii acestora, spre aprobare parlamentului³⁵.

Dispoziția prezintă măsura sau hotărârea luată de un organ ierarhic superior, obligatorie pentru organul aflat în subordine. În cazul dat, dispozițiile se emit de Prim-ministru pentru organizarea activității interne a Guvernului. Drept consecință, dispozițiile nu pot avea caracter normativ³⁶.

Hotărârile și ordonanțele adoptate de Guvern se semnează de Prim-ministru. Semnătura prim-ministrului pe o hotărâre sau pe o ordonanță a Guvernului semnifică legalitatea acesteia atât sub aspect material, cât și sub aspect formal. Prim-ministru, prin semnătura sa, certifică adoptarea hotărârii sau a ordonanței, în conformitate cu prevederile constituționale și legale, implicit a celor referitoare la regulile procedurale³⁷.

Hotărârile și ordonanțele adoptate de Guvern se contrasemnează de miniștrii care au obligația punerii lor în executare. Latura tehnică a adoptării hotărârilor executivului este reglementată de norme legislative. Unele hotărâri ale Guvernului se contrasemnează de miniștrii care au obligația punerii lor în aplicare. Prin contrasemnarea hotărârilor Guvernului de către un ministru, ultimul își asumă responsabilitatea pentru executarea hotărârii adoptate, pentru aplicarea corectă și eficientă a hotărârii Guvernului. Contrasemnătura, ca o condiție esențială a validității hotărârilor adoptate, face parte integrantă din textul acestor acte. Adoptarea hotărârilor la ședințele Guvernului asigură informarea tuturor membrilor Guvernului, ceea ce face contrasemnarea mai puțin formală. Procedura contrasemnării este obligatorie și presupune o listă a contrasemnatarilor. Însă lipsa unei reglementări a acestei formalități ar putea duce la tergiversarea semnării hotărârii, publicării și punerii ei în aplicare³⁸. Astfel, hotărârile privind executarea bugetului, utilizarea împrumuturilor și creditelor interne și externe,

34 Art. 12, alin. (2) din Legea nr. 317 din 18.07.2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale.

35 Constituția României. Comentariu pe articole, p. 1088.

36 Creangă Ion. Curs de drept administrativ. Vol. I, Chișinău: Epigraf, 2003, p. 151.

37 Vida Ioan. Op. cit., p. 110.

38 Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 18.03.1999.

desfășurarea reformelor financiar-economice și sociale, administrarea proprietății publice se contrasemnează respectiv, de ministrul finanțelor, ministrul economiei; hotărârile cu privire la asigurarea securității statului, ordinii publice, capacității de apărare, activitatea Forțelor Armate — respectiv, de ministrul afacerilor interne și de ministrul apărării; hotărârile privind politica externă — de ministrul afacerilor externe; hotărârile privind exercitarea de către Guvern a dreptului de inițiativă legislativă, elaborarea programelor de activitate legislativă, aprobarea proiectelor de legi și prezentarea lor Parlamentului spre examinare — respectiv, de ministrul justiției; hotărârile cu caracter complex, care reglementează funcționarea diferitelor ramuri ale economiei naționale — se contrasemnează, la decizia Prim-ministrului, de către un ministru responsabil pentru punerea acestora în aplicare³⁹. Instituția contrasemnării are o semnificație deosebită, deoarece este o condiție ce determină legalitatea actelor Guvernului și o metodă de trecere a răspunderii concrete către un membru al guvernului pentru executarea actului adoptat de acesta. Contrasemnarea hotărârilor sau ordonanțelor nu poate fi refuzată de cei care au obligația executării lor. Semnătura autentică faptul că persoana responsabilă de executarea hotărârii sau ordonanței este familiarizată cu textul ei. Nerespectarea regulilor de contrasemnare a actelor va duce la nulitatea acestora. Contrasemnarea trebuie să fie evidentă și indicată în textul actului publicat în Monitorul Oficial⁴⁰.

Hotărârile și ordonanțele adoptate de Guvern, cu excepția celor care conțin secret de stat, *se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova* în termen de 10 zile de la data adoptării. Nepublicarea atrage inexistența hotărârii sau ordonanței. Publicarea trebuie privită ca o condiție de validitate a actului, în sensul că hotărârea sau ordonanța, chiar legal adoptate, sunt valabile și deci pot fi aplicate numai de la data publicării⁴¹. Hotărârile și dispozițiile Guvernului intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova sau la data indicată în textul acestora, dar care nu poate precede data publicării lor.

Articolul 103 Încetarea mandatului

(1) Guvernul își exercită mandatul pînă la data validării alegerilor pentru un nou Parlament.

(2) Guvernul, în cazul exprimării votului de neîncredere de către Parlament, al demisiei Prim-ministrului sau în condițiile alineatului (1), îndeplinește numai funcțiile de administrare a treburilor publice, pînă la depunerea jurămîntului de către membrii noului Guvern.

Încetarea mandatului Guvernului are loc la data validării alegerilor parlamentare sau la data demiterii sale în urma exprimării votului de neîncredere de către

39 Art. 30, alin. (4) din Legea nr. 64 din 31.05.1990 cu privire la Guvern.

40 Creangă Ion. Op. cit., p. 153.

41 Constantinescu Mihai, Deleanu Ion, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Vasilescu Florin, Vida Ioan. Op. cit., p. 241.

Parlament sau al demisiei Prim-ministrului. Astfel, mandatul Guvernul va înceta în cazul în care⁴²: a) Parlamentul și-a exprimat neîncrederea în Guvern; votul de neîncredere fiind votul prin care Parlamentul se desolidarizează de politica sau de un act al Guvernului, acesta fiind obligat să abdice; b) Prim-ministrul a demisionat sau a decedat, demisionarea Prim-ministrului conducând la demisionarea Guvernului în componență deplină, cererea de demisie a Prim-ministrului fiind prezentată Parlamentului, care se pronunță asupra ei; c) a fost ales un nou Parlament — după constituirea legală a Parlamentului, alegerea Președintelui Parlamentului, formarea Biroului permanent și a comisiilor permanente, Parlamentul audiază raportul Primului-ministru și acceptă declinarea de către Guvern a împuternicirilor.

Constituția stabilește durata generală a exercitării mandatului Guvernului: din ziua depunerii jurământului de către membrii lui în fața Președintelui Republicii Moldova pînă la data validării alegerilor pentru un nou Parlament⁴³, astfel, reglementînd momentul final al mandatului Guvernului, Constituția prevede că el coincide cu data validării (recunoașterii oficiale a rezultatelor) alegerilor parlamentare. Această reglementarea pleacă de la ideea că fiecare parlament urmează să aibă propriul guvern, ceea ce duce la consecința că formarea unui nou guvern va fi necesară chiar și atunci cînd alegerile au fost favorabile vechiului guvern⁴⁴, or, componența Guvernului și programul acestuia trebuie să corespundă configurației politice rezultate din alegeri⁴⁵. Însă, de facto, în conformitate cu principiul continuității, Guvernul va fi obligat să funcționeze pînă la momentul în care noul guvern își începe exercitarea efectivă a mandatului. Acest moment nu este cel al validării alegerilor parlamentare, ci cel al depunerii jurământului de către membrii noului guvern⁴⁶.

Guvernul, în cazul exprimării votului de neîncredere de către Parlament, a demisiei sau decesului primului-ministru, îndeplinește numai funcțiile de administrare a treburilor publice. Prin sintagma „îndeplinește funcțiile de administrare a treburilor publice” înțelegem că Guvernul realizează acele sarcini și activități de conducere și gospodărire a chestiunilor ce privesc întreaga colectivitate umană, întregul popor⁴⁷. Administrarea treburilor publice poate fi efectuată prin emiterea actelor juridice ce poartă un caracter general obligatoriu în cazurile, în care acestea țin de asigurarea securității interne și externe a statului, menținerea stării de legalitate, a stabilității sociale, economice și politice și evitarea efectelor fenomenelor naturale și faptelor imprevizibile care prezintă un pericol public⁴⁸. Administrarea treburilor publice re-

---

42 A se vedea: Art. 6, alin. (3), (4), (6) din Legea nr. 64 din 31.05.1990 cu privire la Guvern; art. 145, alin. (1) din Regulamentul Parlamentului, adoptat prin Legea nr. 797 din 02.04.1996, Monitorul Oficial nr. 50 din 07.04.2007.

43 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 18 din 27.04.1999.

44 Drăganu Tudor. Op. cit., p. 319.

45 Constantinescu Mihai, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Op. cit., p. 200.

46 Drăganu Tudor. Op. cit., p. 320.

47 DEXL, p. 26; p. 773; p. 1595; p. 2051.

48 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 48 din 01.10.1999 pentru controlul constituționalității

prezintă o soluție constituțională de natură să asigure, chiar într-o formă amputată (Guvernul nu poate iniția proiecte de legi și nu poate adopta ordonanțe), continuitatea acțiunii guvernamentale. De această dată, funcționarea Guvernului este consecința prorogării atribuțiilor sale⁴⁹.

Remarcăm faptul că în această perioadă nu poate fi instituit un guvern provizoriu care să activeze pînă la depunerea jurămîntului de către membrii noului guvernului, or, nici Președintele Republicii, nici Parlamentul nu au competența constituțională de a numi un astfel de guvern⁵⁰.

Art. 103 al Constituției consacră principiul continuității exercitării puterii executive și a continuității activității Guvernului. Pînă la validarea alegerilor pentru un nou Parlament Guvernul dispune de atribuții depline, orice limitări, în special referitoare la activitatea întregului Guvern, fiind inadmisibile. Avînd în vedere importanța deosebită a Guvernului în realizarea puterii de stat, cele mai importante atribuții ale Guvernului nu pot fi supuse unor limitări nici pentru perioada cît Guvernul este demis⁵¹. Din dispozițiile constituționale și Legea cu privire la Guvern rezultă că în perioada demisiei Guvernul este limitat numai în dreptul său de asigurare a realizării politicii externe și de inițiativă legislativă, deoarece aceste domenii implică elaborarea și aprobarea unor noi programe de activitate. Cît privește obligativitatea Guvernului de a asigura transpunerea în viață a legilor, indiferent de domeniul reglementat de acestea, exercitarea prin aceasta a funcțiilor de conducere generală și control asupra activității organelor centrale de specialitate, realizarea programelor de dezvoltare economică și socială a țării, asigurarea securității statului și a cetățenilor ei ș. a., acestea nu pot fi supuse unor limitări pentru perioada cît Guvernul este demis. În această situație Guvernul, limitat exclusiv la îndeplinirea funcțiilor de administrare a treburilor publice, emite numai acte cu caracter general obligatoriu necesare pentru conducerea generală a administrației publice⁵². În perioada în care Guvernul este demis, acesta nu numai că este în drept, el este obligat să prezinte spre aprobare Parlamentului proiectul legii bugetului pentru anul respectiv, or, Guvernul, inclusiv în cazul exprimării votului de neîncredere de către Parlament și al demisiei Prim-ministrului, este unicul organ abilitat să elaboreze și să supună aprobării Parlamentului proiectul bugetului de stat⁵³.

Hotărîrii Guvernului nr. 117 și a Dispoziției Guvernului nr.13-d din 10.03.1999, Monitorul Oficial nr. 112 din 14.10.1999.

49 Constituția României. Comentariu pe articole, p. 1029; Constantinescu Mihai, Iorgovan Antonie, Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Op. cit., p. 201.

50 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 16 din 20.04.2000 cu privire la interpretarea unor prevederi din art. 73, 82, 86, 94, 98, 100 și 101 din Constituția Republicii Moldova, Monitorul Oficial nr. 53 din 04.05.2000.

51 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 18 din 27.04.1999.

52 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 21 din 16.05.2000 pentru controlul constituționalității Hotărîrii Guvernului nr. 1067 din 11.11.1999, Monitorul Oficial nr. 65 din 08.06.2000.

53 Hotărîrea Curții Constituționale nr. 16 din 20.04.2000.

CAUIA ALEXANDR

„STATUTUL JURIDIC AL COMBATANTULUI ÎN CONFLICTELE ARMATE CONTEMPORANE”

(Chișinău, 2012, 236 p.)

Lucrarea reflectă una din temele cele mai actuale ale dreptului internațional public, în special a dreptului internațional umanitar. Reflectările tradiționale ale statutului juridic al combatantului nu corespund caracterului conflictelor armate contemporane, care în cea de-a doua jumătate a secolului XX în mare parte sunt conflicte fără caracter internațional. Destrămarea ex-URSS și a ex-Yugoslaviei au dus la declanșarea unui șir de conflicte armate regionale, în cadrul cărora aplicabilitatea expresă a normelor Convențiilor de la Geneva (1949) și a Protocoloalelor adiționale (1977) a fost practic imposibilă. Actualitatea problemei abordate este reflectată și-n practica judiciară a Tribunalului Penal Internațional pentru ex-Yugoslavia (TPIY), începând chiar de la examinarea primei spețe Dusko Tadic.

Dezvoltarea conceptului „intervenției umanitare”, în egală măsură a dus la revizuirea statutului juridic al combatantului, fie este vorba despre operațiuni militare declanșate sub egida Națiunilor Unite, fie operațiuni în cadrul așa numitului „război contra terorismului”.

Caracterul novatoriu al lucrării constă în faptul că doctorandul a supus unui studiu amplu normele dreptului internațional umanitar, ce stabilesc statutul juridic al combatantului prin prisma provocărilor generate de conflictele armate contemporane.

Întru atingerea obiectivelor propuse, doctorandul a studiat lucrările teoretice cele mai actuale din domeniul dreptului internațional umanitar, inclusiv din Republica Moldova. În plus, un interes sporit prezintă analiza lucrărilor experților în domeniu, elaborate în baza acordurilor cu Comitetul Internațional al Crucii Roșii. În egală măsură, la studierea problematicii abordate a fost studiată practica judiciară a tribunalelor penale internaționale, în special a TPIY.

Capitolul I, intitulat „Statutul de combatant — reflecții normative și doctrinare”, este dedicat analizei conceptului de combatant prin prisma cadrului normativ conținut în Convențiile de la Geneva (1949) și Protocoloalele adiționale I și II (1977). Sunt supuse

unei analize principalele opinii doctrinare care în mod direct sau tangențial reflectă subiectul în cauză, inclusiv a cercetătorilor din Republica Moldova.

Capitolul II, intitulat „Particularitățile statutului juridic al unor categorii de participanți la conflict“, analizează particularitățile statutului juridic al unor categorii de participanți prin prisma statutului juridic al combatantului și ale dificultăților de calificare al statutului acestora generate de condițiile și circumstanțele caracteristice conflictelor armate contemporane. Așa, pe lângă unele categorii de participanți, cum sunt jurnaliștii, corespondenții de război, este supus analizei statutul angajaților Companiilor Militare Private (CMP) prin prisma statutului de combatant. Actualitatea acestui subiect este dictată de antrenarea tot mai activă a CMP în conflictele armate contemporane. Faptul că nu există un răspuns expres la acest capitol este argumentat și de pozițiile neuniforme dintre referitor la ratificarea Convenției de la Montreux, care este dedicată CMP. Merită a fi apreciat studiul privind conceptul „combatantului ilegal“, autorul aducând o serie de argumente, obiectivul fiind — argumentarea prezenței unui complex de mecanisme legale de protecție minimă a acestora.

Capitolul III, intitulat „Garanțiile juridice internaționale caracteristice statutului de combatant“, relevă drepturile și obligațiile generate de statutul de combatant prin prisma prevederilor actelor normative internaționale, precum și a normelor cutumiare. Capitolul în cauză reflectă atât drepturile și obligațiile principale de care beneficiază și pe care trebuie să le respecte fiecare combatant, cât și mecanismele juridice de protecție a personalului medico-sanitar și religios pe parcursul ostilităților militare. În egală măsură este examinat statutul copiilor-comatanți și a femeilor-combatante, care se bucură de un set de garanții suplimentare de protecție pe parcursul ostilităților.

Capitolul IV, intitulat „Calificarea statutului juridic de combatant prin prisma provocărilor generate de conflictele armate contemporane“, supune unui studiu sub aspect comparativ caracteristicile comune și cele distincte ale combatantului, ale teroristului și ale participantului în cadrul operațiunilor de menținere a păcii, prin prisma conceptului de participare directă la ostilități. În cadrul acestui capitol doctorandul a făcut o încercare, pentru prima dată din punct de vedere al dreptului internațional umanitar, de a determina statutul juridic al persoanelor ce au participat în mod direct la operațiunile militare de pe Nistru în anul 1992. În motivare doctorandul atenționează, că pentru a realiza acest obiectiv este inerent necesar de a da o calificare din punct de vedere al dreptului internațional conflictului „transnistrean“, ceea ce va permite determinarea statutului juridic al participanților la conflict.

Concluziile și recomandările vin să generalizeze studiul efectuat, sugerând și unele idei novatorii. Prezintă interes, în special, ultima recomandare, conform căreia „Statutul juridic al combatantului urmează să fie definit prin prisma conceptului de participare directă. Astfel, urmează să beneficieze de statutul de combatant, persoana care participă direct în cadrul ostilităților, sub rezerva de a respecta cu strictețe normele dreptului internațional umanitar“. În general, concluziile și recomandările sunt bine argumentate și reflectă problematica abordată în lucrare.

Bibliografia utilizată în lucrare a permis doctorandului să abordeze problematica prin prisma ultimelor tendințe teoretice și practice, fiind supuse unui studiu lucrările savanților, experților, practica judiciară internațională, actele normative naționale și internaționale.

Referitor la valoarea științifică pentru Republica Moldova, atenționez că lucrarea vine să continue acel studiu pornit de unii cercetători autohtoni, iar rezultatele obținute urmează să suplinească volumul lucrărilor din Republica Moldova, ce au drept segment de cercetare problemele în cadrul științei dreptului internațional umanitar. Rezultatele obținute ar putea fi utilizate pe larg de către angajații Ministerului Apărării, Ministerului Justiției și Ministerului Educației al Republicii Moldova.

Vitalie GAMURARI, dr., conf. univ.

DATE DESPRE AUTORI

- **Alexandr Cauia** – dr., Secretar științific ICDPDO, ULIM;
- **Andrei Curăraru** – drd, ULIM;
- **Constantin Mitroi** – drd, ULIM;
- **Cristian Gigi Chiru** – drd, ULIM;
- **Dumitru Baltag** – dr. hab., prof. univ., ULIM;
- **Dumitru Grama** – dr., conf. univ., ULIM;
- **Dumitru Guțu** – ms., Specialist principal al Agenției Relații Funciare și Cadastru;
- **Elena Comarnițcaia** – drd, ULIM;
- **Feodor Bria** – drd, ULIM;
- **Gheorghe Golubenco** – dr., conf. univ., ULIM;
- **Iaroslav Fedosov** – drd, Academia de Drept „O.E. Kutafin”, Moscova, Rusia;
- **Ion Postu** – dr., conf. univ., ULIM;
- **Ion Vacaru** – drd, ULIM;
- **Maxim Gorgan** – ms.;
- **Natalia Osoianu** – dr., Director ICDPDO, ULIM;
- **Olga Beneș** – ms., l/s, ULIM;
- **Serghei Țurcan** – dr., conf. univ., Șef Catedră Drept Public, ULIM;
- **Sergiu Armașu** – dr., Șef Direcția Poliția Rutieră a MAI a Republicii Moldova;
- **Sergiu Furdul** – dr., conf. univ., vicepreședintele Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova;
- **Sorin Neacșu** – drd, ULIM;
- **Valeriu Băeșu** – drd, ULIM;
- **Victor Guțuleac** – dr., prof. univ., ULIM;
- **Vitalie Gamurari** – dr., conf. univ., Decan Facultatea Drept, ULIM;
- **Vladimir Guțu** – dr. hab., prof. univ.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

- **Alexandr Cauia** – PhD in law, scientific secretary of ICDPDO, ULIM;
- **Andrei Curăraru** – post-graduate student, ULIM;
- **Constantin Mitroi** – post-graduate student, ULIM;
- **Cristian Gigi Chiru** – post-graduate student, ULIM;
- **Dumitru Baltag** – doctor habilitatus, university professor, ULIM;
- **Dumitru Grama** – PhD in law, assistant professor, ULIM;
- **Dumitru Guțu** – master, principal specialist of Land and Cadastral Relations Agency;
- **Elena Comarnițaia** – post-graduate student, ULIM;
- **Feodor Bria** – post-graduate student, ULIM;
- **Gheorghe Golubenco** – PhD in law, assistant professor, ULIM;
- **Iaroslav Fedosov** – post-graduate student, Moscow State Academy of Law „O.E. Kutafin”, Moscow, Russia;
- **Ion Postu** – PhD in law, assistant professor, ULIM;
- **Ion Vacaru** – post-graduate student, ULIM;
- **Maxim Gorgan** – master;
- **Natalia Osoianu** – PhD in law, Director of ICDPDO, ULIM;
- **Olga Beneș** – master, senior lecturer, ULIM;
- **Serghei Țurcan** – PhD in law, assistant professor, Chief of the Chair of Public Law, ULIM;
- **Sergiu Armașu** – PhD in law, Chief of Road Police Directorate of Ministry of Internal Affairs of Republic of Moldova;
- **Sergiu Furdui** – PhD in law, assistant professor, vice-president of Penal board of the Supreme Court of Justice of Republic of Moldova;
- **Sorin Neacșu** – post-graduate student, ULIM;
- **Valeriu Băeșu** – post-graduate student, ULIM;
- **Victor Guțuleac** – PhD in law, university professor, ULIM;
- **Vitalie Gamurari** – PhD in law, assistant professor, Dean of Law Faculty, ULIM;
- **Vladimir Guțu** – doctor habilitatus, university professor.

CERINȚE FAȚĂ DE MANUSCRISE

Stimați colegi!

Redacția „STUDII JURIDICE UNIVERSITARE“ preia pentru examinare lucrările științifice ale autorilor în limbile române, rusă, engleză sau franceză, imprimate pe o parte format A4 și înscrisă pe CD în format electronic (opțional, puteți expedia varianta electronică a articolelor la revistasju@gmail.com). Pe manuscris se indică data prezentării (revizuirii) articolului. Manuscrisul în mod obligatoriu trebuie să fie semnat de autor (coautori).

Textul: Word, Times New Roman; Font size — 12; Space — 1,5.

Parametrii paginii: sus — 2 cm; dreapta — 1 cm; stânga — 3 cm; jos — 2 cm.

Paginile urmează a fi numerotate.

Autorul (coautorii) vor prezenta redacției datele personale (numele, prenumele, locul de muncă, funcția, gradul științific, telefonul de contact, e-mail).

Volumul textului poate varia între 0,5—1,0 c.a. Concomitent cu textul articolului este necesar de a prezenta adnotarea (în jur de cinci propoziții — 500 semne) în limba română și engleză sau franceză.

Trimiterile la sursele utilizate vor fi făcute în subsol. Atenționăm autorii despre necesitatea oformării corecte a trimiterilor la sursele normative și literatură. Numerarea trimiterilor va fi unica pentru întregul articol. La trimiterea la document este necesar de a prezenta rechizitele complete și locul publicării.

Lucrarea trebuie să fie însoțită de un extras din procesul verbal al ședinței catedrei (secțiilor, sectoarelor instituțiilor academice) cu recomandarea spre publicare. Lucrările doctoranzilor trebuie să fie însoțite de o recenzie cu recomandarea spre publicare semnată de un specialist cu grad științific de doctor/doctor habilitat în domeniul respectiv.

Manuscrisele nu se recenzează și nu se restituie, excepție constituind cazurile, în care colegiul de redacție constată necesară perfectarea lucrării. Redacția este în drept să redacteze, să reducă materialele primite, precum și să modifice denumirea articolelor, cu aprobarea ulterioară a autorului.

Atenționăm autorilor, cointeresați în publicarea articolelor sale în revista noastră, că articolele trebuie să cuprindă următoarele elemente:

- generalizarea problemei și legătura ei cu sarcinile teoretice și practice;
- analiza ultimelor cercetări și publicații, în cadrul cărora a fost pornită studiarea problemei în cauză, pe care se bazează autorul, enunțarea elementelor nesoluționate ale problemei cărei este adresat articolul;
- formularea obiectivelor propuse de articol;
- expunerea materialului principal cu argumentarea rezultatelor științifice la care s-a ajuns;
- concluziile la studiul efectuat și perspectivele ulterioare la acest capitol.

REQUIREMENTS FOR MANUSCRIPTS

Dear colleagues!

The editors' office "STUDII JURIDICE UNIVERSITARE" ("The University Legal Studies") accepts for the examination the scientific works in Romanian, Russian, English or French, typed on one side of A4 paper sheets accompanied with electronic form (revistasju@gmail.com). On the manuscript there should be indicated the date of article's presentation (revision). The manuscript has to be signed by the author (co-authors) obligatory.

Text: Word, Times New Roman; Font size — 12; Space — 1.5 lines.

Page parameters: up — 2 cm; right — 1 cm; left — 3 cm; down — 2 cm.

The pages have to be numbered.

The author (co-authors) has to submit to the editors' office the personal information (name, family name, place of employment, function, scientific grade, contact phone number, e-mail).

The volume of the text may vary from 0,5 to 1,0 author's sheet. Together with the text of the article it is necessary to submit an annotation (approximately five phrases — 500 signs) in Romanian and in English or French.

The notes have to be placed at the bottom of a page. We remind the authors that the footnotes need to contain the correct description of literature and legal acts. The numeration of the notes should be continuous for the whole article. Every indication of a legal document must contain all of its essential elements, including the place of publication.

The article has to be accompanied by an extract from a protocol of chair's meeting (also of academic institutions' sectors and sections) with a recommendation for publication. The works of post-graduate student has to be accompanied by a review with a recommendation for publication signed by a specialist with a PhD grade or higher in the corresponding sphere.

The manuscripts are not reviewed and are not returned, except in the cases when the editorial board concludes that the article must be revised. The editors' office has the right to edit and abridge the materials, as well as the right to modify the title of the article, which should be later approved by the author.

We remind authors interested in publication of their article in our magazine that their articles should include the following elements:

- General description of the problem and its connection with practical and theoretical goals;
- The analysis of recent publications and researches that concern the problem in case, serving as a basis for the author; the extraction of unsolved elements of the problem to which the article itself is addressed;
- The formulation of objectives put down by the article;
- The presentation of the principle material with the argumentation of scientific results that have been achieved;
- Conclusions to the study and future perspectives in the domain.